پښتو پوهنه
(پښتو شعر څنګه جوړ ږي؟)
Ketabton.com
لیکوال: پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

سترګې مې ستاپر لور څلور شوې
څلور اته شوې اته شپا ړس شوې مې نه

پو هاند دوکتور م.ا. زیار

د ژبپوهنې په رڼا کې:

پښتو بدلمبچ- یا:
پښتو شعر څنګه جوړېږي؟
{څپیز- خجیز}

The Pashto Poetics
on the basis of its phonetics
(Tonic-Syllab)

)دکتاب پر بېخ یا کونه(پو هاند زیار: پښتو شعر څنګه جوړېږي؟

ketabton.com - The Digital Library

دالی

هغو شاعرانو ته يې دالی کوم
چې د شعر پر ازادی باور لري.

ketabton.com - The Digital Library

ليکي پوهه:

ليکوال: پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار

کتاب: پښتو بدلمېچ

خپرندوی: دانش خپرندويه ټولنه

دويم چاپ: ۱۳۸۹ل/ ۲۰۱۰ز

)لومړی چاپ: ۱۳۶۹/ ۱۹۹۰(

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

اوډ: حاجي محمد عمر خېل

انترنيت خپروونکی: اجمل اکبري

د چاپ ربښتې له ليکوال او خپرنوال سره خوندي دي،

بې اخځ ښوونې تړې د ګټنې اجازه نشته!

ketabton.com - The Digital Library

نیو لیک

	مخګنه
سرلیک	
یادښت	۸
سریزه: پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکې دي	۹
۱- څېړکی: پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی او سهلی نه دی	۱۷
۲- څېړکی: په خپله جوله کې د پښتو شعر د سیالۍ هڅه	۳۹
۳- څېړکی:)څېیز- خجیز (وزن د پښتو شعر آر او بنسټیز رغنده	۴۵
ټوک	۴۷-۶۳
- څېه-خج-تون- غونډ	۶۵-۷۲
-مسره)۲-۵۲څېیزه (-ماته مسره	۸۰
- څېیز کمی زیاتی	۸۲
۴- څېړکی: پښبله)قافیه (او پښبلیز آرونه او ویارونه	۸۵-۹۰
آره او ناآره، همجولیزي، غبرګي، ډېرپښبلیزي، ردیف	۹۳-۱۰۴
دویمه برخه: پښبلیز ویارونه ارکان، روي، لړونج	۱۰۶
۵- څېړکی: د شعر پېښځګوني رغنده ټوکونه	
ژبه، تول، تول شمېره)د پښتو وزنونو کچه (۱۰۶-۱۱۹	
واند ، نېغ و پروت، ولوله، اند ، تړاو ، پروت و نېغ خیال ۱۲۹-	۱۴۸
۶-څېړکی:ژب- ښکلاییز اړخ	۱۵۰
۱ (ژبه د شعر بهرنۍ جوله- پټ توان او بڼایه وییپانګه	۱۵۱-۱۵۵
۲ (ښکلاییز یا بدیعي توکي: مجاز، همغږیزي ۱۲۱-۱۲۹	۱۶۲
ذهني انځورونه اوببلګي، تېرمهالي)وګړنۍ اوکلاسیکي (	۱۷۴

ketabton.com - The Digital Library

وسمهالي)پښپلیزي ، ازادي، سپیني (۱۷۹
تلمیح، سمبول، اسطوره، پرادوکسي ۲۱۲-۲۲۹
حسن تعلیل، مدعا مثل،کونترست، تمثیل ۲۳۱-۲۴۲
شعري ترڼگونه، مرکب تشبیهات، جاجونه)مفاهیم(۲۵۳-۳۵۸
۷- څپرکی: د وګړني یا ګړني پښتو شعر رغښت ۲۶۲
لومړی یا آره، بېنومه برخه ۲۶۵
لنډی، ترنګتوک، کارونځایونه ۲۶۷-۲۷۱
سروکی ۲۷۳
د وګړني شعر نیمځرګنده او ځرګنده برخه ۲۸۱ -۲۸۲
۸- څپرکی: د دېواني یا لیکني پښتو شعر جولیز رغښت ۲۸۵
له کلاسیکه ترنوي غزله ۳۰۷
۹- څپرکی: اوسنی ازاد پښتوشعر دخپل ازاد وګړني او بیا دېواني-لیکني بشپړتیایي بڼه ۳۰۹
نیم ازاد شعرونه، ازاد کالبونه او مونډي شعرونه ۳۲۳-۳۲۷
هایکو ۳۴۱
بشپړ ازاد شعرونه ۳۳۴
انځوریز او نامانیز شعرونه ۳۶۷- ۳۶۹
۱۰ - څپرکی: په پښتو شعر کې نښویېدنې او تېروتنې ۳۷۰
زخه ۳۷۱
څپیز-خجیز، ونج، بېتولي، تتوالی، نابېرې پښپلي ۳۸۰-۳۷۸
تکرار او کرغېړنتیا ۳۸۷
ژبنی تېروتنې، نا اوډي، ناکره وینګ، مانیز اړپېچ ۴۰۰ -۴۱۳
ټکرتوارد ، تضمین، ټکرکه ژباړه؟ اقتفاکه غلا؟ ۴۱۷ – ۴۲۴
غلا ، له ځانه غلا ، له ځانه غلا)د نښځمنو په ګټه ! ۴۲۵ - ۴۲۸
۱۱- څپرکی: سپین شعرونه ۴۳۰
۱۲- څپرکی: ناپېیلي شعرونه ۴۴۶

ketabton.com - The Digital Library

۱۳- څپرکی: پر))کره لیکنې پښتو ((د شاعر لاسبری	۴۵۲
ليکدودي ستونزې	۴۶۱
	۴۴۸
لنډیزونه)ترخیمونه(	۴۶۷
وییپانګه	۴۷۸
اخځلیک	۵۱۴

ketabton.com - The Digital Library

یادښت

استاد زیار د یوه ژبپوهاند ، ادبپوهانداو د څه له پاسه نیمې پېړۍ شعر و شاعرۍ او لیکوالۍ له مخینې سره تر اوږدو ازمېښنو ، څېړنو او پلټنو وروسته دې پایلې ته رسېدلی چې د هرې ژبې او بیا پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکی تړاو لري. په دې ډول د یوې تولیزې)موزونې(ویناپه توګه د پښتو شعر رغښت څېړنې- خجیز)سېلابو تونیک syllabic & tonic(دی چې استاد یې د لومړي ځل لپاره د یوه سېستم په توګه له)و (ګړنیو ، لیکنیو او دېوانې(ډولونو څخه د اړوندو دویونو)قواعدو (پر رااېستنه، او ورسره ورسره د نویو ازادو شعري ځېلونو او ډلبندیو پر وړاندېینه بری موندلی دی.

دانش خپرندویه ټولنه ویاړي چې دغه دویمه غځېدلې اولا کره شوې کتابې بڼه یې د پوهنتوني زده کړیانو ترڅنګ د پښتو ژبې او ادب د نومهالې نړیوالې سیالۍ د ګردو بهیروالو او مینه والو مخې ته ږدي. هیله من یو چې ښاغلي او اغلې لوستونکي، په تېره څانګیز کره کتونکي به یې په اړه زموږ له لارې خپلې اښتنې پوښتنې او لید توګې له لیکوال سره شریکې کړي او په دې ډول به یې د درېیم چاپ لپاره په لا بشپړوالي او کره والي کې رغنده او کارنده ونډه واخلي استاد زیار ته د لا زیاتو علمي بریاوو په هیله روغ او اوږد ژوند غواړو !

دانش خپرندویه ټولنه- پېښور

ketabton.com - The Digital Library

سریزه

پښتو شعرپوهه او غږپوهه سره نه شلېدونکی دي

بندو بست د پښتو شعر ما پیدا کړ
ګنهه، شعر د پښتو وو کله سیال !
)خوشال(

عربي وزن یا بحر پښتو تول یاهم تول و تال، اروپایي rhythm د یوه))مخٌیله موزون کلام ((په توګه د شعر د ودانۍ آره او بنسټیزه اډانه رغوي او پر وړاندې یې پښپله)قافیه(او بیالړ)ردیف(له برسېرنو توکو څخه شمېرل کېږي. دا چې د پېړیو په بهیر کې د شعر پر پاسنۍ ټولۍ یا مقوله د))مقفی ((توک ورسرباري شوی او))مخٌیله موزون او مقفی کلام ((بلل شوی دی، دا دی، له نوي ازاد ځپل سره دغه توک یوځل بیا تاریخ ته سپارل کېږي او بیا له))سپین ((او))ناپېیلي ((هغه سره یې ټولۍ تر))مخیٌله کلام ((پورې لنډون مومي.
لیکوال دا لیدتوګه چې د))مخیٌله موزون کلام ((په توګه پښتو شعر، په نورو ټکو، شعرپوهه او غږپوهه)poetics& phonetics(سره یو له بله نه شلېدونکی ترڅو لري او په دې ډول د پښتو شعر رغښت څېړنې- خجیز)سېلابو تونیک syllabic& tonic(دی، له ښایسته ډېر مهاله راخپله کړې وه. د ژېپوهنې اوادبپوهنې د شاګرد او بیا ښوونکي په توګه له نیمې پېړۍ راهیسې په دې هڅه او تلوسه کې وم چې د نوې پښتو ژېپوهنې د دودونې په لړ کې د پښتو پښویې)ګرامر(، وییپوهنې، کره لیکلاړې، پښتو تاریخ...ترڅنګ د پښتو بدلمبچ)پښتو شعر څنګه جوړېږي؟(یو بنسټ هومره هم کېښوولای شم او په پای کې د نورو غوندې د دغې سکالو دودیزه کمبله هم را ونغاړم.

له لوړو څانګیزو زده کړو څخه له راستنېدو سره مې دکابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانګه کې وار له مخه د نویو ژېپوهنیزو لوستلیکنو)لکچرونو(تیارونې او وړاندېینې ته متې راونغښتې. د هماغه ړومبني سېمېستر په بهیر کې دا بری را په برخه شو چې د دواړوغورو څانګیزو پوهنو)ژېپوهنې او ادبپوهنې(تر منځ یو مهالوېشی انډول هومره پر څانګه او چارواکو ومنلای شم، خو د))ادبي فنونو ((په نامه چې د ژبې او ادب دکومې عربي آرې دودیزې ګډولې له رامنځته کېدو راهیسې پر څانګه هغسې واکمنه وه. په څانګړي ډول مې

ketabton.com - The Digital Library

د خليل بن احمد عربي عروضي يا متريک سېستم پر پښتو شعر تپل راته نور هماغسې بې سروبوله زباد شوي ول، لکه عربي صرف و نحوه چې د پښويې)گرامر(په نامه له دوه دوه نيم سلو کلونو راهيسې پر ټولېزه پښتو راتپل شوې وه.

هرگوره، يوځه وخت و زغم يې غوښت، ټول پر دې بسياکړم، هماغسې چې پښويه)گرامر(له اړوندې ژبې څخه را ايستل کېږي، دغسې يې بدلمېچ هم له شعري پانگې څخه راايستل کېدای شي. له 1360ل. را وروسته چې د پښويې لسکلنو ازمايښتي لوستونو ته کتابي بڼه هومره ورکړه، داکابو مې وموندله چې د پښتو بدلمېچ څو کلن يادښتونه)دېتا(سره را و اوډم. زما دغه هڅه هله زياته گړندی شوه چې استاد رشاد کورناستی شو او له څانگې سره يې د همکاری لړی هم نوره و شلېده. له دې سره سره د پښتو ماستري پروگرام هم رامنځته شو او په کار وه چې له نوې مېتودولوجی سره سمه پکې ژبپوهنه او ادبپوهنه، او په ترڅ کې شعرپوهنه هم تدريس شي.

د بل هر لوستلیکي)تکسبوک(غوندې کلونه وروسته پر دې بريالی شوم، په دغه تړاو هم وړاندې کړيو لوستونو ته کتابي جوله ورکړم او تر پورتنۍ نامه لاندې يې چاپ ته وسپارم. که څه هم دا کار زما له لومړنيو هاندو هڅو ګڼل کېده او د پښتو د يوه پرله غښتي کره بدلمېچ تمه تري ګرانه وه، د نويو کالبونو، جوليزو ځېلونو او بيا ژب- ښکلاييزو او ژب- انديزو لارو رودو سپړاوي او څرګنداوي، خو په هره توګه يوه څېرمه برخه رانغښتله، خو بيايې هم د ډېرو نوښت مينو ځوانو شاعرانو پر مخ يې نوي او ارت و بيرت څنډونه)افقونه(پرانېستل.

دا خبره چې د پوهنځي له زده کړو راهيسې راته د))پښتو بدلمېچ((اند توګه پيدا شوې وه، انګيزه يې پر ۱۳۴۰ د پښتو څانگې په مهالنۍ))وړمه((کې د شوروي نومیالي پښتو پوهاند نيکولای دووريانکوف خپره شوې ليکنه))شعرپوهه او غږپوهه poetics& phonetics((وه. له دغې ليکنې څخه د ليکوال موخه داوه چې پښتو غږپوهه او شعرپوهه سره نه شلېدونکی تړاو لري او په دې ډول يې بدلمېچ دعربي عروضو پرځای د نورو ډېرو هندواروپايي هغو په څېر د خپلې غږپوهې په رڼاکې پر څېړيز- خجيز)سېلابو تونيک(بنسټ رامنځته کېدای شي.

هرگوره، اروپايي بدلمېچونه هم له لرغوني او سکولاستيک پېره نيولې، د منځنيو او کلاسيک پېر تر پايه د يوناني عروضي)مېتريک(سېستم تر ګوندو لاندې ول. دغه سېستم، کټ مټ لکه عربي))مفاعيل((د درزي)سکښت- (مخبېلګو)patterns(ته ورته وو، د دې

ketabton.com - The Digital Library

پرځای چې د اړوند ښاغلي يا اغلې کالي جامې له قدواندام سره سمې وسکښتي، قدواندام يې ور سکښتي او په دې چم ورسره خپله مخبلګه په وچ زور وربرابروي !

پارسي شعر هم په منځني آرياني پېر)۲۰۰ م ز- ۸۰۰ ز (پر څېيز-خجيز ډول ټيکاو لاره چې درخت آسوريک، کرکوی اورتون او داسې نورې ګڼې پهلوي ببلګې يې راخوندي شوې، خوله نوي پېر)اتمې زېږدي پېړۍ(او بيا يوولسمې پېړۍ راوروسته چې د عربي ترځنګه يې د دويمې اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو، له يولړ ببدوييو)استثناوو (سره د عربي متريک سېستم راخپلولو ته اړ وتله او هغه هم په دې چې غږپوهه يې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شي. د ساري په ډول يې د منځني پېر سر ببواکوړی)ابتدا پر ساکن(يې له لاسه ورکړی چې پښتو يې پروړاندې د منځ- او پاې ببواکوړيو ترځنګ تر درو ببواکو)کنسوننتو (پورې، لکه شخوند، سخوندر، خوله، خوړين... خوندي ساتلي او د دوو هغه يې، لکه پلار، تره، ورور، ترور، دربدل، کښېناستل، څښل،خوړل، خپل، پردی، پښه، خپور، سپور، پسور، پسرلی، ږمنځ، خولۍ، خوله)عرق(، خوله يا خولۍ، ملا، ملاست، لمونځ، سترې، ستومان، شمېر... خو له شمېره وتي دي.

په پښتو شعر کې لنډه، اوږده څپه او بيا بيواکوړی لکه يو واوبلي څپه ارزول کېږي، حال دا چې په عربي او پارسي هغه کې دغه څومره ييز)کمي(آر ته ارزښت ورکول کېږي او لنډه او اوږده څپه سره توپير مومي؛ سر- او منځ ببواکوړي خو پکې ګړسره شته نه، او وروستني هغه، لکه په شعر، شمع، سهو ... کې هر ببواک او خپلواک د)زور، زېر، پېښ او تنوين(په ګډون جلا جلا ارزول کېږي او تقطيع کېږي. په دې ډول هغه دوديزوال چې د پښتو شعر پر مېتريک)عروضي(رغښت ببځايه او بې ګټې ټينګار کوي، د عربي))مفاعيلو ((د ټکي پرټکي پېښو په لړ کې)اعراب(هم پر پښتو دې راتپي، د ساري په توګه دوه فونيمي))اور= or(پر څلورو توکو، په بله وينا، درو توريو)حروفو (او يوه حرکت)الف + پېښ + و + ر (شمېري !

د دغو ډېري پلويانو او مينه والو پر وړاندې چې چېرې يو نيم د زاړه پالو او دود پالو له مورچله سر رانبغ کړی، لامل او لاسوند يې))مدرسه يي ((زده کړې او بيامذهبي تنګ وينې او تعصب وو. خو له ښه مرغه يې تر ما وړاندې د)) يوې پښتو- کره پښتو ((او بيا))نوي اوازاد پښتو شعر((د غورځاونو او پلويانو له غبرګونونو سره مخامخ شوي دي. زماپر يادښت))باختر((نومې مهالنۍ يې يوازېنۍ مورچه وه چې ګرده لمبسه)دوسيه(يې راپسې راسپړلې وه. د))تکفير((لپاره يې همدا پلمه بس وه چې))عربېزم((او))اسلامېزم((د يوې سکې دوه

ketabton.com - The Digital Library

مخه دي او ما يې))جلاوالي ((ته متې رانغښتې: د نوې پښتو ژبپوهنې په رڼا کې مې د عربي))صرف و نحوې((پرځای پښتو پښويه کښلې، څلورګونې وييپانګه او نوې نومونپوهنه)ترمينالوجي(مې د عربي هغې ځاينا ستې کړې... او دا دی، اوس مې په عربي ادبي فنونو او بيا عروضو پسې راخښتې او د انګلېسي، روسي او نورو کافرانو لاره مې پر مخ اخښتې ده؟

ډېره پوچه او خنداوړه ادعا يې بيا دا چې له))عربي عروضو ((پرته يې شعر، شعر نه باله او په دې ډول، زمونږ زرکلن)څېيز- خجيز(شعر لاڅه چې نړيوال شاهکارونه يې هم له نشته برابرول!

چلوونکی يې چې کلونه وروسته)۲۰۰۵ په پسرلي کې(تر ځان بترو بنسټپالو له باجوړه ترکابله راغلولی وو او غوښتل يې د پښتو ژبې او ادب په څانګه کې راته د شاګردۍ ګونډه ووهي، له ډېرې پښېمانۍ راته پرګونډو شو، ما پر شا وټپاوه او همدومره مې پر غوږ ووا هه))همدا چې ته رښتينی))پښتون مسلمان ((شوې، نوره مو تر منځ بله کومه تربګنې نشته!((په ورپسې سفر کې يې يو ځوان ليکوال د دويم چاپ لپاره د لومړي هغه تيار او ډلی پروف د کتنې لپاره راکړ، خو ما په دې لاسوند چې زه له لوښې سره سم د نورو کتابو په څېر دا هم بايد تر بشپړونې او کرونې تېر کړم او هله يې چاپ ته ور وسپارم. نو له پرله پسې څېړنيزو بوختياوو له کبله مې ايله بيله له دربيم سفر سره، پوره د دوو کلو په واټن هغه ژمنه ور ترسره کړه او دغه اوسنې چاپ و خپراوې کېدون ومونده. هيله من يم، د ګرانو مينه والو تنده لانبه ترا ماته کړای شي او د نو مهالې پښتو پوهې او فرهنګ نټيالیو)منکرو(ته د تربګنې پلمه نوره پرلاس ور نه شي!

له دغو ستغو سپورو خپله خبره بياهم راغبرګوم، هماغسې چې د نورو ژبنيو ټولنو په لړ کې پارسي او عربي شعر د نومهالې جهاني سيالۍ له مخې نوې)ازاد، سپين، ناپېيلي(کالبونه او ژانرونه پرله پسې راخپلوي، نو پښتو دا هم د دغې سيالۍ پر وړاندې بې توپيره پاتېدای نه شي. له پخوانو دوديزو ژانرونو څخه هم يوازې نوي غزل پښې راټينګې کړې او))دوديز((قافيوال شعر تش هماغو))دوديزو ((شاعرانو، په بله وينا،))ناظمانو ((ته پاتې دي.

د پښتو شعر په تړاو پر هنري جوړه زمونږ بې کچه ټينګار هم له دې سرچينه اخلي چې له دغه پلوه له نورو نړيوالو او بيا نژدې تربورانو سره هېڅکله د سيالۍ جوګه شوې نه يو او همدا نن سبا يې په غړولو سترګو ګورو چې په پښتو کې پر))شعر ((باندې د))نظم ((پله ډېره درنه ده. ښايي، د دې يو لامل هم دا اوسې چې پښتو نظم له خپل آر))څېيز- خجيز ((رغښت سره دومره خواري نه

ketabton.com - The Digital Library

غواړي. هن، که څوک قافیه وال، په تېره غزلبول وکړای شي، د قافيې او ردیف په زندان کې دننه دننه اوسنی پښتو شعر له کرغېړنتیا او ځوړتیا)ابتذال او انحطاط(څخه را و ژغورلای شي، مورږ به هېڅکله ورته د ازاد یا سپین شعر مورچل و نه نیسو.

مګر په کړن کې په غړولو سترګو ګورو چې اوسنی غزل یا د اقتفأ او تقلید په ګردلو کې رابنکېل دی او یاهم د نوښتګرانه شعر په نامه د رټلې او نتلي)هندي- پارسي(فورمالېزم او اېکسپرېشنېزم بلهاري دی. له دې لامله مورږ بیاهم د رښتینې نوښتګرانه)) ژب - ښکلاییز او ژب - اندیز ((غزل تر څنګ د ازاد او سپین شعر پر راخپلولو او دودولو ټینګارکوو او پر سیمه وال او نړیوال کچ د پښتو شعر د سیالۍ شونتیاته لاره هواروو !

له پښتو ناظمانو او په تېره،))عروضي((پېښاوو وانو)مقلدانو(سره د پارسي)ملک الشعراء(بهار دا شعر خورا ښه اړخ لګوي:

شعر دانی چیست؟ مروارید از دریای عقل
شاعر، این افسونگری که این طرفه مروارید سفت
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نیست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نیست الا حرف مفت
شعر آن باشد که خیزد از دل و جوشد به لب
باز در دلها نشیند هر کجا گوشی شنفت
ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت
ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نگفت

په ټوله شاعرانه مینه
پوهاند زیار
اکسفورډ، اکتوبر ۲۰۰۹

ketabton.com - The Digital Library

۱- څېرکی

پښتو شعر هېڅکله عروضي سېستم زغملی او سهلی نه دی

له زاړه پښتو ادبي پېړه بیا تر منځني پېړه را پاتې شعرونه زیاتره، که په)و (ګړنیو کالبونو کې ویل شوي، که په پارسي یا عربي هغو کې، خپل تول و تال))څپیز- خجیز ((رنګ درلودلی دی، خو د دغو ژبو عروضي پېښې له منځني پېړ او بیا تېک له دېواني پېښو سره راپیلېږي او هغه هم د استاد مکنزي)۳۱۹ (په وینا په دې اندچې اړوند نظمي کالبونو یا ځېلونو)بیت، غزل، قصیدې، رباعي، مربع، مثنوي، ترکیب بند ، ترجیع بند ، مستزاد... (او بیا قافیې او ردیف له راخپلولو سره یې بویه عروض او بحور هم راواخلي. په تولیز ډول، راخپلونه د))اداپتېشن ((د اندول په توګه د یوځه د بشپړې او هوبهو راخېستنه نه بلل کېږي. په دې جاج و مانا ، هغه څه چې له پښتو سره یې اړخ لګاوه، تړې راواخېستل شول او عروض و بحور، نه.

د ارزاني او انصاري هڅې

همدا خبره وه چې تر لومړیو دېواني شاعرانو)ارزاني او انصاري(عروضي پېښې تر درېیم شاعر را ونه غځېدې.که نه هسې خو د دغو دواړو پیلامګرو شعر په توله مانا پر دغه تله دومره سم نه خېژي، لکه واخلې، دا لاندې بېلګې یې چې پر درېمه خجنه څپه پیلېږي، د ارزاني:

د یوه و حدت له اصله
د کثرت شول ډېر فروع

او د انصاري:

په وحدت له هره جوده بېګانه یم
په کثرت...د میرزا په خوله ویږم

ketabton.com - The Digital Library

تر دغه روښاني شاعرانو راوروسته د منځني ادبي پېر پښتو شعر په څه ناڅه شپږو پېړيو کې د ياد شويو پارسي- عربي کالبونو يا ژانرونو، قافيو او رديفونو او بيا يې د هنري او فرهنګي اغېزو له را خپلولو سره سره په ټولېز ډول د اړوندو عروضو او بحورو د راخپلولو هڅه نوره نه ده شوې. په دې توګه، ډېرو نومياليو شاعرانو دا کابو موندلې چې زيات زور پر ښکلاييز او انځوريز اړخ واچوي او په دې توګه پښتو شعر تر ښايسته ډېره بريده د دوه ګونو هندي او خوراساني پارسي سبکونو په سيالۍ سره چې له جغرافيايي- سياسي پلوه يې هم د اړوندو ټولواکمنيو ترمنځ ټيکاو درلود، په خپله))څېيزه - خجيزه((جامه او جوله کې په زړه پورې بشپړتيايي پراوونه ووهي او تر نومهالي)معاصره(پېړه يې راورسوي.

خوشال او څلور ډوله خجيز شعر

ستر خوشال له دې سره سره چې پر))عروضي شعر((د پخلي او ټينګار په توګه ميرزا ستايلی)له چانه په پښتو کې ما ميزان ليدلی نه دی- ميرزا په دا زبان که ويل کړي دي تللي(او پروړاندې يې دروېزه غندلی)مخزن مې د اخون چې تمامي پر نظر کښېووت- په ده کې نه عروض شته، نه يې بحر ما ليدلی(، خو په کړن کې يې پخپله څېيز- خجيز تول و تال راسمبال کړی دی. که د پښتو شعر د))بندوبست((او))سيالونې((او بيا د څلورګونو وزنونو خبره او غوره کړې، موخه يې بياهم همدا څېيز- خجيز سېستم او ورسره ورسره د خج و اهنګ له مخې ياد شوي څلور ګوني بنسټيز وزنونه دي. لاسوند يې هم دا چې د زياترو پخوانيو او اوسنيو شاعرانو پر خلاف پر يوه يا دوو وزنونو بسيا پاتې شوی نه دی. مانا دا چې په اګاهانه توګه يې د ببلابېلو شعري ځېلونو)غزلو، دوييزو، دربيزو، بوللو... (مسري هم پر لومړي خج پيل کړې، هم پر دويمه، هم پر دربيمه او هم پر څلورمه. پر وړاندې يې نورو زيات زور پر دربيم اچولی او ډېر لږ يې پر لومړي، دويم او يا څلورم خج؛ نو په پوره باور، په دې لاندې شعر کې يې له))څو بحره((موخه همدا څلور ډوله دي:

پښتو ژبه ده مشکله، د دې بحر مونده نه شي
هم ما لره)يو(څو بحره، په ډېر مښود راغلې

د بوللې له دغه وروستي بيته يې داخبره لا ښه ترا را ډاګيزه کېږي چې له))دويم خج((سره ويلې بوللې يې))دوه بحره((بللی ده:

دوه بحره، دوه مطلع لري، که دا قصيده ګوري
زر يو اتيا کلونه، په صفر کې ما ويلې)پ۲۵۴-۲۵۵(

ketabton.com - The Digital Library

دا هم هېښنده ده چې په)و (ګرنیو ځېلونو)لنډیو ، سروکیو ، لوبو ، بګتیو ، چاربیتو... (کې ان په نویو)←مونډیو ، نیم ازادو او ازادو (کې هم زیاتره د پخواني او اوسني شعر))درېیم څېیز دود ((پېښې کېږي او تر څنګ یې لږوډ پر څلور څېیز هغه هم رادود شوی دی.

میا شرف او عروض یې

میاشرف د احمدشاهي پېر)۱۱۲۰-۱۱۸۶ لېږدي (لیکوال او شاعر چې عروض یې کښلي هم دي، خپل ډېری شعر یې پر پښتو کنډه برابر کړی دی، لکه پر دویمه څپه دا پیل کړې لارغه یې)وقفه یې (څوارلس څپیزه بېلګه یې:

بېلتون نصیب زما دی، قدرت د کردګار دی
بندي په بند د هند یم، مولد مې ننګرهار دی

د عروضو یا بدلمېچ رساله یې استاد رښتین د))میاشرف عروض ((په نامه پر ۱۳۳۸ لمریز کال د پښتو ټولنې له لارې چاپ او خپره کړې ده.

ویل کېږي، تر میا شرف څه ناڅه یوه پېړۍ راوروسته عیسی هوتک خپل درست دېوان چې په شاوخوا ۱۲۲۰ س. کلو کې یې بشپړ کړی او دوه زرو بیتو ته رسي، عروضي بڼه لري.)هېوادمل: ۹۸، ۱۳۶۵ مخ (؛ کېدای شي، دغه ویناوال له))عیسی اخونزاده ((سره ټکر شوی وي چې استاد رشاد یې اړوندې عروضي بېلګې را تدریس کړې وې !

استاد رشاد د انټیک عروضو سیستم په د فاع کې

استاد رشاد له دې سره سره چې څه ناڅه یې د))ادبي فنونو ((او بیا))عروضو او قافیې ((په چوکاټ کې د پښتو شعر د څپیز)هجایي (او بیا خجیز)تونیک (سېستم لږو ډېره منښته کړې، خو بیا یې هم، څه د تدریس او څه د لیکنې او څېړنې له لارې پر خپل زاړه، یا د ده په خپله نومونه پر))انټیک ((سېستم ټینګ و ترینګ پاتې شوی او د ژوند تر پایه یې د هغه سخته دفاع کړې ده. په اوږد مهالي استادي بهیر کې یې له دولت لوانې او میا شرف، خواجه محمد بنګښ، عبدالعلي اخونزاده رانیولې، تر بهایي جان او سمندر پورې هغه خورا پېکه او مصنوعي ډوله عروضي بېلګې بیا بیا رامخته کړې. په دې لړ کې د نیم ولسي شاعر بهایي جان)۱۳۱۳ق - ۱۳۵۱ش (هماغه))جزئیات ((را اخېستې او))کلیات ((یې چې پښتو تول و تال لري او د ټنګ ټکور ښه ترا جوګه شوي، دومره پامور نه دي بللي. استاد د دغه راز))عروضي ((شعرونو په سکښت او تقطیع کې بیا هم دېته اړوتی چې یو لړ خپلواکو او بېواک)واوېل او کنسوننټ (تري، په یوه پلمه او بله پلمه له پامه وغورځوي؛ هرګوره د بېواکوږیزو)ابتدا پر ساکنو (وییونو له کارونګه خو پخپله اړوندو شاعرانو ډډه کړې، په بله وینا ، د هغو پرځای یې له عربي

ketabton.com - The Digital Library

او پارسي وييونو کار اخيستی؛))قافيي کلمې ((او))ردیفونه ((يې خو لا څه کړې، څه کړې دا چې پر لاس ورغلې ببلګې د پښتو آر و نړه))څپيز- خجيز ((شعر د سمندر يو څاڅکی هومره هم نه کېدې، نو دېته اړوتلی، چې د همدغه سېستم دننه دننه د نورو ادبي فنونو)بديع، معاني و بيان، وزن و قافيې او عيوبو... (په رڼاکې پښتو شعرپوهنه پر مخ يوسي، هېښنده لا دا چې استاد پخپله هېڅکله د يوې داسې شعري ببلګې د کښنې کومه هڅه نه ده کړې !

په رسنيز او څېړنيز بهيرکې يې هم پر ورته ببلګو شخوند وهلی، د بې شمېرو رسنيزو ليکنو ترڅنګ يې د خپلواکو څېړنيزو اثارو په لړ کې يوازې د))قافيي عيوبو ((د لوستونو، په بله وينا، ليکنو څېړنو ټولګه تر دوه نيم زرو مخونو وراوړولې ده. بياهم دا يو غنيمت دی چې نومهالي زده کړه وال او فرهنګيال زامن يې د رامنځته کړې))رشاد فرهنګي ټولنې ((له لارې دغه او داسې نور دودیز،خو له تاريخي- فرهنګي پلوه خورا ارزښتمن اثار پرله پسې چاپ او خپراوي ته ور سپاري.

[اخځ: وړمه ۲-۳يمه ګڼه، ۷۱- ۷۲ مخونه، کال ۱۳۳۸ او مخامخ خبرې اترې او مرکې]

استاد رشاد خو په هره توګه د نورو ګڼو تاريخي، فرهنګي او ټولنيزو اثارو او شاعرۍ له پلوه شپږم ستوری بلل کېږي، خو هملاری يې))سمندر ((تر ده هم د انتيک سېستم زيات هوډيالی او ورسره ورسره پخپله هم))انتيک ((پاتې شوی دی. سمندر، نه د ليکنو څېړنو له پلوه له نورو دودیزو ليکونکيو او څېړونکيو سره د پرتلې وړ دی او نه ورسره د شعروشاعرۍ له پلوه. په ټول ژوند کې يې يوازې د زرګونو زرګونو بې رنګ و خونده نظمونو تر څنګه چېرې د نابېرۍ له مخې يکې يوه ببلګه))د اېلم څوکه ((، هغه هم د څپيز- خجيز د رغښت له برکته ويلې او په دې سره يې د ملک الشعرا بهار په خبره)← سريزه (کې يوه کوشنۍ استثنأ راوستې ده:

))...ای بسا شاعر که او در عمر خود نظمی نه ساخت

ای بسا ناظم که او در عمر خود شعری نگفت ((

داچې د ببلارې بې ګودره سمندر يوه نيمه عروضي ترانه، لکه))درون پښتون ((پر غوږو بده نه لګي، د يونيم))پرايوټ سکول ((تنکيو بولونکو ماشومانو دخوږ غږۍ او ورسره ورسره د ټنګ ټکور شاهکاري ده. ښايي، دا نادوده يې چې په))ترخه- ((يا يې په خپله نومونه))خوږه شپېلۍ ((، له امير کروړه تر امير حمزه پورې پر درستو آر و او اصيلو او هنري پښتو هستونو کرښه يا چلېپا راکښنې ته را دانګلې، هرو مرو يې له ورېښمو ګرومونو)عقدو (څخه سرچينه اخيستې ده. ځکه له دومره ښخرته بوس بادونو سره چا په خروار لپټې کې هم حساب کړی نه وو؛ او استاد رشاد يې بياهم))عروضي ببولالې ((ورستايلې دي !

ketabton.com - The Digital Library

استاد په يوه څانګيزه ليکنه کې بيا خپله ګروهه ښه ترا ډاګيزه کړې او د پښتو شعر د عروضي جوړښت په تړاو يې د))پښتو او عروضي سيستمونه((تر سرليک لاندې له لرغوني))يوناني((پېر او بيا زمور له تېرمهاله تر وسمهاله ټوله تاريخچه را خېستې ده:

))... انتيک سيستم غالباً د عربي عروضو پر لاره دلته رارسېدلی او خپور شوی دی. پښتو که څه هم انتيک سيستم يې پر نظم باندې له يوه مخه غېړه نه ده راګرځولې، مګر ځينې پښتانه شاعران داسې هم پيدا شوي دي چې درې نيم سوه کاله پخوا يې لا له دغه سيستمه سره سم نظمونه پېيلي دي. سمندر صاحب ليکي چې په پښتو کې د هېڅ يوه تېرشوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون په تله برابر نه دی.)خوږه شپېلۍ(

خو ما چې څومره تحقيق کړی دی، د انتيک سيستم نظمونه په پښتو کې نژدې څلورسوه کاله سابقه لري، مثلاً د عبدالعلي اخونزاده کاکړ)۱۲۹۹- ۱۳۶۵ هجري(نظمونه له هغوی نه دوه سوه کاله مخکې د شرف شاعر)۱۱۲۰- ۱۱۸۲هجري(او له هغې نه مخکې د دولت لوانې)چې ژوند يې تر ۱۰۸۵ هجري يقيني دی(، دولت پخپله وايي:

دا وزن دی صحيح پر وکړه نظر

فاعلاتن مفاعلن فعلن

تراوسه پورې په شپږو عربي بحرونو برابر نظمونه موندل شوي دي:

۱هجز، لکه عبدالعلي کاکړ:

عجب راځي له دې دهره په هر ساعت ستم پر ما...

۲ رمل، لکه شرف:

ای چې بلبل د عطا تل په چمن ستا که چغار...

۳ مضارع، لکه عبدالعلي کاکړ:

يار درومي او زه نه مرم هرګوره بې وفايم...

۴ خفيف، لکه دولت:

دا جهان دی په مثل بهار...

۵ رجز، لکه عبدالقادر:

مهر زما و خپل صنم مه شه زما له عمره کم...

۶ مديد، لکه رحمان بابا:

سرزما سامان زما، ځارشه تر جانان زما...

سمندر په خوږه شپېلۍ کې په لسو بحروکې نظمونه ويلي دي... ((

ketabton.com - The Digital Library

استاد دویم))څیز ((سېستم سېلابیک یا هجایي معیار لومړی له خپل دودیز څېړندود سره سم راپېژني، خو د پښتو لپاره یې ورځنده نه بولي:
))...په دې کې د هجاوو په شمېر توپې کښنوی شي. د سېلابونو د اوږدوالي لنډوالي مراعات پکې نشته. په دې سېستم کې هغه هجا فشار لري چې تر وروستۍ هجا د مخه واقع وي او د مصرعې شپږمه یا اوومه هجا هم فشار لري)؟(. عبدالروف بېنوا پخپل ادبي فنون کې چې تقریبا شل کاله پخوا چاپ شوی دی، پښتو نظمونه سېلابي بللي دي. نباغلي عبدالحلیم اثر یې په پښتو ادب کې تایید کړی دی. ډومبی یې زه هم ملګری وم، خو اوس نه یم... ((.

د رد د زباد لپاره یې د خوشال او پیرمحمد کاکړ هغه بیتونه رامخته کړي، چې څیز کمی زیاتی یا نانډولي لري، خو خجیز نه، لکه د خوشال دا بیت
چې د ننګ او د ناموس اندوه یې نه وي)۱۲(
د هغه سړي به نه وي احترام)۱۱(
او پر دې ناخبر یا هم ناګار، چې د پښتو څیز- خجیز قانون له مخې په خجپای پیل شوي شعر کې پښېلیزې مسرې تر ناپښېلیزو هغو یوه یوه څپه کمې راځي)د پوره پوهاوي لپاره: ← څیز کمی زیاتی، شپږم څپرکی(

تر دویم)هجایي معیار(وروسته د درېیم)تونیک یا فشاري سیستم(چې د پښتو زباد شوی سېستم دی او ورسره د نه جوړجاړي)نه موافقت(پلمه یې هم تر ګناه بتره ده:
))تونیک یا فشاري سیستم چې فشارونه په یو راز وي. که سېلابونه فرق ولري خیر دی. په پښتو ادب کې د دې مثال په دې کې په کارده چې د سېلابونو شمېر هم یو وي او د فشارونو هم. د فشارونو موقعیتونه هم باید ټاکلي او سره مقابل وي. دا سیستم د پښتو ژبې له جوړښت سره مطابقت خوري. په دې کې مصطلحات هم هغه د انتیک سیستم استعمالېږي. صرف اوږده هجایې په فشاري هجا اړولې ده او لنډه په بې فشاره)؟(. د پښتو له دې سیستم سره توافق ډومبی عبدالحی حبیبي صاحب ذکر کړی وو. جارج مارګنسټرن او ډاکتر مکنزي هم په دغه رایه دي. یو روسي پښتو پوهاند نیکولای امکنرویچ دوریانکوف هم دغه رایه لري او سراولف کېرو هم د مکنزي په تقلید دا رایه اختیار کړې ده. زه هم دې ته د پښتو نظم طبیعي سیستم وایم، خو د فشاري موقعیتونو په ټاکلو کې له مستشرقینو سره موافق نه یم. (( )الفت هماغه ګڼه(

د پښتو شعر پر میتریک)عروضي(تول وتال باندې د استاد رشاد ګروهه

ketabton.com - The Digital Library

تردې بریده ټینګه او ترینګه پاتې شوې چې ورسره ان د ازاد شعر د اړوندې هڅه یې هم کړې ده. د یوې سریزې په ترڅ کې یې د ازاد شعر پر وړاندې له نابانده والي سره سره، هغه هم ښایي د دوستۍ په پار د لېوال))هوسۍ ((نندارمې له ازاد شعره داسې مسرې را چاڼلي چې د نابرۍ له مخې پکې نه ببواکوږي)کلستړونه(، لکه))سخوندر، شخوند ((راغلي او نه پکې لنډې- اوږدې څېې، لکه)اړ(او)خوړین(غاړه غړۍ شوې، نو د)فاعلاتن(پر رکنونو یې سکښتلې)تقطیع کړې(دي)غفور لېوال، هوسۍ ۱۳۷۸ل(

دا پوره راډاګیزه کېږي چې استاد غوښتل، په هره بیه وي، د پښتو شعر د میتریک))عروضي ((لیدتوګې سختسرانه دفاع وکړي،))پویتېکس- فونېتېکس ((علمي دایلېکتیکي تړاو کورټ و سکوټ نالیدلی وښیي او د دې لپاره په ټوله نړۍ))استثنأ ((پر))قاعده ((بدله کاندې!

د پېنځو ستورو په ګډون د ګردو دودیزو پوهانو په منځ کې استاد رشاد یوځانګړی او استثنایي))**pedantic or hegemonic**((لوښه او عادت درلودل او همېشنۍ هڅه یې دا وه چې له عادي خبرو اترو نیولې، تر علمي بحثونو او بیا لیکنو څېړنو پورې په خورا پسته، خوږه او فصیحه ژبه د غټو غټو عربي او غربي وییونو، نومونو)تړ مونو(، اقتباسونو، نقل قولونو او روایتونو په وړاندې بینه شاګردان، مینه وال او بیا کورنۍ او بهرنۍ پښتو پوهان، هغه هم ژبپوهان هم تر خپل جادویي اغېز لاندې راولي او لا ویې ننګوي!

دا لیدتوګه یې هم د))انتیک عروضي سېستم ((هومره زرګونه کلونه زړه ده چې ژبه او ژبپوهنه د ادب یوه برخه ګڼي. د ساري په ډول په همدغه لیکنه کې غږونه، څپه، خج، ویی یاکلمه... د خپلې))انتیکو ادبي فنونو ((د مقولو په توګه راخرګندوي. دا به پرځای پرېږدو چې))پویتیکس ((یاشعري رغاونه له آروښتې د))فونېتېکس ((یا غږ پوهنې زېرنده او سکالو)موضوع(ده، نه د دودیزې ادبپوهنې)ادبي فنونو(او نه د اوسنۍ علمي ادبپوهنې. هرګوره، یوازې ادب، هغه هم د یو))ژبنې هنر ((په ټولمنلې نومونه د))ادبپوهنې ((سکالو یا موضوع ده!

ادبي فنونو د))معاني ((په ګډون زیاته برخه هم لږ تر لږه تر یوې نیمې پېړۍ راهیسې له اړوندو نومونو او مقولو سره په نوې ژبپوهنه اړه موندلې او پاتې هغه یې په نوې ادبپوهنه د معاني بیا یوه برخه په ماناپوهنه)سېمانتیکس(او پاتې یې له))بیان ((سره یوځای په سبکپوهنه)ستایلېستیک(او ویناپوهنه)ریتاریک(اړه پیدا کړې ده. هرګوره، د شعر ادب او نورو هنرونو په اوږه کې د سبک)ستایل(نومونه)ترم(ځانته جلا آرونه او پېژند ننبې لري له

ketabton.com - The Digital Library

همدې کبله مورِ د ژبې د آر و معیار په تړاو))لیکلار ((نومونه رامنځته کړې، لکه څنګه چې زمورِ د پوهنځي د ژبپوهنې تکړه ماستر مولاجان تنیوال په یوه ژباړه)الفت شپارسمه ګڼه(او همدارنګه وتلي لیکوال عبدالمالک همت یې په یوه لیکنه)ښکلا ۲۲ګڼه(کې پوره رڼاوی کړی دی. په دغه تړاو د لانګندوین)۲۱مخ(په خبره کله داسې هم پېښېږي چې یوه غونډله یا څرګندونه له پښوییز پلوه سمه اوډل شوې وي، خو د لېلې او لیکلارې له پلوه دومره خوندوره نه وي، نو کېدای شي، د یوه بلونج)بدیل(لټه یې وکړو.

اوس بیرته استاد رشاد لیدتوګې ته راستنېږو او هغه دا چې هېڅکله یې د آرې څانګې))ادبي فنونو ((او په دې لړ کې د پښتو شعر د عروضیوالي په تړاو چاته په اسانه تن نه دی ورکړی او تر))طبیعي سیستم((یې هماغه دوه نیم زرکلن او بیا یونیم زرکلن))مصنوعي((هغه په وچ زور پر پښتو خوارکې تپلی او زغملی دی. اړونده تاریخچه یې هم له لاتیني نومونو سره د دوریانکوف له هماغې پښتو لیکنې څخه بې اخځ ښوونې راخبستې چې پر ۱۳۴۰)۱۳۴۱ل(کال د ادبیاتو پوهنځي په پښتو مهالنۍ))وړمه((کې خپره شوې اولیکوال په سریزه او د همدې څېړکې په پیل کې د دې کتاب د کښنې تر ټولو غوره انګېزه بللې ده.

دا چې زمورِ د ادبي فنونو استاد لومړی پلا))حروف((پر))ړغونه((اړولي، په پوره دک و دلیل زما مخامخ جروبحث او بیا د همدې کتاب د لومړي چاپ)۱۳۶۹ل(ورته انګېزه شوې؛ د څلور څېړیزو رکنو او بیا دننه دننه د خج د څلور ګونو دریځونو او په ځانګړې ډول د دوو خجونو ترمنځ دري څېړیز واټن په رسمیت پېژندنه یې هم همداسې دروا خله.
پر))ړغونو ((یې د))حروفو ((اړونې بېلګه، هرګوره، د پورتنۍ لیکنې په سرکې راغلې ده:
))د خواجه نصیر طوسي)۵۹۷- ۷۷۲ق(د نظم ړومبني اجزأ متحرک او ساکن ړغونه دي. دا نظریه ټول مني... ((.د اروانباد طوسي اروابه هم هېښه پاتې شوې وي چې زما))حروف((څنګه پر))ړغونه((اوښتي دي!
له دې سره استاد ته په کار وه،))ساکن و متحرک((یې هم ورسره **update**
کړی وای او پر))کنسوننټ و واوېل((او یاهم پر))ترلې او وازه څېه((یې ور اړولی وای.
دابه پرځای پرېږدو چې غږونه او څېې له آر و بنسټه نامانیز ژبني توکي یا یوونونه)واحدونه(دي. شعر د ژبې له رغېدلو مانیزو)وییونو، کلمو(، لاڅه چې، لکه پخپله پښویه)ګرامر(، له بشپړو ژبنیو توکو)غونډلو، جملو(راپیلوي او بیا هله د وییونو، څېو او بیا غږونو له اوډنې، وېشنې او سکښتنې سره کار لري.

ketabton.com - The Digital Library

ما شل کاله له مخه د خپل بدلمبچ تر لومړي خپراوي کلونه کلونه وړاندې د خپلو هاندوهڅو، په تېره د لوستتوکيو)درسي موادو (د تيارونې په بهير کې دا هم رابرسېره کړې وه چې د پښتو شعر دربڼگوني)وگړني، ادبي او ازاد (ډولونه، يو څېيز- خجيز سېستم لري او هغه دا چې د کوشنيترين شعري يوون)مسرې (له هرو څلورو څپو څخه يوه خجنه راځي. مانا دا چې د مسرې يا ړومبۍ څپه خجنه ´---وي، يا دويمه-´---، يا دريمه--´--او يا هم څلورمه---´.

په دې ډول دغه څلور څلورخجنې څپې د ناشننوړو غوندونو)رکنونو (بڼې لري، په بله وينا، هره مسره په آر و پرنسيپ کې له همداسې غوندونو رغېدنه او شننه مومي او که په پای کې يې تر څلورو کمې، يانې يوه، دوه يا دري څپې راشي، د ناخجن نيمگړي غوند په توگه د اړوندې مسرې تاکلی څومره ييز))څېيز ((انډول پرځای کوي او ورسره کېدای شي، د پښېلې)قافيې (يا لړ)ردیف (په رغاونه کې برخه واخلي. هر گوره، په)← ازاد شعر (کې يوه مسره يا ټوټه تر دوه)فونيمي (خجنې يا ناخجنې څپې هم لنډون مومي چې هممهال د يوه ويې او غوندلې کار هم ورکوي، لکه: هو، نه،)اخ، وه، وې... !(او نور.

مکنزي د پيلامگر په توگه

لکه په پخواني چاپ او د اوسني دې په سريزه کې چې يادونه شوې، که څه هم ماته وار له مخه د نيکولای دووريانکوف ليکنه پرلاس راغلې او د الهام سرچينه او مخبېلگه شوې وه او د استاد دانيل مکنزي د ۱۹۵۸ زېږدي کال هغه ۴۵ کاله وروسته ، هغه هم انگليستان ته له را کډوالېدو سره د ۱۹۹۳کال او بيا ۱۹۹۸ کره کړې بڼه را ترلاسه شوه. دغه استاد، په خپله اتلس مخيزه څېړنه کې، بې له دې چې د دووريانکوف په څېر يې په نومېرلې توگه د پښتو))غږپوهې ((او))شعرپوهې ((تر منځ نه شلېدونکي)ديالکتيکي (تړاو ته گوته و نيسي. استاد مکنزي ماته دهغې زړې ليکنې تازه بشپړه کړې، کره کړې او غځولې بڼه د ۱۹۹۸ په مني کې له هغې ژمنې سره سمه اکسفورډ ته را ولېږله چې څو مياشتې له مخه يې په خپل کور)انگليسي، وېلس (کې، تر اړوندو اوږدو جرو بحثونو وروسته را سره کړې وه. ما هم تري پر خپل وار د خپل بدلمبچ د نوې خپرونې)ابډېشن (په کرونه او بشپړونه کې پوره گټه واخېسته. په دې مانا چې له پخوانۍ هغې سره يې کورټ و سکوټ توپير لري.

د لندن پوهنتون دغه نومیالي آريانپوهاند او پښتو پوهاند په خپله ليکنه)rev.1998 Pashto Verse (کې د ځينو پښتنو ليکوالو دا هڅې ببڼايه او ناسمې)misnomer (بللې چې په عربي- پارسي کالبونو)بيت، رباعي قصيدې، مثنوي... (کې ويل شوي ليکنې او))دېواني ((شعرونه، په مېتريک)عروضي (ډله کې وشمېرې.

ketabton.com - The Digital Library

ده پخپله، که څه هم وار له مخه پښتو شعر))څپیز ((بللی، خو په کړن کې یې د ګنو د ډوانې او ولسي ببلګو په سکښت یاتقطیع)scansion(سره بشپړ))څپیز- خجیز ((سپستم پر کار اچولی دی. د مسرو دننه وییخج یې په وازه خجنبه)□_(او شعري)مسره ییز (خج یې په تړلې هغې)_ ˊ (په ګوته کړی دی. دغه راز یې د څپې څومره ییزوالی یا کمیت)اوږدوالی او لنډوالی ((په پښتو شعر کې بې نقشه یا بې ارزه)irrelevant(بللی او موخه یې څپیز شمېر نه دی. ورته خبره ما د عروضي او څپیز- خجیز سپستم د توپیر په تړاو، د خپل کتاب د لومړي چاپ په)۱۲مخ(او د اوسني چاپ په دریم او پینځم څپرکي کې د پارسي شعر او همدارنګه د))څپې ((په تړاو کړې ده.

مکنزي د پښتو ولسي یا)و (ګړنی شعر دا دوه ګونی وېش زمونږ تر څېړونکیو)لکه د پښتني سندرو هغه(په پوره کره تخنیکي ډول را پر ګوته کړی دی:
))وګړنی شعر پر دوو ټولیو)کتبګوریو (وېشل کېږي. یو هغه سملاسي)فی البدیهه(لنډې نغمې دي چې د کار پر وخت، پر لاره او یا هم له ملي اتڼ سره بوللل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زیاته آره او رښتینې بللای شو ؛ زیات دودیز رنګ لري او ښېنومه ده.
)دویمه ټولې(چې ویونکي یې څرګند او د څانګیزو سندرغاړو له خوا بوللل کېږي. خو اړینه نه ده چې همدوی یې جوړوونکي هم اوسي. په دې ډله کې غزل او چاربیتې راځي چې غزل یې ، هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپیر لري. (( )مکنزي ۳۲۰مخ(

دا هم زما له نه هېرېدونکو جلا وطنو یادونو او بریاوو څخه وه چې تر لسیزو وروسته د ټولمنلي استاد مورګنسټیرن له دغه پیاوړي شاګرد او ځایناستي پښتو پوهاند سره مې شلېدلي اړیکي راټینګ شي او د ژوند په وروستیو ورځو شپو کې ورته یوځل بیا د شاګردۍ ګونډه ووهم. ده هم په دې پښتني- انګرېزي ولوله چې د څلو پښتکلنې شاګردي- استادي دوستانه اړیکو او علمي همکاریو پور یې راپرې کړی وي، له خپلې مېرمنې سره په خپل نوي اخېستي کور))انګلسي، وېلس ((کې په څلور ورځنۍ مېلمستیا د یوه پوهنځي هومره ګټه را ورسوله او دا کابو یې را په برخه کړه چې د پښتو شعري سپستم په ګډون ور سره له پښویې را نیولې، تر آرپوهې پورې د پښتو ژبپوهنې ډېرې ناسپړلې غوټې پرانېزم.

د نجیب منلي ونډه

دا هسې یوه نابېري یا))توارد ((وو چې زمونږ فرانسمېشتي ادبپوه لیکوال او څېړنوال نجیب منلي د استاد مکنزي د ۱۹۵۸ لیکنې په رڼاکې له ما سره څه ناڅه هممهال، پر 1987 ز. کال په

ketabton.com - The Digital Library

یوه وبړه فرانسي لیکنه {Najib Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée Nº 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.} کې د پښتو شعر د ورته)څپیز- خجیز(سېستم پخلی کړی او د هغه استاد پر پلیونې، یاهم په خپل نوښت یې دګنو ادبي او ولسي ببلګو په ترڅ کې پر کار اچولی دی.
زه یې له دغې لیکنې متې دوه درې کاله وړاندې خبر کړم او سم له سمونې یې هماغه آره فرانسي بڼه له پاریسه راولېږله، خو دا چې پر فرانسي زما سر نه خلاصېده، نو دا دی، په پښتو لنډیز یې هم وپاسللم او له کابله یې رابرېښلیک کړ چې ګران مینه وال به یې بیاهم هماغه غوراوی تر کتنې لاندې ونیسي.

ګران منلي خپله لیکنه له دې تاریخي شالید سره راپیل کړې ده:
))د شپاړسمې پیړۍ په پای کې د پیر روښان)۱۵۲۴ – ۱۵۷۹ز(د سیاسي - مذهبي پاڅون د پښتو ژبې یو پراخ ادبي فعالیت پیلامه ده. پر دغه مهال د پښتنو سیمه د دوو پارسي ژبو امپراتوریو ترمینځ وېشل شوې وه چې لویدیځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختیځ ته د هند د مغلو قدرت وو. په دغه فرهنګي چاپېریال کې پښتنو شاعرانو او لیکوالو په پراخه پیمانه له پارسي څخه هم د لغاتو په برخه کې، هم د مفاهیمو په برخه کې پراخې اخېستنې وکړې چې کله ناکله یې د پښتو ژبې ګرامري جوړښت هم د پارسي په ډول برابر کړی دی. د دې اخېستنو په ترڅ کې شاعرانو د پښتو شعر اصلي، معمولي بڼې پرېښودې او هڅه یې وکړه چې پرځای یې د عربي- پارسي عروض خپل کاندي، خو عملاً په دې برخه کې ډېر بریالي نه ول...

په هرډول که د))توارد ((خبره هم شي، تر دروښ درانې یې له ماسره ډېر راځي. هغه هم یوازې په دې هم نه، چې د استاد مکنزي لیکنه یې مخببلګه شوې، بلکې خپلې رسمي څانګې)ادبیوهنې(او اړوندو څېړنو او ژبارنو هم ورسره پوره مرسته کړې؛ شعر و شاعري خو ورسره د درانې هم شریکه ده. او دا چې ډېرې شننې او سپړنې یې زما له هغو سره په بنسټیز ډول توپیر نه لري، نو یوازې هماغه اړین ټکي یې له لوستونکیو سره شریکوم.
داخبره))...پښتانه شاعران او څېړونکي پردغه ستونزه پټه خوله پاتې شوي دي. که څه هم، کېدای شي چې د پښتو د عروضو ځینې لارښودونه جوړ شوي وي، خو ...((یې خو وار له مخه ځواب شوې او هغه داچې که مورږ دا دري پښتانه یو له بله سره خبر نه وو او په بهرنیو کې له استاد مکنزي څخه هم یوازې همدی خبر وو.

ketabton.com - The Digital Library

هرګوره، د استاد مکنزي له لیکنې د ورپیدا شویو پوښتنو لامل یې هم دا دی چې ده یې هماغه د ۱۹۵۸ کال لیکنه مخببلګه کړې وه او وروستنۍ بشپړه او کره بڼه یې پر لاس نه وه ورغلې. د هغو پوښتنو لومړۍ ببلګه دا ده:

))د.ن. مک کینزي ... د پښتو شعر آهنګ یا ریتم د هجاوو له کمیت)لنډوالي او اوږدوالس (سره نه، بلکې د خجیزې لړۍ له نظم سره تړلی دی. خو ښاغلی مک کینزي د خپل نظر جزییات نه څېړي او د څو مثالونو په ورکولو یې بسنه کړې ده. ما ته د ښاغلي مک کینزي د ملاحظاتو په سم والي کې کوم شک نه وو راپاتې، نو ومې غوښتل چې لږ ژور تحلیل یې وکړم او د پښتوشعر پر دواړو اړخونو)یانې ولسي شعر او دیواني شعر (یې تطبیق کړم. ((

په دې لړ کې یې، لکه څنګه یې چې ما له مخه په اړونده ونډه کې یادونه وکړه، ده د ولسي او ادبي یا دیواني شعر دشننې په ترڅ کې د مسرو دننه وییخ په وازه خجښه)□_(او شعري خج په تړلې هغې)_ ´ (سره په ګوته کړی دی. همدا راز یې د څپې څومره ییزوالی)اوږدوالی او لنډوالی (یې)کټ مټ لکه ما (په پښتو شعر کې بې نقشه یا ناارزی)irrelevant (بللی او موخه یې څېیز شمېر نه دی. هن که په زړه لیکنه کې یې د یوه ټاکلي شعري ځبل د مسرو ترمنځ څېیزه نانډولي هم موخه اوسي، دا هم څه ببځایه خبره نه ده او هغه دا چې تر درو څپو لاندې باندې والی، تول و تال یا اهنګ)ریتم (دومره نه ویجاړوي. او په دې کې ښاغلی منلی هم له موږ دواړو سره هماند دی چې ترڅپې، خج زیات ټاکنده نقش لري. ما پخپله تر هغې پخواچې د استاد لیکنه پر لاس راشي، د خپل بدلمبچ په لومړي چاپ او دویم چاپ کې، یوځل د عروضي او څېیز سېستم د توپیر او بیا د څپې د ببلابېلو ډولونو په تړاو (دغه راز څرګندونې راغبرګې کړې او پوره ببلګې یې په همدې لومړي او بیا دویم، درېیم او پېنځم څپرکي کې وړاندې شوې دي.

د لیکنې په دویم مخ کې یې د))آهنګ ((په تړاو دا الاندې نوموني)ترمونه (او څرګندونې با دومره څانګیزې او تخنیکي نه بربښي:

))د پښتو ژبې آهنګ د وینا د لړۍ د تونیکو سېلابونو پر نظم ولاړ دی. د آهنګ لپاره کولای شو چې یو)تیوریک فرضي واحد) !(تعریف کړو. دا فرضي واحد چې د ژبې په وییپوهنه) !(کې کوم خاص ارزښت نه لري، د سېلابو یوه لړۍ ده چې یو سېلاب یې تونیک وي)تونیک خج) !(ولري(. ((

څلورڅېیز- خجیز غونډ)رکن (چې ما د پښتو شعر د تولیز یوون)رېتمیک واحد (په توګه په دواړو چاپونو کې له ببلګو سره ښوولی، ښاغلی منلی یې

ketabton.com - The Digital Library

))تیوریک فرضي واحد ((او))خجیزه کړی stress group ((نوموي خو د دې خبرې تر څنګ يې چې يوه څپه پکې خجنه وي، جوت او ټاکلی))څلور څپیز والی((له پامه غورځوي او پر))دري سېلابي ((او))څلور سېلابي ((کړيو يې وښي !
)په دې تړاو پوره سپړاوی بیاهم د کتاب په لومړي، دويم، دريم او پينځم څپرکي کې موندلای شي(.

مسره يې هم داسې پېژندلې ده:
))د پښتو شعر بنسټيز واحد مسره ده چې کم له کمه يوه خجيزه کړی لري او تر ټولو اوږده مسره څلور خجيزې کړی لري.)ځينو معاصرو شاعرانو او يو شمېر پخوانيو د خورا خام شعر خاوندو شاعرانو کله کله تردې اوږدې مسرې هم جوړې کړې دي، خو دا ډول شعرونه د گوتو په شمار دي او خاصه توجه نه غواړي(.((
دغلته بيا هم دا نه وايي چې هره))خجيزه کړی ((څو څپې را نغاړي؟
د مسرې او بېلابېلو ډولونو په اړه د دې کتاب په دريم څپرکي کې پوره څرګندونې وړاندې شوي او دلته يې راغبرګول اړين نه برېښي؛ همدا سې يې د استاد مکنزي ليکنه)۳۲۵-۳۲۲مخ(.
نورې پوښتنې يې هم زمور د دواړو له خوا ځواب شوې، لکه د))نيم مسرې ((چې ما د استاد رشاد د نومونې))وقفه يې مسرې ((پر بنسټ))لارغه يې ((او))ماته مسره ((نومولې ده)زيار، دريم څپرکی او استاد مکنزي ۳۳۱- ۳۳۵ مخ(.

د دروېش درانې برسېرونه

ښاغلي دروېش درانې بيا د سوچه))توارد ((له مخې د يوه نوښتګر شاعر او انګرېزي ښوونکي په توګه څه ناڅه له ما سره هممهال ورته سېستم تر څېړنې او شننې لاندې نيولی. خو نژدې يوه لسيزه وروسته، هغه هم هله ځنې خبر شوم چې په پېښور پوهنتون کې مو سره ليده کاته وشول او کتابونه مو سره ادل بدل کړل. که څه هم سم له لاسه راسره د هغه کتاب نشته، خو بيا يې هم له هماغې لومړنۍ ځغلندې کتنې څخه دومره پر ياد راپاتې دي چې نه يې اړوندې څرګندونې دومره تخنيکي دي، او نه يې د خج)stress(له مخې د شعري ټوټو يا مسرو او ورسره د ټولیز شعري رغښت بنيادي څلورګوني ډولونه يا وزنونه پر ګوته کړي ؛ ان تردې چې خجنې او ناخجنې څپې يې هم))قوي-ضعيفی ((بللې دي !

په پای کې دا يادونه هم اړينه بولم چې دغه بدلمبچ زماله موخې انګېزې او وړاندوېنې سره سم له لومړي خپراوي)1990(راهيسې تر اوسه په دې شلکلن پېر کې خپل اغېز ښندلی او د

ketabton.com - The Digital Library

پوهنتوني زده کړيالو په ګډون د بشپړ ډېري ځوان ادبي پښت له تاوده هرکلي سره مخامخ شوی، هغه هم له درو غورو لاملونو سره:

۱(په ناځانخبري ډول له کوشيني راهيسې د هر پښتانه او پښتنې په ذهن و زړه کې د)و (ګړني شعر و ټنګ ټکور تول وتال، کټ مټ، لکه پښتو ژبه له پښوييزو دويونو)ګرامري قاعدو (سره ، وار له مخه ځای نيولی او زېرمه شوي، که نه څنګه به يې له يوه ټومب)تحريک (سره په هماغه تول و تال يوه ناره، لنډۍ، بدله... نابېره له خولې وتله او يا يې هم يومخيزه ولسي شاعري او سندرغاړي راخپلوله. او کله چې بيا له ليک و لوست او ښکلاييز څوب و ذوق سره په ادبي کچ له تېرمهالي دېواني او وسمهالي قافيوال او ازاد شعر په لاروۍ ورته زېرندويۍ ته مخ کوي، نو هماغه تول وتال، په بله وينا،))څپيز- خجيز((رغښت ورسره راخپلوي او هماغه ځانته مخښلګه ګرځوي. له دې سره يوه نيم، لکه د وسمهالي ادبپوهنې زده کړيال او څېړنوال په دې هڅه کې کېږي چې د هغه نااګاهانه کارولي يا کارول شوي رغښت پر لارو رودو او کچ و مېچ اګاهانه لاسبری پيدا کاندې، دا غوره او ګټوره نګېري چې همداسې يوه ښکارندويه لارښود ته مخه وکړي، نه يوه ناپېژندويه لارښود ته؛

۲(د تېر هغو په پرتله له عربي- پارسي ژبو او بيا يې دوديزو ادبي فنونو او په دې لړکې پېچلو عروضي او قافيې لارو دودو سره يې پرله پسې زياتېدونکی لرېوالی او نااندېوالی؛

۳(سراسري ټولنيز خوځون او جلاوطني، نوې خبرتيايي)کمپيوټري(تېکنالوجۍ او ورسره د هېواد، سيمې او نړۍ پر کچ د تړليو نومهالو فرهنګي او ادبي اغېزو او سيالیو، له نوې او ازادې شاعرۍ سره ډېرېدونکې لېوالتيا او له دې سره ژب - ښکلاييزې جولې او ژب - اندېزې منځپانګې او پيغام ته د هڅې او پاملرنې زياتېدنه.

ketabton.com - The Digital Library

۲.څېرکی
په خپله جوله کې د پښتو شعر
د سیالۍ هڅه

شعر د ژبنې هنر ادب (په بېلابېلو ځېلونو کې تر ګردو لوړ تخیلي او زړه راکښونکی ځېل او د انسان د ښکلا ییز څوب)ذوق (روزونکی او خړوبو-ونکی او بیا داسې ځېل دی چې په ټوله مانا یې د ناڅانخبرۍ)ناخودآګاه (ناسپړلې او زېرمه شوې هیلې او ارمانونه ځانخبرې)شعوري (نړۍ ته راباسي او را پوخلا کوي یې. له دې چار و دندې سره د))شعر د شعر لپاره ((لید توګه رد ېږي چې د ټولیز هنر په تړاو یې د المانې ایډیالېست فېلسوف مانوېل کانت)۱۷۲۴ - ۱۸۰۴ (څخه یې سرچینه اخېستې ده. هغه هنر د ښکلا د پنځونې لپاره د انسان هاند و هڅه ، په بله وینا ، هنر د هنر لپاره باله. دغه اند توګه له هماغه راهیسې دا دوې- دوې نیمې پېړۍ پرله پسې تر سختو نیوکو لاندې راغلې او په کلکه رد شوې ده ، په ځانګړې ډول د زیګموند فروید)ز ۱۸۵۶- ۱۹۳۹ (د روانشنیز)سایکانالېستي (اند توګې له رامنځته کېدو راهیسې چې هنر د انسان په ناڅانخبرۍ)تحت ا لشعور (کې له تمبول شویو او زېرمه شویو هیلو او ارمانونو سرچینه اخلي. له دې سره یو ازې د نوېږیز- ښکلا ییزو ګرومونو)عقدو (خړوبونه،نه، بلکې د ټولنوټیزو)سوشل-اېکانومیکو (هغو هوارونه هم رانغاړي.

همدا خبره ده چې استاد پوهاند رحیم الهام)۱۳مخ (د کانت اند توګه له علمي پلوه ناسمه بولي او لیکي:

))...که هنر د ښکلا د تخلیق لپاره هڅه وي، هنر او ښکلا سره یو اندول کېږي او دا نتیجه ورڅخه حاصلېږي چې ګوندې د هنر غایه پخپله هنر دی ((.

ketabton.com - The Digital Library

د لندن مېشتي فلسفي ادبپوه اسماعیل خویي له خوا د شعر څه ناڅه ښه ترا اوډلی او منلی پېژند))شعر په کره، کښنکلي او اهنګینه ژبه، د اند و واند ولولیز تړون دی = شعر ګره خوردګی عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنګین ((او ورسره تړلی))ژب - ښکلاییز ((او))ژب - اندیز ((دایلکتیک دا راجوتوي چې جوله)شکل(د))مخیٌله وینا ((په توګه د شعر آر جاج او جوهر، په بله وینا)) ښکلاییز ارمان ((ته رښتیاینه)تحقق(وربښي او ورسره ورسره اندیزه منځپانګه او پیغام، په بله وینا)) ټولنیز ارمان ((هم رانغښتل کېږي. دا به ومنو چې شعر ته تر بل هرادبي ځېل)ژانره(تر ډېره د یوه نړه هنري ځېل په سترګه کتل کېږي، خو د هنري ارمان تر څنګ يې ټولنیز ارمان و پیغام هم له پامه غورځېدای نه شي. هرګوره، په دې توګه به، هغه شعر یو رښتینی شاهکار وي، بې له دې چې پکې رانغښتی ټولنیز ارمان او پیغام د چا ښکلاییز څوب)ذوق(و زمولي، هممهال يې منلوته ورچمتو هم کړای شي.

دا هم هېرول په کار نه دي چې ګنې پر))شعریت ((باندې ټینګار دې، ګړسره د))هنر د هنر لپاره ((ټولیز)مقوله(راخپله کاندې او بیا د همدې لیدتوګې پر بنسټ تر دې ښندې)مبالغې(پورې چې وایي:

))اصیل شعر متې تر دویم نړیوال جنګ را وروسته منځته راغلی دی ((! مانا داچې د زرګونو دانته وو، ګویته وو، ګارسیاوو، هوګوو، پوشکینانو، بایرنانو، فر دو سیانو، خوشالانو... هستونې او پنځونې دې هېڅ پر هېڅ او هېر پر هېر وګنل شي، او له دې سره پردې زباد شوي واقعیت هم سترګې پټې شي چې د شعر و ادب په ګډون په ګرده بشري پوهنیز- فرهنګي ډګر کې وسمهال د تېرمهال او وستر مهال تر منځ یو پول دی او له ړنګېدو سره يې هرڅه له منځه ځي !

له پاسنیو څرګندونو دا پایله اخېستل کېږي چې))شعریت ((د))ژب - ښکلاییزې ((جولې زېرنده دی او همدغه دوه اړخیزه جوله ده چې د))مخیٌله وینا ((په توګه يې جاج او مفهوم وربشپړوي. دویم، یا درېیم جولیز اړخ))رغاونیز تخنیک ((د دغې))مخیٌله وینا ((کوم اړین رغنده ټوک)متشکله جزء(نه ګنل کېږي او ان پخپله عربو چې شعري اډانه يې پرعروضي سېستم ټیکاو لري او ور اوډلي يې دي، د یادې شوې ټولیز)مقولې(نوښتګر يې هم بللای شو. په دې ډول))وزن، قافیه، ردیف ((او ورسره نظمي کالبونه یا ژانرونه... هم د شعر له پېژند)تعریف(څخه اېستل کېږي. نو کوم تول وتال یا وزن، قافیه، ردیف... چې نه یوازې عربو او مورِ، بلکې د نړۍ ډېرېو ژبنیو ټولنو ورسره تړلي او رادود کړي دي، موخه يې))موسیقیت ((دی، نه))شعریت ((!

ketabton.com - The Digital Library

هرګوره، نن سبا دغه موخه هم نوره په کړن کې خرخشنه شوې او هغه دا چې نه یوازې پر نړیوال کچ ازاد)موزون او بې قافیه(لاڅه چې سپین)بې وزن و قافیه(او ناپېیلي)منثور(شعر موسیقۍ ته لار موندلې ده.په پارسۍ کې، نیما شوویچ د شلمې پېړۍ په درشل کې د نیم ازاد پارسي شعر سېستم رامنځته کړ او پېنځه شپږ لسیزې راوروسته احمد شاملو تر بې وزن و قافیې))شعرسپید ((را ورسوله، سیما بهبهاني او څو نورو بیا ان ټولمنلی رومانتیک ځپل))غزل((هم د پښپلو)قافیو(له باستیله راوکښې.

په پښتو)و (ګړني شعر کې چې له دغو درو ډولو څخه لومړۍ دوه شتون لري، همزمان سندرې هم دي، په بله وینا، همېشه له ټنګ ټکور سره ملې پاتې شوې دي او له ژب - ښکلاییز پلوه هم په اړوندو پرګنو کې پوره منښت او ګرانښت لري: ازاد وزمې سندرې، لکه لنډۍ، سروکي... او سپین وزمې، لکه د کیسو او نکلونو نارې او داسې نورې؛ په متلونو کې بیا د دغو ګردو شعري فورمونو څرک لګولای شو، ازاد لکه:

- په باران پسې پټې ګرځوې- په خیرات پسې شکرې،
- بنیادم یو نور- جامه یې دوه نوره،
- پور چې تر سل تېر شي- وچه یې مه خوره...؛

سپین، لکه:

- بې عقله زوم د خوابې په باټو ختاوځي،
- بډای یې له خواره ګټي، خوار یې له بډایه،
- وزه چې پربام وخېژي، لېوه ته هم ښکنځل کوي...

په هره توګه، لکه څنګه چې د ټولنیز ارمان او پیغام په تړاو څرګنده شوه، تول وتال یا موسقیت، په بله وینا، وزن و قافیه تر هغې پامور ګڼل کېدای شي چې د))شعریت((پر تاوان پرې نه وځي. په دې لړ کې یې تولیز)وزني(سېستم یا تخنیک بیا، او هغه هم چې پر یوه ژبه له بلې ژبې څخه راتپل کېږي، له دغه پلوه په هېڅ ډول د منلو او زغملو جوګه کېدای نه شي، لکه واخلې، پر پښتو باندې د عربي عروضو او بحور و راتپنه؛ قافیې آرونه او دویونه یې که څه هم لږوډېر له لیکنې او دېوانې شعر سره اړخ لګوي، خو بیا هم ورته له پښتو غږپو هنې سره سمون ورکول په کاردي. نو د دې لپاره چې دغو ټولو اړخونو ته مو پښتو جوله او جامه ور اغوستې وي، په څلورم څپرکي کې تر څېړنې لاندې نیول کېږي.

په پای پای کې تر ټولو خبرو وروسته، له نړیوالې شعري سیالۍ څخه زمور موخه بیا هم یوازې او یوازې پر))هنري ارمان((ډډه نه لګوي، بلکې ورسره ورسره د ټولنیز او بیا انساني ارمان

ketabton.com - The Digital Library

رانغښتنه هم په پام کې لرو. دا به د ننني غمځپلې نړۍ او غمبدليو او غمولیو انسانانو پر وړاندې څومره بې توپيرې وي چې د بل هر هنر غوندې له شعره یوازې د ښکلاییز څوب)ذوق(د راویښونې، خړوبونې یا روزنې کار واخیستل شي.
دا دهنر د الهې))میوزې((پر وړاندې کومه نابښنوړه ګناه نه ده چې د نوبل نړیواله ادبي جایزه ، نه یوازې له هنري پلوه، بلکې د ټولنیز ارمان او انساني پیغام له پلوه هم ارزول کېږي او په همدې لاسوند تر اوسه زیاتره د همداسې ژمنو او پرمختللیو)مترقي(داستان لیکونکیو او شاعرانو په برخه شوې ده. له دې خبرې هم څوک نټه نه شي کولای چې))هنر((او))پوهنه((اوږه پر اوږه د انسان په ګټه د پنځ)طبیعت(په اپلونه، په بله د ټولیز بشري تمدن په منځته راوړنه او پرمخوړنه کې ونډه لرلې او لري یې. نو شعر هم د یوه هنر په توګه له دغه پلوه بې ونډې نه شي پاتېدای، یا دچا خبره مستثناکېدای نه شي او په کارده د دغه نفیس و نازک هنر له جادویي اغېزه د ننني ښکېللي او زېښلي انسان د ژغور، ازادۍ او سوکالۍ لپاره هم ګټه واخیستل شي، نه داچې یوازې د هماغو ښکېلاکګرو او زېښناکګرو د مزو چرچو لپاره ځانګړی کړ شي. هو هماغسې چې پوهنه پاڼکیز توپیر و تبعیض نه شي منلای او زغملای، دغسې یې هنر او په دې لړکې یې شعر هم نه شي منلای او زغملای.

د پس نومهالۍ)پوست مودرنېزم(او ورسره د ببلابېلو تشتورو فورمالېستي اېزمونو پلویان او د ریالېزم او هومانېزم سوګند خوړلي نټیالي)منکرین(یې له یوې پېړۍ راهیسې د)) نړه((هنر و ادب او بیا شعر په نامه انګروزه کوي او نن سبایې د پانګواکۍ د انساني ضد نیو لېبرالېستي او ګلوبا لېستي اوتو بوتو په لمسه او ننګه غواړي، ګردې هنري- ادبي پنځونې د پېر و پلور بازار ته ځانګړې کاندې او د دې لپاره چې لکه الکترونیکي او سېبرنېټیکي)ویدیو ګېمونه، ساینس فېکشنونه ... (یې یوازې پر سرګرمیزه او سودا ګریزه موخه را وڅرخوي، نو ټول زور پر ژب - ښکلاییز اړخ، په بله وینا ، جولیزواله)فورمالېزم(اچوي او ژب - اندیز اړخ کورټ له پامه غورځوي، د چاخبره یو مخیز، اند له واندې بلهاروي!

ketabton.com - The Digital Library

۳ - څېړکی
)څپیز-خجیز(وزن د پښتو شعر آر او بنسټیز رغنده ټوک

ټولمنلې خبره ده چې لیدتوګه یا تیوري له کړن یا پراکتیکه رازېږي، په بله وینا ، کومې پوهنې او فنونه چې انسانان یې تر اوسه پر رابرسېرونه او اړوندو دویونو)قواعدو، قوانینو(، فارمولونو، ټولیو)مقولو(، ډلبندیو... پر اوډنه بریالی شوي، د نا اټکلېدونکو مهالپېرونو د کړنو او کړاوونو یې سرچینه اخېستې ده.

لکه واخلې ژبپوهنه چې د انسان له خوا د لکونو کلونو کاربدلې ژبې یا ژبو د څېړنې او شننې منځته راغلې او بیا ادبپوهنه چې د زرګونو زرګونو کلونو په بهیر کې د منځته راغلو ادبي هستونو له څېړنې او ځیرنې څخه را رغول شوې ده. همداسې شعرپوهنه هم، یا په نومېرلې توګه بدلمېچ د دغو غبرګو پوهنو په رنړاکې د راپنځول شویو بدلو او شعرونو له سپړنې او شننې څخه رامنځته کېږي.

په دې لړ کې، په نومېرلې توګه یوناني (metron)((او بیا رومي))metrum((او راوروسته عربي))عروض((د یادونې وړ دي چې دوه لومړني مېتریک بدلمېچونه تر منځنیو پېړیو پورې پر ټول اروپایي کچ کارول کېدل هرګوره، راوروسته بیلابېلو اروپایي ژبو ځانته جلاجلا تونیک - سېلابیک بدلمېچونه را اېستلي او پر کار اچولي دي. ښایي عربي عروض هم خلیل بن احمد د یوناني- رومي هغو له اغېزې او سیالۍ سره منځته ته راوړي اوسي چې د نورو پوهنو او بیاادبي فنونو، لکه د اپلاتون پویتېکس)بوطیقه(د ژباړو په لړکې ورسره پېژندویي پیداکړې وي، هغه هم د د دغې لوړې اوړوني سامي ژبې چې ګړپوهه یې هم د))اوزانو((اړونده کړې، تر بلې هرې زړې او نوې اروپایي ژبې پکې مېتریک سېستم ښه ترا پر کار اچول شوی دی.

ketabton.com - The Digital Library

دا چې راوروسته د نوي آرياني پېر پارسي شعر عربي عروض لږو ډېر راخپل کړي، دوه لاسونده درلودلي دي:

- يو يې په لومړيو دوه دوه نيمو اسلامي پېړيو کې پر دغه عجمي ژبه باندې د عربي هغې ببخرته اغېزښندنه او ورسره ګډوله کېدنه؛
- بل يې ورسره څه ناڅه غږپوهيز نژدېوالی وو. خو د پښتو شعر په برخه کې بيا، لکه پاس چې وويل شول، د پارسي شعر پر پليونې داړوند)عربي(مېتروم)عروضو (د راتپنې هڅې کورتې پاتې راغلې او په دې لړ کې يې د مياشرف له خوا يوازې اوډلي بدلمبچ هم کوم ځای نه دی نيولی. په دې توګه مورِ ته دا پلمه پر لاس راغله چې د نړه)سېلابوتونيک (دا يې په اسانه ځاينا ستی او د پرله پسې منښت او ګرانښت جوګه کړای شو.

نو کله چې وايو، د پښتو شعرپوهه، يا په نومېرلې نومونه، تول يا وزن))څېيز- خجيز = سېلابو تونيک ((دی، دوه توکه)عنصره (مو سترګو ته نېغ درېږي: څپه او خج، چې دا دی، ببلابېل يې تر څېړنې لاندې نيسو.

۱- څپه: عربي هجأ ، انګرېزي syllable، لاتين syllaba، يوناني syllabē

په يوه ژبه کې د يوه يا زياتو غږيزو يوونونو)واحدونو (هغه ټولګه يا ټوټه ده چې له يوه خپلواک a,ā,e,i ,o,u(يا يوه خپلواک او يوه ياڅو بېواکو)...b,g,h,f ,j, k,l,m,n,p (رغېدلی وي، يا له يوه خپلواک او يوه نيمواک)w,y (او يا هم له يوه خپلواک)واوېل(، يوه نيمواک)سيمي واوېل(او يوه يا څو بېواکو)کنسوننټو (څخه منځته راغلې وي او په يوځايي ډول، په خورا لنډ مهالټکي يازماني نقطه کې په يو وار سا ا ېستنه له خولې راوځي. يو خپلواک هم ځانته جلا يوه)يو فونيمي (څپه رامنځته کولای شي او هم د يوه بېواک يا نيمواک په ملتيا)دوه فونيمي (او همدا راز د يوه نيمواک او څو بېواکو په ملتيا؛ مانا دا چې خپلواک يو خوا ځانته يوازې يو فونيمي څپه رغولای شي او بلخوا د دغو نورو په ملتيا لنډې او اوږدې څېې، خو يو بېواک يا نيمواک بې د خپلواک له ملتيا، نه ځانته څپه رغولای شي او نه دواړه په ګډه، له همدې کبله خپلواک ته د څېې زړی)هسته(وايي. هرغبرګغږ)دېفتونګ (هم څپه بلل کېږي، ځکه يو خپلواک او يو نيمواک)واوېل او سيمي واوېل(رانغاړي. استاد رشاد د نصيرالدين طوسي)۵۹۷-۶۷۲ هجري (د خبرې))د نظم ړومبني اجزاء متحرک او ساکن ږغونه دي ((پخلی کوي، خو د اوسنيو څېړونکيو دا پېژند هم ورسرباري کوي چې د نظم ړومبني اجزاء))هجاوې ((دي، مانا دا چې دوديز پوهان هم څپه د پېيلې وينا د کوشنيترين يوون)واحد (په توګه مني.)الفت ۲۵ګڼه(

ketabton.com - The Digital Library

د نوې ژبپوهنې له مخې د یوې څپې په جوړښت کې د پورتنیو))← زنځیري ((توکو تر څنګ یو))←نازنځیري ((توک))←خج ((هم شتون لري چې له هماغه زړې)واوبل (سره یې تړاو لري او د))←څپیز خج ((په نامه یاد ېږي؛ ترڅنګ یې))←ویې خج ، غونډ خج او غونډله خج ((ډولونه هم شته؛))←اهنګ ((، غاړه)لحن (او بل یو نیم نازنځیري توک هم دلته او هلته د غونډلې یا شعري او سندریزې توټې مسرې دننه راخپلولای شي.

وازه او تړلې څپه

وازه یا)خپلواکپایه (څپه هغه ده، چې پر یوه خپلواک)واوبل (پایته رسېدلې وي، لکه: ورا، دوه، بیا، خوله...؛ تړلې یا)ببواکپایه (څپه هغه ده چې پر ببواک)کنسوننټ (یا غبرګړ)دیفتونګ (پایته رسېدلې وي، لکه: اور، کور، پوست، ګوانښ، خوښ، خوند، وری، سپی، می، ځای....

اړینه نه ده چې هره څپه دې مانا ولري او د یوه مانیز توک)ویې، وییکې (په توګه په ازاد ډول وکارول شي او یا په یوه لوی ژبنې یوون غونډ)عبارت، فقره (یا غونډله)جمله (کې دننه کوم مانیز یا پښوییز)ګرامري (چار پرځای کاندې، خو نا مانیزه څپه ازاده نه، بلکې تل د دغو لویو جوړښتونو دننه راتلای شي.

د څپې څومره ییز)کمي (ډولونه

که څه هم د څپې څومره والی)لنډوالی او اوږدوالی (په پښتو کې، نه له ژبنې او نه له شعري پلوه کوم څرنګیز)کیفي (ارزښت لري، خو د دې لپاره یې تر ویپنې لاندې نیسو ،چې وښیو، ولې پښتو شعر له عربي- پارسي عروضي)متریک (سېستم او کچ ومېچ سره نه، بلکې له څپیز- خجیز)سېلابو تونیک (هغه سره اړخ لګوي، په داسې اکر کې چې په عربي او پارسي شعر کې د څپې څومره والی د تول و تال له پلوه څرنګیز ارزښت او اغېز لري. په ترڅ کې یوه پښتو شاعر او شعر پوه ته دا هم ور په ګوته کوي چې لنډه او اوږده څپه د شعري غونډ)رکن (او بیا د پښېلې او لړ)قافیې او ردیف (په رغاونه او شننه کې څنګه کارول کېږي، د ساري په ډول یې تاکلی))←څپیزخج ((له له تاکلي شعري خج سره چې پر هره څلورمه څپه راځي، څنګه اړخ ولګولای شي او په دې لړ کې د دې ستونزې هواری هم راښیي چې که و نه یې شي لګولای، د یوې بلې وړندې ځاینا ستې لټه یې وکړو. یوه ورته ستونزه بیا د ډېرځپیزو ییونو له کارونې سره په ځانګړې توګه رامخته کېږي، د ببلګې په ډول زمونږ خپل تاریخي- جغرافیایي یا فرهنګي نومونه، لکه،)آریاناوېجه (،)آهورامزدا (، آهورامزدایي (... چې د پښتو خجپوهنې له مخې یې باید وروستی څپه خجنه راشي، حال دا چې شعري خج تر څلورمې څپې اخوا راتلای نه شي!

ketabton.com - The Digital Library

لیکوال په خپل یو شعر کې))ببلتانه ځپلې ((ټرنګ)ترکیب(کارولی او د دې لپاره چې تاکلی خج پر درییمه څپه راغلی اوسي، دېته اړوتی چې وییرغاونیز آر تر پښو لاندې کړي او هغه دا چې د پښتو ټرنګ فشار زیاتره پاي او څه ناڅه پایمخ)ما قبل اخر(ته راځي، که نه پوخ ټرنګ نه بلل کېږي او پر غونډ)عبارت(بدلېږي، نو په هغه شعر کې همدا سرغړاوی شوی او اړوند ټرنګ پر غونډ اوښتی دی:

) ببلتانه/ ځپلې هیلې (

مې غمونه ژاړي ستا
زه لېوال ستاد ښکلا ،
زما ښکلې پښتونخوا

)سوزونه او سازونه۱۲ (.

نور اوږده پښتو ټرنګونه هم شته چې یوازې په شعاري نظمونو اړه پیداکولای شي، له ورته سرغړاویو سره مخامخېږي، د بېلګې په توګه:

افغانستان پېژندنه، توکم پالنه، یا یو هېوادنی نوم ((نیکاراګوا ((او داسې نور چې له شعري غونډ)رکن(ورسره هېڅ اړخ نه شي لګولای.

د پښتو څپې څومره ییز)شپږ ګوني(ډولونه په دې وروسته توګه ترسپرنې لاندې نیول کېږي:

- یو غږیزه)یو فونیمي(څپه چې له یوه خپلواک)واوېل(څخه رغېدلې وي، زور)فتحهa- (چې د وییې یا څپې په سر کې راځي، لکه په)اته، اتن، اکر(کې، مانا دا چې هر پښتو وییې چې په الف)پیلوو (، د زور)فتحې(هومره حرکت لري؛ په دې ډول په پښتو کې))سرالف ((هېڅ نشته او خپل زاړه یا د نورو ژبو الفونه او ممدوده هغه هم پر فتحه اړوي، لکه په اسان، ارام، ازاد... کې. دا چې پر پارسي یا عربي ورته څو کمپښنو الفونو)آس، آر، آریا... (مد اچول کېږي، موخه یې له زور)فتحې(سره توپیرول دي؛ آ)هلکه ! (چې په پښتو کې یوازېنۍ ازاده او مانیزه یو فونیمي څپه، یانې بلنوییکی)حرف ندائیه(هم دی، د عادي الف هومره اوږدوالی لري.

- دوه غږیزه)دوه فونیمي(څپه، چې له یوه خپلواکغږ)واوېل(او یوه بېواکغږ)کنسوننټ(څخه جوړه وي، مانیزه، لکه اور)or(،اوس)os(، آس، آر، آړ، اړ، زه، ته، هو، څو، اور)or(... یا د یوه وییې دننه)زیاتره بې مانا (، لکه: کو- ټه)کوټه (، دې- ره)دېره (، رو-ز-نه)روزنه (، با- با-ګ- نې)باباګنې (، ار-وا- پو-هه)اروا پوهه (، اف- غا- نې- وا- له)افغانیوالە (، تو-کم- پا-ل- نه)توکمپالنه (.

ketabton.com - The Digital Library

- دري غږيزه څپه چې له يوه خپلواک او دوو بېواکو څخه جوړه وي او د يووستوي ويي په توګه مانا هم درلودای شي، لکه: کور، خور، مور، تره، ور (war، سر (sar، لر (lar، بر (bar، لور، لار، تېر، هېر، ویر، وېر، هېښ، پېښ، اند ، لاس، پښه... ، د بېلښتي او يا تړښتي وييونو دننه)مانانيزه يا نامانيزه (، لکه: بر- مل)برمل (، مرس-تون)مرستون (، روغ- تون، تره- گر)ترهگر (، بن- ستړ-پال)بنستړپال (؛ يا له يوه خپلواک، يو بېواک او يوه نيمواک څخه يې رغښت موندلی وي، لکه: نيا ، بيا ، ياد ، يون، يور، دوه، دوې، يا د يوه بېلښتي يا تړښتي ويي دننه، لکه: پوه- يال)پوهيال (، پو-هن- وال)پوهنوال (، پو- هن- مل)پوهنمل (، اور-له-گيت)اورلگيت (، اور-لو-به)اورلوبه (، بي-دي-بي-ديا)بيدي بيديا (.

- څلورغږيزه څپه چې له يوه خپلواک او درو بېواکو ، يا دوو بېواکو او يوه نيمواکه رامنځته شوې وي. ياد يووستوي ويي په توګه جلا کارول کېږي، لکه: ورځ، ورخ، څرخ، برګ، ویاړ، پلار، ورور، ترور، نږور، نشت، خيشت، لوند ، ړوند ، څورب، خوله، غوږ،غوړ، خوږ) xwəğ (، خور، لوار، ځوړ، خوړ، کلک، پوست، ناست، تاند ، واند ، ورون، وران، رڼگ، پوست؛ د لويو جوړښتونو دننه، ماناوال يا بې مانا ، خو دومره پرله پېښلې نه راځي،لکه په ننگيال کې يوازې لومړی څپه)ننگ naŋg(څلور غږيزه راځي او دويمه)-يال(يې دري څپيزه، په خولخوند ، خوندور، گوانبگر، گوانبگري، گوانبگرندي، څنباکخونه، ځواکمن، ځوانمل، خوارمل، خوارځواکی، ورنگن، خپلوان، خپلچاری، خپلمنځي، لمانځي، لمرمخې، سپوږمی مخې، گل مخی)gwal-maxay(کې يې هم همداسې درواخله.

- پېښځږيزه څپه چې له څلورو بېواکو يا درو بېواک او يوه نيمواک څخه د يوه زړې)خپلواک (په ملتيا رغېدلې وي، مانا دا چې د پاسنيو درو ډولو غوندې په دې څپه کې هم يو خپلواک اړين دی او يو نيمواک يوازې د يوه غږ په توګه پکې برخه اخيستای شي ، که نه شتوالی يې اړين نه دی. بېلگې يې، په ازاد ډول همېشه د يووستوي يا بېلښتي)اشتقاقي(ويي په توګه راځي، لکه: خوند)xwand (، ژوند ، گوند ، دروند ، غبرګ، کولپ، کورت، کورم، گوټ، غوړچ، غوړپ، شخول، ملاست، ځغاست، ولاند)مرده شو (، څنباند ، ږمنځ)له منځني يا غلجايي وينگ سره (، وريځ ياخوږين)له شمالختيز وينگ سره (، ندرور، لمونځ، يا په يوه بېلنگ يا مشتق)لمونځغاړی (کې.

ketabton.com - The Digital Library

- شپږ غږیزه څپه د پښتو ژبې اوږده ترینه څپه ده چې تر اوسه یې متې د یوې ببلګې څرک لګېدلی او هغه شخوند)šxwand(ویی دی. په دې توګه په پښتو کې کوشنیترینه یا لنډ ترینه)یوغږیزه، یوفونیمي (او لویترینه یا اوږدترینه یې شپږ غږیزه یا شپږ فونیمي څپه ده او تر کوم ځایه چې راته څرګنده ده، د څلورغږیزې او پښځغږیزې په ګډون شپږغږیزه څپه خو په هېڅ یوه آریاني او بیا آریایي ژبه کې نه موندل کېږي او د هندو اروپایي کورنۍ پر کچ یې، ښایي په روسي او بله کومه سلاوي ژبه کې تر شپږ غږیزې هم د اوږدې څپې څرک ولګېدای شي؛ دا چې د شعري تول وتال له پلوه یې د پښتو پرخلاف څومره والی)کمیت(، څرنګوالی)کیفیت(اغېزمنولای شي، یانه،پته نشته.

۲- خج، عربي هم خج،پارسي فشار یا تکیه،انګرېزي accent stress، لاتین accentus

خج د یوې ژبنۍ څرګندونې پر یو ټاکلي ځای باندې د غږ سختوالي یا شدت او هسکوالي ته وایي، په بله وینا، هغه چار)عملیې(ته وایي چې د ژبنیو یوونونو)واحدونو (یا توکونو په لړ کې یو یوون یا توک د سا)اېستنې(له فشار سره په زیات زور او شدت وویل شي؛ خج د یوه))←نازنځیري((یوون یاغږ)فونیم(په توګه د عادي فونیم پر خلاف د کوم مانیز توک)ګړ، ویي، غونډلې(په رغاونه کې سیده ونډه نه اخلي، بلکې د دغو نورو پر وینګ اغېز اچوي او اړوند غږ یاڅپې ته تر نوروګاونډو هغو زیاته ټینګتیا)شدت(او لوړتیا وربښي او له دې چار)عملیې(سره هرګوره، ماناًاو په ترڅ کې شعري تول و تال اغېزمنوي.)د زیاتې خبرتیا لپاره:پښتویه۳۰؛ اولریبس۱۲(

خج د څپې پرخلاف د ژبې په))← زنځیري((توکونو، نه، بلکې په))←نازنځیري((هغو اړه لري.

د دې لپاره په کار ده، وار له مخه د دغو دوه ډوله ژبنیو توکو پر توپیر یوه لنډه رڼا واچوو:

کله چې په یوه ژبه غږیږو یا ګړېږو، په دغه ګړهاري بهیر کې مو ژبني توکونه چار ناچار پرله پسې یا یو په بل پسې د ویندې غږیو په مټ له خولې راوځي. مانا دا چې د ببلابلو ژبنیو توکونو ویون یا زېږون له یوه زنځیري، لیکه ییز یا خطي)lineal(نظام سره غوټه دی او په دې توګه یې بهیر د مهال پر بستر ډډه لګوي، په بله وینا، د یوه غږ)فونیم(، ګړ)موفیم(، ویي، ویي غونډ)عبارت(او غونډلې)جملې(اداینه له ببلابلې کچې مهال تېرېدنې سره تړاو پیدا کوي. ځکه ژبه یو مخې)یو بعدي(ده او دغه مخ یا بعد یې مهال دی او ترسره کېدنه یې له مهالتېرېدنې سره ملګري ده.

ketabton.com - The Digital Library

خو د دې تر څنګ چې په غوره او بنسټیزه توګه ژبه پر دغه خطي- زماني چورلیځ)محور(راڅرخي، لږوډېره پریږده بل هغه هم راڅرخي او هغه، نه خطي دی او نه زماني، بلکې د لومړي هغه په ترڅ کې هممهال دلته او هلته د لیکې له پاسه د دې آر چورلیځ له ببلابېلو توکونو، په نومېرلي ډول غږونو یا فونیمونو څخه یو نیم ته یو سرباري غوندې رنګ ورکوي او لږو ډېر یې د اړوند ګړ، ویي، غوندې یا غوندلې پر مانا یا ګرامري چار اغېز هم اچوي، لکه خج، اهنګ، غاړه)لحن(، زیږوبم او داسې نور.

یوازې موزیکال خج)اولریښ ۱۲(له ناخطیوالي سره سره یوځه مهالیز اړخ یا بعد راخپلوي، ځکه غځېدا او لوړېدا بې مهاله رښتیاینه نه شي موندلای.
دا په زړه پورې ده چې دغو))نازنځیري ((توکو ته زمونږ پارسي ژبپوهان عناصر))عروضی ((یا))خصوصیات عروضی ((وایي او ایراني هغه یې))غیرمقطعات ((او))زبرزنجیری ((بولي. انګریزي اډول یې supersegmental دی چې پر وړاندې یې زنځیري ببیا segmental بولي.
))عروضی ((نومونه، ښایي پر دې بنسټ وي چې له شعري تول و تال ورته ځانګړتیا لري، یا پرې اغېز ښندي، لکه څنګه چې مورږ هم د پښتو شعر په تړاو له اړوندو توکونو څخه لږ تر لږه))خج ((د څېې ترڅنګ دویم بنسټیز رغنده توک ګڼلی دی؛ هرګوره، په څېرمه توګه ورسره څه ناڅه))←اهنګ، لحن، زېروبمي، ببلتون ((هم په پام کې نیسو.

د خج چاپېریالي ډولونه

لکه پاس چې یادونه وشوه، خجونه د ژبني چاپېریال)جوړښتونو(له مخې څلور ډوله دي:

۱(څېیز خج، لکه د څېې په تړاو چې پاس وویل شول، دغه راز خج د اړوند زړي)واوېل(په متن رښتیاینه مومي، ځکه واوېل د ببواک)کنسوننټ(په توپیر یوخپلغږی فونیم دی او جوت ویل کېږي، او د ببواک وینګ اوږدنګ هم پر غاړه اخلي، لکه په سپین کې)-ي-(؛ په یوغږیزه)← یو فونیمي(څېه هم له خپلواک)واوېل(پرته، نه ببواک)کنسوننټ(رغولای شي، نه نیمواک)سیمي واوېل(.

۲(ویي خج چې د یوه ویي دننه یوه څېه د یوه واوېل او ساییز فشار په مرسته تر نورو ملګرو څپو ټینګه ترینګلې او یوځه لوړه وویل شي، لکه په ورغوي)ور- غ + زورکې- وی(کې منخنی هغه، یا په کتمل)کټ + مل(کې دویمه څېه چې مانیزه هم ده. د نورو ژبنیو یوونونو غوندې، که په یوه ویي کې خج پر خپل ټاکلي ځای رانه شي، مانا یې ونجېږي او ښایي له بل ویي سره یې

ketabton.com - The Digital Library

ټکر)ادلون بدلون(پېښ شي، لکه غوټه چې له لومړي خج سره)گنډه، گره(او له دويم خج سره)غوپه، غوطه(مانا راخپلوي.
د نورو ډېرو ليک سېستمونو په څېر په پښتو دوديز ليک يا ابېځې کې د خج لپاره کومه نښه يا سېمبول نشته او يوازې په غږيز)فونيميک(هغه کې د ټاکلې څېې، څه چې پر هماغه ټاکلي زړي)واوېل(باندې يا لاندې)فتحه وزمه(ربېه نښه اچول کېږي.

۳ (غونډ خج چې په يوه غونډ)عبارت(کې يو توک په زور سره وويل شي، لکه په)سپين کالي(کې)سپين(يا په)د نجونو ښوونځی(کې د)نجونو(ويی خجن راځی او د)) ويي خج ((په ټراو يې بيا له دواړو څپو)نجو- نو(څخه لومړی دا خجنه ده. دلته له غونډ څخه موخه)نحوي عبارت يا ترکيب(دی، نه ټرنگ)لغوي ترکيب(.

۴ (غونډله يا غونډله ييز خج چې د يوي غونډلې)جملې(دننه يو غونډ ياويی تر نورو په زيات فشار او لوړوالي وويل شي او په دې توگه د غونډلې ببلابېل مانيز ډولونه)بياني، امري، پوښتنې... (سره ونومېږي او جوت کاندې. پورتنې درېگونې خجونه تر خپل سيوري لاندې راولي او کمزوري کېږي، خو گړسره له منځه نه ځي او د هماغه اړوند توک)ويي، وييغونډ (مانيز او پښوييز چار خوندي ساتي. يو نيم يې بيا د غونډلې د دويم يا درېيم درجه خج استازي هم کوي، بې له دې چې مانيز اغېز ور باندې واچوي. په دې توگه غونډله خج په عادي غونډلو يا شعري مسرو کې پردرو ځېلونو وېشل کېږي، لکه په لاندې غونډله کې:
زه پوهنتون ته ځم)zə- po- hə' n-tu´n-ta-jə`m ( ، دغلته )´ ( د ډومبي درجه )درانه، ډېنامېک( خج نښه ده، )' ( د دويم درجه او )`(د درېيم هغه نښه ده. هرگوره، په ←غږگه غونډله، گډ غونډله او گډلې غونډله کې دغه درې سره خجه نښه ترا نومېږدای شي.
ځيني ژبپوهان خج يوازې د وړو توکونو اړوند بولي، خو د دې لپاره چې د غونډلې دننه له دغو توکوڅخه يو خج زيات درنوالی مومي او ورسره يې ببلابل ډولونه توپيرمومي، نو همدغه غونډله ييز، غونډله پوهيز)نحوي(يا منطقي خج نومېږي.

په يوه سندريزه ټوټه)مسره(کې درې واړه، په تېره موزيکال خج له موزيکال اهنگ سره اړخ بدلوي په هره توگه له ځان سره غونډله ييز خج هم نښه ترا برجسته کوي)دلته اهنگ د وزن يا ريتم په مانا نه، بلکې د تون په مانا دی او دا چې اسماعيل خويي))اهنگ ((د شعر له رغندو ټوکو څخه گڼلی، موخه يې تري))وزن، ريتم ((دی او له ورسره ټرلي ستاينوم))آهنگين ((څخه هم

ketabton.com - The Digital Library

موخه))موزون((نه تونیک، لکه نجیب منلي چې په تېرکې د خجن د))تونیک((په مانا کارولی اوخجنه څپه یې د))تونیک سپلاب((په مانا (.
په هر ډول، غوندې ییز اهنګ)tone,intonation(چې کښته پورته او یا هوار یون و خوځون ومومي او خبري او ناخبري)انشائیه(یا امري غوندې سره توپیروي، هممهال شعري اهنګ هم دی. ځکه شعر هم له غوندې لو او له اړوند خجونو او اهنګونو سره تړاو لري.

خو کله چې شعر د موسیقۍ ډګرته ور ګډ ېږي، نو بیا یې هغه خجونه او اهنګونه نور له ژبني او شعري چاپېریاله راوځي او))موزیکال((کېږي. په دې ترڅ کې دغه دواړه توکو نه اهنګونه بلل کېږي: کمزوري خجونو ته یې تیټ اهنګونه وایي او اهنګونو ته یې لوړ اهنګونه او هغه بیا))زېر و بمي((، غاړې)لحنونه(او داسې نورې رنګارنګۍ او ځانګړتیاوې راخپلوي. د))موزیکال اهنګ((نومونه)اصطلاح(د چا خبره د دغو ګردو توکو یا رنګارنګیو یوه ټولګه ده. یو یوازېنی شعر کېدای شي، ببلابېل اهنګ سازان)componists(ورته ببلابېل اهنګونه ور جوړ کاندې، لکه د استاد حمزه))راځه چې یوه جوړه کړو جونګړه... ((شعر ته چې استاد زاخېل د مېرمن کمرګلې لپاره یو راز ، استاد ګلزمان بل راز او استاد رفیق شینواري بیا د ځان لپاره بل راز اهنګ یا کمپوز رغولی دی.
دا دی، په دې تړاو د شهید سپلاب د غزل لومړۍ مسره د ببلګې په توګه تر څېړنې لاندې نیسو چې استاد نبي ګل یا بل هر چاجوړ کړی، خو استاد اولمیر په خپل کوډګر)) الماسي((غږ کې ورته تلپاتې هستي وربښلې ده:
ستاد سترګو بلا واخلم، بیا دې سترګې ولې سرې دي...
دا مسره له غوندې پوهیز)نحوي(پلوه یوه غبرګغوندې له ده، په بله وینا، له دوو سره پېیلو غوندې لو رغبدلې چې ړومبۍ یې← مله یا څېرمه بلل کېږي او دویمه یې← آره غوندې له. په څېرمه)ستاد سترګو بلا واخلم(کې پر))واخلم wā´xlǝm ((ړومبی، پر))سترګو stǝ'rgo ((دویم او پر))بلا balā´ ((درېیم هغه راغلی او د پیاوړتیا له پلوه ړومبی کمزوره، دویم لږ زورور او درېیم ډېر زورور دی. په آره غوندې له)بیا دې سترګې ولې سرې دي(کې، څه د نورو نازنځیرې توکو)←اهنګ، لحن، زېروبم(او څه د موزیکال هغه په مټ ، نه یوازې زیاته پیاوړتیا مومي، بلکې ورسره ورسره انګازور کېږي هم، او هغه هم پر پوښتوییکي یا استفهامیه ادات))ولې((wa´le باندې؛ هرګوره، په موسیقي نوټبشن کې د دغو ننبو پرځای له ځانګړیو لیکو یا سېمبولو څخه کار اخېستل کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

د پاسنۍ سکالو په تړاو د)و (ګړني)فولکلوریک (شعر په استازۍ تر ټولو وتلی او منلی ځېل))لنډۍ ((تر شننې لاندې نیسو: لکه څنګه چې په اړوندو ښکالوو)بحثو (او په ځانګړې ډول په په پښتم څېرکي کې پرې رڼا اچول شوې ده، لنډۍ په خپله)لومړۍ (فولکلوري ډله کې تر بل هر ځېل)ژانر (د پښتو بدلمېچ د څېیز- خجیز سېستم یوه تیپیکه او لارښوده مخبېلګه ده او د همدې لپاره مو د کتاب پر دوتنه مو انځورلې ده. له ژبنې پلوه لږ تر لږه دوې یا زیاتې غونډلې راخلي، خو هم یې څېې له ټاکلی شمېر)دیارلسو (تېرې نه کوي او هم یې خجونه له ټاکلي شمېر)څلورو (تېرې نه کوي.

هرګوره، په خجونو کې یې، لکه د پاسني شعر غوندې څوک لږ زور لري، څوک یوڅه زیات، خو ټولیز پایخج یې تر ټولو پیاوړی راځي او همداسې یې د هرې څېرمه)فرعي (غونډلې اهنګ ټولیز اهنګ هومره زور نه لري. په بله وینا، د مخنیو غونډلو ببلابېل اهنګونه د هماغې وروستۍ غونډلې تر سیوري لاندې کمزوري پاتې کېږي. دا نو یوازې په ساز اواز کې څېرمه اهنګونه جوتوالی)برجسته والی (مومي او له ژبنې ډګره نور راوځي.

په هر ډول د لنډیو ببلابېل موزیکال اهنګونه او اړوند طرزونه په ولسي پرګنو کې شتون لري. یوازې د خالي اواز له پلوه یې د پښتو ګړدودونو هومره له یوه ټېره بل او له یوې سیمې بلې ته رنګارنګي توپیر مومي. کوچیان او پوونده یې یو شان را انګازه کوي او کلیوال یې بل راز، او همداسې پسې نور. له آره همدغه ولسي اهنګونه او طرزونه دي چې ساز و اواز، په بله وینا، ټنګ ټکور ته له هاغو رنګارنګیو سره لار موندلې ده.
ناویلې دي پاتې نه شي، دغه رنګارنګۍ یې هله څو څو ګرایه پراخوالی مومي چې له ببلابېلو وګړنیو ځېلونو، لکه سروکیو- ببولالو، شین خالیو، کاکړیو...- نارو او نورو سره ملګرې کېږي، مانا دا چې د همدغو ببلابېلو ځېلونو له طرزونو اهنګونو سره ببلابېل موزیکال ډولونه راخپلوي. په داسې ترڅ کې چې نور فولکلوري ډولونه دومره بې کچ و مېچه شونتیاوې نه لري او نه دومره سراسري منښت و ګرانښت)د زیاتې خبرتیا لپاره: اتل، لنډۍ، شمله لومړۍ ګڼه پښتم مخ؛ همدا راز: دوګړني شعر اړوند څېرکی(.
پایله دا چې، شعري غونډلې د خج او نورو نازنځیري توکو په کارونه کې تر هغې پورې له نورو ګړنیو غونډلو سره کوم توپیر نه لري، ترڅو کمپوز او موزیکالي شوې نه وي، په دې لړ کې ساز، اواز، زمزمه او ترنم هریو راتلای شي. موزیکال خج د)غونډله ییز (ډینامیک خج پر خلاف تر جګېدا زیاته غځېدا او پراخېدا راخپلوي.

ketabton.com - The Digital Library

ازاد او نا ازاد خج

ازاد خج، لکه پښتو او روسي هغه چې د ببلابېلو ژبنيو توکونو په ببلابېلو برخو کې راتلای شي، د ساري په ډول په يوه پښتو ويي، لکه اند ، وېره، خوابنې، شخړه، وينه، مينه، پېغله، ژوی، روی، کلی، توخم، توکم، خاوره، دوبی، اوړی، ژمی...کې، ړومبی دريځ راخپلوي؛ په سپوږمۍ، وراره، تربور، خورلۍ، شودې، اوبه، مرغۍ، پرون، پروسږکال، کټمل، گوربت... کې دويم؛ په درملنه، تېروتنه، الوتنه، الوتکه، پښتورگی، جنگ ځپلی، خوار ځواکی، ډمه ډوله، کونستری، بولانکه...کې درېيم؛ په لرغونپوهنه، ټولنپوهنه، ټولنيزوالی، اتلولي، توکمپالنه، اهورايي، اهريمني له اوښکو ډکې سترگې، پرې پرخوله رسۍ پرغاړه...کې څلورم؛ د مېوې پاکۍ کارغالی، افغانستان بانک ...کې پېنځم؛ امريکا پېژندنه، آريا ناهوايي شرکت...کې شپږم؛ افغانستان پېژندنه، يا)پايخجي(افغانستان دښمني...کې اووم؛ په روغتون، پخلنځی، پسرلی، پوهنځی، پوهنتون، پښور، کندهار، افغانستان، ننگرهار، پکتيا، اړيکی، تړاو... کې پای دريځ چې د پښتو پانگې ډېرۍ برخه رانغاړي. پر وړاندې يې ځينې ژبې، لکه انگرېزي، المانې، فرانسې، پولښدې ناازاد يا ثابت خج لري او هغه دا چې له آره د لومړيو درو ژبو د وييو په سر کې راځي او د وروستۍ هغې پر پايمخ)ماقبل الاخر(خپلواک)واوبل(ياځپه؛ ببدودي)استثنأ(يې زياتره په پور وييونو کې ليدل کېږي، د ساري په توگه انگرېزي، په تېره المانې لاتين پوروييونه او بيا زمونږ دا له ړومبي او يا دويم خج سره کاروي، لکه: کابل، هېلمند، کندهار، ننگرهار، نورستان، پاکستان، ايران؛ افغانستان، بلوچستان، اسلام اباد... .

رونږدی او نارونږدی خج

)آر(غونډله ييز خج په شعري يا وينا ييز چاپېريال کې په رونږدې)عادي(توگه پر يوه تاکلي توک راځي، لکه په پاسنيو بېلگو کې چې و ښوول شوې، خو کله د ويونکي له ځانگړې موخې سره هغه ټولمنلی دريځ بدلوي، د ساري په ډول يې په))زه پوهنتون ته ځم((کې د /تون/پرځای پر/زه/ يا/ځم/ راولي، ځکه په هغه اکر)حالت(کې به ورته يا))خپل ځان((آره موخه او پامونږ وي او يا))تگ((. رونږدي يا عادي هغه ته نحوي يا منطقي او نارونږدي هغه ته نانحوي يا نامنطقي هم وايي.

په سندريز چاپېريال کې پر يوه داسې توک غونډله ييز فشار هم راتلای شي چې د غونډلې له آره ناازادو او ناخجنو توکو څخه شمېرل کېږي، لکه پر))باندې((چې له)پر(سره ټرلی سربل دی، په دې کمپوز کې: {راواچوه لاسونه دې په)پر(ما باندې bānde´}

ketabton.com - The Digital Library

) پر ۱۹۹۵ کال د یوه اماتور اپریدي سندر غاړي په غږ کې (.
که نه، د نازنځیري توکونو یا فونیمونو په لړ کې خج نه یوازې د نا پېیلې، بلکې د پېیلې یا شعري وینا له بنسټیزو توکو څخه ګڼل کېږي او لکه چې پرې پرله پسې ټینګار شوی،د شعر په دوه ګونو بنسټیزو رغنده ټوکونو)متشکله اجزاوو (کې راځي،
په بله وینا ، د))څپې ((تر څنګ ټیکاو لري. ان تردې چې تر څپې هم زیات اړین بلل کېږي او هغه دا چې په یوه شعري چاپېریال کې د څپې دوو کمی زیاتی شعر دومره نه زیانمنوي او ښځونده کوي، لکه د یوه خج کمي زیاتي یا ادلون بدلون یې چې تاوانې کوي او پېکه کوي. د استاد رشاد په نومونه))ضعف التألیف ((یا د غوڼدلې دننه نااوډون او نورې.
پښوییزې)ګرامري (سرغړونې یا تېروتنې، کېدای شي، د تول و تال یا په دوده وینا ، د))شعري اړتیا ((په پلمه دومره نا ښنورې ګناه و نه شمېرل شي، خو د))خج ((دا هېڅکله نه بښل کېږي !

اهنګ، پارسي آهنګ، انګرېزي **tone, intonation**، لاتین **intonare** ، یوناني **tonos**

اهنګ د ژبنې جوړښت له پلوه هغه نازنځیري توک)فونیم (دی چې د ګړهار په بهیر کې د اواز کښته پورته والی یا زیروبم رامنځته کوي، په نومېرلې توګه، کله چې د ګړهار په ترڅ کې د زېروبمي پراختیا لمن د غوڼدلې په کچه وي، اهنګ بلل کېږي، یا داسې وایو ، د غوڼدلې د زېر و بمې یوه غځېدلې بڼه ده. اهنګ د ساهوا او ورسره د غږیږو تارونو له رېږدېدا سره رازېږېدونکي کښته پورته کېدونکی غږ دی او دا چې یو ډول خوږغږي هم رامنځته کوي، نو د غوڼدلې)جملې (میلودي هم بلل کېږي. په هره توګه اهنګ په پښتو کې پښوییز ارزښت لري او)د نورو نازنځیري توکو په لړوډېره ملتیا (د غوڼدلې د مانیز توپیر، په بله وینا ، د)خبري، ناخبري، امري (ډولونو لامل کېږي، نو په شعرکې یې د یوې غوڼدله پوهیزې)نحوي (اړتیااو مانیز پلوه له پامه غورځول هم هرو مرو پرتاوان پرېوځي، که څه هم د تول وتال یاپېیلتیا له پلوه یې د خج پرخلاف له رغنده ټوکو څخه نه ګڼل کېږي. له پښوییز پلوه اهنګ په غوڼدله کې کښته، پورته یا هوار یون کوي او له دې سره یې ببلابېل مانیز ډولونه توپیروي او له موسیقي پلوه پر دغو خوځښتونو سربېره د ستوني یا حنجرې)غږیز (تارونه له سږو نه له راوتونکې ساهواسره نور راز راز پرله پېیلې غځېداوې، رېږدېداوې او په پایله کې نګاسې او انګازې هم رامنځته کوي چې د اواز له پلوه مېلودي بلل کېږي او د ساز له پلوه ترنګ)تون (.

خج و اهنګ سره داسې توپیرولای شو:

ketabton.com - The Digital Library

خج یون نه لري، بلکې ځای پرځای د ببلابېلو توکو په لړ کې پر یوه ټاکلي توک)څېې، ویي، غونډ، غونډلې(او بیا یې پر یوه ټاکلې برخه زور اچوي او په دې ډول یې وینګ تر نورو توکو ښه ترا برجسته کوي،خو اهنګ یو خوا، یوازې له هماغه لویترین او بشپړترین ویناییز توک)غونډلې(سره کار لري او بلخوا یون و خوځون مومي او کښته پورته یا هوار ځي او راځي او په دې توګه یې ببلابېل ډولونه)خبري، ناخبري، امري، هېښني، ارماني...(سره نومیري)تشخیصوي(.

غونډ)رکن Foot(

د پښتو د درې ډوله ګړنی)ولسي یاوګړني، لیکني)دیواني او نادېواني(او نوی)ازاد(شعر بنسټ پر څپه او خج ولاړ دی. داسې چې له ببلابېلو غونډو)رکنو(څخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا درې ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې(څپه لري.

د دې زباد پر بنسټ چې د پښتو شعر اډانه پر څپه او خج ولاړه ده او له دې سره یې هر یوون)واحد(یا ټوټه او مسره د څلورو څپو په لړ کې یوه خجنه راځي، نو د دغې اړینتیا او ورسره ورسره، د کار اسانتیا لپاره غواړو، هره ټوټه او مسره په همداسې څلورڅپیزو خجنو یوونونو وویشو او غونډونه)رکنونه(یې ونومو. ناویلې دې پاتې نه شي، کوم خج چې د یوه غونډ له څلورګونو څپو څخه یوه خجنوي، د اړوند ویي د خج په توګه خپل ټاکلی ځای لري، که هغه د غونډ له لومړۍ څپې سره سمون ولري، یا له دویمې، درېیمې او یا څلورمې څپې سره؛ په دې ډول یو شاعر نه شي کولای، هغه دخپل تول و تال د برابرونې په موخه له یوې څپې بلې ته ولېږدوي.

د پښتو درېګونې ډوله ګړنې)ولسي یا وګړني(، لیکني)دېواني، نادېواني او اوسني ازاد(شعر بنسټ پرڅپه او خج)یا اهنګ(ولاړ دی؛ داسې چې له ببلابېلو غونډونو)رکنونو(څخه رغېدنه مومي. یو غونډ بیا درې ناخجنې او یوه خجنه)فشار لرونکې(څپه رااخلي.

لکه څنګه چې تر))څپه((لاندې یې ببلګې وړاندې شوې، نن سبا او هغه هم په ځانګړې ډول په غزل کې ردیفونه دومره اوږده شوي دي چې تر لسو څپو پورې را اخلي. او په کلاسیک غزل کې یوازې خوشال خټک تر نه څپیز کارولی دی:

له حاله بې خبر شه ! که شته شته که نشته نشته
تلاش و قلندر شه ! که شته شته که نشته نشته
)کلیات پ، ۲۹۴(

ketabton.com - The Digital Library

په دې توګه دغه راز نه څپیز ردیفونه دوه دوه بشپړ غوڼه ونه)رکنونه(جوړوي او یوه څپه یې پای ته سرباري راځي، دا چې د دغو غوڼه ونو پر کومه کومه څپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غوڼه ونو قیاس ېږي. په درو ګونو)وګړني، لیکني یا دیواني او اوسني آزاد (شعري ډولونو کې داسې ببلګه تر اوسه لیدل شوې نه ده چې لومړۍ څلور څپې یې ناخجنې وي، یا په بله وینا ، یو غوڼه یې نه وي جوړ کړی او پر پښځمه خجنه څپه یې پیل موندلی وي. مانا دا چې خج هېڅکله له څلورمې څپې تېری نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله)بې وزنه(وي. د همدغه آر)اصل(له مخې ځینې اوږده)پور-(وییونه په پښتو شعر کې هډو هېڅ راتلای نه شي، لکه)اهورامزدا (یا)نیکاراګوا (چې د پښتو خجپوهنې)اکسنتولوجۍ(له مخې یې منطقي یا عادي خج پر وروستۍ څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پښځمه ده او تر څلور څپیز غوڼه)رکنه(وتلې ده. له)لارغه یې شعر (پرته، پر بله هره)پښځمه، شپږمه... (څپه یې خج راوړل له پښتو وینګ سره اړخ نه لګوي.

مسره)مصرع Verse(

د دود له مخې د)و (ګړني او بیا ادبي یا لیکني)قافیه وال(شعر کوشنیترین یوون)واحد (مسره)مصرع(بلل شوې، خو په دې جاج نه چې مسره یو خپلواک شعري یوون دی، بلکې له یوې بلې همکچې او همتولې)هموزنې(مسرې سره یوځای یو خپلواک یوون رغوي چې په عربي نومونه یې بیت)کور(بولي. بیت کېدای شي، یو بشپړ شعر))فرد ((وي، خو زیاتره د یوه شعري ځبل)دوییزې، څلوریزې، چاربیتې،غزل، قصیدې ... (رغنده ټوک ګرځي. د ننګرهار ځینې ولسي شاعران بیت ته))کړۍ ((وایي او مسرې ته نیمه کړۍ، هسې په ټولیز ډول د ببلابېلو سیمو ولسي شاعران لږ و ډېر خپلې زړې دودیزې او یا له پارسي راخپلې کړې نومونې کاروي.

په اروپایي ژبو کې د مسرې او بیت توپیر نشته او کوشنیترین تولیز یا موزون)ربتمبک(یوون یې هماغه لیکه ده چې په انګرېزۍ ورته verse line یا په لنډ ډول verse وایي او زمونږ یو بیت ته د))جوړه لیکو ((په جاج)couplet(. verse چې لاتیني سرچینه یې versus ده، په زیاترو اروپایي ژبو کې له آره د شعر په مانادی او د لنډیز په توګه یې هماغې یوې لیکې ته هم وایي چې پر وړاندې یې prose)نثر(ټیکاو لري. المانې د شعر لپاره د poesie، Vers تر څنګ خپل)Gedicht(هم کاروي، خو د نورو غوندې یوه لیکه Vers او یا هم Vers zeile بولي او زمونږ مسره نیمه لیکه)Halbvers(، خو زمونږ د بیت لپاره یو بنه اندول Verspaar)جوړه مسرې (هم لري، که څه هم تر څنګ یې په ژباړه کې له Versسره په لیندیو کې)له دوو

ketabton.com - The Digital Library

نیمبیتو څخه جوړه= aus ywei Halbversen (هم کاروي، دا ځکه چې په ټولیز ډول له پاسنۍ وینا سره سم په لویدیځ کې هماغه یوه لیکه کوشنیترین شعري یوون ګڼل کېږي.

د))شعر ((ویی له هغو وییونو څخه ګڼل کېږي چې په عربي او آریاني دواړو کې یې د آرې او ریښې څرک لګول شوی او آرپوهان یا ریشه شناسان)اېتېمولوجېستان(هم پردې اند دي چې دا یوه نابېري)تصادف(دی، دوې نورې ببلګې یې تر هرڅه له مخه د اوښتا په لاسوند))مانا ((او))دین ((دي او ښایي، نورې هم و موندل شي. په هره توګه دا څه نا شونې نه ده چې شعر دې له پښتو له وینګ)شېیر(سره سم آریاني پاتوړې)میراث(اوسي!

د مسرې کچه

د کچې له مخې د لیکنې او دېواني پښتو شعر لنډترینه مسره اووخپیزه او اوږده ترینه یې شپاړس څپیزه ده. هرګوره، نن سبا په نوي غزل کې تر دوه څپیزو او په اوسني ازاد شعر کې هره ټوټه د آر)اصل(له مخې تر یوه غونډ)څلورو څپو(پورې کوشنۍ کېدای شي او په ځانګړیو آکرو)حالتو(کې تر درې څپیزې، دوه څپیزې او یو څپیزې هم را لنډېدای شي؛ اوږدوالی یې هم تر ۲۸څپیزې ازمایل شوی دی. نور پورته کېدون یې ځکه نشته چې پخپله شاعر او بل هر لوستونکی)یا سندرغاړی(یې نور په یوه سا او بې لارغې)وقفې(د لوستلو او ویلو توان نه لري او د چا خبره سا یې پکې سوځي. په ازاد)ناپښبلیز(شعر کې یې هرګوره، تر ۵۲څپیزې هم ببلګه موندلای شو. د کلاسیک پارسي غزل په سیالۍ یو نیم پښتانه ناظم، لکه نصرالله حافظ او شاعر لکه صدیق پسرلي تر دودیز)۱۲څپیز(بریده ور اړولې او تر شلځپیزې او یاهم پورته ببلګې ازمایلې دي ، په ازاد کالب کې له لیکوال پرته د اسماعېل یون هم د اودو مسرو هڅه کړې او د اټکل له مخې یې تر شلځپیزو او یا هم دېرشځپیزو غځولې دي ، خو سم له لاسه د حافظ او پسرلي غوندې د دغه ځوان او هڅاند شاعر کومه ببلګه هم لاسته رانغله.

په غزل کې پېنځځپیزې، لکه:

کړم ځان به درځار که راشي یو وار
راتلوته دې ډېر یم سترګې پرلار...؛

څلورځپیزې، لکه:

زما مینه د زړه وینه
زما ښکلې ګلورینه...؛

درې څپیزه، لکه:

ketabton.com - The Digital Library

زه یم ستا ته زما
یم بېتا نیمه خوا...؛
دوه څېزه، لکه:
زه ځم یارکسم
ویې وینم...)د مرجانونو څانګې ۴-۷ مخ(.

یادښت: هرګوره، په سندریز ترڅښت)کمپوز(کې سره څو څو مسرې یوځای کېږي او بولل کېږي، لکه څنګه چې یوه سندرغاړې)ایشان مومند(د ټولګې له چاپ سره دغه ازمېښت د شاعر په مخ کې تر سره کړی دی.
د نوي غزل په لړ کې دالاندې بېلګې وړاندې کېږي:

اتلس څېزیز غزل:

که سپېدې په خپل رنګوب د تورې شپې تیاره ګردونه پرېوې
ګلمونګرې په رنګو څاڅکو د شبنم ، سپېره مخونه پرېوې
څنګه نه کړي د سپېد ارو ژبې ماته د ځنګلونو چوپتیا
چې هېښمه د ښبرازی ټولې ببدیاوې سمې غرونه پریوي...

نولس څېزیز غزل:

پسرلي ول دي ګلغونچې، بیا د ګلخانګو په کوڅوکې نغښتې
بیا یې لمبې د چا له وینو ، ټوکېدلو چمبلو کې نغښتې
د زمولې ځمکې په رګو کې ، زرغونتیا له سره سا اخلي بیا
بیا تاند لبانې تلوسې ، د چمنو په شینیلو کې نغښتي...

شلځپیز:

پریږده، تورتیاره برخلیک مې، وټوکي لکه سپیدار
سپینې سپېدې بیا

ketabton.com - The Digital Library

د سبا خراغ مې وخښې، وروستی څاڅکی د ننځړو
دتورې شپې بیا

ونغاړې چې تر ګلکڅه، د ژغورتیاد
واټنونو تنابونه
نه کړې ښکېل دژوند ببړې مې، د نېښتون نوح
توپاني مستې څپې بیا...

څلېرویشت څپیز غزل:
تاند ښېرازه پسرلي دې، وانوم چې د وړمینو،
خورو څنو له ګلیونه
ګوندې بیامې شي په برخه، د کرلو پرنډو وینو،
د ګلمینو ګلبڼونه
دګلپانې په شان زړه دې، چې زغملای کله نه شي،
توپانونه د وختونو
پام ونه کړې غځونې، پرورېښمین بستر د نازدې،
خوبولي تېر یادونه...
)ساندې او سندرې، ۲۵-۴۷مخ(

په ازاد شعر کې بیا چې مسرې هرو مرو برابرې نه وي، نو په یوه یوازېنۍ ببلګه کې یې د مسرو ببلابېلې کچې موندلای شو، خو دلته یې پر څو لاسته راغلو بسنه کوو. مینه وال کولای شي، د اړوندو اخځونو له مخې یې نورې ببلګې هم پیدا کاندې.
۱۹څپیزې، لکه:
او شي د لمر زرینې وړانګې
د بهاندو شنو رودونو

ketabton.com - The Digital Library

جړاو... ؛

۲۰څپيزې، لکه:
له وږمو ستا د پښو خاورو
رازرغون زما د ژوند ټول پسرلي شول... ؛

۲۳-۲۴څپيزې، لکه:
چې هر ښاخ او هره څانګه دې بيا هله ناوکيو د چمن ته، چاندي پسول شي،
پاڼه پاڼه دې د لمر مزدک له پاسه هريوه د زمردو جړاو خول شي؛

۲۲څپيزې، لکه:
ډېر مهال شو
چې د باغ د جلوهلي تږي ذهن په کوخو کې
مينه وړې ترانې د باران
نه انګازه کېږي...
)پوهه او ګروهه، ۱۵مخ(؛

۲۷څپيزې، لکه:
لکه ونغرې له مخې نهنګان د غرڅپو د توپانونو،
له سپرلو ډکه ببړۍ...
)د سبرونو نڅا، ۱۹مخ(؛
۲۸څپيزې، لکه:
څه شپېنۍ تورې شېبې مې رامروړې مرۍ د ژوبلې پرهرژلې لولنګرې پاکې مينې... ؛

۲۹څپيزې، لکه:
... او ونغاړې تر پايه امېدونه

ketabton.com - The Digital Library

د اور وینو د برخلیک هغه ناپایه
خونړی دوتر...
)زما نړۍ، ۷۴مخ(؛

۳۱څپیزې، لکه:
پر تمبزو مې خوږبویي د خپل تالا والا گلبڼ،
د ناسپړلو گلغوټیو د موسکاوو لګي...
)نوې پېړۍ او نوې زړۍ، ۱۰۰مخ(؛

۳۲ څپیزې، لکه:
څه ساړه ساړه بادونه د ناپایو واټنونو رالګېږي، پر ساړه سمخ بورجل د زخمي زړه مې،
څه زاړه زاړه یادونه مې د ستړي ستومان ذهن په کوڅو کې، لربر کېږي، ټپرېږي او نګوښېږي...
)هماغه۱۳مخ(؛

۳۶څپیزې، لکه:
نه پوهېږم چې ترڅ به ستا د څانګو زمول څانګونه له ډېر نیاز و، نهیلیه د هسک خدای ته هسې پورته په دعا وي،
ګوندې هغه به هم ورځ وي چې باران دې د باورد وورو پرېږي، ستا د دنګې هسکې ونې د خزان سپېره ګردونه؛

۳۹څپیزې، لکه:
څه ناشناشان بورنوړي اند ببنښي مې بیا په غوږ کې د تبجنو جلوهلو تکلو راپوکوي
د ځوانیمرګو سرخوړلو سبرونو سرې ویرنې...

ketabton.com - The Digital Library

)هماغه۱۳مخ(؛

۴۰څپيزې، لکه:
د مهال د پسرلي په زېريګرو شنو شېبو کې تو تکی د ، پاکې مينې خپروي د هسک پر لوړي د الوت د برم څانګونه... ،
يا: زه پوهېږم چې د استا پر لولپه سوي ګوګل او دنګه ونه، څه تېرېږي د ُانړېژ د هسې شان سړو سيلیو په بهير کې...
)هماغه۱۱مخ(؛

۴۴څپيزې، لکه:
شنه خوبونه د سپېرې وچې ببد يا د نهيليو ناسپړلي، بوږنبدلي له پرتم د تکو تورو شنډو وريځو د پانړېژو پسرليو ،
نه چې بيا د کوم يو ستوري پر مرګ بولي پرښتې د ځاځ پرغز د ، لمرمزدک په کنګرو کې د کنګلو زمهريرو عذابونو ايتونه..
)هماغه ۱۳مخ(؛

۴۶څپيزې، لکه:
وسپړل زما د ژوبل زخمي زړه په نارنجباغ کې د زلميو ،
هوسو د پرهرونو سوو څړيکو ستا د پېغلو تلوسو د سرکو شونډو ګلکځونه...؛

۴۸څپيزې، لکه:
په رګو د وچکالی د خزانزمولو ګلبڼو کې پيلامه د ، نوي ژوند د ټوکېدلو لکه وينه د باران د نښرازی د پسرلي په چلبدو ده...؛

۵۱څپيزې، لکه:

ketabton.com - The Digital Library

اخ، چې څومره سپرلنۍ ښکلې رنګینې شان شببې زما او ستاد ، خزانزمولې ګډې
مینې له وربویه هسې لږدې بې اغېزې
د نېستۍ د نشت اباد د دښت پر لوري... ؛

۵۲څېزې، لکه:
نیمه خوا بلبلان وینې په هېنداره د رڼوب کې د شپېنیو ،
ترمو اوښکو د باور د سباوون د رنګینیو د زلمیو تکلونو
مرجاني سره بهیرونه...
نوې پېړۍ او نوې زرۍ،۱۰۰،۴۴ ،۱۳،۱۱مخ؛ د سبرونو نڅا ،۱۲-۳۷مخ؛ زما
نړۍ،۷۵،۷۴،۱).

د اوږدو مسرو د لړۍ په پای کې دوې دوه مسره ییزې او درې مسره ییزې ویرنې
وړاندې کېږي.
۱ (د پاچاخان یو بیته یا دوه مسره ییزه ویرنه چې ړومبنۍ **۱۹**څېزه او دویمه یې
۲۳څېزه ده:
هغه لوی زړه نور په پنجره کې
د ګوګل د تاریخ ودرېده
چې یوه بشپړه پېړۍ
په پار د پاک او د سپېځلي ستر ارمان درزېده !
)اند و واند ،۱مخ(؛

۲ (د بي بي سي خبریال، میرویس جلیل درې مسره ییزه ویرنه چې ړومبۍ ۲۳ ،
دویمه ۱۲ او دریمه یې **۲۲**څېزه راغلې ده:
هغوی په ټوله تورزړۍ
زما د بڼ د وروستي چونې
مرۍ و مرورله،

ketabton.com - The Digital Library

او په خپل ټول وحشت يې،
وروستۍ نغمه د ژوندانه
ورځني وتروړله !
)زما نړۍ، ۷۵مخ(.

ماته يا لارغه يي مسره

ماته يا لارغه يي)وقفه يي(مسره، يا د منلي) ←۱- څپرکی(په نومونه))نيم مسرۍ((، هغه ده چې په منځ کې يې يوه لارغه)وقفه(راځي. کوم شعر چې له همداسې مسرو څخه رغېدلی وي، هم مات يا لارغه شعر بلل کېږي. داسې چې لومړۍ ټوټه پر څلورمه څپه خجنه راځي او پېنځمه يې ناخجنه، بيا لږه سا اخېستل کېږي او دويمه يې هم همداسې پر څلورمه خجنه راځي او پای ته يې يوه ناخجنه پاتې کېږي. که لارغه په منځ کې رانه شي او ټوله مسره په يوه سا وويل شي، د لومړۍ ټوټې ناخجنه څپه له ورپسې درو څپو سره ملتيا کوي او خج پر پېنځمه راځي. په دې توګه څپيز- خجيز سېستم رنګېږي او ټول و تال له منځه ځي ، په دې لړ کې د ادبي شعر زياتره لس څپيزې څلوريزې راځي چې له))لاحول و لا قوت الا بالا((سره يې ټول برابرېږي، لکه د خوشال هغه:

وخت د پيريه- راغی خوشاله
لا دې پر زړه دي- دا څو خياله
خيال د ننګونو- خيال د جنګونو
خيال د دلبرو- له خط و خاله؛

د کاظم شيدا ، لکه:

غلط ببځايه- پر خپل ورانه يې
هوا دې آس دی- ته پر يانه يې
ژر به دې ځای شي- دا توري خاورې
غافله څاځکی- د بارانه يې...)۹۳۵ مخ(؛

د حميد مومند ، لکه:

کله به راشې- پر هند براته
کله به کښېنې- ماته مخ ماته

ketabton.com - The Digital Library

څو ته رادرومې- پکې ډیوې ږدې
غم به کا خونه- د))حمید ((میراته)حمید۴۱۱ (
[دلته)) حمید ((یو څپیزول هېښنده بربښي، ښایي له آره))ما ((اوسي ![... ؛
د قلندر اپریدی درستو څلوریزو هم د حمید په لاروی ورته بڼه راخپله کړې ده، لکه:
زه دې د وصل- په تمه گرځم
هجران دې وسوم- له غمه پرځم... ؛
دکامگار)۱۸۳ (، لکه:
زما دلبره- د تا له درده
سترگې مې سرې دي- گونه مې زرده... ؛

دا وروسته څلوریزه که څه هم یوولس څپیزه ده، خو بیاهم لکه د لس څپیزو په څېر لارغه یې ده چې د هرې مسرې لومړی توته یې پېنځځپیزه او دویمه یې شپږ څپیزه راځي:
د خدای لپاره- د دوست په روی دې وه
د وفادارو- ښکلو په خوی دې وه
\\\\\\
د رنځورانو په های هوی دې وه

کاظم شیدا نه یوازې زیاتره څلوریزې)رباعیات(له ورته ماتو مسرو سره پېیلي، بلکې یو لړ غزلې یې هم په ورته څپیز- خجیز ویلې دي:
- لویي که مومي، زنهار لویي کړه
چې مکافات شته، جز نیکویي کړه
وانبه په خوله کې، د کهکشان نیسي
حال د اسمان وینې، فتنه جویي کړه...)هماغه ۸۵۵ (؛

د)اوسني(شعر یو ورته ځېل:
د زړو پر ملک یې، وار چلاوه چې،
هغه واکمن چا، له تخت راکښېست...
چې یې غمي ول، د هسک برم ستوري،
چا یې له سره، آخول راپرېست؟)اند و واند ۳۱۵ (.

ketabton.com - The Digital Library

یوه دولس څپیزه مسره چې ږومبۍ نیمکۍ یې پېنځځپیزه او دویمه هغه یې اووه څپیزه راغلې ده:

نه پېنځوس سل او ، دوه سوه کاله پرمخ،
نه څوارلس سوه ، شپږ زره کاله پرشا...
تباه برباد کړو ، هسې افراط و تفریط،
ځئ چې راخپل مو ، کړو دا خپل نن و سبا !)رزم و بزم ۱۴۰(

همدا راز یوه داسې دیارلس څپیزه بېلګه چې د یوه سندرغاړي)احمد مرید (له مخکې چمتو کړي کمپوز سره سم یې لومړۍ مسرې له آره اووځپیزې او دویمې یې شپږ څپیزې راغلې، خو د نابېرۍ)تصادف(له مخې یې د پای بیت لومړۍ مسره له یوبرابر دوه اووځپیزو توټوځخه رغېدلې او یوازې وروستۍ هغه یې لس څپیزه ده چې پر دوه پېنځځپیزو توټو وېشل شوې ده:

چې په انګار د شوندو ، دې کړم کباب کباب
نو راته مه ستوه ، اوس یې شراب شراب
بانه دې غشي غشي، وروځې لیندۍ لیندۍ
سترګې نرګس نرګس، مخ دې ګلاب ګلاب...
بیا به هم لاس وانخلي، ستا له زړې مینې زیار،
که وي ثواب ثواب، که وي عذاب عذاب !

همدارنګه ځینې ولسي شعرونه، په تېره غزل هم درواخله، لکه د پاینده محمد کړه وال دا بېلګه:

////////// اشنا نه راځي

دا لاندې بېپېلی متل د یادشویو څلوریزو غوندې له ورته څپیز- خجیز تول و تال سره ورته ځانګړتیالري:

دا عقل ستاوو ، که دې پور کړی دی؟
پرون سر سپین وو ، نن دې تور کړی دی !

ښایي، په پارسي او عربي هغه کې د دې راز شعر څرک هم ولګي، ځکه په پښتوکې یې نومېرونکی او نوموونکی، تر مکنزي هم له مخه، استاد رشاد دی، او هغه، لکه په لومړیو شننو کې یې چې یادونې راغبرګې شوې، تر ډېره د همدغو ژبو له ګوتېپره پښتو شعري سېستم، او په دې لړ کې ببلا ببل رغښتي ځېلونه)ژانرونه(ورځېرلي دي.

ketabton.com - The Digital Library

ځپیز کمی زیاتی

لکه په تېره دولس څپیزه ماته شعري بېلګه او همداراز)د بدلمېچ د لومړی چاپ ۵۸- ۵۹مخ (د غني خان او خوشال په اړوندو بېلګو کې يې يادونه شوې، په پښتو څپيز- خجيز سېستم کې خج تر څپې لومړی او زيات بنسټيز ټاکنده نقش لوبوي او په دې توګه په يوه شعري ځېل کې د يوې څپې کمی زیاتی کوم ناسکیندی تولیز تاوان نه پېښوي. په دې لړ کې هغه شعري ځېل راځي چې له خجپای سربیت)مطلع(سره راپیل شوی وي، په تولیز ډول يې ناپښېلیزې يا بېقافیه)غیر مُصرَّع(مسرې تر))مُصرَّعو ((هغو يوه يوه څپه زیاته راځي، لکه په دې لاندې بېلګو کې:

بیا له کومه راپیدا شو دا بهار
چې پر هر لوري يې ملک کړ يو ګلزار...
درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره يو د ننګ په کار پټ و اشکار...)خوشال، پ(؛

ګوره هسې کردګار دی رب زما
چې صاحب د کل اختیار دی رب زما
څه مانې چې د دنیا او د عقبا دي
د همه واړو معماردی رب زما...)رحمان(؛

هر زمان پر هر ساعت خیال د مین
په سینه کې مې څرخېږي لکه ستن
له نیستی سروې موندلې سرلویي ده
خودي پرېباسي ننبتر له بېخ و بن...)کامګار ۷۴(؛

- پر دې خاوره مال و سر بايللي ما
-درد و غم د زماني زغملي ما
پرځای کړی يې ما ننګ و نام ناموس دي
تري غاوره غليمان شړلي ما...)سوزونه او سازونه ۴۸-۴۹(؛

- لويد يځيانې نن سبا درومي پرشا
لېږدوي د لاس کځوړې چې پر شا

ketabton.com - The Digital Library

له کور اور و چوچ و پوچ نوري بېزاري
داچې خوښې دي له کوره پر سارا)اند و واند ۲۰۸ (؛

- که یو وخت مې پر دنیا پرې شوه ځیره
او مرګ وا پسته زما د ژوند شیره
ویر ژړا به پر ما نه کوئ له دوده
نه خیرات یوه پیسه او کسیره...)د مرجانونو څانګې ۲۷ (؛
غولوې به مې په نن سبا ترڅو
ماته غوره یوه))نه ((ده له سل))هو ((
داچې ستا ژمنې زما تر ژوند اوږدې شوې
وړم به خاورو ته اسره ستا د ککو...)ګلکڅونه ۹۳-۹۴ (.

ketabton.com - The Digital Library

۴- څپرکی
پښپله)قافیه(، پښپلیز آرونه او ویارونه

لومړی برخه

پښپله یا قافیه)Rhyme(او پښپلیز آرونه

لکه په لومړی برخه کې چې یادونه وشوه، قافیه له آرې شعري مقولې)مخیٌله موزون کلام(سره نه، بلکې له راوروسته غځېدلې هغې))مخیٌله موزون او مقفی((سره په تړاو تر څېړنې لاندې نیول کېږي.))پښپله((د استاد رښتین له خورا ښو نیولوجېزمونو څخه ده او دودول یې ښځایه نه دي. پخوانی انګرېزي اندول یې رایم rime وو چې د زړې فرانسي له rime څخه یې سرچینه اخېستې وه، خو راوروسته یې د ریتم rhythm)وزن(تر اغېز لاندې لیکدود rhyme ته راوښتی دی. المانې اندول رایم Reim هم له))منځنۍ کره المانې((بنې rim او بیا له هماغې زړې فرانسي rime آره اخېستې ده .

د عربي نومونې له مخې قافیه جوړیزه)لفظي(همغږي او مانیزه ناهمغږي ده، له دې څرګنداوي سره:

که لفظي یووالی د همجولیزو)متشابهو(وییونو)لکه ګټه د سنګ او ګټه د فایدې په مانا(په بڼه وي، نو د مانیز توپیر له مخې سره بیاهم همقافیه کېدای شي، که نه، لفظي توپیر یې سره اړین دی. په اروپایي شعر کې چې همجولیز وییونه دي سره همپښپلې)همقافیه(شوي وي، چېرې مخې ته راغلي نه دي. په دې ډول پښپله داسې راپېژني:

ketabton.com - The Digital Library

د المانې سیند کښونکي) Wahrig (په وینا: له ښلا ښلو سرغړونو سره د یوې یا ډېرو څپو هماهنګۍ ته قافیه وایي، په دې آړ چې سرغړونه یې سره یوراز نه وي؛ د انګرېزي)Collins(لیکوال یې: په شعري لیکو)verse lines(، وییونو یا څپوکې د پای غړونو سمې سمیا قافیه یا قافیې بلل کېږي.

هغه وییونه چې وروستي غړونه یې سره همرنګ وي، د عربي په څېر په لویدیزه نومونپوهنه)ترمینالوجۍ(کې هم پښښلویي)قافیې کلمه(بلل کېږي، لکه واخلې المانې Reimwort . ترکوم ځایه چې راڅرګندېږي، اروپایي پښښلې، په بله وینا، پښښلغړونه)قافیې تورې یا ارکان(د عربي یا پارسي دې غوندې دومره ډېر او پېچلي نه دي، د ساري په ډول تر))روي((له مخه واوېل یا حرکت په پام کې نه نیول کېږي، او په دې لړکې انګرېزي command|demand د غورو قافیو له ښلګو څخه ګټل کېږي.

قافیه اندیشم و دلدار من
گویدم میندیش جز دیدار من
حرف و گفت و صوت را برهم زنم
تا بې این هرسه با تو دم زنم)مولانا (

یا د)بهار(له پاس راوړل شوې ښلګې دا یوه کړۍ:
صنعت و سجع و قوافی هست نظم و نیست شعر
ای بسا ناظم که نظمش نیست الا حرف مفت
او یا:
د خیال انځور ستاد ښسارې ښکلا،
د قافیې په قاب کې نه ځایېږي...
ستا د موسکا د نوو نوو رنګینو سپمفوني،
نور په شپېلۍ رباب کې نه ځایېږي !
)پوهه او ګروهه ۲۷(؛
او د مولاناتر اغېزلاندې:
. کله چې راپښنه شې
پر کورد شعر،
سترګې دې عروض و
هم بیان شي بیا...

ketabton.com - The Digital Library

شونډې دې له شونډو سره
شي همقافیه هله !

)زما نړۍ ۲۹(.

آره او نا آره پښبله

آره قافیه هغې ته وایي چې قافیه یې له یوه یووستوي ویي رغېدلې وي، لکه:

څو یې پاتې ستا له مرګ نه کړم نامړه
چــې په ځوړه د ولس کې غواړې لوړه
)سوزونه او سازونه ۳۵(؛

که له دوو ویيو څخه جوړه وي، نو یې نا آره یا)معمولي(بولي، لکه:

که دې خاوره که هوا ده
تـــاته راغلمه هېواده)هماغه اثر ۳۶(؛

که ساقي د پیالې ست وکاندي ماته
هــغه دم به صد ساله توبه کړم ماته

ژربه رسوا شې د مضمون دزده
جامه غمازه د جامه دُزده
کله پتېږي له مبصره
متاع په بلخ کې چې د قندز ده)شیدا، دیوان ۸۴۴، ۱۹۲۵(؛

شیدا)هماغه ۳۲۱- ۳۲۹(په پرله پسې درو غزلو کې د اړوند ویي د پای څېې په توګه))-ته((او وستربل)ته(سره غاړه غړۍ کړي او په دې چم یې دواړه ډوله پښبلې سره اخښلې راخښلې دي، لکه: چا ته، سباته، ماته)شکسته(، زیاته، حناته، خودآراته، دلرباته، رعنا ته، خاکِ پاته، تحت الثری ته، دارالشفاته؛... زیاته، شیداته؛ بیرته، چرته، درته.

همجولیزې پښبلې)متشابه قافیې(

دا چې له دودیز- عربي پېژند)تعریف(له مخې قافیه جولیزه)لفظي(همغږي او مانیزه ناهمغږي ده، نو په دې ډول همجولیز یا متشابه ویيونه)homonyms & homographs(، په بله وینا،

ketabton.com - The Digital Library

هغه وییونه چې غږیزې)لفظي(او هم لیکنې بڼې یې سره یو رازوي او ماناوې یې نه، نوسره قافیه کېدای شي. د ساري په توګه ګټه)سنګ(او ګټه)فایده(سره په یوه شعر کې غاړه کول، نه یوازې پښېلیز ویار)قافیې عیب(نه رامنځته کوي، چې لا شعري رنګینې هم زیاتولای شي. د استاد رشاد په وینا)ولي محمد ! (مخلص د درست غزل پښېلې تر پایه))سپینې((له ګړنیزو رنګا رنګیو سره راوړې دي. داسې پښېلې په لومړي لید سره سړي ته ببخونده بیاځلي)تکراري(بربښي، خو همدا چې یې پر مانیز توپیر سرخلاص شي، نو بیا ځنې خوند اخلي. دا دی،دلته یې اړوندې شعري بېلګې وړاندې کوو:

اور د مینې هسې پوخ کړم
چې خامي راکې هېڅ نشته..
نور د ژواک لپاره ځواک شوم،
نور مې ډار نشته له نشته !)وینه او مینه ۸۵ (؛

- کله دې واړه پښتانه پښتانه
کاشکې یو مخ شي پښتانه پښتانه..)د مرجانونو څانګې ۱۰ (؛

- ترڅو به پرمخ نغاړو هریو)خپله(خپله لاره
ببللې ببلا ببله یو له بله خپله لاره
شو سر د تباهۍ پر ګړنګونو باندې ځکه
چې نه مو کړه توپیر له پردې)خپله(خپله لاره
که سوې د بري برم د نیلي، وخت رانښکلې نه کړې
دا و نه کړه هېڅکله مو - را)خپله(خپله لاره
په ځان پسې مو رنګ کړه ترشا پلونه په لوی لاس
کړه پرې مو هم د تېښتې - په)خپله(خپله لاره...)ساندې او سندرې ۲۷ (؛

-))لېمه((د ډېرګړې په توګه د)سترګې(او د یوګړې په توګه د)کسی(په مانا او له داسې نورو ګړدودي مانیزو توپیرونو سره په دې لاندې غزل کې داسې جوړه جوړه راغلې، هغه هم لومړۍ یې پښېله او دویمې یې لړ یا ردیف رامنځته کړی دی:

نه لوټوي چاوېل چې لېمه لېمه
تاخو زما لوټ کړه په لېمه لېمه
نښې دې چې لېمه راته لېمو کې کړل

ketabton.com - The Digital Library

ښکاري ټول جهان راته لېمه لېمه...)د مرجانو نو څانګې ۱۸ (؛

- - -

-))اېستی ((د لیکوال په یوه غزل کې، یوخوا له ببلابلو ببلښتي)اشتقاقي، شبه اشتقاقي (رغاونو او بلخوا له یوځو ګړنو)اصطلاحاتو (سره هم لړوړ پرې ورته پښپلې رغولې دي:

د وخت توپان پر مخ اخېستی یمه
د برم له تخت یې راکښې اېستی یمه
زه د مهال یو سپین نالوستی کتاب
که چا به تش هسې پرانېستی یمه
یو سپین ازاد ، بې تول و تاله شعر
نه چا پېیلی، نه امېستی یمه
سترګې پر لار ورته په نن سبا کې
ډېر یې د ژوند له ژندرو اېستی یمه
چې یې یوه هم پرځای کړې نه ده
په هسې ژمنو یې تېر اېستی یمه
شیطاني لمسو په ګناه د مینې
له ارماني فردوس را اېستې یمه
نغارم پرمخ دا ، خپله لار به بیاهم
څه که یې اوس تړې، راجارا اېستی یمه
بیا به هم پاڅم، ملا به سمه کړم زه
نول و ناورین که راپرې اېستی یمه
تل ځم پر مخ، که څه هم سم له لاسه
ناخوالو شاتګ ته اړ اېستی یمه
پوره مې نه وه، که نه څو واړې یې
ژوندی پر قبر ننه اېستی یمه
د تلژغوراندې بلهاری پرښتې،
د مرګ تر پولې پورې اېستی یمه !)۱۰-۵-۰۶ (؛

- - -

-))سراخېستی ((همجولیزه)همزمان تړښتي (پښپله یې هم په یوه څلوریزه کې:

تا که زما غم دی پر سر اخېستی،
زه هم دا ستا غم یم پر سر اخېستی...

ketabton.com - The Digital Library

دا ستا په مینه کې ټول نوم و نښان،
په بیه ما د مال و سر اخیستی.)اند و واند ۲۲۸ (.

غبرګې پښپلې)قافیتین(

هغه شعر چې غبرګې پښپلې)قافیتین(ولري، غبرګ پښپلیز یا ذوالقافیتین) double rhyme(بلل کېږي چې په دودیزه شاعرۍ او بیا پښتو دې کې یې ببلګې ډېرې راغلې او لا له جولیزو انځورونو)صنایع لفظي(څخه هم ګټل شوي دي.هغه دا چې شاعر د یوې پرځای دوې غبرګې قافیې په یوه غزل، قصیده یا بل شعري ځپل کې سرترپایه، یا په لومړیو څو کړیو کې راوړي. ببلګه یې لکه په لاندې غزل کې چې هممهال یې لومړي دوه بیته سر پر سر))مصرّع((هم راغلي دي:

چې رامات کړ ها ببلوره، تورک شاهین وزر زما
پښتنې مینې ته مات کړ، نازنین نظر زما
په زړګیه ! ته چې وینې، دا رنګین دوتر زما
دوتر نه دی، دی خونین دوتر زما
ننواتې یم راغلی، پر زړه غوځ له رقیبانو
و پېزه په تورو څنو، دغه خوړین پرهر زما... تر پایه)ګلکخونه۷ (؛

استاد رشاد)←لومړی څېړکی (د غفورلېوال د)) ←هوسۍ ((په ازاد شعرکې هم یوه ورته ببلګه سهې کړې ده:

د هغو دنګو شاځلمیو ژنیو مرګ وم چې شپېلۍ غږوي
چې چېرته ناست وي په کږدۍ کې او سپوږمۍ نڅوي

غبرګې پښپلې او غبرګ لړونه

هڅاندلیکوال اسماعیل یون چې که پخپله د ازاد شعر همیونی دی ، بیاهم له قافیوال شعر سره دومره لېوالتیا لري چې دببلابېلو ډولونو ، لکه بې ردیفه قافیوالو ، ردیفي قافیه والو ، غبرګ قافیوالو... هغو د ښه ترا ډا ګیز ونې او پېژندنې لپاره یې هندسي نښې نښانې ورتاکلې دي. په دې تراو یې د اسحاق ننګیال))خیبري تنده ((نومی غزل پرمخه ورغلی چې په پښپلیزو)مصرّعو (مسرو کې یې پرله پسې غبرګې غبرګې قافیې او غبرګ غبرګ ردیفونه کارولي، له غبرګو پښپلو یې هم دویمې هغه بیاترپایه))چستې ((راغلې دي، لکه:

ټول عمر درنه ده، سپکېدو ته یې چې پرې نږدې
خاوره پښتنه ده، او پردو ته یې چې پرې نږدې

ketabton.com - The Digital Library

پرېږده خیبري تنده، چې بیا په وینو ماته شي
ګرمه معرکه ده، وچېدو ته یې چې پرې نږدي...
)سمسور اوبپانه، ۱۴-۲-۱۰(

ډ پر پښېلي

همدارازد عربي ذوالقافیتین ترڅنګ په پښتو کې ډ پرپښېلی یا ډ پر پښېلیزوالي او یا ډ پرقافیوالي هم دود درلودلی چې))زنځیري چاربیتي((ورسره جوړېدې او نومول کېدې. دغه کار هم، لکه)ذوالقافیتین(نن سبا کوم شعري انځور نه بلل کېږي، بلکې یوازې سندریز خوند و راکښون زیاتوي. څنګه چې اړوندې چاربیتې زیاتره د لوستو))نیم ولسي((ناظمانو له خوا جوړېدې، نو د پښتو قافیو د تنګسې)! له کبله د ببخرته عربي او پارسي پورووییونو کارونې ته اړوتل. وروستی ببلګه یې د سید طاهر بینا هغه وه چې پر ۱۳۵۱ل. کال یې په کابل مجله کې خپره کړې وه او ډ پر عربېزم یې لیکوال یوې سوچه پښتو))څلور کړیزې((ویلو او خپرولو ته اړېستی وو:

خدایږو که له مینې به دې وګرځم
ستا له سترګو وګرځم
یه زما د زړه سره!
واخلي پرښته، که څه هم سا له ما
وابه نخلي هېڅکله خو تا له ما
څو نه شي پخپله ته جلا له ما
زه به مې له خپل هوډه و نه ګرځم
ستا له سترګو وګرځم
یه زما د زړه سره!
...)سویس، ۱۲-۲-۱۹۷۰(

لړ)ردیف(

لړ یا ردیف هغه ویی یا وییغوندې، غوندله یا غوندله غوندې دی چې تر قافیې وروسته په هماغه یوه جوله او مانا په اړوند شعري ځپل کې ترپایه راغبرګېږي. لکه چې له مخه یې یادونه وشوه، په قافیوال شعرکې د دغې برخې زیاتونه د عربو نه، بلکې د عجمو)پارسیوانو(نوښت بلل شوی او موخه یې د لانبه ترا تول وتال، په بله وینا، موسقیت سمبالتیا انګېرل کېږي. ردیف ته د

ketabton.com - The Digital Library

قافيې د يوه پايځوړ په سترګه کتل کېږي او په دې توګه که له پښېلې سره لړ يا رديف و نښلول شي، لړواله پښېله))مردفه قافيه ((بلل کېږي.

لکه په تېر څېرکي کې چې ورته نغوته وشوه، د رديف ډېر اوږدوالی هسې يو ډول او فېشن دی او تل خوندور نه پرېږوځي. په کلاسيک پېر کې يې له ستر خوشال پرته د نورو په هغو کې دومره اوږدې بېلګې نه ليدل کېږي، مګر په ننني غزل کې ببخي دود و مود ، يا ډول و فېشن ګرځېدلی او ځينې لا تر ې د کاراسانۍ لپاره کار اخلي.

نه څېيز رديف، لکه خوشال:

له حاله بې خبر شه که شته شته که نشته نشته)ک.۲۹۴ مخ(.

- خادم:

خادم باد سبا يم، که وم وم، که نه وم نه وم)د مرغلرو امېل، ۲۸ مخ(.

- ف. ګران:

لامې د شېبو ګلان پرېږده چې خړوبه شي
تـــرې د اوبو ګلان پرېږده چې خړوبه شي)۱۳(

- فردا:

ګوره اننګو ، ته دې اوښکې مې جرګه درځي
تـــــمه د خولګو ، ته دې اوښکې مې جرګه درځي)د ګلپانو پرخې، ۴۹ (
دا سوی ستي وطن پرېږدئ چې لړ وخاندي
دغـــه غيرتي وطن پرېږدئ چې لړ وخاندي

يوولس څېيز، لکه:

... مرمه بې له تانه ما مه پرېږده يوازې....

د تاندزلمي شاعر شهاب الدين پکتياوال په يوه سندريز نظم کې دولس څېيز ربکارډ ټينګ کړی دی:

سره ګلونه راته وايي، ارمانونه راته وايي
ګودرونه راته وايي، زما غرونه راته وايي...

)ليکوال، پېښور، ړومبۍ ګڼه جنوري ۲۰۰۲ ز(

په دې توګه دغه راز نه څېيز رديفونه دوه دوه بشپړ غوندونه)رکنونه(جوړوي او يوه څپه يې پای ته سرباري راځي، دا چې د دغو غوندونو پر کومه کومه څپه خج راځي، د اړوندې مسرې په نورو غوندونو قياس پرېږي. په درو ګونو)وګړني، ليکنې يا ديواني او اوسنې آزاد (شعري ډولونو

ketabton.com - The Digital Library

کې داسې بېلګه تر اوسه لیدل شوې نه ده چې لومړۍ څلور څپې یې ناخجنې وي، یا په بله وینا، یو غونډ یې نه وي جوړ کړی او پر پښځمه خجنه څپه یې پیل موندلی وي. مانا دا چې خج هېڅکله له څلورمې څپې تېری نه کوي او که نه، هغه شعر به هرومرو بې تول و تاله)بې وزنه(وي. د همدغه آر)اصل(له مخې ځینې اوږده)پور-(وییونه په پښتو شعر کې هډو هېڅ راتلای نه شي، لکه)اهورامزدا(یا)نیکاراګو(چې د پښتو خجپوهنې)اکسنتولوجۍ(له مخې یې منطقي یا عادي خج پر وروستۍ څپه راځي، حال دا چې دغه څپه پښځمه ده او تر څلور څپیز غونډ)رکنه(وتلې ده. له)لارغه یې یامات شعر(پرته، پر بله هره)پښځمه، شپږمه... (څپه یې خج راوړل له پښتو وینګ سره اړخ نه لګوي.

دویمه برخه

پښپلیز ویارونه)قافیې عیبونه(

تر هغې د مخه چې قافیې ویارونه او اړوند ردیفي ویارونه تر څېړنې لاندې ونیسو پکار ده قافیه او ردیف وپېژنو:

پښپلیز غږونه)قافیې توري(یا نمت ویې رانغاړي او یا یې وروستۍ برخه، لکه: اند- بند- جنګ- دنګ- خوړ- ځوړ... داسې چې د نظم له پیله تر پایه پورې یې د ببلابېلو تاکلیو توتو)مسرو(په پای کې هغه تکرار کړي وي. که د یوه بیت هره مسره قافیه او ردیف ولري، بیا وایي چې دغه بیت دوه)دوره(لري او که هماغه وروستۍ مسره یې قافیه او ردیف ولري بیا وایي چې دغه بیت یو)دور(لري، په بله وینا، غیر مصرع دي ردیف هم په)دور(کې راځي د قافیې او ردیف توپیر په پای کې دی چې قافیه تر پایه له هماهنګو اوازونو)حرفونو(څخه جوړه وي او مانیز یو والی نه لري، مګر ردیف تر قافیې وروسته په هماغه یوه جولیزه)لفظي(او مانیزه بڼه بیا بیا راغبرګ کېږي.

که په یوه شعر کې قافیې هم جولیزې او بډمانیزې)مختلف المعانی(وي، هم کبډای شي، د ببلابېلو قافیو په توګه وګڼل شي، لکه سره)طلا(او سره)جمع سرخ(، په بله وینا، د یوه شعر قافیې کبډای شي پر هماهنګو سربېره همجولیزې)متشابه(هم وي په دې آر چې مانیز یو والی ونه لري او د ردیف آر همدا دی چې له پیله تر پایه هماهنګ، همجولیز او هم مانیز اوسي.

دا دی، دلته د یوشمېر مینه والو په پار د دودیز قافیې سېستم او اړوندو آرونو او ویارونو یو څه لاسوهلی نچوړ وړاندې کوو او په اتم او نهم څېرکي کې یې بیا له نوي ګوتېپره څه ناڅه راغبرګوو.

ketabton.com - The Digital Library

د قافيې ارکان)ستنې(، اوازونه)توري(

د عربي استادانو د قافيې توري)اوازونه(اوه نه، بلکې نهه بللي دي چې هر يو ځانته نوم لري. په دې ټولو کې د منځ توري ډېر ضروري دي چې بې له هغه قافيه نه جوړېږي او له نورو اتو توريو څخه څلور د مخه او څلور ورځنې وروسته راځي، خو د دغو ټولو راوړنه)همېشه يا همزمان(اړينه نه ده. مطلب دا چې کله وي او کله نه وي. د دغو توريو نومونه دا دي: ردف، قيد، دخيل، تاسيس روی، وصل، مزيد، خروج، نايره. په دې ټولو کې)روی(اساسي توری او د قافيې د ملا تير دی او نور يې مرستيالان او ملګري دي)سمندر، د قافيې کتاب، د پېښور چاپ، ۸ مخ، د رښتين اخيستنه، وړمه د ۱۳۴۲ کال ۱-۲ ګڼه، ۸-۹ مخونه(.

روي او تړې وړاندې وروسته اوازنه)فونيمونه(

روي د قافيې زړی)هسته(جوړوي داسې چې نور اړوند ارکان يا اوازونه تړې مخکې او وروسته راځي. دا د قافيې د يو راز اوازونو)حروفو(په لړ کې همدغه اواز دی چې د مخه تر دې يو همرنګ ببواک)کنسونېنټ(يا ناهمرنګ ببواک له يو راز واوېل يا حرکت)زور، زېر، پېښ(راغلي وي او ورپسې نور ټول اوازونه ـ حروف(همرنګ وي، لکه –ن- په ځان، اسمان، جهان... يا –ب په مکتبونه، منصبونه، غضبونه... يا –ګ- په جنګ، بنګ، تنګ... کې. يا -ر- په شکره، خبره، مرغلره، خوندوره... په اور، چغهار، سهار او يا په وير، تدبير، ودير... او په لور، خپور، څلور، کور... کې.

"روی " هرومرو ببواک غږ)کنسونېنټ(نه وي، بلکې خپلواک غږ)واول(هم وي، لکه)و(په ککو، دردو، پښتو... په کړاو، پړاو، لګاو... يا په نريو، پسرليو، کيږديو... کې.

تر روی وروسته اوازونه)که وي(وصل، خروج، مزيد، نادر او تر مخه اوازونه يې قيد، ردف،)او تر دا منځ حرکت)حذو(، دخيل)تر دا منځ حرکت)اشباع(، تاسيس)الف(اورس)فتح(بولي.

که روی حرکت)زور، زېر، پېښ(ولري يا د ژبپوهنې په نومونه يې وازه څپه جوړه کړي وي، "مجرا " بلل کېږي او که ساکنه وي، تر مخه حرکت يې بايد تر پايه يو راز وي "چې دغه رو رازوالي ته "توجيهه" وايي، قافيې ويارونه)عيبونه(په لاندې ډول دي:

۱- اکفاء: که "روی" ګاني سره توپير ولري "اکفاء" بلل کېږي او دا هغه مهال نابشل کېدونکی ويار دی چې ځای يې يو نا هموتوغی)هممخرج(اواز)توري(ته ورکړل شوی وي، نو دومره ويار نه ګڼل کېږي. په دې ډول "م- ن، ر- ړ" يا "ن- ڼ" يا د س او "ص" په يوه "روی" کې راوړل روا دي، لکه: په "کونه، پښتونه، غږونه" کې.)رشاد(.

ketabton.com - The Digital Library

د لر وتوځي، په بله وينا ، ناهموتوځي)روی(ببلګه، لکه د محمد نور په دې لاندې بيت کې چې
)ب(او)ت(سره روی شوي دي.
)مسته نجلۍ گرځي شـــتاب کې
نېغه گرځـــي منګی به مات کي(
دلته پر روي سربېره ردیف هم بدلون موندلی دی.

۲- ایطاء په یوه شعري ټوټه کې د قافيې غبرګون)تکرار(ته وایي. په غزل کې تر اووم بیت او په بوللـه کې تر څوارلسم بیت مخکې قافيې تکرار ویار ګڼل کېږي، په دې ډول غزل متې یو ځل د قافيې تکرار اجازه لري او بوللـه څوارلس څوارلس بیته وروسته بیا بیا دغه چانس تر لاسه کولای شي. د دوییزې)مثنوي(په یوه بیت او د بند لرونکي شعر په بند کې قافيې تکرار څرګنده ایطاء بلل کېږي. البته په څلوریزه کې هم همداسې ارزول کېږي.

۳- سسته قافیه، په پښتو شعر کې یوه سسته یا سپکه)خفي(ایطاء بلل کېږي او هغه دا چې د قافيې د ورته تصریفي پایلو په توګه وي، لکه:
مځکه شنه، لانبونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلـــــــــسان زمردي واغوسته غرونه
)ښکارندوی: پڼه ۲۲(؛

...چې له آله له اولاده سره وسول
خدای دې نه کا څوک دا هسې مظلومان
چې په اور کې یو د بل لپاره سوځي
ما لیدلي نه وو هسې مخلصان
)رحمان ۱۱۱(
چې کوټلی وي په تېغ ستا د چشمانو
سر حلقه دی د جمله وو شهیدانو
ستا وصال د سر پرېکړو دی دلبره
ژوندي نه مومي جنت بې مردګانو
)هماغه ۱۲۴(.

۴- چسته قافیه، چې تر ګردانۍ پایلې)تصریفي خاتمې(د مخه اوازونه)توري(یو راز وي،

ketabton.com - The Digital Library

په بله وینا ،)روی(وګرځي، دغه راز قافیه تر سستې هغې ډېره خوندوره راځي، لکه:

لېونې شول پښتانه په منصبونو
خدای دې ما ژغوري له هسې غضبونو
د کنګاش علم دچا دی، د تورزنو
لکه څوک لولي قرآن په پر مکتبونو
)خوشال: ک، ۱۷۲(؛

مه شه خوښ د پادشاهۍ پر تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پربوتلو...
هغه زړه عبدالقادره چې مرده وي
پرګوګل دننه نه دی د ساتلو
)قادر ختک، پخ۲۳(؛

مه وای هسې کلی چې د چرګو کولمې خورینه
شل خېمې په کور کې د نېستۍ له غمه مرینه
بل فکر يې هېر دی خو په غم د زر و پول دی
نر، ښځې يې واړه ټنګې ټنګې لرینه
)خوشال: ک، ۲۵۳(.

۵- عدول)سرغړاوی(دري ډوله دی)۱(د اوښتي پېر)مغیره حالت(نه پرځای کول)۲(د قافیې سمون لپاره له اړوندې قافیې کلمې څخه یو څه کمول)۳(پر کلمه یو څه ور زیاتول)۴(یا يې کره لیکنې بڼه اړول او یا)۵(د صفت و موصوف او یا خبر و مبتدا نه سمون.

)۱(لکه د استاد رشاد په لاندې شعر کې چې پاس يې د پښېلوییونو)قافیې کلمو(یادونه وشوه:

زار و زبـــــونه بیده پښتونه
په سترګو ړوند ه په غوږو کوڼه

دلته پښتونه باید د بلنپېر)ندایه حالت(له کبله)پښتانه(وای او کوڼه)کانه(، ړوند)راڼده(.

یا لکه د خوشال بابا د بازنامې په دې بیت کې:

لوی هنر دی د بازانو په ساتل کې
مګر دا هنر پیدا شي په کابل کې؛

ketabton.com - The Digital Library

او یا هم د ښکارندوی د بوللې ځینې بیتونه، لکه:
مځکه شنه، لانبونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلسان زمردي واغوسته غرونه
سپینې واورې ویلبده کاندي بهېرې
لکه اوښې د مین پر ګربوانونه
هر پل رنې ویالې بهاندې خاندي
له خوښیه سر وهي له سینګرونه
)پخ: ۲۲ (؛
د رحمان بابا)۴۹ (په یوه غزل کې هم "اغیار" په اوښتي "اغیارو" بڼه نه دی راوړل شوی:
چې مې یار ولید پر سیمه د اغیار ګډ
لـه غیرته مې لېمه شول پر خونبار ګډ
او یا یې په یوه بل غزل)۵۱ مخ (کې:
هومره جور لکه یار له ما سره کا
نـــــه دی هومره جور د اغیار
او یا هم په ورپسې مخ کې:
څـو جفا قبوله نه کړې د اغیار
وبه نه وینې په سترګو مخ د یار
البته دلته له ګړنۍ ژبې سره سم "اغیار" یوګړی)مفرد (کارول شوی دی.

)۲ (له قافیې ویې څه کمول، لکه:
کـه مین زه پر ګلزار یمه پر ځای یم
که د مخ یې په) نندار (یمه پر ځای یم
)خوشال: پ ، ۲۰۲ (.

)۳ (پر قافیې ویې څه ور زیاتول، لکه:
ای حـضرته ولاړم زه د عشق په لور)ه (
ورغلم حوض کوثر باندې فی الفور)ه (
)جلال الدین: قافیه، ۱۸ (

ketabton.com - The Digital Library

)۴(د هم قافیه کولو په هڅه پر ګړنۍ بڼه دکره لیکنې بڼې اړول، لکه: فسادي)فسادي(له)بیاتي(سره اندولول: کې:

بیا یې خوله په دا حیله سره بیاتي کړه
د وصال رشته یې غوڅه فساتي کـــړه

)هماغه ۲۴(؛

د خوست یو ولسي شاعر له خپل ګړدود سره سم)بریدونه( )بریدینه(کړي او له)اخرینه( )سپینه(سره یې همقافیه کړي دي چې د کره لیکنې ګړدود)معیاري پښتو(پر وړاندې هم)سناد((ویار ګڼل کېږي)د ردیف په بدلون سره(او هم عدول:

توبه مې دې وي خدایه زمانه شوه اخرینه
ټګي برګي شوه ډېره څوک خبره نه کړي سپینه
که زه ختا غږېږم ورونو فکر وکړئ دې ته
پر دریمه ورځ یوم واخلي بیا پردي وهي بریدینه

)هماغه ۱۹(.

هر ګوره پښتو کړ شوي)مفغن(پور ویې ډېرو شاعرانو همداسې کارولي دي، لکه د حمید په دغه وروسته بیت کې چې)لیلی(یې له)خولې(سره همقافیه کړې ده:

یا ناره د نیم بسمل مرغه له خولې ده
یـــا مجنون ته معما ښکلې لیلې ده

)۵(د مبدا او خبر)ایښی وایښونی(نه سمون هم په عدول کې راځي، لکه په لاندې بڼې شعر کې:

پښتونه ستا د تورې وار دی
مړی دې ګور کې انتظار دی

۲- اقوا، تر "روی" دمخه حرکتونه)حذو(بدلون ته وایي، لکه:

زه پـــــروت بې علاجه د درو مې وکړه غور
لمبې دي پر ما بلې کړې چې تا کړ کمیس تور
دلته)ر(روی و)و(ردف بلل کېږي او دواړه)واوه(یو راز نه دي.

)جلال الدین: ۱۷(.

ketabton.com - The Digital Library

د کامګار ختک)دیوان: ۷۴ مخ(په یوه غزل کې ساکنه روی)-ن(راغلی او په دې توګه منځنی حرکت)زورکی(یې لږو ډېر له زور او پېښ سره بدل شوی او اقواء ویار یې رامنځته کړی دی:

هر زمان په هر ساعت خیال د مین
په سینه کې مې څرخېږي لکه ستن...
له نېستنې سروې موندلې سر لویي ده
خو دی پرېږاسي ننښتر له ببخ و بن...
د دنیا له غمه ځکه خلاص کامګار شه
چې د زلفو غبل یې پرېوت پر ګردن

د حمزه شینواري د)راځه چې یوه جوړه کړو جونګړه په ځنګل کې(او د غني د)زما محل(په شعر کې پورتنی اقواء عیب لیدل کېږي. همدارنګه د غني په دې شعر کې:

چـــــې تېرېږي ببوفا عمر زما
د ژوندون له ښاخه ځي ثمر زما

رحمان باباڅو ځایه ورته کار کړی دی، لکه:

- سل ځله که وخوري ناصحان ځیګر زما...
- تېر شو په دا تمه پر درستا عمر زما...

۷- سناد یا د ردف بدلون چې تل یو خپلواک)واول(وي، لکه په ګور)قبر(او ګور)ګي(او یا)ګلګون( )سیګون او شبخون(سره د)رنګین(همقافیه کول، لکه د سید رسول رسا په دغه شعر کې:

سهره ګلګون د برسات
ما ښام میګون د برسات
د شپې شبخون د برسات
موسم)رنګین(د برسات

یا د صنم ګل)د اولمیر(په اواز کې دا بیت:

نوی مـــــین یمه زه
نوی غمګین یمه زه

۶(تعدي)تېری(د نفاذ بدلون ته وایي. نفاذ تر روی وروسته هر حرکت)زور، زېر، پېښ(ته

ketabton.com - The Digital Library

ویل کېږي، لکه په لاندې بیت کې د)ر(د حرکت بدلون:
چـــــې راواړوې ته سترګې شرمګینې
زړه مې روغ کاندي دا توري سرمګینې

)۷(غلو، د روی د حرکت بدلون ته وایي. هغه دا چې یو ځای ساکنه وي او بل ځای متحرکه او یا یې حرکت سره توپیر ولري، نو د غلو ویار)عیب(منځته راوړي، لکه د پورتني بیت په)شرمګینې(کې)ر(زورکی لري او په)سرمګینې(کې غړوندی)سکون(.

)۸(د فشار)خج(بدلون) زمونږ په نومونه: خجونج(چې د قافیې په هماهنګه برخه کې خج ښځایه شي، لکه د)توره "سیاه"، سپوره، کمزوره... (په لړ کې توره)جنبه، ډله(راشي. خجیز اندول البته بې له هغې د پښتو شعر له بنسټیز)سیلابوتونیک(آر څخه ګڼل کېږي او یوازې په قافیې کلمه نه چې د مسرې په هره برخه کې که دغه اندول ویجاړتیا ومومي، وزن ته وټ رسوي، لکه په لاندې بیو قافیه کلمو کې:
چې مدام په زنکدن یم له اشوبه
لـــه دا هسې زندګیه توبه توبه
)هماغه ۲۳(؛

)۹(لړونج یا د ردیف بدلون که جولیز وي یا مانیز یو ستر ویار ګڼل کېږي، ځکه ردیف باید د یوه نظم له سره تر پایه همجولیز او هممانیز وي.

د حمزه شینواري په لاندې غزل کې "ګډ" له آره د "مخلوط" په مانا ردیف شوی او بیا وروسته د "رقاص" په مانا هم راغلی دی:
چې مکښ دې کړو دلبر وسره ګډ
نظر څه و، شو کوثر ورسره ګډ
زه له عقله خبر نه وم چې سرکه وه
ما په کړو د عشق شکر ورسره ګډ
ده بېګاه د چا په مستو سترګو څښلي
واعظ څه و، شو ممبر ورسره))ګډ((
)غزوني ۴۱(؛

ketabton.com - The Digital Library

د ملنګ جان په دې لاندې شعر کې ردیف)دی(یو ځل مفرد او بیا)دي(جمع راغلی دی:

پښتونه ستا د تورې وار دی
مړي دې ګور کې انتظار دي

یا د دولت لوانې په لاندې شعر کې چې د ښځینه مرستیالکړ)ده(پرځای یې نرینه)دی(کارولی دی:

ښه صفت د پاک سبحان دی - چې حضور په هر مکان دی
لمونځ، زکات، کلمه، حج شو- بل روزه د رمضان دی)ده( )جلال الدین: ۲۱ (.

ketabton.com - The Digital Library

۵ - څېرکی

د شعر پېښځگونې رغنده ټو کونه:

ژبه- تول- واند - اند - ولوله

)ژبه- وزن- خیا ل- فکر- احساس یا عاطفه(

که پر نړیوال کچ لا تر اوسه د ادب او بیا په ځانګړې ډول د شعر د هنري ارمان او ټولنیز ارمان، په بله وینا پر)ژب ښکلاییز- ژب اندیز(دیالکتیکي تړاو ټینګار کېږي، نو پښتو شعر هم کومه بېددودي)استثناء(کېدای نه شي او د دې لیدتوګې پخلی کوي:

شعر په کره کېښکلې او اهنګینه ژبه د اند و واندیا خیال او فکر ولولیز یا عاطفي تړاو ته وایي، په بله وینا: شعر د احساس، واقعیت او تخیل ښکلې او زړه راکښونې غوټه ده چې آهنګ)وزن(لري او لوستونکی او اوربدونکی تري خوند اخلي. شعر د هنر خورا لوړ ځبل)نوع(دی، تر بل هر ډول هنر یې ډګر لږ و ډېر پخپله زېرندویه برخه کې د هغو توکیو له پلوه چې د څرګندونې وسیله یې ګرځي، لنډ تنګ او محدود دی... شعر په داسې وییونو څرګندنه مومي چې هم غږ دی او هم منظره او هم ځانګړی افاده شوی سوچ)تصور(. همدا خبره ده چې شعر د نورو هنرونو توکي پخپل ځان کې رانغښتي دي...)دوست ۲۷۵- ۲۷۶ مخونه، د ببلینسکي پر اخځ(.

په دې توګه دغه وروسته پېښځگونې رغنده ټوکونه)متشکله اجزا(ژبه، آهنګ یا تول)وزن(، واند)خیال(، ولوله یا احساس او اند)اندېښه((د شعر د هستۍ جاج بشپړوي او د چا خبره د شعر مانۍ پر دغو پېښځو بنسټونو ولاړه ده: ژبه، اهنګ، واند، ولوله او اند.

ketabton.com - The Digital Library

۱- ژبه، پیدایښت، پېژندنه او کارونه

ژبه د انسانانو تر منځ د پوهاوي د ټولنیزې اړتیا له مخې د دوی د ګډ ډله ییز کار او ګډ ژوند په بهیر کې راهستېدلې ده، له ځان خبرې)خود آګاهۍ یا شعور(سره هممهالې او همآرې)هممنشاء(ده. دا مانا چې انساني ځانخبرې د ژبې غوندې د هماغې یو شانې اړتیا زېږنده ده او لا په رښتینې توګه شعور لومړی ځلې ځان د ژبې په جامه کې راڅرګندوي او رښتیاینه)تحقق(مومي.)کاسپر- وو کل ۱۳۲(.

هماغسې چې انساني ټولنې له خورا ساده ګې ځخه مخ پر پېچلتیا او بشپړتیا یون کړی دی، دغسې ورسره ژبې هم همدغه بهیر تر شا پرېښی دی. لومړۍ بڼې یې هسې د لاسو، سر، ګوتو، سترګو، وروځو، پزې، شونډو، غاښو، ژبې، اوږو او نورو غړیو خوځونې او نغوتنې)اشاري(وې، بیا یې جړو پړو غږونو، چغو پغو او شور ماشور ته ټرونې غږیز غونډال)نظام، سېستم(ته لوړتیا موندلې او له دې سره د پوهاوي)کمونیکېشن(یوه غور ترینه او اسانترینه وسیله ګرځېدلې ده.

دا چې د ژبې د پیدایښت لومړني څرکونه او بیابې د یوه غونډال)سېستم(په توګه راڅرګند بدنه او بشپړېدنه څومره مهال پرشاځي، د پېنځو لکو او یو میلیون کلونو تر منځ کلونو اټکلېږي. خو د دغه ګردمهال په اوږدو کې یې د انسان په ټولنیز ژوند کې هاغومره کارنده چار و اغېز نه وو درلودلی، لکه څومره یې چې په تېرو لسو زریو کې.

وګړپوهان پر دې ګروهه دي چې په دغه لس زرکلن مهالپېرکې د انسان ژوونیزه یا بیالوجیکي او بیامغزي او عصبي پرمختیا یا بشپړتیا ډېره پخه او ان د چا خبره له نشته برابره وه. مګر پر ځای یې ټولنوټیزه)اجتماعي- اقتصادي(بشپړتیا پرله پسې ګړندۍ شوې او نن سبا خو یې کورټ برېښنا وزمه یون پرمخ اخېستی دی. د انساني پژې درغښت هغه ژوونی)حیاتي(بدلنونه چې د پایښت په ګټه یې پرېوځي، د جنونو او د زېږ لړۍ د پایښت)بقای نسل(د مېکانېزم له لارې ورپسې راتلونکو پښتونو یا نسلونو ته ورلېږدوي. خو ټولنیزه بشپړتیایې د ټولنې په مټ لېږدا مومي او یوازېنۍ لېږنده وسیله چې انسان یې په واک کې لري، هغه))ژبه((ده. هغه څه چې نن ورځ تر پرې مور د تمدن او فرهنګ په نامه برخمن یو، له پنځ)طبیعت(سره د انسان د زریو زریو د مبارزې پایله او یېبره ده.

ټولنې دغه ګرده پانګه د سیده او ناسیده، یا د چا خبره رسمي او نارسمي زده کړې له لارې تر

ketabton.com - The Digital Library

مورِ رارسولې او مورِ يې پرخپل وار له زياتونو او کرونو سره راتلونکو ته ورلېږدوو او دا هر څه له ژبې پرته کورت ناشوني دي. که ژبه له ټولنې واخېستل شي،د ټولنې څرخ پر ټپه درېږي، انساني ټولنه يون و خوځون له لاسه ورکوي او شيند پر شيند کېږي. بشري تمدن او فرهنګ له منځه ځي او وګړي يې د زرګونو زرګونو کلونو لرغوني ژوند و ژواک ته ورستنېږي.

تر پاسنيو څرګندونو وروسته ژبه داسې پېژندل کېږي:
ژبه د داسې ترڅونې غږيزو پيلامو)نښو (يو غوندې ال)سېستم (دی چې د يوې ټولنې د وګړو ترمنځ د تړاو يا وبله پوهاوي)کمونيکېشن (لپاره کارول کېږي. پيلامه دا مانا چې له ځانه پرته د يوه بل څيز استازي وکړي، د ښېلګې په توګه)سور رنګ د خطر پيلامه ده (چې له ځانه وراخوا يانې د))خطر ((ښکارندويي کوي. دلته سور رنګ))ښوونديا دال ((، خطر))ښوولی يا مدلول ((او د ښوونډ او ښوولي ترمنځ تړاو))ښوونډويي يا دلالت((بلل کېږي؛ دغه دلالت له آره همغه))مانا ((ده چې مورِيې له ترڅونې پلوه ځنې اخلو.

ژبنی پيلامې هغه غږونه دي چې انسان يې د خپلو ويندو غږيو او ساهوا په مټ رازېږوي او د چارچاپېرې بهرنی نړۍ څيزونو، پېښو او د چاپېريال او همدا راز زمورِ دخپلې دننی))ذهني ((نړۍ د پديدو)ولولو، نګښرنو، انګښرنو، جاجونو، غبرګونونو، اندونو، واندونو، هيلو، ارمانونو... (د څرګنداوي لپاره پر کار اچوو.

مورِ خپله ژبه په وړکينه کې هغه مهال چې د مننې يا اخېستنې جوګه يو، له خپل ټولنيز چاپېريال)کور، وړکتون... (څخه زده کوو. په روږدي)عادي (ډول يو کوشنی چې شپږکلنی ته رسي، له ژبنې پلوه يو رسېدلی))بالغ ((انسان بللای شو. مانا دا چې تر دغه منګه يې د خپلې ژبې پر غږيز سېستم لاسبری موندلی، د هغې آړې او کارندې پښوييزې)ګرامري (ښېلګې يې زده کړې دي او په اسانه يې کاروي. له غټېدو سره پکې د پښوييزو او غږيزو د ښېلګو کارونګ ننوښېږي او چانول کېږي او پرله پسې نوي نوي چمونه او وييونه پکې زده کوي او کاروي.

داچې وايو، ژبه د فرهنګ ارابه يا څرخ دی، مانايې دا ده چې د تېر په څېر زمورِ ګردې اندېزې او واندېزې)خيالي او فکري (پنځونې، په بله وينا، علمي او هنري هستونې د همدغه اوزار په مټ رښتيانه موندلای شي او بس. د هنري پنځونو په لړکې ادبي دا بيا تر بل هر راز هنره له ژبې سره، لکه نوک و اووری نه ښېلبدونکی تړاو لري او هېڅ دا سوچ نه شي کېدای چې يوه ادبي هستونه دې له ژبې پرته شونتيا ومومي، ان که هغه هستونه د پانتونومی يا چوپ فيلم بڼه هم

ketabton.com - The Digital Library

ولري. نو دا څه هېښنده)حیرانوونکي (نه ده چې ادب))ژبنی هنر ((بلل شوی دی. په داسې حال کې چې يې د ناپېيلې)نثري (برخې له ګڼو ځېلونو سره، پېيلې دا له جولیز او مانیز دواړو اړخو له پلوه هېڅ د پرتلې نه ده. په)و (ګړنۍ او بڅه کې ښايي، دا تولە سره څه ناڅه برابره وي، خو په لیکنۍ او بیا))کره ((دې کې له آره د پرتلې خبره ګړ سره ناشونې بربښي. کوم شعري ځېلونه هم چې نن سبايې وینو، په لوی سرکې دوه دي: پښېلیز)قافیه وال (او ناپښېلیز)ازاد (، او بیا پکې په ځانګړې توګه له دوو ځېلو سره کار لرو: غزل او نوی ازاد شعر؛ غزل پر کلاسیک او نوي وېشنه مومي او ازاد هم پر تولیز)موزون (، ناتولیز)سپین (او ناپېیلی)منثور (شعر. [اړوندو څېړکو ته دې مخه وشي]

او بیا که له ژبني ګوټپېره ورته وکتل شي، شعر د ژبې له یوې داسې کره، کښنکلې بڼې سره کار لري چې بل هېڅ ادبي ډول يې نه لري. د یوه کره))هنري ((شعر په پنځونه او ارزونه کې کره او کښنکلې ژبه له دوه ګونو اړخو، په بله وینا، د دوو تیوریکو تولیو)مقولو (پلوه پامور بلل کېږي:

)۱ (ژب - ښکلاییز اړخ یا تولۍ او)۲ (ژب - اندیز اړخ یا تولۍ. زمور ګړنیزه د غږېدنګ او لیکنګ ژبه پر خپلوار د هغې ذهني او نه نګېرېدونکې)نامحسوسې (ژبنۍ بڼې یو عیني او نګېرېدونکی))انځور ((دی چې له وړکینې مو له اړوندو دویونو)قاعدو (سره ذهن ته سپارلې او پرله پسې مو بشپړه او کره کړې او له اړتیا سره سم يې پر کار اچوو او بیا چې شعري بڼه ورکوو، د چا خبره یو انځور پر بل انځور اړوو، نو په دې توګه شعر له آره))د انځور انځور ((دی، خو دا دویم یو امرلی، چاڼلی او نچوړلی انځور دی.

د پارسي شعر ستونځ)قله (شاعر احمد شاملو)مړ، ۲۵ اګست ۲۰۰۰ (شعر و ژبه سره همېږي بولي چې هم يې شاړ شډل)بدوي (وګړي بولي او هم دودیال)متمدن (؛ د دې خبرې دا دلیل رامخته کوي:

))... شعر مورِ ته د ژوند حس رابښي او د هستۍ له ژورو سره مو اروا ته تړاو ورکوي. مورِ تول په خپله دننه کې د بڼه اړتیا لرو چې له یوې پرمختللې، ژورې او خبرې)اګاه (اروا سره ژوند وکړو. د شعر جوهر ازمېښت دی. شاعر د هغو ازمېښتو له زېرمتونه چې وار له مخه يې لیدلي کتلي، نګېرلي او انګېرلي، یو غورچاڼ راخلي، هغه سره اخښلي راخښلي او په ژبه کې نوي ازمېښتونه راپنځوي...

په دې توګه مو شعر دوه کارکړنه)فعالیتونه (مخې ته ږدي:

ketabton.com - The Digital Library

یو دا چې، کولای شي، د یوه لوښي اوزار دنده پرځای کړي او ازمېښتو ته مو ژورتیا راوښیي او هم پر یوه داسې رڼه ښیښه واوړي چې دغه ازمېښتونه پکې ننوب) فلتر (شي.“)پاشائی: از زخم قلب...ص ۱۹ (

ستر شاملو د یوې تاکلې او چاڼلې وییپانګې، یا د ده په خپله خبره))شعري یا شاعرانه ژبه ((په کلکه ردوي او هغه هم د خپل بډای ازمېښت په لاسوندچې ډېر له پامه لویدلي او شاړ شډل وییونه یې په شعرکې رادود کړي او د تخیل په متړ یې، د چا خبره))شاعرانه ((کړي دي، نو ځکه وایي:

))... هغه کسان چې وایي، شعر د یوې داسې ژبې ازمېښت دی چې)د شعر ژبه (یا)شاعرانه ژبه (بلل کېږي، تېروتي دي. دوی انګېري چې ګوندې شاعر د ښکلو او خوږ غږو وییونو پسې لټه کوي.)خو زما په خیال (هغه څیز چې شاعر یې په رښتیا سره په لټه کې دی، مانا لرونکي وییونه دي... ، ژبه څو اړخیزوالی او زیاته رنګارنګي لري او شاعر باید په هغو ټولوکې چاڼ وکړي. هغه وییونه کېدای شي، لوی اوستروي یا واړه اوکم ارزښته، خیالي یا رښتیني، زاړه یا نوي، علمي ادبي یاد لاري کوڅې او ورځدودي... ((.

له چاڼه یې موخه دا نه ده چې هماغه غوره یا ټولمنلي تړې را واخلي، بلکې غوره او ناغوره هر راز چې وي، را وایي خلي او په ترڅ کې ورسره هماغه ناشاعرانه هم شاعرانه کاندې !)همدا راز: ۴ - څېرکی، ژبه یا د شعر بهرنی جوله؛ ۱۱- څېرکی سر تر پایه (.

۲- تول)وتا ل (، وزن، بحر، مېتر **Metre** یا ریتم **Rhythm**

ریتم د ورته)مشابهو (توکونو او ډېر اړخیزو نا ورته ځېلونو)وارینټونو (یو له بله اړخ بدلون ته وایي. په ټولیز ډول)تول (یوه داسې هنري قانونمندي ده چې په ټولو هنرونو کې له لږ و ډېر پیاوړیتوب سره له ببلابېلو لارو څخه رښتاینه مومي او راڅرګندېږي. تول د ځای او مهال یوه ټولځیزه)کمپلکسي (هماهنګي ده، یا په بله وینا ، د اوډون په توګه د ټاکلیو مهالي یوونونو)یونټونو (دننه خو ځون او د مهالي بڼو پرله پسېوالی)توالي (دی.

پخپله ژوند هماهنګ)موزون - ریتمیک (سازمان موندلی، د ساري په توګه وایي: د ورځې هماهنګي، د موسم هماهنګي، د کال هماهنګي... ، یا وایو: پوهان د ژوند د ریتم په څېړنه بوخت دي. ریتم د نورو هنرونو غوندې په ادب او بیا په ځانګړي ډول شعر کې یو رغنده بنسټیز او اغېزښنده توک دی چې دلته د ژبنی بڼې په وسیله رامنځته کېږي.)کاسپر- ووکل ۱۴۳ (.

ketabton.com - The Digital Library

دوست)۲۷۲ (د روسي ادبپوهنې اصطلاحاتو قاموس په اخځ لیکي:
"ریتم، بحر، وزن دري واړه په یوه مانا دي، په بدیعي وینا کې سیستماتیک متوازن او د وینا ټاکلیو او سره ورتو واحدونو ځانګړي راغبرګبدنې)تکرارېدنې (دي چې په ببلابېلو)تونیکو، سېلابیکو او سېلابوتونیکو (شعري ډولونو کې سره توپیر لري... ".

بنو وال)۱۱ مخ (د زهرا خانلري په اخځ د شعر وزن داسې راپېژني:
شعر د وییونو داسې یو غونډ دی چې له یو یا څو ګړنیو غږیزو یوونو)واحدونو (څخه رامنځته کېږي او دغه هر یوه)واحد (ته مقطع، هجا، سېلاب، یا څپه ویل کېږي.
نو د شعر وزن د ګړهار په غږونو کې یو اوډون یا پېیون)نظم (دی او دا چې د ګړهار د غږونو له ځانګړتیاوو څخه کومه یوه د دغه پېیون)نظم (بنسټ ګرځي، د شعر تول)وزن (ببلابېل ډولونه مومي. که د څپو مهالي اوږدوالی د وزن بنسټ جوړ کړي، دغه وزن کمي)څومره ییز (بلل کېږي که څپې د غږونو د لوړتیا او سپکتیا، یا په بله وینا، د زېر و بم له مخې سره غاړه غړۍ شي، بیا کیفي)څرنګیز (وزن رامنځته کېږي. په بل ډول کې یې تش د څپو شمېر د پېیون)نظم (د پیدا ایښت آر)اصل (ګرځي... ".
د نومهالې ژبپوهنې پیاوړیایرانی استاد دوکتور محمد رضا باطنی وزن)rhythm (تر هرڅه له مخه) دخج، اهنګ، غاړې، بېلتون... تر څنګه (د ژبې د یوه نازنځیري توکي په توګه راپېژني او د انګرېزي او پارسي هغه د پرتلې په تړاو لیکي:
))... په انګرېزۍ کې وزن د خج پر بنسټ ټیکاو لري یانې یو)stress-timed (وزن دی، په داسې ترڅ کې چې پارسي وزن پر څپه باندې ټیکاو لري، یانې یو)syllable-timed (وزن دی. په بله وینا، کوم مهال چې په انګرېزۍ کې د یوې غونډلې دادایني لپاره پر کار لوېږي، د خجونو په شمېر پورې اړه پیدا کوي، په داسې حال کې چې په پارسۍ کې دغه زماني کچه دهغې د څپو په شمېر پورې اړه لري، پایله داچې د پارسي څپو وینګ، که خجنې وي یاناخجنې، څه ناڅه یو اندازه وخت په کار لري. دغه ځانګړتیا پارسي ژبې ته داسې یوډوله)یکنواخت (وزن ورکوي چې د یوه موتور یا ماشین اواز ته ورته برېښي، هغه هم چې له یوه ټاکلي څرخ یا دور سره پرمخ ځي یا حرکت کوي. په سرچپه ډول ، انګرېزي ژبه له زماني پلوه د خجنو او نا خجنو څپو ترمنځ توپیر راوړي. که په یوه ← غونډ یا رکن)foot (د وزن د کچ و مېچ د واحد په توګه، د ناخجنو څپو شمېر زیات وي، سره رانجتېږي چې د ادایني مهال یې د هغه ورپسې فوټ هومره وي چې ښایي څپې یې ترې کمې اوسي. د ساري په ډول د دغه وروسته درو انګرېزي غونډونو)عبارتونو (د ادایني مهالپېر سره یو برابر دی، ځکه له دې سره سره چې لومړی غونډ یوه څپه لري، دویم دوې او دریم هغه دري څپې، او د پېژند)تعریف (له مخې هر فوټ یوازې یوه خجنه څپه درلودای

ketabton.com - The Digital Library

شي:
mán, a mán , a milkman
دغه اکر بکر انګرېزۍ ته داسې نانډوله وزن ورکوي چې د مخابرې د مورس توریو او از غوندې پر غوږو لګي او له دې کبله له پارسي وزن سره ستر توپیر لري. له دې پلوه د دواړو ژبو په زده کړه کې ستونزې رامخته کېږي: هغه انګرېز چې پارسي زده کوي، ناخجنې څېې هم سره راکښکاږي او را لنډوي یې، پارسیوان بیا چې انګرېزي زده کوي، په سرچپه ډول، ناخجنې څېې یې غځوي او له دې سره د وینګ مهال تر اړتیا زیات اوږدوي.)باطنی: زبان و تفکر چاپ هفتم، تهران۱۳۸۰ص۱۸۵-۱۸۶ (
په دې توګه، همدغه ژبنې وزن یا ریتم پارسي شعر هم تراغېز لاندې راوستی او د انګرېزي)اونورو اروپایي ژبو (او پښتو پر خلاف، رکنونه او بیا درست سکښت او تقطیع یې د خجونو پرځای د څېو له مخې کېږي.
له دې کبله ریتم)تول، وزن(، د دودیز او کلاسیک))قافیه وال((شعر له څلور ګونو بنسټیزو رغندو ټوکونو څخه د یوه ټوک په توګه د شعر شمزۍ او هډوانه)استخوانبندي(جوړوي او بې له دې څخه شعر، "شعر " کېدای نه شي. که یې څه هم نور درې ټوکه پوره پوره سمبال شوي هم وي.

رایم)قافیه(یې که څه هم کوم اړ)شرط(یا رغنده ټوک نه بلل کېږي، بلکې شته والی یې کله کله یو لړ ربټمیکي تشې او نیمګړتیاوې ډکوي، لکه د روسیې خواته یو تورکي ټبر))یاکوتان((چې ټول زور پر قافیه اچوي او هغه هم د مسرې په منځ کې کاروي او په دې ډول یې مخکې وروسته وییونه په لوستنو او سندرو کې د هماغې قافیې تر سیوري لاندې راځي او د چا خبره نغري یې)د استاد رشاد له مرکې څخه(، که نه په ټوله مانا بشپړ سمبال ریتم)وزن(رایم)قافیې(ته هډو هېڅ اړتیا نه لري، خو دا چې له یوناني انتیک)لرغوني(پېړه رانیولې، په ټولو اروپایي ژبو او بیا ختیزو ژبو کې یې تر ننه پورې ورسره اوږه پر اوږه ملتیا کړې او تر اسلام را وروسته یې زمور اوسنیو)آریاني(ژبو ته لیاره موندلې او لا مور ورسره خپل نوښت)ردیف(هم ملګری کړی دی، نو یو واریز غورځول یې بیا په ځانګړې ډول زمور ځانساتو ختیځ ذهنو ته ناشوني او نامنوني پربوځي، په لویدیځ کې قافیه)ردیف خو هېڅ دود نه دی درلودلی(له پېړۍ دوو راهیسې، که یو مخیز زنې ورټرل شوې نه دي، خو لکه پخپله کلاسیک شعر، هغه رنګ و رونق ورپاتې نه دی.

ketabton.com - The Digital Library

په ټولیز ډول د نړۍ په ژبو کې له درو غورو وزني ډولونو سره مخامخېږو، یا په بله وینا دري غوره شعري ډولونه شته:)۱(څپیز ډول چې شعري)مسرې(یې د څپو د شمېر برابرۍ له مخې جوړېږي؛)۲(تونیک یا خجیز ډول چې یوازې تون یا خج)د آهنګ په استازۍ(شعري تول رامنځته کوي او)۳(سېلابوتونیک یا څپیز- خجیز شعري ډول دی)د زیاتې څرګندتیا لپاره:)دوست ۲۸۵-۲۹۰ مخونه(.

تر دغه منځ توپیر دا دی، هغه ژبې چې ازاد خج لري، په بله وینا، خج یې د هر ژبني توک په هره برخه کې راتلای شي، سېلابوتونیک شعر ورپورې اړه لري، لکه: پښتو، روسي، انګلیسي، المانې او ځینې نورې ژبې او سېلابیک یا څپیز شعر په هغو ژبو اړه لري چې خج یې جوت)ثابت(دي، لکه فرانسې چې خج یې تل په پیل کې راځي یا پولنډي چې پایمېخ)ما قبل آخر(ته یې راځي)د پروفیسور الکساندر ګرویښبرګ(د څرګندونې له مخې)کابل د ۱۹۸۸ د می شلمه(.

د پښتو له دري ګونو شعري ډولونو)ګړنیو، لیکنیو او اوسنیو ازادو(څخه یوازې لومړی هغه د سېلابوتونیک تول په کارونه کې لږ و ډېره نانډولي لري. مګر په دغو نورو دواړو ډولونو کې یو راز دویمند)باقاعده(سیستم شته او هغه دا چې له هرو څلورو څپو څخه یوه خجنه راځي او هغه هم په دې ډول چې یا یې لومړۍ څپه خجنه وي، یا یې دویمه یا یې دریمه او یا هم څلورمه. په دې توګه هر ګړنی)شفاهي(، دیواني)لیکنی(او)اوسنی(ازاد شعر له دغه راز څپیزو غونډونو)رکنونو(څخه رغېدنه مومي او له آره همدغه غونډونه د پښتو ټولیز شعر، کوشنۍ ترینې ټوټې)مسرې(دي، خو د دود له مخې کوشنۍ ترینه دیواني مسره اوه څپیزه)یو غونډ او دري ناخجنې سرباري څپې چې بل رکن نه پوره کوي(ده او ګړنی شعر یو غونډیزه یا څلور څپیزه کوشنۍ ترینه مسره لري او د اوسني ازاد شعر کوشنۍ ترینه هم هغه یو غونډیزه راځي او په ځینو ځانګړیو اکرو)حالتو(کې تر دري څپیزې، دوه څپیزې او ان یو څپیزې پورې وړه کېدای شي.

د خج دریځ)موقعیت(له مخې شعر څلور ډوله غونډونه یا کوشني واحدونه لري)دلته خجنه څپه په ´_(او ناخجنه څپه په _(ټبوول کېږي:

)۱(هغه غونډ چې له څلورګونو څپو څخه یې لومړۍ هغه خجنه وي، په دې ډول: ´---

)۲(هغه غونډ چې له څلورګونو څپو څخه یې دویمه خجنه وي، په دې ډول: -´---

)۳(هغه غونډ چې له څلورګونو څپو څخه یې دریمه هغه خجنه وي، په دې ډول: --´--

)۴(هغه غونډ چې له څلورګونو څپو څخه یې څلورمه هغه خجنه وي، په دې ډول: ---´-

ketabton.com - The Digital Library

د زیات څر ګندا وي لپاره د پاسنیو څلور ګونو غونډونو)رکنونو (پر بنسټ
شعري بېلګې وړاندې کوو:

- پر لومړی خجنه څپه پیلېدونکی شعر ´---:

توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي خو ګوزار لره کنه...)خوشال (،
شوم مستانه په یو نظر زما ګوهر پرېوتو
خپمو کې شورشو چې خیالي علي اکبر پرېوتو)سردار علي (؛
غاړه غجی راشه چې ارمان دې وباسم نجلی
نه دې پېژنم نجلی)مولوي سردار (،
مستې نجلی لاړې شتاب کې
نېغه لاړې منګی به مات کې)محمد نور (؛

- پردویمه - ´---:

له تا نه چې جدا شم په ناکام پرورځ و شپه
نه خوب نه مې خوراک وي نه ارام پرورځ و شپه)هماغه (؛
غنم وو که اوربشې بوجی کړې خلکو تشې
مخلوق شو ناکرار علیزات کړی دا ګفتار دی
بنده نن دې اختیار دی

- پر درېیمه - - ´---:

که زه نه وای تا به ځان لره بلل څوک
پر پالنګ به دې دا هسې در ختل څوک...)هماغه (؛
الهي د محبت سوز و ګداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را...)حمید (
او همداسې نور ډېری شاعران

- پر څلورمه څپه - - - ´-:

ketabton.com - The Digital Library

د ←لس څپيزې ماتې څلوريزې هره نيمکۍ مسره له سپمې پر څلورم خج پيلېږي، لکه د خوشال، حميد ، قلندر او نورو. خوشال يې بيا تر دولس څپيزو ماتو څلوريزو او بيا غزلو او نورو شعري ځېلونو پورې د ورته خج ګڼې بېلګې لري:

وګړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چې کار دبل کا...
- بلبل هرچاته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو ، غوټۍ ګلونه کا...
- څوک چې ارام ګټي، د نېکو نام ګټي...؛

د حافظ نظام نه څپيزه دوييزه)مثنوي(هم همداسې درواخله:

- وايي ويونکي د دې کيسې
چې تل يې ښکارووه د ښې هوسې
چې د عربو د ملک يو مرد وو
خجسته نام او په عقل فرد وو...)۵۹مخ(؛

د زينب هوتکي ويرنه هم ترپايه پر څلورمه څپه پيلېږي:

- ږغ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
کندهار واړه پر ژړا سونا...؛

د سوات صاحب د يوه مريد له پېنځيزو څخه:

- زه غازالدين ستا مدح خوان شوم
خود نو مشهور پر کل جهان شوم
چې له دنيا هر وخت روان شوم
هلته مې غواړه له رب قديره
د سوات صاحبه کامله پيره....

ترکلاسيک يې په اوسني، په تېره ازاد شعر کې بېلګې ډېرې ليدل کېږي او لنډۍ خو يومخ پر څلورم خج پيلېږي چې يوه بېلګه يې د کتاب پر دوتنه انځور شوې ده. ځينې نور)و-(ګړني شعرونه او بدلې، په تېره هغه سروکي چې د لنډۍ سرچپه بڼه لري، هم په همدې لړ کې راځي، لکه:

په انتظارکې د جانان ولاړه يمه
بارانه مه راځه مانبام دی

ketabton.com - The Digital Library

[نورې ښېلګې په اړوند څېرکې کې]

د وزنونو شمېره

هماغسې چې د نورو ژبو شعرونه ریتمیکي)تولیزې(شونتیاوې، یا په عربي- پارسي نومونه)ترم، اصطلاح(، وزنونه یا بحرونه یوه ټاکلې شمېره لري، دغسې پښتو دا هم له خپل څېړیز خجیز رغښت سره سم یوه ټاکلې پوله بریددرلوای شي. دا دی، موږ هم د لومړي ځل لپاره د دې جوتونې هڅه کوو، چې پښتو له خپل یادشوي سېستم سره د څومره وزنونو ججوره لري او شمېره یې څو مره اټکلېدای شي، هغه هم په لاندې ډول:

څنګه چې د پښتو شعر مسره په دودیز ډول د څېړیز څومره والي)هجایي کمیت(له مخې له پښځه څېړیزې تر شپاړس څېړیزې رسي او له دې سره ۱۲ وزنه لاسته راځي، نو که داشمېره له پورتنیو څلورو خجیزو ډولونو سره په څلورو)۴(کې ضرب کړو، اته څلوېښت وزنه تر جوړېږي. دغه شمېره بیا له ← مات یا لارغه)وقفه یې(شعر سره دوه برابره شپږنوي)۹۶(او له پایخجي قافیوال شعر سره پرې بله اته څلوېښت)۴۸(شمېره ور زیاتېږي، نو یوسل و څلور څلوېښت وزنو ته رسي او چې د ازاد شعر مسره ییزه رنګارنګي)له یوې څېړیزې تر دوپښځوس څېړیزې(ورسره په پام کې و نیسو، په نورو ټکو، ۵۲ له یو سلو څلورڅلوېښتو ۱۴۴سره جمع کړو، ټول= ۱۹۶ توله)وزنه(لاسته راځي.

په هره توګه ښایي، د دې غورو او بنسټیزو وزنونو په ترڅ ترڅ کې یو شمېر څېرمه هغه هم و نومېرلای شو او شمېره یې د ډېرو ژبو تر هغې تېرې وکړي!

استاد مکنزي)۳۲۳(د غونډ یز)رکني(پیاوړي خج)–□(ترڅنګ د نورو درو رکني څپو)ویي(کمزورې خج)–□(هم کاږي، لکه په دې لنډې کې:

پرلویو غرو د خدای نظر دی- پر سر یې واورې وروي چاپېر ګلونه

Pər lòyo γró|də xwdā□y nazár| day= Pər sàr ye wā´|wre òrawí|čāpèr gulú|na

په روسي شعر کې بیا دغه سېلابوتونیک سیستم چې په اتلسمه پېړۍ کې د تریدیا کوفسکي په سېلابیک شعر پسې را وروسته دود شوی دی، د پښتو هومره جوت)ثابت(دودونه لري، کله پر دوو څېړیزو غونډونو)ستوپو(شننه مومي چې پر دویمه یا لومړۍ څپه یې خج راځي ـ لومړی ډول یا مب او دویم ډول خري بولي او کله درې څېړیز غونډونه)ستوپې(را اخلي چې هغه هم کله پر لومړۍ څپه خجنېږي، کله پر دویمه او کله پر وروستۍ څپه چې دغه

ketabton.com - The Digital Library

دري واړه وزنه هم ببلابېل)داکتیل، امپفي برخې او اناپیست(نومونه لري، لکه په دې لاندې ببلګو کې:

//////تردې وروسته دې څلور واړه مخه کلیشه شوي مخونه عکاسي او همدلته دې واچول شي//////

)د پوهنمل عبدالحکیم حلیم په مرسته(.

فرانسي شعر

د فرانسي شعر د تونیکو سیلابیک سېستم په تړاو د نجیب منلي د لیکنې یو نچوړچې تېرکال یې له کابله رابرېښلیک کړی وو:

))په فرانسي ژبه کې خج د کلمې پر وروستي سېلاب راځي، خو که کلمه په داسې یو سېلاب پای ته ورسېږي چې واوېل یې «ګونګ E» وي، نو بیا خج له ووستي نه مخکې سیلاب باندې راځي.د فرانسي شعربنسټیز توک مسره)vers = English Lin (ده چې د سېلابونو شمېر یې وزن ټاکي)شپږ سېلابي وزن، اته سېلابي وزن، لس سېلابي وزن او سېکندري)دویمي(دولس سېلابي وزن یې تر ټولو مهم وزنونه دي(.د څو مسرو له یو ځای کېدو څخه بند)strophe(جوړېږي چې د بند اډانه د مسرو د وزن او قافیو له ترکیب سره تړلې ده. یو شعر له څو سره ورته، یا مخکې له مخکې تعین شوي ترکیب والا بندونو څخه جوړېږي: د ببلګې په توګه په «سونې SONNET (کې څلور بنده وي چې لومړي دوه یې څلور څلور او وروستي دوه یې درې درې همو زنه مسرې لري او د قافیو اوډون یې داسې وي:

ABBA ABBA CCD ED یا ABBA ABBA CCD EED

په کلمه کې هر واوېل یو سېلاب جوړوي، خو که د یوې کلمې په پای کې ګونګ E راشي او ور پسې کلمه په کانسوننټ پیل شي دا سېلاب حسابېږي او که په واوېل پیل شي نو لومړی په دویم کې مدغم کېږي. د مسرې په پای کې ګونګ سېلاب هېڅکله نه حسابېږي. د دولس سېلابي سېکندري)دویمي(وزن مسرې هرو مرو)په شپږم سېلاب پسې(، یا دوه)په څلورم او اتم سېلاب پسې(وقفې لري. مخکینې یاد شوي اصل ته په پام، د وقفې سېلاب که ګونګ وي، نو په ورپسې سېلاب کې په واوېل پیلېږي چې وزن خراب نه شي. ((

د آریاني ژبو څېړنیز سېستم

په پخوانیو آریایي)ویدي او اوستایي(، زړې پارسي او را وروسته په پهلوي، پارتي او باختري)د ډېرلیکونو په لاسوند(سېلابوتونیک یا لږ تر لږه یوازې سېلابیک او یا یوازې تونیک سیستم له ورایه برېښي. همداسې یې لږ و ډېر په نوې پارسۍ کې هم درواخله)وګورئ

ketabton.com - The Digital Library

بنوال: ۱۱-۱۲ او ۲۰-۲۲ مخونه (، دغه راز د رخت اسوریگ؛ دوست ۲۹۱-۲۹۳ مخونه؛ د هیلموت هومباخ د سره کوتل او سیمز ویلیمز د ناور او رباطک ډبرلیکونه او د مایر هوفر د زړې لاسلکښنې متني ببلګې د پاملرنې وړ دي.

پوهاند رشاد هم، لکه په لومړي څپرکي کې يې چې يادونه وشوه، په ادبياتو پوهنځي کې د عروضو او قافيې او عمومي ادبي فنونو تر اوږد مهالي تدريس وروسته نور دې پايلې ته رسېدلی وو چې د خليل بن احمد عربي عروضي)مېټريک (سيستم ان پر پارسي شعر هم تر اسلام را وروسته په وچ زور تپل شوی او منل شوی دی، که نه په اسلامي پېر کې يې هم ډېرې سپلابوتونيکي ببلګې ليدل شوې او وګړنې)فولکلوريکي (هغه خو يې لا څه کړې؛ اوسنی ازاد)← سپېد (شعر خو يې ورځ پر ورځ خپل ګړندي ګامونه اخلي.

دا چې د ژبپوهانو)آريانېستانو (په الواک عربي ابېځې)الفبا (سيستم د نوي پارسي پېر پيل جوړوي، دا رابنيي چې د واوبلې ننبو)توريو (نشتوالی پارسي شعر د عربي عروضو مننې ته چمتو کړی دی. واولو ته علتيه توري ويل او کنسوننټ يې اصل شمېرل، ښايي له يوناني پېښو څخه يې سرچينه يا الهام اخيستی وي او له يوناني پېره رانيولې، تر اتلسمې او ان نولسمې پېړۍ پورې يې يوناني مېټريک)عروضي (سيستم پر منځنيو او اوسنيو اروپايي ژبو تپل، ښايي له همدې ذهنيته رنګ اخيستی وي چې تر هغه مهاله اوازونو)فونيمونو (ته توري ويل کېدل.

پارسي شعر له څېيز تر عروضي سېستم

پارسي شعر هم د وزن له پلوه، له آره څېيز- خجيز يا لږترلږه څېيز رغښت درلودلی دی. نه يوازې تر اسلامي- عربي پېر له مخه، بلکې راوروسته، له نوي پېر)اتمې پېړۍ (او بيا يوولسمې پېړۍ راوروسته چې د عربي ترځنګه يې د دويمې اسلامي ژبې په توګه سر راپورته کړای شو ، له يو لړ ببدوييو)استثناوو (سره د عربي متريک سېستم راخپلولو ته اړېستل شوه او ورو ورو يې وګړنې شعر ته هم سرايت وکړ، او هغه هم په دې چې غږپوهې يې ورسره څه ناڅه اړخ لګولای شو. خو بيا يې هم ورسره په ټوله کې پوره اړخ نه دی لګولی. د ساري په ډول که واوبلېزم، لکه خوځندي يا حرکات)زور، زېر، پېښ(چې لنډه)ي (او اوږده)ي (ورسره هم زياتره غاړه کوي، يومخيز په پام کې ونيول شي، په بله وينا ، له درو حرفي سېمبولونو))و-ا-ی ((سره يوځای په تقطيع کې راوړل شي، هرو مرو يې استثنأ تر قاعدې تېرې کوي او څېيز تول و تال ته بيرته

ketabton.com - The Digital Library

ورګړي. قربانعلي همزی)پامیر20-3-1367 (د خلیل بن احمد د عروضو تر پیدایښت له مخه د پارسي شعر مخینې ته ګوته نیسي او لیکي:

))شعر فارسی- دری نیز همین مراحل را پیموده است یعنی از همانسرود آتشکدهٔ کرکوی)فرخنده پاذاروش- خنیده گرچاسپ هوش(و از همان زمزمهٔ کودک یعقوب)غلطان غلطان همبرود تا لبِ گور(و بالاخره از همان ترنم آغازین حنظلهٔ باغیسی تا سپیده دم پیدایي شناسنامهٔ عروضی خلیل بن احمد هزاران فراز و نشیب انکشافی را پیموده است ولی باز هم ابستایی نپذیرفت با بیدارشدن انقلاب))نیمایی((، بی آنکه زوال پذیرد ، باز گام تازه تری به میدان رشد گذاشت.. ((.

دلته غواړو لومړی د یوه پهلوي)هجایي (شعر بېلګه وړاندې کړو:

پهلوي)منځنی پارسي (شعر نوې پارسي ژباړه

فرخته باد روش	درخشنده باد روشنی
_ _ /_ _//	ـَ
خنیده گرشاسب هوش	مشهور باد روح گرشاسپ
_ _ /_ _//	ـَ
همی پرست ارجوش	همواره پر جوش است
_ _ /_ _//	ـَ
می نوش... می نوش	می بنوش می بنوش
_ _ /_ _//	ـَ
دوست بدا گوش	دوست در آغوش باشد
_ _ /_ _//	ـَ
بافرین نهاده گوش	شکو همندانه بشنو
_ _ /_ _//	ـَ
همیشه نیکی کوش	همیشه نیکی کن
_ _ /_ _//	ـَ
دی گذشت و دوش	دیروز و دیشب گذشت
_ _ /_ _//	ـَ
شاهانه خا ایگانه !	ای شاها صاحب یگانه !
_ _ /_ _//	ـَ

ketabton.com - The Digital Library

بافرین شاهی ! شاه پرشکه وهی !

_ _ /_ //_ ـ

)د پوهاند قویم له یادښتو څخه، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي، د کرکوي اورتون له سرود څخه ۲۵-۳-۲۷ل(.

یوه وګړنۍ)فولکلوریکه(بېلګه چې لومړی یې د څپو او فشار)تون(له مخې تقطیع کوو او بیا یې د عروضو له مخې)د پوهنوال بنو وال په مرسته، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی ۲۲-۳-۲۷(:

پیراهن زرد دوز

_ _ _/_ // پوشیده یی امروز

در میله ی نوروز

_ _ _/_ // بر قامت موزون و رسایت مزه میته

پیراهن زرد دوز پوشیده یی امروز

مستفعلن مفعول مستفعلن مفعول

در میله ی نوروز بر قامت موزون و رسایت مزه میته

مستفعلن مفعول مستفعلن مفعولن مفاعلن

په هره توګه کله چې پارسي سندرو ته غوږ ونیسو ، د وییونو خجونه یکې پر خپل اکر نه پاتې کېږي، لکه واخلې په دغه پاسنۍ بېلګه کې، ان په کره ادبي شعروغزل، لکه د لاهوتي په هغه کې چې احمد ظاهر یې را اوروي، ورته څرک نګېرل کېږي، د ساري په توګه د))زند گی((او))بند گي((پاي

خجونه پر پیل خجونو بدلون مومي، او له دې سره))کلّ شئ یرجعُ الی اصلیه((را پر زړه کوي !

بله بېلګه یوه دوه بیتي ده چې له متني پلوه د زیاترو دوه بیتیو غوندې)هزج مسدس مخذوف(وزن لري او له سندریز پلوه))څپیز- خجیز((، په دې ډول یې لومړی د سېلابوتونیک وزن له مخې تقطیع کوو چې د ځینو پښتو شعرونو غوندې یې هر رکن پر لومړی خجنه څپه پیلېږي:

از بالا باران امد

_ _ _/ _ _// ـ ـ

یارم به دالان امد

_ _ _/ _ _// ـ ـ

یک بوسه طلب کردم

_ _ _/ _ _// ـ ـ

چشمش به گریان امد

ketabton.com - The Digital Library

ـ ـ ـ/ ـ ـ// ـ ـ

عروضي رکنونه: مفاعلين، مفاعلين، فعولن

که د دو بيتي د وروستی رکن)فعولن(پر ځای)مفاعل(راشي، نو هزج مسدس مقصور بحر يې بولي. دلته توپير دا دی چې په سپلابوتونيک سکښت)تقطيع(کې لنډه څپه د لنډې څپې او اوږدې دواړو په وړاندې راتلای شي، مگر په عروضي تقطيع کې لنډه د لنډې او اوږده د اوږدې څپې پر وړاندې راځي. عروضي)مبتريک(شعر دا مانا چې مخکې له مخکې پر ټاکليو بحرونو او رکنونو)افاعيلو(باندې وويل شي او بله دا چې په عروضي هغه کې د وييونو خج)د کلمو فشار(منطقي وي، په بله وينا، له ژبني)فونېتيکي(دريځ سره سم په عادي ډول پر خپل خپل ځای راځي.

مگر د ځينو ژبو په سپلابوتونيک شعري سېستم کې دغسې منطقي او طبيعي نه راځي، بلکې د سندريز کمپوز له مخې په دواړو حالاتو کې خپل آر دريځ له لاسه ورکوي، لکه د پارسۍ په پورتنيو دوه گونو بېلگو کې. پښتو شعر بيا، که څه هم د عربي يا يوناني هغه پر خلاف د نورو ډېرو خپلوانو)هندواروپايي(ژبو غوندې څپيز- خجيز)سپلابوتونيک(دی، خو د گرامري غونډلې په څېر يې په شعري غونډله کې وييخجونه ديوازېنې)تولېز(زورور خج تر سيوري لاندې کمزوري راځي او اهنگ يې هم ورسره په ورته ډول درې گونې)لوړ، ټيټ او هوار(دريځونه راخپلوي او يوازې موزيکال هغه يې هرگوره، د گرامري غونډلې له هغه سره توپير پيدا کوي.)همدارنگه: دوست ۲۸۹ مخ(.

دغه راز هر عروضي پارسي شعر دواړه ډوله تقطيع کېدای شي، د ساري په توگه، د ابو القاسم لاهوتي يو شعر)زندگی آخر سر آيد بندگی در کار نيست(چې عروضي بحر يا وزن يې رمل مثمن مقصور)فاعلاتن فاعلاتن فاعلات(دی، د احمد ظاهر د سندريز تول و تال له مخې يې په سپلابوتونيک سکښت)تقطيع(سره کټ مټ، لکه د پښتو شعر غوندې هره څلورمه څپه خجنه راځي.

نه بدلېدونکی پښتو سېستم

لکه څنگه چې په سريزه او دويم څپرکي کې پرې ټينگار وشو، په پښتو کې فونېتيکس او پويتېکس)غږ پوهه او شعر پوهه(سره ډېر نژدې او نه شلېدونکي اړيکي لري، دا مانا چې څپيز- خجيز جوړښت يې د شعر تول)وزن(، يا په لنډه وينا، د شعر رغونې لپاره ټاکنده بنسټ

ketabton.com - The Digital Library

جوړوي. ببواکغونډونه)کلسترونه(او له دې سره اوږدې اوږدې څپې یو خوا او فونیمیکي)ژبني(ارزښت لرونکي خجونه بلخوا، او هغه هم ناجوت یا ازاد خجونه ددې توسن شوي دي چې پښتو شعر دې سیلابوتونیک اوسي.)دوست ۲۸۷ مخ(او د عربي یا پارسي غوندې پرې د نورو او بیا ناخپلوانو ژبو شعري دویونه)قواعد(او په ځانګړې ډول عروض یا مېتروم تپل یو بې سر و بوله کار وبلل شي.

پایلنیوی

لکه څنګه چې پښتو ځانته جلا ژبنی جوړښت لري او ګرامري او نور رغاوني)ساختاري(دویونه)قواعد(یې له همدې خپلې ځانګړې رغاونې څخه راایستل کېږي، نو دغه راز یې شعري رغښت هم ځانته جلا او خپلواک دی او د بلې ژبې دویونه ورسره سمون خوړلای نه شي. له دې کبله ریتم)تول یا وزن(د پښېلیز)قافیه وال(شعر له څلورګونو بنسټیزو رغنده ټوکونو څخه د یوه ټوک په توګه شمزې ور جوړوي. که څه هم نور درې ټوکه)اجزاء(یا توکه یې پوره پوره سمبال شوي هم وي. هر ګوره په دې لړ کې رایم)قافیه(کوم آړ)شرط(نه بلل کېږي، بلکې شتون یې کله کله یو لوړ ریتمیکي)وزني(تشې او نیمګړتیاوې ډکوي، که نه په ټوله مانا بشپړ سمبال ریتم)تول(، رایم)قافیې(ته هډو هېڅ اړتیا نه لري، خو دا چې په ځینو ژبو، لکه زمونږ دوی کې یې تر اسلام را وروسته پېړۍ پېړۍ دود او کاربدنه موندلې او سترګې او غوږونه ورسره ډېر روږدي شوي دي، نو غورځول یې ورته یو نادوده او کورټ ناشونی ښکاري.

پایله دا چې پښتو شعر عروضي)مېتریک(نه دی او ځانته جلا یوه خپلواک سیلابوتونیک رغښت لري، خو لکه څنګه چې په رومبي څېرکي کې یادونه وشوه، نه د بهرنیو پښتو پوهانو)مورګنسټیرن، مکنزي، دووریانکوف... (او نه زمونږ د لیکوالو)درانی، منلي... (لیکنو او څرګندونو دومره هر اړخیزه او پرله غښتې)سېستماتیکه(بڼه درلودلې، ځکه په ټوله مانایې دغه ځانګړې سیلابوتونیک دویونه)قواعد(را ایستلي، او بیا ډلبندي کړي او تطبیق کړي نه دي.

په دې توګه زمونږ دغه کتاب او په تېره دا دویمه کره کړې او غځولې بڼه یا اېډېشن تر وسې وسې دا راز ډېرې پوښتنې او غوښتنې ځواب کړي دي چې
په راتلونکیو څېرکیو کې د پښتو ژبې او شعرو ادب مینه والو مخې ته اېښوول کېږي.

۳- واند یا خیال)تخیل((Imagination)

ketabton.com - The Digital Library

تر ژبې او اهنګ)وزن(وروسته د شعر د درېیم رغنده ټوک واند یا خیال راځي. دلته له عربي خیال څخه موخه فعلي یا مصدري بڼه))تخیُل((دی او ترڅنګه یې په لږو ډېر مانیز توپیر)تخییل(هم کارول کېږي. د شعر د دغه آر و رښتیني، په بله وینا ، بنسټیز،)ان یوازېنې(هنري رغنده ټوک تر نامه لاندې هغه ټول هنري یا بدیعي)ښکلاییز(اړخونه "ایماژونه، په بله وینا ، عیني او ذهني انځورونه، لکه تشبیه، استعاره، حسن تعلیل، بداعت، کنایه، ایهام، اسطوره، جناس، طباق، تلازم، تخیل، تمثیل، ښنده)مبالغه(... او همدارنګه اسطورې او سمبولونه راځلي. نن سبا د ژبنې اړخ پر وړاندې چې د شعر بهرنۍ جوله)شکل(جوړوي، دغه څیزونه د شعر)دننۍ(جوله بشپړوي، نو که دغه دننۍ جوله نه وي، بیا ورته شعر نه، بلکې هسې پېیلې وینا)نظم(وایي.

شعر د هنر د خورا لوړ ډول په توګه واقعیت په هنري انځورونو یا خیالي ایماژونو څرګندوي، تر دې چې تر بل هر ژبنې هنر، یا په بله وینا ادبي ژانر له هنري انځورونو سره ډېر سر و کار لري. که مونږ د بدیعي)ادبي(اثر وییونه او توکونه له مرغلرو سره ورته وښیو ، نو وبه وایو چې نثر د دغو مرغلرو د یوه صندوق مثال لري چې د هرې مرغلرې لپاره یې ځانګړی ځای ټاکل اړین نه دی، خو شعر داسې مرغلین هار ته ورته دی چې ټولې مرغلرې یې په داسې مزي کې پېیل شوې چې د هرې دانې لپاره خپل اندول او تناسب ټاکل شوی دی، په دې توګه د شعر ژبه د نثر د ژبې په اندول ځانګړې ښکلا لري...)دوست ۲۷۵ مخ(.

انځور، تصویر، هغه څیز دی چې یوه اندیزه او ولولیزه)فکري او عاطفي(غوښته په یوه زماني شېبه کې رابنکاره کوي. انځور په یوه ټاکلې نقطه کې سره د دوو بېلابېلو نړیو د دوو څیزونو کړۍ کول دي. دغه دوه یا ډېر څیزونه سره کېدای شي، عاطفي او یا فکري ظرفیتونه ولري او هم د دود له مخې په داسې بېلابېلو مهالونو او ځایونو اړه ولري چې د انځور په وسیله سره پر یوه ځای راټولېږي. د انځور جوړونې ځواک د تخیل د ځواک غورتینه برخه ده. د تخیل ځواک، په بله وینا ، بشپړ شور و هیجان چې د دې لپاره پر کار اچول کېږي، بېلابېل احساسات، څیزونه او ازمېښتونه چې په بېلابېلو مهالونو او ځایونو پورې اړه ولري، په یوه ځانګړې شېبه کې سره غاړه غړۍ کړي او یا ورته یو له بله سمون ورکړي او په یوه ناپایه زماني شېبه او یوه لنډ تنګ چاپېریال)مکان(کې یوه پراخه ورشو څرګنده کاندي.

د تخیُل ځواک، تش یو له منځۍ)مرکز(څخه سرکښه تېښته او پاشوونکی ځواک نه دی، بلکې د بېلابېلو اکرونو او له طبیعته د انسان د ادراک راز راز جاج اخیستنو د غاړه غړۍ کولو لپاره

ketabton.com - The Digital Library

يو ځواک دی. تخيل له حافظې څخه سيده تومنه او توښه اخلي. کله د حافظې زماني پرله پسېوالی)تداوم(خوندي ساتي او کله د حافظې هر څه سره يو له بله پاشي او هغه هم د دې لپاره چې د حافظې ځيني برخې وساتي او د انځورونو په وسيله يې سره خوا پر خوا کېږدي او يوه فکري او عاطفي کړۍ رامنځته کړي. له دې کبله د انځور جوړونې ځواک تر يوې کچې پورې هماغه د تخيل ځواک دی... رضا براهني، ۷۵-۷۷ مخونه.

روهي واند)خيال(د شعريت د يوه اړين رغنده ټوک په توګه داسې رامخته کوي:
د شعر تر ټولو اساسي او مهم توک تخيل دی. ځيني ادبپوهان د "تخيل" پر ځای د "تخييل" کلمه غوره ګڼي، خو څرنګه چې د "تخيل" کلمه عموميت لري، نو دلته له همدغه متداول لفظ څخه کار اخلو)خواجه نصير طوسي(په)عيار الاشعار(کې ويلي دي چې د شعر غرض تخيل دی.

اما تخيل څه شي ته ويل کېږي؟ د تخيل اصطلاح ډېره اوږده تاريخچه لري. د لرغوني يونان له زمانې نه تر اوسه پورې په دې باره کې ډېر بحثونه شوي دي او ډېر ځله د هغه مفهوم له Fancy او Fantasy سره ګډ شوي دي. دلته به په لنډه توګه لومړی تخيل شرح او بيا وروسته تعريف کړو. د اروا پوهانو په عقيده شيان او پديدې د حواسو له لارې پر اورګانېزم باندې اغېزه کوي چې په لومړۍ مرحله کې احساس کېږي او بيا د ادراک پړاو ته رسېږي)پېژندل کېږي(. د ادراک له لارې انسان يو شی پېژني. کله چې هماغه شی غايب وي، احساس او ادراک هم محوه کېږي، خو د هغه شي اثر په ذهن کې يو تصوير)ايماژ(پرېږدي. ذهني تصويرونه چې هغه ته تداعي يادونه ويل کېږي او کله په بدله څېره کې تجلي کوي چې په دې صورت کې تخيل بلل کېږي. شاعرانه تخيل د ځينو په نظر شهود او الهام ته ورته دی او د ځينو نورو په عقيده په هغه کې يوه شعوري هڅه هم شامله ده.

د فلسفې قاموس)د مسکو چاپ، نولس سوه اوه شپېتم کال(تخيل داسې تعريفوي: "تخيل هغه استعداد يا قابليت دی چې له واقعيت نه د لاسته راغليو انطباعاتو پر اساس يې په بشري شعور کې هغه نوي حسي يا فکري ايماژونه)انځورونه(تخليق کړي چې په ټاکلي شېبه کې واقعي موجوديت نه لري.

تخيل نه يوازې په هنر کې، بلکې په ساينس کې هم اهميت لري، ځکه د تخيل په واسطه فرضيې، ماډل مفهومونه او د تجربو لپاره مفکورې منځته راځي". اما په تخليقي فنونو کې

ketabton.com - The Digital Library

تخیل یو اساسي عنصر دی. تخیل په شعر کې د تشبیهاتو، استعارو، څېرو او اسطورو په بڼه تبارز کوي، دلته له اسطورې څخه مقصد د راتلونکي وخت ایډیالي تجسیم دی. څېره)پورترېت(د موجودو شیانو او پدیدو عیني تصویر دی چې د انسان په واک یا قلمرو کې وي، خو اسطوره یو ایډیالي یا ارماني تصویر دی چې په موجوده وخت کې د انسان له واک څخه وتلی وي. تخیل د ترکیب له لارې مختلف او نامتجانس شیان سره پیوندوي یا ګډوي... ((.

شاملو)۲۲مخ(خیال د انځور په جاج داسې راپېژني:
"... خیال یا ایماژ)image(د حسي تجربې ذهني جوله یا رواني اغېزه ده چې د هغه حس د تومب یا لمسون)تحریک(په ناسوبتیاکې راژوندی کېږي. له دې کبله خیال، د زړه او روان په سترګو د یوه څیز کتل دي. په هنري ډګر، په تېره شعر کې یوه داسې جوله خیال بولو چې شاعر په))مجازي ژبه((، په بله وینا،))شعري ژبه((کې ،داسې انګېرنې)خیالات(راپېنځوي چې د څیزونو او انګېرنو)تصوراتو(غوندې ژوندي او ساکښ دي. او همدا خبره ده چې له ډېر پخوا راهیسې خیال د جولو)صورتونو(او بڼو)شکلونو(زېرموال)خزانه دار(بلل شوی دی... ((وړاندې لیکي:
))د خیال جولې)صور، صورتونه(د شاعر لپاره په دې یوه ارزښتمنه سرچینه ده چې کولای شي، د ژوندیو ازمېښتونو)تجربو(د راجوتونې لپاره اغېزمنه پرېوځي، او پرکار اچونې سره یې یوه ولوله)عاطفه(او یو اند ولېږدوي او همداراز د دې لامل کېږي چې یو لړ نوي رواني ولولې رامیدان ته شي. ((

۴- نګېر یا ولوله)احساس یا عاطفه(

روهي د نوموړي فلسفي قاموس پر اخځ احساس یا عاطفه د شعر د یوه بل اړین رغنده ټوک په توګه تر څېړنې لاندې نیسي:
...په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی. که شاعر درد، ارزو، اندېښنه، قهر او تاثرونه لري، نو لوستونکی یا اورېدونکی له داسې شعر څخه خوند نه شي اخېستلای.
)لیف تولستوی(پخپل اثر)هنر څه شی دی؟(کې په دې ټکي ټینګار کوي چې د شعر اصلي وظیفه دا ده چې مقابل لوري ته احساس ور نقل کړي.
)ساوستیانوف(لیکي چې: "په هنر کې قضاوت مفکوره او حقیقت په عاطفي بڼه تبارز وي" او "د هنر وظیفه یوازې معرفتي نه ده، بلکې هغه د انسان پر وړاندې مسالې طرح کوي، ژوند ته خوند وربښي او د نړۍ په ارتباط د ده عاطفي برخورد پیاوړی کوي".

ketabton.com - The Digital Library

)موري(وايي: "ستر شاعر د ژوند په باره کې د نتايجو د لاسته راوړلو لپاره هڅه نه کوي، بلکې په هغه کې يو کيفيت تشخيصوي. د ده عواطف چې په يوه بل کې يې تداخل کړی دی، ورو ورو په ده کې يو عادت رامنځته کوي. ځينې شيان او پيښې پر ده باندې له نورو زياته اغېزه کوي... زما په پوهه دا د شاعر د تجربي اسلوب عاطفي بنسټ دی".

د ايران ډېر مشهور شاعر او ادب پېژندونکی)نادر نادرپور(وايي: "من به آن چيزی شعر می گويم که در من انفعالی عاطفی ايجاد کند ، احساس و انديشه مرا بر انگيزد و مرا دستخوش نوعی هيجان سازد ".

شعر، که ښکلی وي يا هيجان پاروونکی يا تصوير درلودونکی، په هر صورت له احساساتو او عواطفو سره اړه لري. د انځور او ببلابېلو ژب -ښکلاييزو ډولونو په تړاو په دې پسې)شپږم(څپرکي اړوندې څرګندونې هم پاموړ دي(

۵ - اند)فکر، مفکوره(Thought, Idea

د اند)انديشه(تر ويې لاندې ټول هغه څه راځي چې د منځپانګې)مختوا(، مضمون، بلنې يا غوښتنې)اپيل(او پيغام په نومونو يادېږي، يانې، هغه څه چې شاعر ويلو او څرګندولو ته ور هڅوي. له دې کبله دغې)انديزې(برخې ته)فکري محتوا(هم وايي. منځپانګه د يوه څيز د ټولو ننيو توکونو)داخلي عناصرو(، ځانګړتياوو او بهيرونو)پروسو(غوندې يا ټول ته وايي. پر وړاندې يې جوله)شکل(ټيکاو لري چې پاس ياد شوي توکونه ژبه، وزن او خيال)بديعي ارځ(را اخلي د منځپانګې او جوړې تر منځ يو ديالکتيکي تړاو شتون لري. جوله د يوه څيز جوړښت او يا په يو څه نوې مانا هغه بهرنۍ بڼه رااخلي چې په هغه کې د يوه عيني واقعيت د څيزونو، پديدو او پروسو ليد وړ برسېرنې ځانګړتياوې راځي. د جوړې جاج)مفهوم(يوازې د څيزونو بهرنۍ، په بله وينا، هندسي اړخونه نه ده، بلکې تر هر څه له مخه هغه سازمان دی چې د هغه د ننني بهير د خپلمنځي اغېز يو تاکلی ډول له بهرنيو آړونو)شرايطو(سره يو له بله تضمينوي. جوله د منځپانګې بڼه)مقابله(نه ده او نه شي کولای له هرې غوښتنې)مطلوبې(منځپانګې سره ترسره کېدنه ومومي، بلکې په رغښتي)ماهيتي(توګه منځپانګه جوله ټاکي)کوشنی سياسي قاموس ۳۲۱(. له)عاطفي(څخه موخه بيا هم همدغه بديعي يا خيالي او انځوريز اړخ دی چې څنګه يو شعر د ولولو او عواطفو د لېږدونې او پارونې جوګه ګرځي.

له دې کبله وايو:

شعر د طبيعت په چاپېريال کې د انسان لپاره د ذهني حالت زېږنده ده. په دې مانا چې شاعر له يو

ketabton.com - The Digital Library

داسې حالت سره مخامخېږي چې د هغه په پای کې د خپل چاپېریال له څیزونو او انسانانو سره یو ډول ذهني تړاو پیدا کوي او دغه اړیکي پخپل وار یو راز روانې تړاو دی چې څیزونه پکې په بشپړ)مطلق(ډول خپله فزیکي او مادي بڼه له لاسه ورکوي او د شاعر د احساس او اند یوه برخه په پور اخلي. شاعر په دغه اکر کې د څیزونو د افسون تر اغېزې لاندې راځي او دغه د هستۍ راز د منطق او ریاضي او علمي حسابونو له لارې چې آرونه یې د شعر له ټولې)مقولې(څخه ببخي جلا دي، نه، بلکې د خپل لید ، اند او نګېرنې)احساس(په وسیله رابرسېره کېږي. شاعر د شعر جوړونې په شېبه کې داسې اکر غوره کوي چې د طبیعت ځینې څیزونه په همغه شېبه کې مني، خو ځینې نور یې په سملاسي)موقتي(توګه له خپله ذهنه باسي او)ځان(یو داسې سجده کوونکی ویني چې خپل پیوندونه له ټولو شیانو او انسانانو سره شلوي. خپله څېره پر خاورو مښي او هغه غیبي غږ ته غوږ نیسي چې له خاورو څخه را پورته کېږي او د روانې درد درمل ګرځي)رضا براهني، طلا در مس، ۳-۴ مخونه(.

روهي)کابل مجله، ۸-۹ ګڼه، ۱۳۶۲(، په دې تړاو چې اند)فکر، مفکوره(د شعر له))پېښځګونو ((رغنده ټوکونو څخه ګڼل کېږي، یانه، د یوشمېر پوهانو د لید توګو په ترڅ کې رڼا اچوي:

))په هر شعر کې باید یوه مفکوره نغښتې وي، که د)باید (کلمه حذف کړو ، نو داسې به ووایو چې هر شعر له ځانه سره یوه مفکوره لري.)کارلایل(وایي چې شعر موزیکال فکر دی، خو ځینې ادبپوهان مفکوره د شعر اصلي توک نه ګڼي. دا خبره)ببدل(ته منسوبه ده چې وایي:

)شعر خوب معنی ندارد (.

نامتو فرانسي لیکوال او فیلسوف)ژان پل سارتر(هم په دې باره کې ځینې خبرې لري، هغه شعر له ادبیاتو څخه جلا کوي. د ده پراند ،شعر د موسیقۍ، نقاشۍ او پلاستیک هنر په شان پخپله غایت دی. په داسې حال کې چې ادبیات له ځان سره یو پیغام او رسالت لري هماغسې چې د موسیقۍ اوازونه کومه خاصه مانا نه ښندي، شاعرانه الفاظ هم بې له دې چې پر خپل مدلول)ښانه(دلالت وکړي، د موسیقۍ د نوټ په شان لفظي تصویر جوړوي. دغه تصویر د نقاشي تابلو، یا مجسمې او یا پرتمیني مانۍ ته ورته دی چې فقط ښکلا منعکسوي، نه ضرورت او اړتیا... .)د ښېلګې په توګه(دا شعر منطقي تحلیل ته ضرورت نه لري، ځکه چې)تحلیل(شعر ببخونده کوي:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته
نه ږدم بار لکه شبنم په دوش د ګلو

ketabton.com - The Digital Library

)شیدا (

)اسماعیل نوري)علاء(د (H.Coombes) خبره رانقلوي:
"ظریف ترین و برجسته ترین افکار فیلسوفان، روانشناسان و مردم شناسان و نظایر آنها، صرفاً با ورود به شعر، شاعرانه نمی شوند. کسی که شاعرانه فکر میکند، خود شاعر است".
وایي چې نامتو ادیب)اډین(ته یوه ځوان مراجعه وکړه او ورته ویې ویل: "زه غواړم چې شعر ووایم، لطفاً ماته لارښوونه وکړه".)اډین(ورځخه وپوښتل: "آیا د شعر ویلو لپاره کومه مهمه مفکوره له ځانه سره لري؟". هغه په ځواب کې ورته وویل: "هو، غواړم یوه مهمه مفکوره پر نظم راوړم".)اډین(ورته وویل: "ځه بچیه، له تا څخه شاعر نه جوړیږي".

روهي په داسې ترڅ کې چې د سارتر نټه)انکار(نه، بلکې یوازې د اډین خبره یوه ښنده ګڼي، خو بیا هم زیاتوي:
... دا د هغو ځوانو شاعرانو لپاره درس دی چې فکر کوي، ښه شعر یوازې هغه شعر دی چې مهمه مفکوره پکې نغښتل شوې وي او یا شعار پکې راغلی وي.
کله کله د یوه شعر ښکلا د یوې کلمې په استعمال پورې اړه لري. لکه په لاندې بیت کې د)عکس(کلمه د دویم ځل لپاره:
ما برفتیم و عکس ما باقی است
گـــردش روزگار بر عکس است

وګورئ د)الفت(د لاندې شعر په وروستۍ مصرع کې د)ګرد(کلمې شعر څومره خوندور کړی دی:
له کوم لوري را روان یو جهان ګرد وو
مخ او څټ باندې یې پروت د لارې ګرد وو
ما ویل څه دي ولیدل په دې جهان کې
ویلې دومره شومه پوه چې جهان ګرد وو
په دې شعر کې، نه د جهان د ګردوالي)د ځمکې کرویت(مفکوره او نه له دوړو او ګردونو څخه د جهان د ډکوالي مفکوره د لوستونکي ذوق او پاملرنه را پاڅوي، بلکې په هنري توګه د مطلب افاده د خوند التذاذ منبع ګرځي.

{روهي په وروستي))ګرد ((ددې څلوریزې))شعریت ((رازبادوي، هغه هم په غبرګ مانیزوالي،

ketabton.com - The Digital Library

بې له دې چې له دوو پاسنیو قافیو سره یې د وینګ توپیر ته ځیرشي. د همجولیزې قافیې کلمې په توګه باید د ګ په زور)فتحه(وویل شي، که نه،له نورو دواړو سره اړخ نه شي لګولای. دا به ومنو چې استاد الفت به په))زورکي((وینګ سره ځانته د تېښتې لار انګېرلې وي چې لږو ډېر له))زور((سره نژدېوالی لري او نورو شاعرانو هم د ادواړه واوبلونه)حرکتونه(سره غاړه کړې دي، خو بیا هم غبرګ مانیزوالی دومره هنري توک نه بلل کېږي، نو پایله دا شوه چې د نورو ډېرو شعرونو غوندې د استاد الفت دا څلوریزه هم له یوځه))تمثیل((پرته نور یوازې او یوازې فکري - فلسفي رنګ لري، یا د روهي په خپله نومونه))یوه مفکوره((رانغاړي او بس. که د روهي د اټکل پرخلاف د شاعر موخه))ګرد((نه، بلکې هماغه همجولیز پښېلویی))ګرد((اوسي، هم له پښېلیز ویار)قافیې عیب(څخه ژغور مومي او هم د یوې ببلې نوې مانا له راخپلونې سره یوځه هنري خوند راخوندي کولای؛ هغه نوې مانا دا چې ګرد د یوه ستاینوم دنده پر غاړه اخلي، یانې جهان هسې یو ګردیا غبار وو !}

په هره توګه، په پاسنیو پوهانو کې سارتر د کارلایل او نورو پرخلاف اند یا مفکوره دشعر له رغندو ټوکونو څخه نه شمېري او له دې پلوه یې د موسیقۍ غوندې له نورو هنري او بیا ادبي ځېلونو راجلا کوی، په بله وینا ، د یوه نړۍ هنر په سترګه ورته ګوري.
بیا یې هم پخپله را لېږدوونکی))روهي((دا خبره داسې راتعبیروي:
له پورتنیو یادونو څخه باید دا نتیجه وانه خېستل شي چې ګویا په شعر کې مفکوره نشته او یا مفکوره څه ارزښت نه لري. اصلي مطلب دا دی چې مفکوره په شعر کې هغومره ټاکنده نقش نه لري، لکه څومره چې په هنري او بدیعي توګه د یوې مفکورې څرګندونه یې لري.

علمي پرنسیپونه، تاریخي فکتونه او فلسفي نظریې په شعر کې راتلای شي، خو شتون یې د شعریت معیار نه ګڼل کېږي.
علمي، اخلاقي او فلسفي مفکورې باید شاعرانه شي. د شعر تابعیت ومني، په شعر کې جذب او الونیا شي او ببرته خپل ځان په هنري میدیم کې راڅرګند کړي. د ایران نامتو شاعر)ید الله رویایي(لیکي: "مختصر آنست که شعر به کار و روزگار کاری ندارد.
نه نقل میکند و نه می آموزد شعر تنهاست و از هر اجباری رها. بر سرنوشت خودش حکومت میکند ونه بر هیچ سرنوشت دیگری بدیهی ای نه به جامعه دارد ، نه به اخلاق، نه به ایمان و دانش و در عین حال بیم دارد ، از اینکه چیزی پست و حقیر باشد ".

د شاعر مقصد دا دی چې علمي، اخلاقي، مذهبي او سیاسي ارزښتونه هغه څه چې د شعر ذاتي

ketabton.com - The Digital Library

ارزښت ټاکي هنري او ابستېتيکي خصوصيات دي.

)ګل پاچا الفت(وايي: "تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی". هغه کسان چې شعر د ژوند هېنداره يا د واقعيت انعکاس بولي او په عين وخت کې د نګه)خالص(شعر، فورمالېستي شعر او نورو غير ريالېستي شعرونو شته والی په رسميت پېژني، د خپل تعريف د توجېه کولو لپاره بايد د تناقض د حل لاره ولټوي. که چېرې غير ريالستي شعر ته هم شعر ويل کېږي)او د دغسې شعرونو شمېر هم لږ نه دی(، نو مونږ نه شو کولای، واقعيت د شعريت معيار وبولو.
لنډه يې دا چې په هر شعر کې يو ډول مفکوره شته، خو تش د مفکورې شته والی د شعريت دليل نه ګڼل کېږي، بلکې مفکوره بايد په شاعرانه صورت تجلي وکړي.

د اند و واند تو پير و تړاو

په دې کې څه اړنګ نشته چې اند او واند)فکر و خيال(دواړه له ذهني کارکړنو)فعاليتو(څخه ګڼل کېږي او دواړه د پېژندالواک)تيوري شناخت(له پلوه د انساني ځانخبرې)شعور(په لوړو پوړيو کې راځي.))شعور((څو ببلابېلې پوړې لري، لومړنۍ پيلامه يې نګېرنه)حس(دی، همدا چې انسان له پېنځو شپږو حواسو څخه د کوم يوه له لارې له يوه څيز يا پېښې پديدې سره اړاو تړاو پيدا کاندي، په بله وينا ،ويې نګېري)احساس کړي(، دا پوړۍ))حس((بلل کېږي. ژوي او بوټي په دغه لومړي پړاو کې له انسان سره ګډون لري.

دويمه پوړۍ يې پوهه ياخبرتيا))درک((دی او هغه دا چې کله په اتوماتيک ډول هغه))حس(( )اړوند وژي(اعصاب(د مغزو يوې ټاکلې برخې ته ور ولېږدوي او پوه شي چې څه خبره ده. دربېيمه پوړۍ د انګېرنې)واند، خيال(ده او ورپسې تر ټولو لوړه هغه د))اند، فکر(( )، چې د))جاج، مفهوم((پوړۍ هم ورته وايي؛ ژبه بيا پر خپل وار د دغې پوړۍ زېږنده او هممهاله ورته همدغه ژبه ښه ترا رښتيانه او څرګنداوی هم وربښي. په دې توګه هغه څه چې واند)خيال(رازېږوي، له رښتينې)واقعيت(سره پوره او يا هم هېڅ اړخ نه لګوي، خو اړوند پيداوار يې هنري او ادبي پنځونې بولو؛ پر وړاندې يې))اند، فکر((بياله رښتينې)واقعيت(سره سمون مومي او اړوند پيداوار يې پوهنيز او تخنيکي پنځونې دي. دا چې دواړو ذهني کارندويو په لړوړ تو پير د انسان په ګټه نړۍ ته بدلون ورکړی او ورکوي يې، په بله وينا، اوسنی تمدن يې راشونی کړی دی، نو وايو،)) اند ((خپل ځای لري او))واند ((خپل ځای.

ketabton.com - The Digital Library

مگر تر منځ يې دا دنده ييز توپير په دې جاج و مانا نه دی چې د چا خبره يو د بل په کارکې لاسوهنه نه کوي يا سره همکاري نه لري. يو پوهاند هم خپل کار له نګېر))حس((څخه راپيلوي، درک او خيال تر شا پرېږدي او هله))فکر((ته رسي. د هوګو خبره،))تاريخ په افسانه کې دی او افسانه په تاريخ کې((. د نورو انساني ټولنو په څېر زمونږ د)و(ګړني ادب هماغه غوښنه برخه خيالي او اسطوره يې کيسې، نکلونه، کړنې او انګېرنې دي او همدغه فولکلور مو د))ليکنې ادب((سرچينه ده.

له خياله د يوه پوهاند د کاراخېستنې يوه څرګنده بېلګه له))ساينس فېکشن((سره بوختيا ده. همدومره يو هنرمند او بيا شاعر هم د))اند((مرستې او کار اچونې ته اړوځي او ټولېزه پوهه او خبرتيا)general knowledge(چې د يو لړ جاجونو)مفاهيمو(او هنري توکو او انځورونو، په تېره تلميحاتو او اسطورو کې ورته اړتيا پيدا کوي، له اند پرته تراسه کولای نه شي. د پيغام يا ټولنيز ارمان د رانغښتيا خبره خو ورسره په هره توګه نه شلېدونکی او سيده تړاو لري. د ساري په ډول، که))کاظم شيدا((يوه ټولېزه پوهه خبرتيا نه درلودای، دا دومره پېچلي او همزمان نوښتګرانه انځورګري يې څنګه رامنځته کولای شوه.

د شعرتخنيکي، په تېره ژبنۍ جوله خو له اند سره نېغ پر نېغه تړاو لري. همدا چې يو شاعر يو خيال راخپل کاندې، وار له واره يې د يوې ورځنۍ ژبنۍ جولې او جامې په هڅه کې کېږي او دغه کار اله ماله د اند په مټ

شونتيا او رښتيانه موندلای شي. په دې ډول بياهم خپله خبره راغبرګوو چې ادب او بيا شعر يو ژبنی هنر دی.

د شعر زده کړيز يا ورهنيز)کسبي(اړخ بيا داند)فکر، مفکورې(ښکېلتياو اړتياتر لا ښه ترا راجوتوي او په دې لړ کې د سيمې او نړۍ پر کچ د غورو شاهکارونو پرله غښتې لوستنه ستر نقش پرځای کوي. د دې مانا داده، کوم لوړ شاهکارونه چې تر مورږه رارسېدلي، پرخپل وار پرې د ورتېرو هغو سيوری پرېوتی دی. دا يوه هسې کړنه انګېرنه ده چې شعر و شاعري يوازې او يوازې د يوې ځانې او زاتي وړتيا زېږنده، يا اسماني ورکړه او ياهم د کوم پير ملنګ پېرزوينه ده او بس!

که په کلاسيک شعر کې د تصوف له لارې فلسفه راخښل شوې، نن سبا بيا نوي شعر، په تېره ازاد، سپين او ناپېيلي هغه ورسره دومره غاړه غړۍ شوې چې يو له بله بېلبدای نه شي؛ مانا داچې د تخيل تر څنګ يې فلسفي اندنه)تفکر(هم پوره راخپل کړی دی.

دا بېله خبره ده چې))کله ناکله يو شعار تر زرو شعرونو زيات منښت او ګرانښت درلودای

ketabton.com - The Digital Library

شي((. د نورو لري نژدې ژبو غوندې په پښتو کې د دا راز بېلګو شمیر لږ نه دی. په تېر مهال کې، لکه د سترخوشال دا:

- پر جهان د ننګیالي دي دا دوه کاره
یا به وخوري ککړی یا به کامران شي

- درست پښتون له کندهاره تر اټکه
سره یو د ننګ پر کار پټ و اشکار

... او بیا:

د افغان پر ننګ مې وټړله توره
ننګیالی د زمانې خوشال خټک یم !

او په وسمهال کې یې د نوي غزل له سرلاري صنوبر مومند) کاکاجي (راپیلوو:

د ملا ژبه قرأت کې تر تړی شي
تر ممبره چې شغار ستا د پښو ځي
پر کوم ځای چې د زمرو نوکې ر؟ېږي
عاشقان هلته پر خوکو د بښو ځي
خدایه ! دا بازار تالا کړې په مغلو
د مفلس حسن په یو موټی چنو ځي... ؛

او بیا یې د چپې اندود له لومړیو ببر سرو څخه سیف الرحمان سلیم رانګوو:

د وړو وړو خدایانو دې بنده کړم
لویه خدایه ! زه به چا چاته سجده کړم
ملګرتیا که څو رندان راسره وکړي
دا حرم به یوه لویه میکده کړم؛

یا یې دا لاسته راغلی شاه فرد:

د اقتدار حمام له ټولو نه جامې و ابستې
قاضي ته ګورم که خانجي ته، که ملا ته ګورم... ؛

او بیا یې د پښتني فلسفې د پلیونو په سر سر کې حمزه راخلو:

- وایي اغیار چې د دوزخ ژبه ده
زه به جنت ته له پښتو سره ځم؛

- ما ټیټ ورته لښه کړل، زما سر نه ټیټېده
شاید په محبت کې هم افغان پاتې کېدم؛

ketabton.com - The Digital Library

- وروځي، بانه، سترګې لېمه پښتانه
څنګه یوځای شو دا پښځه پښتانه... ؛
چې مې سر چاته ټیټ نه شي ننګیالی زما ژوندون کړه
زړه زما دې مسلمان وي، تفکر مې د پښتون کړه

غني خان:
- چې خازې شنې مې پر قبر وي ولاړې
که غلام مړ وم، راځئ تو کړئ پرې لاړې
...یا به دا بې ننګه ملک باغ عدن کړم
یا به کړم د پښتنو کوڅې ویجاړې؛

د امین الحق د یوه غزل دا سربیت هم لکه متل را دود شوی دی:
اوس ګوزاره د زړه په وینه کوو
چې حالت ښه شو ، بیا به مینه کوو... ؛
محمد شاه خیال:
- د خیبر دره خو لار د تلو راتلو ده
په کابل او پېښور کې افغان یو دی؛
- خیال چې هرڅو فکر وکړ، بل څه تري نه جوړېږي
اباسین دی منځګړی، افغان یو خوا هند کیان بلخوا ؛

- چې پیدا شوې، تا ژړل خلکو خندا کړه
هسې ومره چې ته خاندې، خلک ژاړي ؛
- پر نهاره دې خبرې په پښتو کړې
اوس پارسي وایې چې خپله دې مړه شوه؛
اکبر خادم:
نه سل کاله د غلام په غلامۍ کې
یو ساعت د ازادۍ که ځنکدن وي

استاد الفت:
- نه ومه خبره، پرده مې لرې پورته کړه

ketabton.com - The Digital Library

نه دي دويلو ، هغه څه چې ما ليدلي دي... ؛

اجمل ختک:
- غټان غټان، لويان لويان لويان پيدا دي
دوی خو له ځايه جنتيان پيدا دي... ؛

پير گوهر چې د سولې شعر يې))شاعر امن ((ستاينوم ور په برخه کړ:
ځار دي امريکاله روس- روس دې ځار له چينه شي
غوارمه چې ټوله دنيا- مينه مينه مينه شي ؛

))اکرام اله گران ((رانګوو چې که څه هم د اندود له پلوه د استاد الفت په څېر يو انتقادي ريالېست دی، خو د هنري اړخ د سمبالونې له پلوه هم بيا د لرې پښتونخواد شاعرانو په لومړۍ ليکه کې شمېرل کېږي:
- ...د ژوندون په کټورو کې، چاته قند دي چاته زهر
عجيبه غوندې وېش کېږي، د دوران په دروازه کې
دا چمن بلبلو ستاسو، په ولله که د بل چاشي
خو يو څو سرونه مات کړئ، د زندان په دروازه کې... ؛
رؤوف زاهد:
- ستا محلونه جوړېدای شي، خو جونګړه پسې نه
هغې ته ښه دي، ولې دېته لا حالات ښه نه دي... ،
- سارا کې څوک دي، چې زاهد پسې به کانې ولي
اشنا د کانې ګوزارونه خو په ښار کې کېږي... ؛
محمد اعظم اعظم:
- د وفا ځمکې خړوب نه شوې اعظمه
ډېرې وينې مو ورکړې د زړګو دي... ؛
بشير قاصر:
- اشنا که يو ځل راغلې، د مين زړه په پوښتنه
لا مخکې له روژې نه، به اختر کلي ته راشي ؛
اکبر سيال:
- تا دې د خپل غر په هر کمر کې ګلاب وکرل

ketabton.com - The Digital Library

مورِ ته دې باروت زمورِ په غرونو کې ساتلي دي...؛

))لیاقت سوز ((دومره نومور شاعر نه وو ، خو هغه مهال یو شعار وزمې یوې څلوریزې دومره نومور کړ چې په پښتو کې یې))ترقي پسندو ((د خپل دوتر سرلیکه کړه او راوروسته لکه متل خوله پرخوله شوه، په یوه روانه او ساده ژبه، خو د سلېمان لایق تر))انقلابي سرود: ... کور ډوډۍ کالي غواړو ((ډېره ښکلې او اغېزمنه:

چې هر تږی پکې وڅښي
او هر وږی پکې مورِ شي...
ملا څه کفر به وشي،
که یو داسې نظام جوړ شي !

پروت و نېغ خیا ل

په شعر کې واند)تخیل(او ورسره پنځولې انځورونه دوه ډوله پر کار اچول کېږي:
پروت یا افقي خیال یا تخیل دا مانا چې شاعر د قافیوال شعر) غزل، بوللې، دوییزې، څلوریزې... (په هره مسره او بیت کې او د ناقافیوال)ازاد ، سپین او منثور (شعر په هره ټوټه او غوندله کې هڅه کوي چې تخیل پرکار واچوي، په بله وینا ، انځوریز او هنري یې کاندې. دغه چم زیاتره په کلاسیکو او بیا د منځني ادبي پېړ او اوسني پېړ د هندي سبک پلیوني تړې ډېره ګټه اخېستې او اخلي.

په پخوانیو کې حمید او شیدا یادولای شو او په اوسنیو دوی کې پسرلی، کاروان، سالک، پروین، اند ، جلان او یو شمېر نور غزلبول چې ښلګې یې په را تلونکي څېرکي کې وړاندې کېږي.

)۲(نېغ یا عمودي واند)تخیل(د ازاد ، سپین او ناپېیلي شعر او لږو ډېر د نوي))مسلسل ((غزل لارویان پرکار اچوي، په دې ډول:
یوه سوژه یا کیسه په څه ناڅه ساده ژبه راپیلوي او ورو ورو یې انځوروي. همداچې د))لکۍ نښې((داستان غوندې یې اچولې غوټه پرانېستل شي او پایله یې راڅرګنده شي، نو هله لوستونکی او اوربدونکی لکه یوه ښکلې انځورګري تابلو دومره ځانته ور وڅکوي چې بیا بیا لوستو یا اوربدو ته یې هڅېږي.

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

۲- څېرکی
د شعر ژب - ښکلاییز اړخ
)ژبنۍ او هنري جوله(

دا یوه ټولمنلې خبره ده چې د شعر بهرنۍ جوله او جامه ژبه ده او د ننني جوله او جامه یې انځور. له انځور ځنې موخه هغه ټولیزه هنري جوله ده او هغه واړه ښکلاییز یا هنري توکي او چمونه رانغاړي چې شعر له هسې عادي پېښلې او ناپېښلې ویناڅخه راجلا کوي او آر و رښتینی جوهر او هستي یې راڅرګندوي.

دا هم د شعر، په بله وینا،))شعریت((د مینه والو او په تېره تېره د ځوانو شاعرانو ببکچه اړتیا او لېوالتیا وه چې مور یې د دغې سکالو راغبرګونې او غځونې ته راوهڅولو او یو ځانته جلا څېرکي مو ورته ځانګړی کړ. له دې سره دا شونتیا هم تر لاسه شوه چې د لا ښه ترا پوهاوي لپاره اړوندې شعري ببلګې په ازاد مټ وړاندې کړای شو.

۱(ژبه د شعر بهرنۍ جوله

د یوه))کره شعر((لومړی بنسټ))کره ژبه((ده. کره ژبه، لکه څنګه چې راپېژندل شوې، نه یوازې له رغاونیز پلوه د یوې یوازېنۍ لیکنۍ ژبنۍ بڼې ښکارندویي وکړي او د څلورګونې وییپانګې اندول پکې پوره پوره سمبال شوی اوسي، بلکې تر بل هر کارونیز ډګره یې د کره والي څېرمه آرونه هم رانغښتي وي.

- سپمااو لنډون د کښنکلتیا په جاج بایدتر وسې وسې له پامه و نه غورځول شي. لنډ لنډ غونډونه او لنډې لنډې غونډلې، ان د پېچلتیااو ابهام تر بریده پرکار واچول شي او لا کله ناکله د یو لړ توکو او پښوییزو آرونو پر تاوان هم پربوځي. په دې توګه ګړنې)محاورې(، څرګندنې)اصطلاحات(، بولنې)مقولې(، وراشې)وجیزې(... چې پارسیوان یې په یوه غونډ نوم)سخنان

ketabton.com - The Digital Library

کوتاه و قصار (بولي او همداسې متلونه هم درواخله.

))ایجاز ((چې د)) ایهام ((تر څنګ يې په ننني شعر کې پر سمبالتيا ټينګار کېږي، هم د سپما او لنډون جاج رانغاړي. هنري اوزار، لکه انځور)تشبيه، استعاره، حسن تعليل، کنايه، نغوته)اشاره (، تلميح، قرينه، ايهام، سمبول، اسطوره... هرګوره پرخپل وار په دې برخه کې ستر نقش لوبوي چې دا بيا د هر ويناوال په هنري نوښت اړه پيدا کوي. [د ژبني لاسبري او کښنکلتيا زياتې څرګندونې د کتاب په پای کې]

- خوږغږي او بلاغت، په دې مانا چې يو ژبنی توک په سراسري ټولنه کې کرغېړن، سپک او بد لګي نه وي، يا په ملايي نومونه))رکاکيت او کراهيت ((و نه لري. هرګوره، د شاملو پر پليونی د ساده پرګنو اړوند شاړ شډل او له پامه لويدلي)پيش پا اُفتاده (وييونه او نور توکي چې پخوانيو ويناوالو تر ډډه کوله، نن سبا، د ازاد، سپين او ناپېيلي شعر نوښتګرو تر ډېره شاعرانه کړي او دود کړي او نوې نوې مانا وې او جاجونه يې پکې رانغښتي دي. د وييونو ښه او بد هم په بشپړ ژبني يوون)واحد (، يانې غونډله)جمله (کې راڅرګندېږي، هغه دا چې لومړی د ژبني پښوييز او مانيز او بياسبکي)ستايلېستيکي (آرو معيار له پلوه او بيا د شعري- ادبي آرو معيار له پلوه پکې څنګه و اوبدل شي او))هنري ((جوله او جامه ور واغوندي.)لانګندوين ۲۱ (

- غورچانې، بيا هم د شاملو په جاج چې په څو څو ژبنيو توکو)وييونو، غونډونو، ببلنګونو، ټرنګونو او غونډلو (کې يوچانې او انتخاب وشي او هماغه ډولونه يې پرکار واچول شي چې د دغو نورو آرونو د سمبالتيا لپاره لاره هواره کاندي. غورچانې هم هله ښه ترا شونتيا موندلای شي چې شاعر پر اړوندو توکو پوره لاسبری ولري او له دغه پلوه يې ټولیزه ژبپانګه ښه ارته او بيرته وي.

د نړۍ د نورو يادو ژبو په څېر زمونږ کره ژبه هم پر دوو بنسټونو ټيکاو لري، پر رغاونيز يا پښوييز يو والي)توحيد (او وييپانګيز پراخوالي. يووالی دا مانا چې له ببشمېرو، په بله وينا، څلورګونو)سوبل لويديزو- سوبل ختيزو، شمال ختيزو (پښتو ګړدودي ډلو يو يوازېنی رغاونيز او پښوييز غورچانې را واخلو او ببلابېلې وييپانګې يې يو مخيزې.

په نورو ټکو کې، غږپوهيز)فونولوژيکي (، ګړپوهيز)مورفولوژيکي (، غونډله ييز)نحوي (او وييرغاونيز ځېلونه)وارينټونه (يې سره يو)توحيد (شوي وي او په ويي پانګيزه برخه کې هره

ketabton.com - The Digital Library

ګړودي)لهجوي(، زړه)ارکاییکه(، نوې رغښتې یا خپل لاسي)نیولوجیستي(او پورویزه)دخیله(پانګه پکې په یوه برابر ګډون لري او په دې توګه یوه یوازښنی کره لیکنی ژبنی بڼه تر هر اړوند ګړودوده ډېره پراخه او رنګا رنګ وي. {د زیاتې خبرتیا لپاره: پښتو لیکلارښود، ۱۲-۲۱ مخ}

د ژبې ناپایه پټ توان)پوتنسیال(

ژبه، لکه چې په تېر)۵(ځپرکي کې پرې خبرې وشوې، له ببغ و بنسټه دوې بڼې لري، یوه یې د ننني، ذهني، ناتوکیزه، نانګېرېدونکې)غیرمادي، نامحسوسه، انتزاعي(بڼه ده او بله یې بهرنی، توکیزه یا جولیزه)عیني، ملموسه، محسوسه یا صوري(. لومړنی بڼه ، یا په بله دوده تخنیکي نومونه))دننی ژبه((دا مانا لري چې هر یو ګړي)فرد(یې تر ۵-۷کلنی پورې په خپله کورنی او ټولنه کې د))مورنی ژبې((په نامه زده کوي او په ناڅانخبرې ډول یې په ذهن کې د یو لړ دویو)قاعدو(، وییپانګې او غوندلو)جملو(په توګه ټینګه او ترینګه زېرمه پاتې کېږي ؛ پر وړاندې یې دا بله))بهرنی ژبه((همدغه توکیزه، مادي، صوري، کړنیزه)عملي(یاکارونیزه)تطبیقي(ګړنی او لیکنی ژبه ده چې له اړتیا سره سم تري ویونکی کار اخلي، او د هماغو یو لړ لنډو تنګو)محدودو(وییونو او غوندلو له مخې نورې ډېرې)نامحدودې(غوندلې رغولای او پرکار اچولای شي. پښویه)ګرامر(هرګوره، وار له مخه په دنننی او بیا ور پسې کړنیزه او جولیزه)صوري(ژبه اړه لري او دا یوازې ژبپوهان او پښو ییپوهان دي چې د د واړو ژبنیو اړخونو اړوند دویې)قواعد(او دویونه)قوانین(رابرسېروي، سپړي او شني ، په دې ډول ژبه د زېرمه)انتزاعي(غوندلو او ورپسې د نورو راپنځېدونکیو جولیزو)صوري(غوندلو درستې ټولګي ته))ژبه((وایي، او د اړوندو دویو یادویونو شننې او سپړنې ته پښویه)ګرامر(. په دې لړکې پښوییپوه)ګرامرپوه(د غوندلو ډولونه، رغنده زنځیري توکي)وییونه، ګړونه، غږونه(او نازنځیري هغه)خجونه، اهنګونه، غاړې... (، بیاییې ترمنځ تړاو ، اوډون، سمون)مطابقت(... او په پای کې یې جلا جلا او یوځایې ډلبندی او ماناوې ور څېړي.

د غه څرګندونې په لاندې ډول هم راغبرګولای شو:

هره ژبه دوه اړخه لري، ذهني، دنننی، یا نانګېرېدونکی)نامحسوس، انتزاعي(اړخ او بهرنی، جولیز)صوري(، توکیز)مادي(، کړنیز)عملي(یاکارونیز)تطبیقي(اړخ، چې په لنډ ډول))دنننی ((ژبه او))بهرنی ((ژبه یې هم بولي.

د ننني ژبه له یو لړ ټاکلیو یا محدودو دوییونو)قواعدو(او توکو یا وییونو او غوندلو څخه رغېدلې، خو یو ناپای زېرندویه پټ توان یا بالقوه ظرفیت)پوتنسیال(لري. د ساري په ډول، که

ketabton.com - The Digital Library

ووایو ، یو څوک پر یوه ژبه لاسبری لري، یایې زده ده ، مانا یې دا نه ده چې هغه د دغې ژبې هغه ټولې غونډلې)د ژبنیو واحدونو په توګه(زده کړې یا زده دي چې په هره برخه کې یې له هرې اړتیا سره سمې وکاروي، بلکې موخه دا ده، هغه ټاکلی)محدود (شمېر دوییونه)قاعدې(او وییونه او غونډلې یې چې یاد کړي دي، زېرندویه لوښه ځانګړتیا لري، یانې کولای شي، له اړتیا سره سم د اړوندو محدودو قاعدو په مټ د محدودو توکو) وییونو ، غونډونو ، ترڼګونو او غونډلو (پر ببلګه نور ببشمېره ورته توکي)په اتوماتیک، نیم اګاهانه او اګاهانه ډول، یا لږه کې پاملرنه(ورغوي او وکاروي؛ په دې لړکې اتوماتیکه، ناګاهانه او یا نیم اګاهانه رغاونې هماغه دي چې د دود له مخې ولسي رغاونې بلل کېږي، د اګاهانه هغو لپاره دویمنۍ)ثانوي(رغاونیزې مخببلګې او مودلونه ګرځي.

که د ژبې دغه ناپایه زېرندویه پټ توان یا بالقوه لوښه ځانګړتیا نه وای، څنګه کېدای شوه، د ببلګې په توګه په انګرېزي ژبه کې دا میلیونونه میلیونونه کارول شوي غونډونه، ترڼګونه، ببلنګونه او لنډې اوږدې غونډلې راوزېږي او وکارېږي، هغه هم له ببلابېلو جولو ، جاجونو ، موخو او ماناوو سره؟

دغه دواړه اړخه یا دوه ډوله ژبې له پټ توان یا بالقوه توان او څرګند یا با لفعل توان سره))ژبه((او څوک چې هغه څېړي، سپړي او شني، پښوییوه)ګرامربست(بلل کېږي.

دا چې زمونږ په پښتو کې د انګرېزي، فرانسي، المانې او نورو لویدیزو او بیا ختیزو ، لکه چیني، هندي، عربي... ژبو هومره کارونیزه اړتیا نګېرل شوې نه ده، نو نه یې پټ توان یا زېرندویه ځواک هاغومره پرکار اچول شوی او نه یې پورتنې ترښتې توکي، ببلنګونه، ترڼګونه،)ویي(غونډونه او غونډلې)اشتقاقونه، ترکیبونه، عبارتونه او جملې(میلیونونو ته رسېدلې. ښایي د نومهالې خبرتیایي- رسنیزې تېکنالوجۍ سره یې شمېره مټې نیم میلیونې برید ته ورنژدې شوې اوسي. د نورو ژبو په څېر پښتو آره او بنسټیزه وییپا نګه دومره ارته بیرته نه ده او د آرو او بنسټیزو وییونو شمېره یې اتیا- پېنځه اتیا زره اټکل شوې ده. داچې دیادشویو ژبود وییونو شمېره تري سلګونه ځله ډېره بربښي، د هماغو ترښتې توکو یېبره یا زېرنده بلل کېږي.

پښتو پانګې همدا اوس اوس د مایکروسافټ د ۳۵ ژبو په لړ کې له څو لکیزو رغاونو سره پورتنې بریدیو څه راخپل کړای شو.

پر مورنۍ ژبه زیات لاسبری، له آره د زده کړې له لارې په ارادي توګه د هغې پر زېرندویه توان د زیات لاسبري موندنې مانا لري. داسې چې په ډېرو پېچلو او ډېر اړخیزو خپلځانې او ټولنیزو ډګرونو کې یې دغه لاسبری زیاد او پر کار واچول شي.

ketabton.com - The Digital Library

بډایه ویپانگه

شعر یوازې له ټرنګونو) ترکیبونو (سره نه، بلکې له یووستویو ویپونو، ټینګو یاپخوغونډونو)عبارتونو (او بېلنګونو)مشتقاتو (سره هم کار لري. نو ښه به دا وي، چې وویل شي، پلاني په ځپل شعر کې ښکلې ویپانگه کارولې ده.

په اروپایي سیندونو)ډېکشنریو (کې هغه ویپونه چې پر آړې)وضعي، لغوي(سربېره په مجازي، استعاري یا کنایي مانا کارول کېږي، نو ورسره لیکي چې))figurative meaning ((یا))انځوریزه مانا ((یې ... ده، المانې یې تر څنګ خپل سوچه اندول bildlich)تصویري(هم کاږي. که مانا یې اصطلاحي وي، نوبیا ورسره)idiomatic meaning(لیکي. زمونږ سیند کښونکي یې پر وړاندې زیاتره))اصطلاحي یا کنایي ((نومونه کاروي او ډېره لږه))مجازي ((نومونه. په ژبنیو څېړنو کې د لومړنۍ نومونې پرځای))ګړنیز ((کارول کېږي او د دویمې هغې پرځای، یا یې تر څنګه))انځوریز ((؛))اصطلاحي ((یوه ګډوډي رامنځته کوي، ځکه زمونږ په دودیزه ویپانګه کې یې بنسټ))اصطلاح ((په دوو)ګړنه idiom او تخنیکي نومونه term (، او لا د ځینو نیملوستو له خوا د))ګړدود ((او))ګړویزی ((په مانا هم کارول کېږي.

لکه څنګه چې د))شعري ژبې ((په ټراو څرګندونې و شوې، په ژبه کې ښکلي او خوږغږي یووستوي، بېلښتي)اشتقاقي (او ټرښتي، په بله وینا، تیار پر تیاره))شاعرانه ((بېلنګونه او ټرنګونه او بیا غونډله پوهیز)نحوي(وییغونډونه)عبارتونه(او ورسره ورسره ګړنې، څرګندنې، وراشې او نور توکي کم نه دي. ترڅنګه یې په کار ده، شاعر هم په خپل نوښت پکې زیاتون راولي او له اړتیا سره سم د هغو تیارو))ښکلو شاعرانه ((وییونو تر څنګ هغه))ناشاعرانه ((هم راواخلي او د واند)تخیل (په نازکو ګوتو ورسره دا هم))شاعرانه ((کاندې!

په دې لړکې ان د وییرغاونې د چمونو په راخپلونه ورته بېلښتي او ټرښتي وییونه هم ورغوي او وکاروي، لکه د برې خوا)ګلخانګه، ګلونه، ګلوله، ګلغوتۍ، ګلمونګره، ګلخېره، ګلپېغله، ګلمینه، ګلوییونه، نشت اباد، ناچېرې، غزلبول، غزلبڼ... (یاد کوزې خوا)ګلورین، ګل پرهر، غزلزار... (هغه د))خوارحسن ((ټرنګ هم لومړۍ پلا د کاکاجي په غزل کې لیدل شوی چې راوروسته یې))غریب حسن ((او بیا سوچه بڼه)خوار ښایست(هم ډېر دود شوی دی؛ استاد حمزه بیا د نړه ګړویزونو)ګړدودي وییونو (د دودونې تر څنګ د نویو شاعرانه رغاونو له پلوه ګړسره د مخکښۍ ویاړ ګټلی، لکه، پښتون عشق، پښتنه مینه، لمر مخې، سپوږمۍ مخې... چې تر لیکواله پورې یې نورو هم پلیوني کړې ده. د داسې ښکلې او ارتې بیرتې پښتو پانګې په متې هر شاعر کولای شي، ځانته د انځور رغاونې لاره ښه ترا هواره او اسانه کاندې.

ketabton.com - The Digital Library

دا هم له یاده ایستل په کار نه دي چې ټول هغه چانلي او ښکلي توکي بیا هم تر هغې یوازې ژبنی ((ارزښت لري چې تر څو په شاعرانه اوب)بافت(کې را نغښتل شوي نه اوسي. په ژبه کې هم دغه توکي د نورو ویپانګیزو توکو په څېر هله جوت او څرګند چار و دنده او جاج و مانا را خپلولای شي چې په بشپړ ژبني اوب، یانې غونډله)جمله(کې وکارول شي او په مبتدا یاخبر، یا دواړوکې وڼه ولري. د ساري په ډول، که ووایو اسحاق ننګیال)د ذهني انځورونو او سمبولونو په ټراو (په پاسنیو شعروکې))سپین آس، د سپینو وریځو آس، د وریځو ګلان، ورښمینې پرښتې، د جنون جوغه، ښکلی سوداګر... ((ترکیبونه راوړي، مانا یې داچې په شعري غونډلو کې یې کارولي او هنري پسولونه یې تري رغولې دي. پرته له دې کارونګ تش ژبني ټرنګونه بلل کېږي، که یې څه هم په خپل نوښت رارغولي دي. هسې خو په ټولیزه ګړنۍ او لیکنۍ پښتو کې د ورته تشبیهي، استعاري، مجازي، کنایې، تلمیحي او ان سمبولیکو او اسطوره یي ټرنګونو څرک هم لګولای شو ، لکه:

د بوډۍ ټال، زما زړګی ، زما زمری ورور، شین زمری، شنه توتیان، ګلکڅ، ګلکڅونه، د ګلو څانګه، پرهار پاڼه، د سترګوتور، د زړه ټکور، د زړه ټوټه، د پېریانو تنور، د باغ ارم ښاپېرۍ،د مانښام ستوری، د سبا ستوری، د سبا سترګه، کاروان ستوری، د ستورو یاد اسمان کټ، مینه ناک، مینه وړی، مینه وړې، د رنجو خالونه، د سکرو خالونه...

څرګندنې)اکسپرېشنونه(او بیا ګړنې)ایډیمونه(خو کټ مټ لکه تیار انځورونه چې که په شعري اوب کې ورته شاعر ځای ور کړي او بل خیالي انځور)ایماژ(هم ورسره ملګرې نه کاندې، یو شعریت راخپلولای شي. د ساري په توګه،))پور پرې کول((په سیده مانا)د چا پور ور ادا کول(یوه څرګندنه ده او یوه بلیغ یا ادبي ژبنی توک دی، خو په مجازي مانا ، یانې په)مړل، ساورکول(مانا وکارول شي، پر))ګړنه((اوړي او شاعرانه کېږي، ځکه د شعر ژبه))مجازي((ده او د عادي ژبې یوه اړولې او ښکلې بڼه ده؛ لکه څنګه چې استاد غضنفر هم پرې د))←مرسل مجاز، ((په ترڅ کې ښه ترا رڼا اچولې ده.

نوښتګر شاعر او کره کتونکی غفور لېوال لیکي:

((یو نیم وخت وییونه یا کلمات د رنګونو غوندې له یو بل سره ترکیب کېږي، سره ګډېږي او د تخیل په ځواکمن او هنرمن لاس ورڅخه یوه ښکلې تابلو جوړېږي.

دغه رنګونه چې د خوږې، شاعرانه، اهنګ دارې او زړه راکښونې ژبې په وسیله بیان شي او

ketabton.com - The Digital Library

ببلابېل سېمبولیک مفاهیم د اند په مرسته وپېيي، دغه بیان صمیمي او عاطفي وي، د بته نو یوه شعري، ښکلي تابلو ویلای شو. ( )د ساهو یاد ۲۵۷ (

په پښتو شعر کې خپل نړه شاعرانه وییونه او بیا رغاونې له نوي نوښتګرانه پېر سره رادود شوي دي. پخوانو)دېواني(شاعرانو چې څه پر میراث را پرېښي، نژدې سل په سل کې همغه سولېدلې پورویېونه دي چې پېړۍ پېړۍ پرې لومړی پخپله دودوونکو او رغوونکو پارسي شاعرانو شخوند وهلی، بیاهندي- پارسي شاعرانو او هله دوی)پښتنو(. په دې کې یوازې ببلنګونه او ترنګونه)مشتقات او ترکیبات(، نه چې لا یووستوي وییونه، هغه هم له اړوندو انځورونو سره راپور شوي دي.

تر ستر حمزه پورې لب، لعل لب، لبان، چشم، چشمان، زلف، زلفان)زلفې(، رخسار، گلرخ، گلرخسار، گل اندام، گلرو، سیمین بر، دلبر، دلربا، دلارام، محبوبا، عشق، عاشق، معشوق)معشوقه(، شیدا، جان، جانان، جانانه، یار، آشنا، نگار، می، میگون، میفروش، مینوش، مدهوش، میخانه، خم، ساقي، پیمانه، خمر، خمار، مخمور، زیبا، زیباروی، زیبارویان، دیدن، دیدار، فراق، هجران، وصل، وصلت، وصال... کارول کېدل. تر دې چې)و (ګړني شعرته یې هم لار کړې ده او دودیز ناظمان خو پرې لا تر اوسه شخوند وهي. حمید له دې سره سره چې تر ستر خوشال راوروسته یې یو څه نړه پښتو پانګه کارولې، خو ان د خپل پښتو شعر په ستاینه کې هم پارسي ترنګ کاروي:

له حیرته پارسیوان ګوته پر غاښ کا
چې حمید))سخن سازي((کړي په پښتو کې

د ښاغلي منلي)څلورم څپرکی(په خبره دغه راز ببخرتو پارسي پورونو پښتو پښویه هم اغېزمنه کړې ده، د ساري په توګه د یار، دلدار، دلارام، جانان، نګار، دلبر، دلربا... د نورې)جنس(توپیر نه کېږي د پارسي شعر پر وړاندې د پښتو شعر یوه رومانتیکي ببلتیا)امتیاز، ممیزه(د نرینه لپاره د ښځینه نورې کارونه ده او د ښځینه لپاره د نرینه هغه: له شهې، شهو، نازولې، مینې، مینه وړې، سپورمۍ مخې، هوسۍ سترګې، کبلۍ سترګې، لمرمخې، ګل مخې، ګلمینې، ګلځانګې، ګلونې، ګلورینې، ګلپېغلې... سره)) راغله، لاړه ((ویل کېدای شي، خو له دلبر او دلارام، یار، جانان... سره نه، نو که یو مین))یار مې راغله((ووایي: د یوه ګرامري سرغړاوي په توګه ترې څه خوند نه شي اخېستای، ځکه یار، لکه نګار، جانان، دلبر، ماه جبین، مهرخ... له ببواک یا کنسوننټ پایلې سره په پښتو کې نرینه ګنل کېږي او ښځینه

ketabton.com - The Digital Library

کارول يې همغه مين ته هم خوند نه ورکوي او که)) يار يا جانان مې راغی ((ووايي، بيا به هم ځني دومره خوند ونه شي اخېستای ! همدا راز يوه مينه)عاشقه (له))کمر باريک ((نه په دې نه شي څه خوند اخېستلای چې يو ښځينه ستاينوم ګڼل کېږي؛ نه نرينه شاهد ، صنم او کوم بل يونيم خو په دې لړکي له پخوا راهيسې د))نرينه معشوق ((لپاره ځانګړی شوی دی

زمونږ د نوي ازاد شعر تکړه پليونی انجينر ستانه مير زهير پر دې ګروهه دی، چې که دا ډول له دود وموده وتلي، ډېر سولېدلي او کرغېړن)مبتذل(پورويېونه د))سېمبولونو ((په توګه وکارول شي، دومره تاوان نه لري. په دې کې هم څه اړنګ بړنګ نشته چې اوسنيو نوښتګرو شاعرانو داسې ډېر پخواني سولېدلي وييونه پر سېمبولونو اړولي، لکه ګل و بلبل، يار، اشنا ، عشق، مينه، فراق، هجران، وصال، ببلتون، پيوستون... خو بياهم د نړۍ او سوچه اندولونو منښت او ګرانښت تر پورو)پارسي او عربي (اندولونو زيات برېښي.

د ولسي شاعرۍ په ←دويم ډول کې د دوديزې پورويېپانګې پدل لومړی ملنګ جان مات کړ او بيا ورته نيملوستي خاطر اپريدي د خپل حمزه استاد تر سيوري لاندې د غزل رومانتيکې ژبه لاپسې پښتنه کړه ، تردې چې نورو يې هم پليوني وکړه او ورسره ورسره د دېرو او اوجرو ټنګ ټکور هم تر ډېره پښتنې جوله راخپله کړه.

۲ (بديعي يا ښکلاييز توکي...

ښکلاييز توکي مو په تېر)پېښځم (ځيرکي کې د واند)خيال، تخيل (تر سرليک لاندې و څېړل، دلته يې بيا هم د ژب - ښکلا ييزې ټولۍ د دويم ټوک يا برخې په توګه د ببلګو په وړاند پېښه نور هم پسې غځوو. خو په سر سر کې دا خبره بيا راغبرګوو چې))خيال ((د شعر هنري يا بديعي)ښکلاييز (اړخونو يا توکيو د پنځونې وسيله او سرچينه ده، په بله وينا ، د ژبې،تول او اند ترڅنګ))واند ((د شعر له رغنده ټوکو)اجزاوو (څخه ګڼل کېږي او له دې پرته شعر د يوه ځانګړي هنري ځېل په توګه نه، بلکې د يوې هسې پېيلې وينا)نظم (په بڼه راڅرګند برېږي. مورږ که څه هم، د دود له مخې هغو ګردو ښکلاييزواړخونو ته خيالي انځورونه، صور خيال يا "ايماژونه " وايو ، تشبيه، استعاره، هنري صفت، مجاز، حسن تعليل، بداعت، جناس، طباق، تضاد)contradiction(، تقابل)contrast(، تلازم، تخيل، تمثيل، مدعاو مثل، ښنده يا مبالغه)exaggeration(اغراق)apotheosis(... او ان اسطوره)myth(، علامه يا سېمبول

ketabton.com - The Digital Library

)symbol(، کنایه ، تلمیح)الوژن(، تشخیص)پرسونیفیکشن(او انطاق)انیمیشن(او داسې نور چې ډېر لږ څرک يې د پښتو په ګډون په دوديز عربي- پارسي ادب کې ليدل شوی، خو زمونږ په نوي شعر کې يې تر لويديز اغېز لاندې يو څه زيات دود موندلی. په دې لړ کې ښايي د))نګېرګډون((يا))حس آميزي((انځور چې لاتيني انډول يې پرادوکس)paradox(دی، زمونږ په دوديز ادب کې لږه يا ګړ سره مخينه و نه لري.

دا څه هېښنده نه ده چې د انځوريزوالي)ايمېجېزم(په نامه ادبي او بيا شعري ښوونځی هم دا راڅرګندوي چې يوازې له انځورونو سره کار لري، خو داسې نه ده او سېمبونه هم کاروي، لکه څنګه چې پيلاميز واله)سېمبولېزم(هم په سرچپه توګه د سېمبولونو ترڅنګ انځورونه هم رانغاړي. همدا راز که نن سبا پر سېمبول کارونګ ټينګار کېږي، مانا يې د اړوند ښوونځي))سېمبولېزم((راخپلول نه دي؛ هسې خو وسمهالی پرمختللی))انسان ژمنی((شعر د جوليزې رنګارنګۍ او رابنکون په موخه د ايمېجېزم او سېمبوليزم په ګډون له نورو تېرو هېرو ايزمونو)ناتوريالېزم، سوريالېزم، ايمپرېشنېزم، اېکسپرېشنېزم، اېکزېستنشيالېزم... او اوسنيو)پوست مودرنېزم، مېجېک ريالېزم... (ګردو څخه لږ و ډېره ګټه اخلي، که څه هم له ببخ و بنسټه د انتقادي ريالېزم ، ټولنوال ريالېزم او بيا هومانېستي ريالېزم پر وړاندې رامنځته شوي دي.

د بديعي صنايعو تر نامه لاندې زمونږ دوديز هنري توکي يو مخيز)) هنري((نه ګڼل کېږي. په دې کې بيا جوليز)لفظي(هغه نن سبا ګړ سره په هنري توکو کې نه شمېرل کېږي، لکه: تجنيس خطي)حنان-جنان(، شبه اشتقاق، مشجر، ذوالقافيتين)double rhym(، ارسال المثل، ارسال المثلين، تضمين، توشيح)acronyl(... همدارنګه په))صنايع معنوي((کې هم ځينې توکي، لکه تضاد ، تقابل، لف و نشر،ارِ)معما (يا موخې)چيستان(،د تاريخ ماده... په هنري انځورونو کې راتلای نه شي، بلکې دا په))بيان((اړه لري او په ټوليزو ژبنيو او ادبي ښېګڼو، لکه بلاغت)rhetoric(، ايجاز)conciseness, brevity(، ايهام)amphibology(، ذومعنين يا غبرګ مانيز)synonym(، کثيرالمعاني يا ډېر مانيز polysemous...کې شمېرل کېږي. هرګوره، هغه وييونه چې استعاري يا مجازي مانا وې ولري، په شعري اوب)بافت(کې دننه ښه ترا پر انځورونو بدلېدلای شي.

مجاز او ډولونه يې

نه يوازې په لويديزه ادبي ترمينالوجۍ کې د شعر ژبه انځوريزه)figurative(بولي، بلکې زمونږ د دوديزې- عربي ادبپوهنې يا فنونو دننه دننه په))علم البلاغت((کې هم شعر د ژبې اړولې،

ketabton.com - The Digital Library

غیرمستقیمه یا))مجازي((بڼه بلل شوې ده. د))مجاز((غونډنوم یا مقوله بیا ټولیز انځورونه رانغاړي چې تشبیه او په تبره استعاره یې له غورو هغو څخه شمېرل کېږي. کومه ننبه چې د یوه ویي د آرې او انځوریزې یا فیګوراتیفي مانا تر منځ توپیر را پر ګوته کوي، هم ورته ترم دود لري، لاتین یې))context((دی او عربي اندول یې هم))قرینه((. دا دی، دلته د همدغه سکالو په تړاو د استاد اسد غضنفر د یوې وېړې لیکنې)مرسل مجاز او د هغه ادبي اهمیت، رښا ۳ ګڼه ۱۳۸۵ل (لنډیز وړاندې کېږي:

:

))د بیان په علم کې هغې نخښې ته چې مورږ پوهوي چې کلمه په مجازي معنی راوړل شوې ده، قرینه وایي. البته د کلمې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ بایدیوه رابطه وي. داسې نه شي کېدای چې له یوې کلمې هره مجازي معنی واخلو. په...)ځناور د جنګ له محاذه راغی(جمله کې بې رحمه بنیادم ځکه ځناور بلل شوی چې د دواړو په خویونو کې شباهتونه شته.. که د ځناور پرځای غرځه راوړو، بیا به څنګه وي؟ بیا به هم فکر کوو چې د غرځه مجازي معنا منظور ده ځکه د جګړې له محاذونو د راتګ قرینه مو پام د غرځه مجازي معنا ته اړوي، خو څرنګه چې د حقیقي او مجازي معنا تر منځ یې رابطه نه شو موندلای، نو وایو چې په نوموړې جمله کې د غرځه کلمه معنی نه ښندي، بې ځایه راغلې ده. کله چې کلمه په مجازي معنا استعمالوو، نه یوازې قرینه، بلکې د حقیقي او مجازي معنی ترمنځ رابطه هم ضروري ده دې ډول رابطې ته د بیان د علم په اصطلاح)علاقه(وایي.
د مجاز علاقې ډېر ډولونه لري د بلاغت عالمانو یې تر شلو ډېر ډولونه شمېرلي دي... ((.

د دغو تړاوونو)علاقو(، په بله وینا، د مجاز ډولونه داسې را لنډولای شو:
۱(ټول و ټوک)کل و جزء(چې یا له ټول څخه ټوک راواخلو، لکه په دې غونډله کې: افغان)افغانان(څوک ورکولای نه شي؛ یا سرچپه یې لکه: ځان)ملا(مې خوږېږي؛

۲(ټولیز او ځانګړی)عام و خاص(چې یا له خاصه مراد عام وي، لکه: د غره سړی)سړي(، نه سړی)سړي(کېږي؛ یا سرچپه، لکه: جهان)کور، هېواد... (راباندې اور شو؛

۳(لوښی او منځپانګه)ظرف و مظروف(چې یا له لوښي)ظرف(څخه منځپانګه)مظروف(موخه وي، لکه: ویاله بهېږي، یا سرچپه، لکه: اوبه)ویاله، نل... (بند کړه؛

۴(علت او معلول چې یا له علته د معلول مانا واخلو، لکه: د یتیم له آهه)ازاره(ځان ژغوره؛ د

ketabton.com - The Digital Library

سرچپه ډول لپاره دا انګېرنه په زړه پورې بېلګه ده، په سخته سیلۍ کې چې څوک شهید کړشي، وايي:))څوک شهید شوی دی((، موخه دا چې د شهید شهادت له کبله))سیلۍ((رالوتې ده ، خو له آره سیلۍ د دغې پېښې لامل شوی، ځکه دښمن له داسې کابو نه ګټه اخلي، يانې دلته له معلوله د علت مانا اخېستل شوې، يا علت و معلول سره ادل بدل شوي دي؛

۵(اړه او اړوند)لازم و ملزوم(چې لازم و ملزوم سره رد و بدل کړشي،لکه په دې غوندې ونو)عبارتونو (کې:
ګل او خوږ بويي، ورځ و رڼا ، شپه او تياره، لمرو پلوشې، اورو تودوخه... ؛ په دې لاندې سروکې کې دواړه اړخه سره غاړه غړۍ شوي دي:
سپينې باريکې لېچې تشې ګرځومه
بنګړيو الې تروړې زمور کوڅې ته راشه

نور مجازي ډولونه يا تړاوونه، لکه: تول و تولنوم)مضاف و مضاف اليه(، ستاينوم او نوم)صفت و موصوف(،)مشبه و مشبه به(، لږی او ډېری)اقليت و اکثريت(، اړ و پېچ)تضاد (،ځای او ځای نيوی)مکان و مکين(او داسې نور چې د پاسنيو په ګډون ډېر يې له آره د ژبې په اوږه)قلمرو (اړه لري، هغه هم، يا د عادي ويونکيو د پېړيو پېړيو هستونه ده. ځکه لکه چې څو ځله راغبرګه شوه، د بلې هرې ژبې په څېر زمور داهم سربېره پردې چې له ببخ و بنسټه د ذهني او انتزاعي ژبنۍ بڼې يوه اړولې، نګېرېدونکې، عيني، په بله وينا ، مجازي بڼه ده، يوه غوښنه برخه يې د مانا له پلوه له دويم ځلي اړولو توکو جوړه ده. بې شمېره وييونو، وييغوندونو او غوندلو د آرو)وضعي(ماناوو ترڅنګه، دويمې)مجازي(ماناوې، هغه هم ډېری له مجردو ماناوو سره راخپلې کړې او په ورځنۍ کارونې بهيرکې، هرګوره د هغو نورو ډېری توکو هومره نه، بلکې له اړتياسره سم رامخته کېږي. دوه او څومانيز وييونه، ګړنې)محاورې(، څرګندنې)اصطلاګانې(او بيا له وګړنې ادب سره ګډ توکي، لکه متلونه، اړونه)چيستانونه(، موخې)معماوې(... او ور پسې ځانتنې فولکلوريکې پنځونې)لنډې، بدلې، غاړې، نارې، سروکې... (يې خو په لا کره اړونو کې راځي. له ليکنې- ادبي بهيره بيا د پرمختللیو فرهنګي ولسونو هومره لا دومره نه دي ورګډ شوي.

په لويديځ کې د)figure(او)metaphor(تر غوندې نومونو لاندې له کنايې، تشبيه، استعارې او يو څو نورو انځورونو پرته، نور مجازي)فيګوراتيف(ډولونه د ادبپوهنې، نه بلکې د ژبپوهنې له ټولیو)مقولو (څخه بلل کېږي او د ژبې دکره او غوره سبک و ستايل په

ketabton.com - The Digital Library

ځانګړتیاووکې راځي. د ساري په توګه د داسې ورته ځانګړتیاوو پر بنسټ انګریزان دوه ډوله انګریزي، کره او ناکره انګریزي)**formal and informal English**(سره توپیروي.

د دې خبرې د زیات رښاوي په موخه چې د ژبې او ادب ترمنځ په تولیز ډول د مجازي ډولونو همغه تولمنلي انځورونه په ادب اړه مومي او نور یې په ژبه د ببلګې په توګه یې)) **paradox** او **contradiction**((په نومونو دوه ډوله له انګریزۍ را اخلو. دغه دواړه وییونه سره همماغیز یا لږ تر لږه ورته مانیز دي او مور یې اړ و پېچ)تناقض، تضاد (مانا کولای شو ، خو ړومبنی یې د شعرو ادب نومونپوهنې ته لار موندلې او په ځانګړي ډول د شعر یو ذهني انځور))نګېر ګډون((یا))حس آمیزي((ورسره نومول شوی دی، خو له دویم ویې څخه د یوې ژبپوهنیزې نومونې کاراخېستل کېږي، د ساري په ډول امریکایي ژبپوهاند))لانګندویون ۸ مخ((په)هاري یو ټوټه کاغذ و څښه(غونډله کې))کاغذ څښل(( )یو پښوییز او مانیز اړوپېچ)تناقض(بولي، خو په شعرو ادب کې دغه هم له یوه بېکلي اوب-چاپېریال او قرینې سره ورته ذهني انځور))حس آمیزي((جوړولای شي او په دې توګه))کونترادېکشن((هم د))پرادوکس((ترمینالوجیک جاج و دریځ راخپلوي.

هسې خو په تولیز ډول، هر راز توکي د خیال په مټ د شعر ژب- جولیز او اوریز رنګ و خوند رامنځته کولای او له ژنبې اوېجې نه شعري هغې ته لوړتیا موندلای شي. دا هم د یادونې ده چې کله ناکله د یوه غبرګمانیز ویی، غونډ)فقره، عبارت(او بیا غونډله)جمله(شعر ډېر خوندروي، لکه د استاد پژواک په دې بیت کې د))پژواک((په دوه مانیزولو سره:

زه پژواک یمه په غرونو کې لوی شوی
دا چې چپ یم، دلته غرو کمر نشته

دغلته یې په آره لغوي مانا)انګازه(د خپل لنډنوم په کارونه درست بیت دوه مانیز کړی دی: عادي ژبنې مانا تري دا اخېستل کېږي چې له خپل غرني ټاټوبي څخه لرې او سبدو ته اړوتلی او اوس یې هغه ساهو ژوند او ازادي غورځې پرځې ارماني؛ خو ده د))پژواک((په دویمه)لغوي(مانا له رامنځته کړي))حسن تعلیل((او))تلازم((سره له یوې پړې او پېغوره شاعرانه تېښته کړې او هغه دا چې د کابل په ښار په یوه سیاسي منځنۍ کې تري ، واکمنو بندېزونو او یا هم یوې))تنخاګۍ((ازادي او ورسره ورسره د مبارزې توان بلوسلي دي!

لیکوال د خپل آر نامه په کارونګ او غبرګ مانیزونګ د استاد پژواک هومره نه، خو لږ تر لږه

ketabton.com - The Digital Library

یوه شعري رنګيني))تلازم((رامنځته کړی دی، لکه د یوه غزل په پای کې:

... وینو نه زرغون مې پس له مړینې نه
ګل به وي پر قبر ننبانه زما
شي به مې بلبل بیا))مجاور((زیاره،
وایي به د مینې ترانه زما !)ګلوییونه ۳۴(؛

د یوه څلوریزوالي ویرنې په وروستۍ توټه کې:

- له درانه خوب سر راهسک کړه ګرانې موري،
چې له سویسه دې راغلی مسافر زوی !
پر مهال د ځنکدن دې یادوه چې،
اوس دې قبر ته ولاړ آ))مجاور((زوی !
)سوزونه او سازونه ۴۱/مزینه، ۱-۱-۵۱(؛

په یوه بل پای بیت)مقطع(کې لنډنوم د اړوند متل))چې په ناز لوی شي- په زیار زړېږي((په وړاندې وروسته کولو سره له آرې مانا سره غاړه غړۍ کړی دی:

- چې په ناز لوی شي، په)) زیار((زړېږي،
زه په زیار زوړ شوم، په ناز زړېږم.
)ګلکځونه ۲(

همداسې په دغه بله بېلګه کې یو ځانګړی نوم))دوست((په غبرګو ماناوو راغلی دی:

چې یې دوست تري، پر زړه داغ لکه لاله ولاړ،
زیار په کومو سترګو ولاړشي هامحفل ته !

همغږیزي

لویدیز ویناوال هم لږو ډېر ورته چمونه پر کار اچوي، لکه په مسره یا هره شعري توټه کې له ورته او همو توځو)هممخرجو(غږونو، په تېره واوېلونو کار اخلي چې دودیز))تجنیس((او))شبه اشتقاق((هم دغلته څه ناڅه ونډه اخیسای شي؛ په لویدیزو شاعرانو کې له دغه پلوه ستر المانې شاعر ګویتې)۱۷۴۹-۱۸۳۲(پوره نوم ایستلی دی.

د ستر خوشال په شعر کې په ناڅانځبري ډول داسې څرکونه ډېر تر سترګو کېږي، لکه په دې

ketabton.com - The Digital Library

لاندې بیتو کې)ک، گ، ر، ن،د، ت، ټ(:
- پر جهان د ننګیالي دي دا دوه کاره
یا به وخوري ککرۍ یا به کامران شي
- درست پښتون له کند هاره تر اټکه
سره یو د ننګ پر کار پټ و اشکار

د حمید په شعر کې هم داسې ډېرې بېلګې موندلای شو. د)س، ص، ز، ژ، ل(پرله پسې والی، لکه په دې سربیت)مطلع (کې:
خط پر مخ د صنم راغی، که سپوږمۍ شوه په هاله کې
دا یې غاښ په خوله کې زېب کا ، که ژاله شوه په لاله کې...
په ورپسې بیت کې له)ک-گ (پرله پسې والي سره د یوه)ش(په درېځله راغبرګونه انځوریزه بڼه نوره هم پسې ورښکلې کړې ده:
دا زما له غمه شین زړه، پکې خیال د یار د شونډو
هسې رنګ زېب و زینت کا ، لکه می په شنه پیاله کې

او یا یې هم په یوه پای بیت)مقطع (کې اووریزو)ل، ر(، ستونیزو)ه،ح(او غاښیزو)د، ت(غږونو له اړوند انځور سره جولیز راکښون څومره زیات کړی دی:
لا هله حمید کسکر په محبت وو
پرښتو چې جوړاوه په ترتیب ورو ورو

لیکوال بیا په ځانخبرې توګه له دې چمه ښایسته ډېر کار اخیستی دی، لکه))خ-س-ش-ز-ر((په یوه غزل کې:
دا کوڅې ستا پر سپن مخ خوري وري شوې
که زما پر سباوون تیاري خوري شوې
ستا د سترګو د خیال سیوری چې پرې ولوېد
پر ورشو مې د ارمان توري تیاري شوې
ستا د برندو کتو ټکه نه وه، څه وه
ورسره مې چې اسري خاوري ایري شوې...)ګلوییونه ۲۳(؛
د یوه غزل په وروستیو دوو کړیو کې د نورو همرنګو خپلواکو او بېوا کو)واوېلو او کنسوننتو (تر څنګ)ګ (او)ج(بیا تر ګردو یو په زړه پورې کونترست رامنځته کړی دی:

ketabton.com - The Digital Library

زه ګناهګار بیاهم جوګه د جنت شوی نه یم
که سره او تور غبرګ دوزخونه مې ترشا پرې اېښي
د جنګ و جهل و جنایت جهنمي لمبو کې،
تور سکاره شوي برخلیکونه مې ترشا پرې اېښي !
)ساندې او سندرې، ۸۹مخ(؛

په یوه نیم ازاد شعر کې یې د غبرګ مانیز))ډاګ((او ورسره د رغاونیزو او ګړنیزو)اصطلاحي(ماناوو په ورزیاتونه سر تر پایه دا دوه تمغږونه او نور څېرمه یا نژدې هغه)د-ت-ن-س-خ-ر-ز(شعرته یوه خوږغږي او رنګیني وربښي:

سترګې سترګې له ډېر څاره
چې کورډاګی ډاګي راشي
نه وي ډاګ د یار له لورې
زړه مې ولګي له ډاګه
پاتې بیا پر وچ ډاګ باندې.

ها ببوارې تلوسې مې
اند ښېنې وپاروي بیا
بهیر جوړ پر مخ د اوښکو
اسوېلي سلګۍ سلګۍ شي
ولولې شي سوې ساندې.

د زړه وازدو په سوځون
تورې شپې پر ځان رونې کړم
ورته خوشې په اسره کې
ورځې هم شي هسې تېرې
بیرته لاس تر زنې لاندې.

د مینې ځوانۍ ژونده،
نن سبا کې څنګه تېر شوې؟
ببلتانه و ځبولې،
پرده بسیو تاند لباند کړې،
نهیلیو لاندې باندې !
)ګلکځونه ۷۷- ۷۸ / سویس ۱۰-۴-۷۱ ز(

ketabton.com - The Digital Library

تر))پلوشین نارنجیستان((سرلیک لاندې یې په یوه ازاده بڼلګه کې په پوره ارادې توګه ډېر زور پر)ش-ښ- س- څ- ځ(او بیا پر)ج – چ – ر – ز - ژ- ږ(اچولی دی:

د اسمانځکو دنګو غرونو سپین واورین ستونځونه،
د غاړو مورګو او ورشوو تاند ښبراز شینیلي،
د ګلکځونو غځېدلې لړۍ...
د سرو رېدیو ، سرو بامیو ناپای بریدې دښتې
- دا دزرتشت د اورتونونو څلي-
او د شینکو شینکو رودونو جادوګرې نغمې...
واړه ښکېللې د تیارو طلسم.

*

نور د سپېدو هېنداري تشې بربنې
د سباوون د پلوشین نارنجیستان له انځور
او د اسمان شنې لاژوردي موسکاوې
نورې لښېږې د تیارو د تور ښامار کومې ته.

*

بربښنا د شنډو ګورو وریځو ګوګل نه څیروي
چې د باران هېر کړی نوم یې وکښي بیا
د زړه پر دړه...
او د باور د ښبرازیو پیغام
وبوږنوي د ګلباغچو د نهیلی خوبونه.

*

اوس به
د زغم تالا والا ستړې ستومانې جوپې،
-د لمر تر ښار-
د مرګانې چوپې چوپتیا تور واټنونه
څنګه و نغاړې نور
او د دې ځمکې د نتلو دوزخیانو د ناپایو اورو وینو
په سرو کښلې کیسې...
څوک د رحمت پرښتې چېرې

ketabton.com - The Digital Library

د بې نیازه ټولواکمن تر غوږه ورسوي !
)نوې پېړۍ او نوې زړۍ ۲۳-۲۴ (؛
او خاطر په یوه سربیت کې نرم تالوییز غږونه))ک،گ، ږ((سره
څومره په خوند پېښلي دي:
هسې راته ګوري، لکه نه چې راته ګوري
نبغ مې له زړګي وځي کاږه چې راته ګوري؛

په پای کې د زبیر حسرت دیوه غزل سربیتونه راخلو چې د)څ، ز، خ او زورکي (په راغبرګولو سره یې نور هم ښکلی کړی، خو که د ده د شمال ختیز والو پرځای یې د نورو درو ګونو ګړدودي ډلو کوم استازی، لکه کاکړ، غلجی یا ختک یې واوروي، یا ترنمي او یا هم سندریز کاندې، له ښکلا سره به یې راکښون هم غاړه غړۍ شي:
زه نه جاروځم، چې جاروځم نو خپل مخ ته وځم
اواره ګرد یم، ځم وځم، چې هر اړخ ته وځم
زه هره ورځ وایم چې نن به لږ د وخته وځم
وخت سره څه وکړمه، هره ورځ ناوخته وځم...
)لیکوال، ۱۴ ګڼه ۲۰۰۶ ز(.

ښایي، د نورو تبرمهالو او وسمهالو په شعرو کې چې له پښتو پانګې یې زیات کار اخیستی وي، هم دلته او هلته خال خال ورته همغږۍ وموندل شي، خو د یوې هسې برابرۍ یېښره به وي !

ذ هنې انځورونه او ښېلګې یې تبرمهالي)وګړنۍ او کلاسیکي (

زمونږ په کلاسیک او دودیز شعر کې ډېر زور پر عیني)محسوسو (انځورونو اچول شوی، پر وړاندې یې ذهني)مانیز، مجرد (هغه او بیا سېمبولونه او اسطورې له نشته برابر دي. په منځني ادبي پېړۍ کې ښایي، شیدا)۱۱۳۵-۱۱۹۴س(یوازېنی شاعر وي چې یو څه زیاته ګټه یې تر اخیستې ده. حمید)۱۰۸۳-۱۱۴۸ س(سره له دې چې په پښتو کې د هندي سبک بنسټوال او بیا))موشګاف((ګڼل شوی ، له دومره ښندې کار نه دی اخیستی، که نه، د پارسي شاعر هلالي د شاه و ګدا کیسې په ژبارنه کې یې له دغه پلوه خپله وړتیا پوره ازمایلې، تر دې چې یو راز))نوی پنځون((، یا په پارسي نومونه))بازسرایي((بلل کېدای شي، په تېره د))دریای خون((پر))دوینو اباسین((اړونه)سېمبولایزونه(؛ دلته یې هم د هماغو لومړیو درو بیتو پر وړاندې بېنه

ketabton.com - The Digital Library

بسنه کوو چې استاد رښتين د همده په نامه د ډيوان په سرکې راپېژندلي او ډېرو همداسې انګېرلي دي:

شعر نه دی دا خوناب د زخمي زړه دي
يا وتلی دستي دم له خولې د مړه دی
يا له ښاره د حيرت وتلی فوج دی
يا د وينو اباسين وهلی موج دی
يا نعره د نيم بسمل مرغه د خولې ده
يا مجنون ته معما ښکلې ليلې ده

د دې لامل او لاسوند چې حميد ولې په خپله آره پنځونه کې دومره ژور نه دی تللی، ښايي دا وي چې نه يې غوښتل، د شيدا په څېر، پښتو د هندي سبک د ببخرته پرسنايزښن بلهاري کاندې او له ورته نيوکې))... په وحشي الفاظو ده کړ ويران شعر ((سره مخامخ شي !

د عيني او ذهني انځور سره داسې توپيرېږي چې اړوند توکي يې نګېرېد ونکي)محسوس، ملموس(وي، د ساري په ډول که سترګې له بادام سره تشبيه کېږي، نو دواړه توکه يا اړخه)مشبه او مشبه به(يې، نګېرور)محسوس(دي. همداسې استعاره هم دروا خله چې مستعار له او مستعار منه دواړه اړخه يې نګېرېد ونکي دي، لکه د شيدا په دې شعر کې:

د غنچې د رباط ور په واکېدو دی
قافله د رنګ و بوی درومي سبا شو

دلته)غونچه(د مشبه په توګه هم يو عيني څيز دی او)رباط(د مشبه به په توګه هم. پر وړاندې يې په دې بل تشبيهي اضافي ترڼګ)قافله د رنګ و بوی(کې بيا، که دواړه اړخه عيني يا محسوس هم دي، خو مشبه)رنګ و بوی(له پرسونيفېکېشن)تشخيص(سره مجرده بڼه را خپله کړې، نو ټول انځور ورسره له عينيته، ذهنيت ته ور اوښتی دی، په بله وينا، يو ذهني انځور ځنې جوړ شوی دی.

دغه شاعر په دغه بل بيت کې لاپسې ژور تللی دی:

د آفتاب په کمند نه خېژم اسمان ته – نه ږدم بار لکه شبنم پر دوش د ګلو

دغلته په لومړی مسره کې ((يو سېمبول دی، ځکه خپل مستعار له)وړانګې(يې له لاس ورکړی او)شبنم(او)ګلو(ته يې هم له)شخيصت(ورکولو سره تشبيهي، په بله وينا، استعاري انځور ذهني کړی دی.

ketabton.com - The Digital Library

په په دې لاندې لنډۍ کې))بېلتون((دیوه مستعارله په توګه نانګېړېدونکی یا مجرد دی، خو مستعار منه)شخص(ورسره نګېړېدونکی یا عیني راغلی او هغه هم یو وار په لومړۍ او بیا په دویمه مسره کې، خو سره له دې د دود له مخې دواړه استعاري انځورونه ذهني او هممهال)تشخیص personification(بلل کېدای شي:

بېلتون پر تنګه کوخه راغی

ما وېل سلام دی، ده وېل کوردې ورانومه

دا بله بېلګه تر هغې هم تېری کوي:

داسې دې مخ په سالو پټ کړ

لکه چې شپه پر ورځ خواره کړي تور جالونه

څنګه چې داغلې سلمی شاهین)د پښتو ټیپې۲۱(له خوا د دې راوړې لنډۍ په دویمه مسره))لکه چه شپه ورځ باندې خور کړي تور جالونه((کې د فارغ بخاري پښوییز)ګرامري(سمون)خورپرخواره بدلون(سکته رامنځته کوله، نو ما یې پورتنۍ بڼه آره وانګېرله!

او له دغې بلې ورته ټیپې څخه بیا))←ټیپیزه((رغول شوې ده:

پرما د بره د غم جوپه ده،

څه د ویرونو شړشپه ده،

پرخوله مې دا سوې ټپه ده...

نن مې پر چولې بیابان شپه ده،

د جاج کلا، د غم بنګلې به جوړومه!

)اند و واند۳۱۴(

په هره توګه نن سباکره کتونکي د یوه شعر په))هنري((ارزونه کې تر عیني انځورونو، ذهني انځورونه او بیا سېمبولونه، هغه هم نوي نوي ډېر تاکنده بولي. په نوي غزل او په تېره تېره نوي)ازاد(او سپین شعر کې د دوو ذهني انځورونو))تشخیص یا تجسیم شخصیت personification((او))انطاق animation((کارونګ همزمان د ډېرو ویيونو سېمبولیزونې(-zation symbo li(ته لیاره هواروي.

د دې لپاره چې په ننني شعر کې نوی دود شوی سېمبولېزم، او ان مېجیک ریالېزم مو ښه ترا پېژندلی اوسي، د استاد غضنفر له یادې شوې ارزونې(د جلان جادوګر هنر(څخه د ایما جېزم په تړاو دا په زړه پورې خبرې راخلو:

))په شلمه پېړۍ کې د شاعرۍ یوه مشهوره نظریه ایماژېزم نومېږي. د دې مکتب پیروان وایي چې د شعر مقصد تصویر دی. خو نور اکثره ادبپوهان وایي چې که تصویر مانا وې وښندي، خو یو

ketabton.com - The Digital Library

نیم ځل بیا داسې نه وي، تصویر یوازې د تصویر لپاره وي. دواړه مثالونه:
د خپل ارمان غوندې یم، وړاندې ځمه شاته راشم
د جګ غره کانې شوم چې وخوځم، ببد یاته راشم
دلته د ژوند یوه ژوره تجربه او مانا وینو. مور خوشاله یو چې مخ پر وړاندې روان یو، مګر مرګ ته د نژدې کېدو او د ژوند د ختمېدو په بیه. او دا بیت بیا یرف اصویر دی:
د شپې په توربخملو اننګو کې راته خاندي
د ګورو غرو په منځ کې د ځنګل غوندې جانان
دغه بیت مو سترګوته یوه منظره دروي، خو دا منظره د ګونګ بنیادم غوندې پټه خوله ده. په همدې بیت کې یوه بله ستونزه چې د تصویرګر جلان په ځینو نورو بیتونو کې یې هم وینو، لیدلای شو. دلته د تصویرونو بیروبار او د بیروبار په وجه د تصویرونو تتبدا وینو. د شپې تور بخمل اننګې یو انځور دی، د ګورو غرونو منځ بله منظره ده او د ځنګل غوندې جانان بل انځور دی. شپه چې اننګې لري، نو داخو پرسنفکېشن)یو ډول استعاره (دی یعنې شپه بنیادم ته ورته شوې ده. نو د یوه بنیادم په اننګو کې د بل بنیادم)جانان (وجود څنګه سترګوته ودروو؟ بیا په توره شپه کې خندا څنګه ووینو؟ او جانان چې د ځنګل غوندې شي، نو څنګه یې باید تصور کړو؟
له نوښت سره ډېرې مینې، که د ده شعرته کمالونه وربخښلي، یو نیم ځای یې ستونزې هم ورپیدا کړې دي. دی چې پر ابتکار ورک مین دی، ممکن هغه کلمې توجه ډېره جلب کړې چې تر اوسه پورې نورو شاعرانو نه دي کارولې. دا نوې کلمې هم کله کله د ده په شعر کې مشکل پیدا کوي. ده ویلي دي چې:
نن به دې جلانه غرنی خوي رومانتیک کړه
په دې مسره کې د رومانتیک کلمه له دې کبله نه چې نوې ده، بلکې په دې خاطر چې مانا نه ښندي، ښه نه لګېږي

د ببلګې په توګه کله چې د ستر خوشال په)که زه نه وای، تا به ځان لره بلل څوک... (بیت کې بل شاعر))تا به ځان لره ((پر))عشق به تا لره ((و اړاوه، اړوند انځور یې یو څه ور))ذهني ((کړ او ورسره ورسره یې))اخلاقي ((هم!

دا دی، دلته له همدغه پلوه لومړی له دېواني)کلاسیک (پېره، هغه هم یوازې د حمید د دې یوه بیت په وړاندې بینه بسنه کوو:
ځکه ما د عشق په توره ځان شهید کړ

ketabton.com - The Digital Library

چې مې نه رسي د صبر پر کفن لاس

وسمهالي)پښپلیزي،ازادي، سپيني (شعري بېلګې

په نوي پېرکې د داسې)) ذهني ((انځورونو او سمبولونو کارونګ د شلمې زېږدي پېړۍ له درېيمې لسيزې سره د))خدايي خدمتګار ((سياسي- فرهنګي غورځنګ او ورپسې د صنوبرحسين مومند کاکاجي)۱۸۹۷-۱۹۶۰ (له))ولسي ادبي جرګې ((سره راپيلېږي. هماغسې چې مولوي احمد د نومهالي هنري نثر يا))ناپېيلي شعر ((بنسټ اېښی، کاکاجي هم پر خپل وار د يوه رښتيني، هنري او ورسره ورسره ژمن شعر پيلامه رانښلولې او په خورا ښکلو مخبېلګو سره يې په پوره ارادي توګه دا رابوولې چې غبرګ ارمانونه سره څنګه غاړه غړۍ کړي او ونغاړي را ونغاړي، لکه د کاکاجي د يوه غزليز شاهکار چې پر لاس راغلی څو بيته يې له مخه وړاندې شول او يايې له))فرهنګ زبان و ادبيات پښتو ۲۷۹ ((دا بله بېلګه:

راشه اخر وخت دی، دم کرم وکړه
دوه سلګۍ مې تا وته ايساري دي
تا خو صنوبره هېڅ غزل نه وې
دا خو د کامل او حمزه چاري دي

او بيايې د ورپسې پښت له کينو او ښيو پليونو او په سرسرکې استاد حمزه وايي:

ستا په تبسم يې حوصله وکړه
اوښکو بوړنبدلو مې شپېه وکړه...

او بيا غني خان، طوفان،اجمل خټک، سيف الرحمان سليم،امين الحق امين، ايوب صابر، سلطان صابر، قلندر مومند ، رسا ، کامل، مفتون، مجذوب، اسير، لياقت سوز، رؤوف زاهد ، اعظم، اياز داودزی، وهمي، قمر راهي، قمر انديش، قمر نړيوال، قمر طايزی، پير گوهر، ډاکتر اسرار، سايل، اکبر سيال...

او دا چې په وسمهال پېرکې يې پرله پسې پرمختيا او پراختيا موندلې، نو ګڼې بېلګې يې وړاندې کوو ، هغه هم په دې موخه چې کره کتونکي يې له هنري يا ژب - ښکلاييز پلوه د اوسني پښتو شعر او شاعرانو د ارزونې، پرتلنې او بيا ډلبندۍ لپاره ښه ترا پر کار واچولای شي:

- څاڅکی څاڅکی لکه ستوري د سپوږمۍ له جامه څاڅم

ketabton.com - The Digital Library

پرخه پرخه پر ګلونو د اسمان له بامه څاخم
د څو تنو پرهرژلو وینه نه یم چې تویېږم
د زخمي زخمي ماحول له اندام اندامه څاخم...)ګلوییونه ۹۰ (،

- ږدمه سره ګلان د لمر په څنو کې
نه ټومبم ځوزان د لمر په څنو کې
ستا ښایست کې ورک شوم، لکه ورک چې شي
ستوري د اسمان د لمر په څنو کې...)هماغه ۹۲ (،

- په نمنځ سربه د مزدک سپېځلي لمر ږدم
چې تابوت د شپې پرولو د سحر ږدم
چې د برم د نیلي سوې مې، سوبې ښکل کړې
له ښاخ ځکه به د مینې تاج پر سر ږدم...) د مرجانونو څانګې ۲۵ (،

- دربغه، که د لمر د الماسونو څانګې ماتې شي
سم به ورسره د سهارونو څانګې ماتې شي
خدای مکړه، د شپې د بورنوړو تورتمو په لاس
نورې د سپېدو د سپېدارونو څانګې ماتې شي...)هماغه ۲۳ (،

- له ورېښمینو کرشمو دې، د وفا خیالونه اوبم
له مالګینو مکېزونو، همدا ستا خیالونه اوبم
چې وږمې دې زیریګرې شي د ګلبدن د عطرو
له ښکالو دې د راتللو، د ښکلا خیالونه اوبم...)هماغه ۲۷ (،

- واورین فصل یې په رګو کې پرنډه کړې د ژوند وینه
لا مې پاتې ده کیسه، د اور و وینو په کابل کې...
د تعمید غسل مې مینې ته، د زړه په وینه ورکړ
دا چې کړې مې دوه ارمانه، غځونې په غزل کې)هماغه ۸۱ (،

- که مې توی د ورځې وینې، شوې په کومې د مانښام کې

ketabton.com - The Digital Library

شپه مې څاڅي لکه شمه، د سپېدو سهار په جام کې
څه خوږې خوږې شېبې مې، شوې د مینې شهیدانې
دا د چا قاتل په لاس مې، ورک اغاز شو په انجام کې...)هماغه ۴۵-۴۶ (،

- چې مې بلهارو وینو نه کړ نن سبا مخسوری
دا یې له سرو د مرجانونو بهیرونه ترهې
د ښکلا ښار مې د اور وینو په کفن کې نغښتی
نن مې د مینې له غزل که ګلوییونه ترهې...)ساندې او سندرې ۲۲ (،

- پربږده چې هېلمند مې تر هامون د سیستان ورسي
زیم ته مې ریښې د جلوهلي بیابان ورسي
زېری د زرغا د خوبولو وچو غوړګو مې
بیاهم تر پیلغوږې شین څادري اسمان ورسي
دښتې دښتې کړیکې او دا غرونه غرونه کوکې به
هرګوره، دربار ته د زرتشت سپین تومان ورسي...)ناچاپ (،

درته د سرو سترګو توخمونه کرم
د ناز په پښو کې دې ګلونه کرم
په رنوییو کې د ماتو اینو
د چوپتیا زړه کې توپانونه کرم...)ناچاپ (؛

.نو که تر هرڅه له مخه یوازې د))هنري ارمان((له ګوتېپره وکتل شي، بیا نو رحمت شاه سایل په دې لاندې شاهکار سره تر ټولو تېرمهالو او وسمهالو میدان وړی دی.که په سرچپه ډول، د))ټولنیزارمان((له اړخه وځیرل شي، دا باور راپخوي چې له آره یې د یوه ژمن شاعر په توګه غوښتي دي، یو پیغام تر دې بریده ښکلی او سینګار کاندې او په همداسې شاعرانه کوډو یې په وروستۍ کړۍ کې راونغاړي:

چې په خندا ورته د خوږ زړه پرهارونه نه شي
چېرې دې هم ستا د ښایست غوټۍ ګلونه نه شي
وړې مې د روح جنازه چېرې د خندا پر اوږو

ketabton.com - The Digital Library

په وینو سره دې چې شینکي شینکي خالونه نه شي
د نظر غشي مې پر زړه باندې په پام وروه
چېرې زخمي پکې دا ستا نازک یادونه نه شي
ویده دنیا یه د سایل قلمه مه لړزوه،
د فریادي اوښکو مات ستوري تندرونه نه شي !
)د ن. تکل په مرسته(؛

- څه ښکلی سوداگر دی، څومره ښکلی باران پلوري
یو آس د سپینو وریځو ،دی د وریځو ګلان پلوري
د ستورو په تبشو یې، جوړې کړې ورته څنې
نن دلته په دې چم کې، یو کافر دی بوتان پلوري..
)ننګیال، سمسور اوبپانه(،

- یو باد را لګېدلی، ما له ځانه سره وړي
د زړه آس مې له باره دارمانه سره وړي
د شپو پر اوښ یرغل دی، زموږ کلي ته راغلی
ګلونه او باغونه، له باغوانه سره وړي...
)ننګیال، لېمه اوومه ګڼه(؛

- د غوږو کچکول مې واچوه پر غاړه،
درسته ورځ مې کړله تېره پر ولاړه...
ماوبل خیر به پکې ترنګ د رباب راوړم،
چا ویل کډه د رباب خو پرون ولاړه !)محمد آصف صمیم(؛

- جوړ د سهارونو مو پرهر نه دی
لمر د وینو ژی دی، لا خو لمر نه دی
اوښکې مو ولې ولې روانې دي
پېغلو منګي مه راوړئ ګودر نه دی..)کاروان، چنار خبرې کوي ۷۵(،

- نظر یې لوند په اوښکو لاس یوسي

ketabton.com - The Digital Library

د زړه له غره نه مې الماس یوسي
عشق راته رام کړ د شعرونو سیمرغ
له اسمانونو نه مې پاس یوسي...)کاروان، هماغه ۲۴۳ (؛

- ترهغې به راته گوري ، په شرنگا کې به دې ساتم
دا یو خبر پر یاد لره، زنځیره چې رالوبړي
لږ وار وکړه د خپل بابا ، شلخی درنه راکوز کړم
بیا خیر زمور د رنگې، کوتې تیره چې رالوبړي
د اوښکو پرلار راشه، چې گوگل کې دې خپل ځای کړم
له سترگو د خوارې جانان، تصویره چې رالوبړي
مور خپله رنا ورځې، دې کوڅو کې په تیندک ځو
نو خیر دی پکې وخت، ناوخت فقیره چې رالوبړي
پردي پردي سرونه، دې شینکی لمن کې گرځي،
همدغه ورځې شپې دي، یه پامیره چې رالوبړي !
)اجمل اند ، څپو کې انځورونه (؛

اند ښسنه د یوې ونې پر سر نشته
اند ښسنه د یوه باغ د رڼبدو ده
که یوه چینه رڼده شي باک یې نشته
د تمام کلي ویاله پر وچیدو ده.
)کاوون توفاني، د باد په کنډوالو کې۸۶ (؛

- کله نا کله چې سپرلی زمور پر چم راشي
ځری د سپینو هېرو شاته پسې سم راشي
د تور رانکې په سندرو به مې سامینځله
اوس سهارونه تته ژبه پر تورتم راشي...
)پیوند ، لېمه ۱۰گڼه (؛

- یو غمی د سیند په تل کې رانه ورک شو

ketabton.com - The Digital Library

نه پوهېږم په څه چل کې رانه ورک شو
اننګو کې دې زما د کتو فصل
ټوکبدلی وو ، په ګل کې رانه ورک شو...)علم ګل سحر ، پاس سپوږمی (؛

- ډیوه ګۍ مو د فکرونو دې ځلاندې
نوی نسل یو ، لرو ارادې تاندې
مورږ برجونه د وحشت د کلا مات کړل
مورږ پوره کړې د شیطان د مرګي ساندې...)اکبر ، د ګوتو خاپې ۳۷ (؛

- د غوټۍ وینې پرتې دي پر ګلونو
اوښکې توی کړې پرې د پېغلو وربلونو
ډېرې مینې ارمانونه خاورې کړې
دې بدرنګو او ترخو ترخو کلونو...)زړه سواند (،

مورږ خو لاړې ورته څارو ، پېغلې بیا ورته رانغلې
مات بنګړې او مات منګي تړې ، پر ګودر دې پاتې شوې
خدایزده کومې ښاپېرۍ به ، په پلو کې وي وروړې
د کابل د اوښکو څاڅکي ، پر خیبر دې پاتې شوې
)زړه سواند ، وینې پر ګلاب وینې؟ ۸۹ (؛

- راځې کارغان سُر د غزل مې په چغار وژني
په شاعر زړه کې مې نغمه نغمه بهار وژني
پر مورږ یې نه لورېږي شونډې د ښکلا چې ګل شي
رقیب تورمخی د ښایست د خندا وار وژني...)سید اسدالله اسد (؛

- هېنداره د یادګار مې ماتېده چې ته راتلې
له شنه اسمان ږلۍ راوربده چې ته راتلې
د ستورو په کاروان کې چې ناڅاپه منځته راغلې
- که څوک نه وایي ، که وایي
حقیقت به بر ملا یي

ketabton.com - The Digital Library

دغه چا مسلمان کړی
چې اوس مورږ ته اسلام ښایي
دا چې اوسي په وجود کې
دا زمورږ په متو پایي...)مجید قرار، لېمه ۱۲ګڼه(؛
- د ګل درو موسم ته وایه چې په تور تمبو کې
د پښتونخوا د غرونو زرکې، انتظار کوي
څوک شته چې دا پیغام ،د امن تر سفیره یوسي
په وینو سرې خولې ماشومان، درته ازار کوي)اکبر سیال(؛

- له مورږ ببو سو نه د عمر منزلونه تښتي
څه ټوکه شوې چې له هر یوه نه پلونه تښتي
د نازنین خوب انځورونه د کابل له شپو نه
لکه د پېغلې له کمڅو نه سره ګلونه تښتي)لال پاچا ازمون(،

- دا سرینده ترې ښکارېږي، خپله ټنډه ژاړي
بې بنده واره سیند ته ګوري، خپله وڼه ژاړي
ستونی یې لوند په نغمو نه کړ، یکه زار هم چېرې
د د بوال سیوري ته له نورونه، پرځنډه ژاړي...
) هماغه، څنګه دې هېره کړمه ۲(؛

- له اسوپلو سره مې لوبې کوم
د زړه زخمونو سره مې لوبې کوم
په ماتو ماتو سپینو اوښکو اشنا
وړو سلګو سره مې لوبې کوم...)نظیف تکل، شبنم پر پاڼه ۳(؛

- روح کې مې ناڅې یو غزل چایې ښکالو وړې ده
ګوندې اشنا مې رخه بیا په ترانو وړې ده
که مې رښتیا شول د کوثر د فوارو خوبونه
د کوم سراب هیلې مې تنده په اسرو وړې ده...
)سعدالله میوند ، د ساهو یاد ۹۳(؛

ketabton.com - The Digital Library

- بیا د اجل غشی له کمان نه وتی
لکه))ننګیال ((زړه له))امان ((نه وتی
بدی ته هومره چمتو شوی مرګی
څومره چې ژوند نن له احسان نه وتی...)برکت اله کمین، هماغه۸۲ (؛

- د ښایست د پسرلي له شنه بهیره
د نرګسو د ګلابو جنازې ځي
میکدې، هنر کدې یې رنګې بنګې
د شاعر او د شرابو جنازې ځي...)عبدالله پیکار، هماغه ۳۷ (؛

- څو منزل مو د سیلۍ په وزرو تلل وي
تیند کونو سره مل به سرښندل وي
دا ورښمینه غېږ د یار اغیار نشتر کړي
راته څوبه د ګلخانګو ماتېدل وي...)ظفر اهتمام، هماغه ۱۱۸ (؛

- د ګلاب ښار ته مې پر سردي د لمبو پګړۍ
وخت یې له سر نه کوزې کړې د وږمو پګړۍ
غېږه ورکړې د لمبو غېږې ته هرې کوڅې
د هر کنډر پر د بوال تاو دي د لوګو پګړۍ...)عارف خزان، لېمه ۷ګڼه (؛

-...چاړه پر لاس چې له غوسې نه تورو شین ګرځمه
زه د رقیب پر شونډو ژبې ته ښېرې لټوم
تورمانه ستا د پښتنو پر بڼ یې اور پورې کړ
خو ستا غزل یم چې مړ نه یم لا ایرې لټوم)اجمل تورمان، شمشاد ۱/۵ګڼه (؛

دریغه چې داستا د اننګو خوله هم زه وای
پرخې ته چې ګورم، د ګلونو پر سرونو
مات پر ما نظر کړه چې سپېر سترګې هک اریان شي

ketabton.com - The Digital Library

دود مې کړه د خپلو محلونو پر سرونو...)خاطر اپریدی(

- یو خاموش پیغام مې مات کړل
د اوږدو خیالو لاړونه
تر غوږونو یې را تېر کړل
څو اشنا غوندې ږغونه
خوبولې سترګې موږم
یو نغمه مې تر غوږ کېږي
په رګو کې وینې ناڅې
د زړه مراندې مې شرنګېږي...باري، جهاني، لېمه ۷ ګڼه(؛

- لاس مې نه رسي د هیلو ګرېوانه ته
د جګ شاخ مېوه مې تور مردار کارغان خوري
)نجیبه سارا بیابانې جونګړه۲۲(،

تا چې زما پر لاره د قدم لمنه ونیوه
مام په پاکه مینه ستا صنم لمنه ونیوه
اوس دې چې دا مړې هیلې ژوندۍ په تلوسو کړلې
تېرو خاطرو ته مې د زغم لمنه ونیوه...)هما غه۱۲۱(؛

- چې په ګوګل کې مې رازونه ژاړي
د نم پرځای سترګې رودونه ژاړي
دغه ناسور ګوزار د توري نه دی
زما پر زړه د خولې زخمونه ژاړي...)صفیه صدیقي، نالوستی کتاب ۵۲(؛

- ...شپې د ارام نرم لاس
پر هر یو سر راکښلی
د ورځې شور و غوغا
پر چوپتیا ځان سپارلی...

***

ketabton.com - The Digital Library

خو د اسمان ماشومان
دغه څیر سترګي ستوري
شرم و حیا نه لري
مورِ ته بیا هم راګوري)اکبر بری، مسا پر،۱۲۱-۱۲۵(؛

- مانبامه پورې شپه ده، تر سهاره پورې شپه ده
دا نن زمورِ له کلي نه، تر بناره پورې شپه ده
د مینې د سندرو، یوه بله نغمه مړه شوه
د ویر د غمرازی مو تر ستاره پورې شپه ده...)داود وفا، لېمه درېیمه ګڼه(؛

- ولاړم ټپه شومه د طور له سره
زه د موسی له زړه نه ووتمه
رسا مې ستا په زړه کې ځای ونیوه
چې د دنیا له زړه نه ووتمه)حبیب نثار، څانګې څانګې ارغوان(؛

- راځه والوځو جوړه د اسمانونو غېږ ته
د ستورو پړک ته د سپوږمۍ د مانبامونو غېږ ته
د مینې بڼ ته به کړو ستوري په لمن کې راټول
ورنه به جوړ کاندو امېل د ګرېوانونو غېږ ته...
)رحیمه پښتونجار، سمسور اوبپانه(؛

- چې یې خیال وو پاس له هسکه د لمر سیوری شو
چې پالل یې سپین ستوري اخر ستوری شو
چې په مینه مهذب وو، چې د ګلو پر مذهب وو
هر ګل پرخه پرخه خپور د ګل همزولی شو)وهاب بریال، هما غه۲۸۶(؛

- ستا د راتلو په انتظار یمه لا
د خیال خوبونه مې شړلي نه دي
ما د بنو د انتظار ګردونه
په ترمو اوښکو لا مینځلي نه دي)ذبیح اله حسن، بهیر، دوتنه(؛

ketabton.com - The Digital Library

- ترنګ به شم د))سور ((او د))تارو ((مراندې به ونیسم
زه هغه غزل یم چې د زړو مراندې به ونیسم
څو که مې اشنا ستا د بڼو رقیبان پرې نه وړي
باد به شمه باد ، ستا د کوڅو مراندې به ونیسم...
)ببرک میاخېل، هیله ۹ګڼه (؛

- ستا د ستم کیسې کومه ځمه
خاورې پر سرباندې شیندمه ځمه
د زړه په شاړو کروند کې اشنا
د عشق دانې هسې کرمه ځمه...)قسیم ابرون، هماغه (؛

- لکه یو ستوری له اسمان پرېوتم
جانانه غېږ کې دې ارزان پرېوتم
لکه شبنم د سرو ګلونو پر سر
اوښکه پر سر د هر ګرېوان پرېوتم...)نغمه، هماغه (؛

- د مینې لاروی یمه، صنم ته مې وربولې
دا داسې بتکده ده، چې حرم ته مې وربولې
دا زړه راسره رخه، لرې ځکه خو یارانو
چې چېرته مینه نه وي، هغه چم ته مې وربولې...)بازمحمد عابد ، هماغه (؛

- ګرد جن به څنګه شي رخسار د نظر
مورِه په اوښکو مینځو لار د نظر
د عشق د خدای عذاب کې راغلې اخر
شبخه چې ودې ویشته ښار د نظر...)صدیق بدر، هماغه (؛

- راشه چې اشنا غزل غزل دې کړم، ټپه دې کړم
راشه د وختونو د سپرلي خوږه وږمه دې کړم
راشه، د سپوږمۍ له پلوشو درته امېل جوړ کړم

ketabton.com - The Digital Library

راشه چې د حسن د ښکلا بله ډيوه دې کړم...
)امان الله نصرت، هيله ۱۱ګڼه (؛

- د شب پرستو)شپې پالو (سپکاوی په سهارونو کوو
مورِ د منصور مريان مينه په دارونو کوو
بيا به خرڅ شوی يوسف بيرته خپل کنعان ته راشي
بيا تري تعبير به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)خانزمان کاکړ، هماغه (؛

- د ژوند په رنګينو کې، د ښکلا په اينه کې
بند کړی په جادو يمه، يوچا په اينه کې
د مينې روايته، دې نه نور به لا څه سپک شي
مين درته هم ګوري، د دنيا په اينه کې...)عبدالهادي حيران، ښکلا ۲۱ ګڼه (؛

- ستا دمخ ډيوه چا پو کړه چې ما ښام شو
ستورو وژړل دا لمر ولې بدنام شو
د سرو وينو پرلار راغلم ستا درشل ته
چې پر پلونو مې راشين دا لاله فام شو...)کريمه رسولي، هيله، ۸ ګڼه (؛

- دلته د ګلو ښايست هم، په بدرنګيو اخلي
دلته همېش پسرلي هم ، په بيرته تللو ستايي
دلته په زړو کې تش کينه ده، مينه نه ښکارېږي
دلته له ورايه يو او بل په بدو کړلو ستايي...)مينه صابر وردګ (؛

- د ښکلا هسک نه شه را بر جانانه
پر ما را وغورېږه لمر جانانه
زما د ذهن او د خيال پر پانه
د انځورګر زړګي منظر جانانه...)منقاد رودوال، هيله، ۴ ګڼه (

- د ژوند مړاوې سندره مې رباب کې راولم
د وينبو شپو کيسه د عشق کتاب کې راولم

ketabton.com - The Digital Library

دا سر ربه ! مات شوی، خو ټیټ شوی چاته نه دی
خو تا ته یې پښځه وخته محراب کې راولم...)اسمعیل یون، هیله ۱ګڼه (؛

- پیاله د وصل وموندله لېونې
څیرې د راز کړله پرده لېونې
عشقه تنها پر تایې راوړ ایمان
بل چا ته نه شول پر سجده لېونې...)محمد حسن حقیار هماغه (؛

- چې له نازه به کړې وې د تنکو ګلونو څانګې
په نڅا ورته راتللې به د لمر زرینې وړانګې
د سهر نسیم په مینه په ورو ورو به تخنولې
بلبلانو په سندرو ترانو راپاڅولې...)ګل مکۍ بازید خټل، لېمه ۳ ګڼه (؛

ته مې وروستۍ هیله شه، مینه مې شه
پر زړه راننوځه، وینه مې شه
یا مې د ستورو ټال کې و زنګوه
یا ژوند ته شپه جوړه کړه، مړینه مې شه)محب سپین غر، هماغه (؛

- نن خو یوه پښنه عجیبه وکړه
پاتې شه په سترګو کې مې شپه وکړه
راشه او ټول عمر پکې واړوه
خیال نه مې)دې ! (د بیرته تلو توبه وکړه...)اجمل اټک، سمسورپانه (؛

- نن مې ښایسته جانان د سرو ګلو پېرلو ته ځي
د زړه قاتله د زړګوټو قتلولو ته ځي
څومره زما غوندې ببوسه به ورګوري اوتر
د سیند څپه ده د ببوزلو قتلولو ته ځي...)عبدالهادي هادي، هماغه (؛

ـ زه چې تخلیق شومه، پر سیند د شباب پربوتمه
په یوه څپه لکه مانۍ د حباب پربوتمه

ketabton.com - The Digital Library

د ژوند تیارو کې یې نژدې ملګری زه ګڼلم
خو پر سهر له سترګو زه لکه خواب پرېوتمه...)مصطفی سالک، هماغه(،
- څوک بتکده ودانوي، چا جوماتونه جوړ کړه
دلته خو نشته داسې خلک، چې یې زړونه جوړ کړه
راشه چې ستورو ته مې ستا، د راتلو غږ کړی دی
ګوره هېنداري د سپوږمۍ، ته یې ځانونه جوړ کړه...)سالک، لېمه،۴ګڼه(؛

- ځم په ښکار پسې د زړه په باز مرغۍ رانیسم
ږلۍ وهلې، وزرماتې توتکۍ رانیسم
لکه چې تېر عمر مې بیا په واپسۍ کې راغی
) نه چې د ژوند تېر پسرلی مې بیرته بیا راغلی(
چې په اوبو کې تصویرونه)انځورونه(د سپوږمۍ رانیسم...
)نورشاه نوراني، هیله، ۱۹ګڼه(،

- مه وهه ظالمه دغه ښکلي پرمخ مه وهه
دا د ګلو څانګه نازولې پرمخ مه وهه
نه شي ټینګېدلای د دوی آه ته دا جګ غرونه هم
دا د ګل غوټۍ، دا خندېدلې پرمخ مه وهه...)قیوم مینه وال، هماغه(؛

- چې قاتل ته ښیي لار زموږ د کلي
ورپسې به وي ازار زموږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته وایي
داساده ساده هوښیار زموږ د کلي...)هېواد شېرزاد، روزګان،۲۲/۲۱ګڼه(؛

- چې سره غرمه شي، له ګربوان سره سندرې وایم
لکه ساده ماشوم، له ځان سره سندرې وایم
ستوري لاسونه پرکوي، سپوږمۍ ګډ ېږي ورته
زه چې شپېلۍ کې، له جانان سره سندرې وایم...
)صالح محمد صالح، هماغه(؛

---

ketabton.com - The Digital Library

- د خیال وزرې مې کمکي اند ته پرواز ورکوي
هم مې معصوم زړګی د چا زړه ته اواز ورکوي
درخو په لاسو کې ځوندۍ ورته د مینې راوړ
ځکه ادم چې نن رباب ته نوی ساز ورکوي...)ذبیح احساس، هماغه (؛

- یو زړه دی غمجن شوی، په ګوګل کې ایسار شوی
د تېښتې لارې نشته، په مورچل کې ایسار شوی
د سرو شونډو خوناب نه یې، پیاله کړه خپله ډکه
رندانو سره مست شو ،په محفل کې ایسار شوی...
)نفیسه مالیار کوچۍ، سمسور (؛

- ښادي سخته، غم اسانه کورته راشي
بې بلنې، بې پرسانه کورته راشي
په ورتلو راتلو یې ستړی کړم، خو ولې
ریبار تش لاس، پښېمانه کورته راشي...)افضل ټکور، لېمه ۴ ګڼه (؛

- نه سر د ټیټېدو لرم، نه ژبه د زاریو
جنون ټکورومه، په اورونو د خولګیو...
نېستۍ دي، بې ارزۍ دي،دیدنۍ دي، نامېندۍ دي
پر سر را سره درومي، لکه چتر د ږلیو...)معصوم هوتک، لېمه ۸ ګڼه (؛

- خدایزده چې کوم تشویش اخېستې به وه
راغله موسکۍ شوه لاس یې وغځاوه
زما د ذهن پر رڼه هېنداره
تار د تېره الماس یې وغځاوه...)شرر ساپی، ښکلا ۲۹ ګڼه (؛

د شب پرستو)مانښامپالو (سپکاوی په سهارونو کوو
مورږ د منصور مریدان)پلیوني (مینه د دارونو کوو
بیابه خرڅ شوی یوسف بیرته خپل کنعان ته راشي
بیا تري تعبیر به د وحشي وحشي خوبونو کوو...)هماغه اخځ (؛

ketabton.com - The Digital Library

- ساقي د)ا (ستا د مرحمت لپاره
څارو قسمت د خپلو زړو لاره کې
په خپل همت به يې زرغون کړي ګانده
کاروان روان د غرو ميرو لاره کې...)ابراهيم همکار، رښا۴ګنه (؛

دا هم زمور د هندي- پارسي غزل د اوسني مخکښ پاتوړي استاد صديق پسرلي يو دوې بېلګې:
- د مجهول پرا و پر لور مو، هر نفس اخلي ګامونه
د سېلاب پر اوږو باندې، خار و خس اخلي ګامونه
نه پر ويښه څه ارام شته، نه په خوب کې څه هوسا شو
په هوس اخلو ګامونه، که هوس اخلي ګامونه...)د نی کوڅه (؛

- زما په ماته خوله کې چې مانې و هڅېدې
د حسن په لېمو کې بهانې و هڅېدې
پرچا به لمر ختلی وي، پرچا به شي مانښام
که بيا راستنېدونکې زماني و هڅېدې...)هماغه (.

په ازادو بېلګو کې

ورک شه
ورک شه
يه خزانه،
دا تک زړ زبېښلی مخ دې...
ما په تېر کې
پر تا بايلل
سره او سپين و شنه زرغون پسرلي واړه !
)اند و ژوند ۳۳-۳۴ (؛

- ستا پر سرو شونډو مې
پرتم د سورکو وينو ناڅې
او دا زما ژيړو زبېښلو ولولو لړه

ketabton.com - The Digital Library

د سترې مينې
د نوو نوو تکلونو تراني اوروي !

- ستا مرمرين لاسونه
دوې اسماني پرښتې
زما د اندوژوندد ذهن پر اوږو تل ناستې
او را ليکي زما د مينې برخليک !

- ستا ښايسته ښکلي پلونه
د ناز خرام انځورگر،
زما د يون بدرگه
او د لمر ښار لره زما د رسېدلو شعر !

- ما ستا د لمرمخ د ليدو په اسره
د گومان توري وريځې وخيرلې
په الماسي تېزو شتيو د باور د بربښنا !
)رزم و بزم ۸۹-۱۳۲ (؛

- کاشکې خوب شواى
چې مې ځاى لکه رانجه شواى
ستاد سترگو په ککو کې !
)اند و واند (؛
- ته تيره تيره
سراسر غلې غليا،
زه تږى تږى
ستا د تيرې تيرې غږ
د اوچتيا هغسې !
)هماغه۲۰۰ (؛

- که د انځرو ونه گل ونيسي

ketabton.com - The Digital Library

زه به مې سترګې باغ کې وکرمه
او تر سبا پورې به
د وږمې لار وخارم،
او دا توتې،
توتې،
توتې،
زړه به مې
د شنې وږمې پر لاره،
پانې،
پانې،
وشیندمه...
)کاوون، د باد په کنډوالو کې۱۴۰ (؛

- بارانه وورېږه،
وورېږه
چې سارایي ګلونه
د وچکالۍ څپېړو و رېژول
او د غوټیو شونډې
د سرو تنباکو په ځولیو کې ټالونه وهي
)ننګیال، هغه شېبې، هغه کلونه (،

- نیمه شپه ده، نیمه شپه ده
د سپوږمۍ څانګوته ناست یم
یو څو سیوري راته ناڅي
لکه ډمې عربانې
د جنت پیالې یې راوړې
څه وږېښمینې پرېښتې دي؟
رانه اخلي تاج د عقل
د جنون جوغه یې راکړه...
اوس د زړه پر پانو لیکم

ketabton.com - The Digital Library

ستا د دوه سترګو غزلې
لکه خدای چې مینه لیک کړه
دا د حورو په لاسونو.) ننګیال، جنوري۱۹۹۱ (؛

- زمونږ په خړو کروندو کې
د اورونو سرې ولې بهېږي.
مونږ هم په لپو لپو ،
دا سرې سکروټې جام پر سر اړوو.
د خپلو وچو شېبو ،
د کلو تندې ته پر اور باندې اوبه ورکوو ،

د جنتونو شنو فصلونو ،
زمونږ د کلي له باغونو سره ،
لا له پخوانه مخه ښه کړې ده !
)فاروق فردا ، لېمه ۲ ګڼه (،

- هلته د غره شمله کې مینه شنه شوه
او یوه څانګه یې قامت شوه د))چا ((
)او یوه څانګه یې شوه ونه د چا (
))چا ((ورته ګام پورته کړ
خدای خبر څوک وو ، مګر
ماته یې سیوری د شاعر ښکاره شو.
)غفور لېوال، لېمه، اوومه ګڼه (؛

- دا خپل بد راته د چا له ښو نه ښه دي
که مري مرمه
بربښوي مې د زړه مراندې
په دردونو یې درد ږږم)پیوند ، د سپنما یاران ۹۹ (،

- د نامردو د خبرو ځواب کړای شم

ketabton.com - The Digital Library

خو:
د ځواب توري شرمېږي په ځواب)هماغه۱۱۲ (؛

- زه لا پرخپلو اوږو بار وم
هېڅ امام مې نه وو
چې جنازه مې وکړي،
خو د نړۍ د تقدیرونو پاچا
زما په برخه کې بیا ژوند ولیکه
هوګې، خرپې د کوم ملنګ د پاکو پلونو راغی
او د غنمو دوه درې وړې یې
د نور په ګوتو،
زما سپېرو څنګو کې ورو وتومبل
ماته یې ژوند وبانبه
او زه بیا ببرته))زه ((شوم)حکمت مالیار، هیله، ۱۹ ګڼه (؛

- د تقدس لمر ته
تود شومه، لړوغوړېدم
نو ما
ایمان تري وغوښت
وې یې
زما غوندې یو لمر شه او)خپل (ځان وسوځه
چې د ابهام په دښت کې
توره شپه رڼا غواړي.
ما وې زه ستړی یم،
ببوسه یم، وبرېښمه
د سولې په چم،
ماته یو کور راکړه ببکوره یمه !
وې ویې، د مینې ښارته کډه وکړه !
ما وې هغه چېرته دی لار رانښیه !
وې یې

ketabton.com - The Digital Library

گرېوان څيرې او ځان بربنډ کړه،
بيا په خپل پوست کې پټ شه
د مور)د (رحم ماشومه !
يوه ښايسته رويا ده.)امان الله ساهو ، د ساهو ياد ۱۷۰-۱۷۱ (؛

- ستا د يونليک
آ ناتمامه کيسه
لکه بسمل مره نيمڑوانديې پاتې؛
ستا د ارمان ارمان ژوندون
د امېدونو غوټې
لکه د تت اسمان سپېدوکې
لا لهاندې پاتې...)لطف الله مشعل، هماغه ۱۰۵ (؛

- يو تصور وو ،
يو خيال وو ، د خوب ليده وه
چې تېر شول پر وختونو مهالونو...
رابه نه شي بيا هغسې ښه وختونه،
ستر خيالونه...)قادر انډيوال، هماغه ۹۱ (؛

- ته هلته يې،
که زه لاس وخوځوم، که يې ونه خوځوم
لکه وږمه هسې پر پلې لاره
لکه سپېدار باندې چا نوم ليکلی
لکه په خوب کې څوک پر ستوري مين...ببکسيار، هماغه ۳۷ (؛

- ما مې دا خپله هيله
ستاد کمڅو پر څوکو
هسې ليدلې اشنا
چې توري شپې ته پر سر
د لمر له کوره ځنې

ketabton.com - The Digital Library

شغلې د نور لټوي...)ن.تکل، هماغه ۵۲ (؛

- زه يې په زور له ميکدې وا ېستم
او ته پخپله خوښه
له هغه ښکلي کعبې ببرته راغلې
)له هغه ښکلي کوره بيرته راغلې... (
نو
زاهده ووايه اوس
)نو، ته اوس ووايه زاهده راته، (
زما او ستا مينه کې څومره فرق دی؟)ع. سحر، پاس سپوږمی ۱۳ (؛

- چا کابل لوټ کړ يا ره
چا جلال)ا (باد تالاکړ
زما د زړه بازار لا تاته
غوړېدلی پروت دی)رحمت شاه سايل،ژوندون، جون ۹۷ (؛

ماته ستر کابل په ژوبله ژوبله ژبه
وويل:
زه د خپل ولس، خپلو بچو له لاسه خواريم.)صابر هماغه (؛

- ستا د موسکا د ښاپېرۍ
ورېښمين لاسونه مې
پر زړه پربوتل،
داسې پرې ولګېدل
لکه ملهم چې د کابل د يتيم،
پر زخم ووهې
او ورغېږې !)طاهر کانی، سمسورپانه (؛

- که راته وبخښې ټول ستوری
د لمرو په شانې

ketabton.com - The Digital Library

او اوبه راکړې د سپورمۍ د چینو
جامې مې جوړې کړې د حریر) ! (او شبنم..
زه به دې ټولو باندې څه وکړمه
زه به دې ټولو ته تفسیر څنګه شم
د دغو ټولو د بلوغ حسن به څوک وستایي
زما دهستۍ زما د ښایست بها)بیه (به څوک وټاکي؟
زما خاوند ، زما مېړه، زما)بې (تفسیره حسن
بېګا د بل چا پر پالنګ ختلی
و ماته نه راګوري
ځکه هغه دویم واده کړی دی !)پروین ملال، ښکلا ، شلمه ګڼه (؛

- وطن مې لکه د وینو غوټۍ
لکه د اوښکو څپه
لکه له شونډو پرشاشوې موسکا
لکه له زړه نه راوتلې سلګۍ
د ویر پر پانې باندې ونړېده.)حنیف بکتاش (؛

-- چې منګولې مې جانانه !
ستا پر سرو منګولو کښنووې
سره ګلاب مې
په لاسونو کې
راشنه شول)نور محمد لاهو ، هیله، ۱۱ګڼه (؛

-...یه د سپورمۍ د یخو یخو پلوشو څښتنه
زما روان راوینې کړه !
هغه رومان چې وپروونکې فلسفې و مینځې،
دغه رومان مې د وطن د ښار یو شپول کړه،
چې د اسختچاري دښمنان مې د ښارونو ګلالي وګړي
له خپلو څانګو نه نور نه شوکوي؛
- غواړې چې ماهېره کړې

ketabton.com - The Digital Library

زه به دې هېره شمه ! !؟
نو ته به خپل زړه ته
څه ووایې
دروغ...؟
نه باور نه کوم
ته دروغجن نه یې !)فریده هوډ ، هیله، ۱۱ګڼه (؛

- د سبا نسیم یې غوږ ته زېرى راوړ
چې به بیا غوټې ګل کېږي
انتظار نو ختم شوى
پر چمن به خوشبویي شي
شنې غوټې به سره ګلان شي
چې په هیلو د سباوي
ها چې ژوند ته هوسېږي)خالد بارګامی، لېمه، ۱۰ ګڼه (؛

- ... سر تر پښو یو اسوپلی یم
اوښکې اوښکې یم دردونه
خوشالۍ له ما نه تښتي !
ټول ګوګل مې هدیره شو
درست غمونه پکې ښخ دي
زما دا هیلې پسې ژاړي
زه به دومره ورته وایم:
چې شئ !
چې شئ ژړا بس کړئ !
مات تقدیر سره به څه کړو ؟)عزیزه صدیقي، هماغه (؛

- ستا د واده سندره
زما په زړه کې نیمه خوا پاتې شوه
د خندا ګانو اداګانو او خوښیو ډالۍ
زما له سترګونه د اوښکو په نوم وځښېدې

ketabton.com - The Digital Library

ځکه چې ما به شمېرل ستا د ښادۍ ګلونه..)صفیه، هماغه ۴۸ (؛

- دا خپل دروغجن باور په کانو ولم،
لکه حاجي چې
په مکه کې د شیطان څېره
په کانو ولي !)عارف خزان، لېمه، ۸ګڼه (؛

- شین سهر وو غوړېدلی
د لمر سترګه په اسمان کې
د جانان د مخ په شانې ځلېدله... نجیب اله وصال)هماغه (؛

- لکه د خور پر تیږو
او یا د کانو پر کور
چې نابېره سېلابونه راشي
ستا د یادونو توپاني څپو پر ما هم
زلزله راوسته،
او ستا د مینې په سوداکې اشنا ،
لکه یاغي غرڅنۍ
د بوټو منځ کې مې بې سده غونډې لار وهله
او د طبیعت پر یوه پاکه غونډۍ
د شنه اسمان له لاندې،
د ملنګانو په څېر
مخ پر قبله پرېوتم.)درمحمد خپلواک، لېمه ۱۲ګڼه (؛

- زما ځواني، خوارې خوارې مې د ځوانۍ خوبونه
هېڅا تعبیر نه کړه،
خو د جنګ په سوځنده لمبو کې وسول
زما ویده خیالونه
بس را ونه تخنېده،

ketabton.com - The Digital Library

بې روحه پاتې شول،
ویده پاتې شول ! !؟)صفیه، د ټولګې پر دوتنه (؛

- - -

او په پای یوه داسې ازاده ببلګه چې د وسمهالي پرمختللي شعر سېمبولونه رانغاړي:
- بیا د وړانګو پر آس سپور
او د نور نېزه په لاس کې
د لمر اتل رادانګي و میدان د معرکې ته
ښځوي د نېزې څوکه
بیا د شپې په تور ټټر کې
ورځوي ډبرین زړه د تربړمیو
رنګوي د کوهوس د تورو لوبو
توري خونې
جوړوي د مینې غرونه
له زرینو پلوشونه
دروي د یار پر کلي
رونړ بیرغ د رنړو هیلو.)خلیل مخلص، هیله ۱۹ ګڼه (؛

- - -

- زه مین وم، زه عشق وم
زه مین یم، زه عاشق یم
له کوم وخته چې زه پوه شوم
پر دا خپلو جوړه لاسو
د هر یوه په توپیرونو
له هغې شېبې تر اوسه
ما دي ډېرې مینې کړي...)عزت الله پېژاند ، هماغه (؛

- - -

- ما د رنځور لالي پرهر ته نذرانه کړئ خلکو،
لوګی لوګی مې کړئ،
د سپېلنو په شانې !
بیا نو لاسونه جګ کړئ،
خدای ته زاري وکړئ !

ketabton.com - The Digital Library

چې پرهرونو ته يې
بيرته شفاور کړي !
په ژړا سرو سترګو ته يې
بيرته خندا ورکړي...
ما نذرانه کړئ ورته،
ما نذرانه کړئ ورته !)هارون ګران، شمشاد ۲/۱-۲ ګڼه (؛

ژوند د))ژوند ((لپاره ژوند دی
ژوند د))خوند ((لپاره مرګ
بويه ژوند د عنقا سيوری
د هوس له سيوري لرې...)تاج محمد ياری، شمشاد۱/۴-ګڼه۲ (.

د سپين شعر بېلګې:

- د بېلتانه زړو د بوالونو
زما او ستا ګډ اواز
کلابند کړی دی،
نو راشه
چې په ګډه سره
دا زاړه د بوالونه
له بېخه را ونړوو
او کلابندي ماته کړو !)اند و واند ۹۲ (؛

- زه د خپل ځان مړی
په خپلو سپېرو لاسونو)باندي(نه ښخوم
په سپېرو خاورو کې.
د ژوند په دې تياره قبر کې
زه د خپل د رڼاګانو
د لمرونو قتل نه کومه.
په خدايه ماته زنده ګي را ،

ketabton.com - The Digital Library

یوه ښکلې جانانه زنده ګي،
مستي مستي، نغمه نغمه، ټپه ټپه زنده ګي.
یه خدایه مینه راکه،
ما ته محبت راکه،
دغه احساس را
داسې قوت راکه چې
زه د لمرونو د رڼا تخمونه وشیندمه
)حبیب تاثیر، لمبه، دویمه ګڼه ۲۰۰۴ (؛

زما پر دې وچو او شودیارو شونډو
کلونه کېږي
د خوښۍ د زېرې
باران راغلی نه دی.
د امېدو ستړی جرس مې
د زړګي دلویو غرونو منځ کې
د لویې لارې پر سر
د پسرلي تازه تازه وږمو کاروان ته
انتظار باسي...
خو ستا د وترو وترو شونډو
پسرلی څنګه د سرو
او)د (تازه ګلونو
د بڼې په غېږه کې تل
موسکۍ موسکۍ ښکاري ! !؟
)طاهر کاڼی، سمسور پاڼه (؛

- هرڅه کېدای شي، خو
دا هېڅکله نه شي کېدای چې
زه به ستایم او ته به د بل !
دا خیال دی دا محال دی،
دا حقیقت نه لري،

ketabton.com - The Digital Library

دا محبت نه لري...
ځکه چې مینه یو عبادت دی
او عبادت درواغ نه شي کېدای !)د پنجرې مرغۍ ۱۱۰ (؛
په پای کې هم د فرهاد پېلوځي د نیم مونډې او نیم سپین شعر یوه بېلګه:
ستا د ښکلا خبرې لیکم
درته یې د زړه په وینو
خدایږو چې ښکلې لیکم
جانانه ستا لپاره
زما د زړه زخمونه...)رښا۴ګڼه (.

تلمیح)Insinuation (

تلمیح)Insinuation (چې شاعر په خپل شعر کې یوې پېښې یا کیسې ته نغوته کوي او پکې یې رانغاړي، مانا دا چې کنایه او تضمین او ان اسطوره هممهال پر کار اچوي. د تېر مهال ادبي پېر په استازي د ستر خوشال پر
دوو بېلګو بسنه کوو:
زمانه پر خلقو هسې ازمایښت کا
چې یوسف د قبطیانو زرخرید شه)شو ()پ۳۱۰ (؛
- ده په لاس د بختِ نصر ظلم واخښت
زه د ده له لاسه بند لکه دانیال)پ۵۸۴ (؛

- د جمشید پر زرین جام یې صبر نه کړ
څه ارمان یې د ګدای لرګین کچکول شه)واصل، وییږ برمه۱۸۲ (؛
په اوسنیو شاعرانو کې د سیف الرحمان سلیم یو شعر د یوه ښکلي تلمیح په برکت د یوه متل په خبر ګڼي. ژبې لارکړې ده:
- زما زړه هم پاچا خان دی زده که ستا قیوم خاني ده؛
او د لیکوال یوه ورته سیاسي بېلګې:
- هسې یې زړه راباندې ډک دی، ته وا
فلسطینی حماس موساد ته سپاري
- لا خورا ازموي شیرینه مینه
کرور بېستون چې ما فرهاد ته سپاري ساندې او سندرې۲۳-۲۴ (؛

---

ketabton.com - The Digital Library

لادې مجبوره شي غلام دې نه شي
پښتون، مغول دې شي، بهرام دې نه شي
کعبه د زړونو کې زموږه خدایه
په عشق چې پوه نه وي، امام دې نه شي...
)صدیق بدر، هیله، ۱۹ ګڼه(؛

تر لیکوال راوروسته علي ګل پیوند له دغه هنري ځانګړتیانه تر بل هر همزولي شاعر، ډېر کار اخیستی دی. په یوه څلوریزوال او یوه ازاد شعر کې یې د انبیأسورت ۲۳ آیت ته دوه رازه نغوتې کړې، په بله وینا، اخیسته یې ځنې کړې ده:

- چې څه کړمه زما خوښه
چې څه وایم، هغه کېږي
نه له ما کړي څوک پوښتنه
نه مې لاس پکې ریږدي...)د سپنما یاران ۵۴(؛
وی خدای یو دی
دغه لمر او سپوږمۍ دواړه
چې څه ښه دي، څه نا ښه دي
ټول د ده په)وشه !(شته دي...)هماغه ۲۰(؛

او داهم د لیکوال د یو لړ تلمیحاتو یوه بېلګه، چې په یوه ازاد شعرکې یې دوو غبرګو سورتونو))زلزال((او))الشمس((ته نغوتې کړې دي:

ولیدل ما په غړولو سترګو،
په دغو خپلو ګناهګارو سترګو
چې هغه دنګ و پولادي برجونه،
ها نا لاسبرې اسمانځکې مانۍ...
څنګه رارژي،
اوړه اوړه او رانجه کېږي پسې،
ستوري سپوږمۍ،
د ورټو ورټو رڼو اوښکو په څېر-
د هسک له سترګو راتویږي پسې.
د لمر هېنداره ده یو مخ

ketabton.com - The Digital Library

تورو لوخړو ، شنو ډډوزو ، گردلو نغاړلې ،
د ورځې نوم نور له کلیزې د مهال لښلی... ترپایه)ناچاپ (؛

- که چېرې و پوښتم چا:
پېژند گلوي مې څه ده ،
په کوم هېواد او سیمې اړه لرم؟
دومره به ووایم چې:
هابېل مې نوم
او د ادم بچی وم،
جنتي خاوره یې دوزخ کړه پرما
او
اوس مې سوې ستي پاتې درنگه
لېږدوي چېرې پر اوږو
خپل قاتل ورور
-قابېل -
د کوم ښېنوم و بې نښانه نشت اباد
د مړیستون پر لوري.)زما نړۍ ۱۰۴(.

سمبول)Symbol(

سمبل یا سمبول چې عربي اندول یې)علامت(، پارسي)نماد (او پښتو دا یې)پیلام(دي، په ټولیز ډول هغه څیز یا پدیده ده چې له ځان پرته د یوه بل څیز یا پدیدې څرگندوی اوسي. په ژبه او ادب او بیا شعر کې هغه ویی دی چې د آړې او ټاکلې مانا پرځای یې یوه بله مانا راخپله کړې وي،لکه په اوسني شعر کې چې له))لمر ((څخه)ازادي(مانا اخېستل کېږي، په بله وینا ، لمر راسمبولوي. په دودیز شعر کې له))لمر ((څخه زیاتره د عیني انځورونو)تشبیه، استعاري... (په رغاونه کې کار اخېستل کېږي،لکه:
مخ دې لکه لمر ، د لمر غوندې یا په اړوندو ترڼگونو)لمر مخې(او ځانته د سمبول په توگه یې د کارونگ چېرې بېلگه نیمه پیدا شي، لکه د رحمان بابا په دې شعرکې:
چې اسمان یې مخ پټ کړی په سحاب وو
خدای و ماوته ښکاره کړ هغه))لمر ((بیا
سلېمان لایق تړې په))انقلابي سرود ((کې بیا هم تشبیهي تولوال ترڼگ)اضافي ترکیب(

ketabton.com - The Digital Library

رغولی دی:
گرم شه لا گرم شه یه)د ازادی لمره !(.

تشبیه او استعاره دواړه انځوره که عیني وي یا ذهني، هله پر سمبول)Symbol(اوړي چې له تشبیه نه)مشبه(لرې کړشي او)مشبه به(پاتې شي او له استعاري نه چې مستعارله هیسته شي او)مستعار منه(پاتې شي)له استاد غضنفره په مننه(. هرګوره، دا ورانپوهاوی و نه شي چې په اوسني کره شعر کې کارېدلي او کارېدونکي سمبولونه، یوازې له شتو انځورونو)تشبیهاتو او استعاراتو(څخه د یاد شوي))حذف((زېرنده دي، بلکې د اړوندو شاعرانو د خپل نوښت او څه ناڅه د الهام اولاروی ییږه هم ګڼل کېږي.

د پښتو کلاسیک پېر شعري سمبولونو، هم لکه د نومورو انځورونو غوندې زیاتره له پارسي هغه الهام اخېستی، لکه واخلې))لعل((د شونډو،))بادام((یا)نرګس(د سترګو،))دام((یا سنبل د زلفو د سمبول په توګه. خو دا چې په پښتو کې یې هماغه آر انځورونه ډېرکارول شوي دي، نو هغه لومړنی راکښون نه لري. هرګوره، که کوم پښتو شاعر ورته خپله پښوییزه جوله او جامه وراغوستې وي، یو څه خوند و اغېز راخپلولای شي، د ساري په ډول یې د)لب(پرځای)شونډې(، د)چشم(پرځای)سترګې(او د)زلف(پرځای)زلفې(په پام کې نیولې وي او اړوند سمبولونه یې ډېرګړي)لالونه، بادامونه، دامونه(کارولي وي؛ سنبل خو بې له هغې په پښتو کې یو نوښ نوم)اسم جنس(دی او ډېرګړی هم کارېدای شي.

څنګه چې له ښه مرغه په زیاترو وړاندې کړو نوښتګرانه اوسنیو بېلګو کې سمبولونه ښایسته ډېر راغلي دي، نو دغلته یې له نورو بېلګو نه تېرېږو.)د سمبول د لازیاتې پېژندګلوی او بېلګو لپاره: د شاه سعود لیکنه، لېمه ۹-۱۰ ګڼه(

اسطوره)Myth(
عربي اسطوره، انګرېزي مېتخ myth چې له یوناني mathosڅخه آره اخلي او مانا یې)ویی، خبره(ده. دیني پوهنغونډ)Religion Encyclopedia(
لیکي چې یوناني لوګوس logos هم په همدې مانا دی، په دې توپیر چې لوګوس په استدلالي ښکالوه)بحث(کې کارول کېږي او مېتوس هغه ویی
دی چې په کیسه او روایت کې راځي. په دې توګه په کیسه او افسانه کې هر کارېدلی یا کارېدونکی ویی اسطوره بللای شواو په ښکالوه)بحث(کې ټول کارېدونکي وییونه لوګوس

ketabton.com - The Digital Library

نومولای شو. لوگوس راوروسته د)پوهنې(
په جاج په یوناني کې د –لوگي او په لاتین کې د –لوجي په بڼه کارول شوی او عربي د))لغت((
په بڼه د)ژبې(او)کلمې(په جاج و مانا راپور کړی دی.
)د اسطورې د ښه ترا پېژندنې لپاره: شاه سعود ، د پوهاند زیار په شعرکې مېت یا اسطوره، لېمه ۱۰ ګڼه(.
دلته د دې ټکي هېرول هم په کار نه دي چې اسطوره په یوه مهال کې سېمبول هم دی، مانا دا چې دغلته بیاهم له سېمبول، په بله وینا ، له اسطوره یې سېمبول)mythological symbol(سره مخ کېږو ؛ په همدومره توپیر چې پر سېمبول باندې پوهېدل اسانه دي او دا کار د کتنې)مشاهدې(او لوستنې اوربدنې له لارې کېدون موندلای شي، خو اسطوره یې سېمبول د پوهېدنې لپاره څه غور و ژورتیا اړینه بربښي. د ساري په توګه بې له دې څوک پر))اهریمن((نه پوهېږي چې څه راسېمبولوي او موخه مانا یې څه ده !
که له بل ګوټپېره وکتل شي، هره اسطوره او بیا اسطوره یې شعر و کیسه دننه دننه له سېمبولونو سره کار لري، په بله وینا ، د اسطورې ژبه له آره سېمبولیکه ده. نو کله چې د اسطوره یې سېمبول نومونه کاروو ، موخه مو په ټوله کې د هماغې ټاکلې اسطورې یو بیاځلې سېمبولایزېشن دی.

په هره توګه، اسطوره که یو خواد شعر په ژبنې سپما او کښنکلتیا کې تر سېمبول هم ډېره وندې اخلي، بلخوایې د ننني هنري جولې په رنګینې کې لا په زړه پورې وندې پرځای کولای شي. ځکه زیاتره یوه درسته کیسه او شأنِ نزول رانغاړي. هرګوره،))مېتولوجي((نومونه)اصطلاح(مو هم چې تر نورو هنرونو یې په شعرکې د کار اخېستنې زیات ټینګار کېږي، وار له مخه سترګوته)Myth(نېغ دروي. که نه د دې توک په ګډون ګرده هنري رغنده ټوکونه یا اوزار، لکه څنګه چې پرله پسې مو راغبرګ کړل، یو مخیز د))خیال((زېږنده بلل کېږي او یو هم بهرنې رښتینې)واقعي(هستي نه لري او په دې ډول تر))مېتولوجې((غوندې نوم لاندې راځي.

له هنر او بیا شعر سره د مېتولوجې نه شلېدونکی یا))دیالکتیکي تړاو((دا رازبادوي چې انسان د رښتینې یا واقعي نړۍ تر څنګه له))خیالي((هغې سره هم اړ او تړاو لري. هغه نار ژبدلي ارمانونه او نا خړوبېدلې هیلې او غوښتنې یې چې له وړکینې راهیسې ناڅانخبرې)تحت الشعوري(نړۍ ته چار ناچار ورتمبول شوې او زېرمه شوې، بې له دې چې پوه شي، د بڼه یې اړباسي، د همداسې یوه خوالګر په لټه کې شي یا د چا خبره یوې))خیالي((نړۍ ته پنا یوسي.
نو که یو مخیز یې ورخړوب نه شي کړای، د یوه مُسکن))درد ارامي((درمل هومره خو یې ور سپکولای او ارامولای شي؛ استېتیکي) ښکلاییز(ذوق خړوبېدنه، یا په ساده ژبه، خوند

ketabton.com - The Digital Library

اخپستنه که غریزه یې هم وي، له هماغې ناڅانخبرې ((زېرمې ((سره ټینګ و ترینګ تړاو لري. نېکمرغه به لا هاغه وي چې د مینه وال پرځای یې پخپله د پنځونې ویاړ ولرلای شي. هغه چې دا یوه لار هم پسې نه اخلي، یا به یې روانې ناروغۍ ځوروي، یا به ببلارې کېږي او نور به ځوروي.

راځو دېته چې یو شاعر هر څومره ډېره او هراړخیزه ((مېتولوجي ((راخپله کړای شي، هغومره نوښتګر پرېوځي. په دې لړکې پر ببلابېلو ذهني انځورونو او سمبولونو سربېره ((اسطوره ((هم پوره په پام کې ونیسي. داسې هم نه چې پر دودیزو پښتنې)دېو، نېاپېرۍ... (او سامي)هابل و قابل، لیلا او مجنون... (اسطورو بسیا پاتې شي، بلکې لا زیات زور پر آریایي)اګنیو، اسورا، دېوتا... (، آریاني)اهورا، اهریمن، میترا... (او بیا پر نړیوالو، لکه یوناني)زیوس، پرومېتوس، لوګوس... (، رومي)افرودیتا، فلورا... (... هغو واچوي. ځکه دواړه لومړنۍ دا ډېرې سولېدلې او د چا خبره ګړسره د کرغېړنتیا)ابتذال (تر بریده رسېدلې، هغه هم له ډېر لږ جولیز او مانیز ادلون بدلون سره !

لیکوال ښایي، د نوي شعر ړومبنۍ استازی وي چې هم یې په زړو دودیزو اسطوروکې د ادلون بدلون هڅه کړې او هم یې د دغو نورو په کارونه او دودونه کې تر ټولو زیاته ونډه پرځای کړې ده. په دغه تړاو د شاه سعود له خوا په یاده شوې لیکنه کې له اړوندو ببلګو او هم له نویو کارول شویو هغو څخه پر یو څو بسنه کوو:

لومړی له د پخوانیو نورستانیانو د خدایګوټو)ارباب الانواعو (له څو نومونو راپیلوو چې په))الینا ((نومي ازاد شعر راغلي دي:

یوش)د شر خدایګوټی (؛ ترسکن)د انګورو او نورو شرابو- لکه سته، خدایګوټی (؛ یمرا)پنځګر (، مرا)تر ګردو لوی پنځګرچې تراوسه پرې لوړي (؛ ګېش)د ښېګڼې خدایګوټی (؛ اندر andr)د کرکیلې او ښېرازۍ خدایګوټی (...)سوزونه او سازونه ۱۳۰ = ۱۳۵ (؛ او بیا ځینې)آریایي، آریاني، سامي، یوناني او رومي (اسطوري د اړوندو ببلګو په غور چاڼ کې وړاندې کېږي:

- نوړي د ایوا د اهورا د مزدک څلي زما
د اواز سیوري اهریمن په غشو ولي زما
ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل
چې د ازل قلم په برخه ول لیکلي زما ،

---

ketabton.com - The Digital Library

- د لمر څرک له نارنجباغه، پر وړانگنو وزرونو
هسک د عرش مزدک پر لوي، براق وزمه والوتلې
ته که ولاړې تر معراجه د ناپای ښایست تر ستونځه
ما سره کیسې د مینې، دې لا هسې خوبولې،

- څه د مهال زلیخایي ناخوالو
ښکلی یوسف کړ په تزویر زولانه
پرې ! شي پرځای د بېګناه))حسنک ((
کوم ګناهګار امیر وزیر زولانه..
)ناچاپ(،

- د منصوری مینې زباد نه دی، څه دی،
دا چې د دار پر لوړې لار لنډوو
چې بې اجله مرګ ته ماتې ورکړو
مورِد))لزار((پر لوړې لار لنډوو
د اورتونو د خوګلنونو په یاد
د))نووهار((پر لوړې لار لنډوو...؛

- غږ مې نه رسي تر عرشه، د اسمان لاړې اوږدې شوې
د بوتایان راته راخېرمه، د یزدان لاړې اوږدې شوې...؛

- روان تخت د سلیمان به څه ارمانم
لکه لمر کړم د))سبا((پر لوړې لاره
- ما امرلې یې د مینې په ټرون کې
له دایوانه، د مزدا پر لوړې لاره...
)زیار، ناچاپ(؛

- شمر نظر مې زړه ټرې سترګو کې
اشنا حسین خاطر شړې سترګو کې
خیالي رستم مې پر تندي پرې ولې

ketabton.com - The Digital Library

څه جادو ګر کانې راوړې ستر ګو کې...
)اختیار سباوون، لېمه ۵ ګڼه (؛
په ازادو ببلګو کې:
- مه شه
چې رود د کهکشان کړې غلی
د اهورا د هسک د لمر
پاک و سپېڅلی تلبلاندی اورتون
او دا د ځمکې ټول پاکزړي مومنان اورپښتي و سولوي
له نهیلیه خپل تندي د زره تشت د مړو نغرو
پر خو ګلنونو باندې
پرېږده لمبې د ببزوالې اګنیو
- لکه سرکښی قهرژلی اورشیند -
چې تک تور کانې له یومخې پر ویلوب بدلوي،
تورتیې خیرې د دایوا د ګناهونو واړه وسوځوي...
)د سبرونو نخا ۷-۸ (،

- ستا د ښکلا، ناز و ادا په زمزمې چینه کې
لامبې زما د پاکې مینې د شعر ښکلې حورې
چې د کعبې د سپېڅلتیا د لمر د خدای د نمنځ طواف په نیت
احرام وتړي
پرېږده،
- د خدای په کور کې-
زما د شعر دغه سپېڅلې حورې،
د سر په ستر ګو له نژدې وګورې
چې د ببلارو))امتیانو ((د تورتیو ګناهو له اغېز
د))اسود تیږه ((هسې نوره هم تورېږي پسې.
پرېږده زما د جنتي مینې د شعر پرتمینې حورې
هلته وروړاندې د))مینا ((په پښو کې
ننداره وکړي د جمرو د کانو،
- ها د سجیل د سرو سکروټو کانو-

ketabton.com - The Digital Library

له هري لوري چې راووري هسې
پر تورو دربلو شیطاني اروا وو.
پربږه،
زما د))خلیلي ((مینې د شعر نازولې حورې
کړې د لوی خدای په پاک سپېځلي جنتي حرم کې،
په انګازو کې د))تکبیر ((او د))لبیک ((د نارو...
دا خپل ځانونه درو،
دا خپل سرونه بلهار ! ! !
)د سبرونو نخا ۱۵(؛

- ته یې سپېځلې،
ته اروا د مریم !
...لا د قابیل، هابیل کیسه ده
د هرچا پر ژبه
او د بلقیس او سلیمان مینه
له ټولو هېره،
ځمکه فساد نیولې،
اسمان کې وربځې دي د کرکې خورې
لا د یزید توره ربیې لاسونه... تر پایه
)سحر، هماغه ۱۹-۲۰(؛

- - د مېترادِ مرینې ښادیانه کې،
د بلهارو دا ډوو پر درنګو باندې
د تورو اروا وو او بسیو ګډامې ته
اهریمن د تورې شپې د بري ساز غږوي
)مفتاح ساپی، نیمګړي انځورونه ۷۸(؛

ډاکتر بسم الله امیر چې په ایران کې یې فلالوجي او بیا اوبستا لوستې، په خپلو ساده نظمونو کې یوه نیمه آریاني اسطوره کاروي، لکه د))کره چغ ((د ټولګه ګۍ په لسم مخ کې:
زردشت، اهورا مزدا، اهریمن، خنثیتي)یوه دبوه یا ښاپیرۍ(، وېکر ته

ketabton.com - The Digital Library

vaēkðrðta)کابل !(.

پوهنمل نظري د)نړۍ د ادبياتو افسانه يي الوتونکي(تر سرليک لاندې په لرغونو ختيزو او لويديزو ادبياتو)او فولکلورونو(کې ببلابېل افسانه يې، په بله وينا، اسطوره يي مرغان راپېژندلي دي،لکه:
الکونوست)روسي(، با)مصري(، پېنګ هونګ)چيني(، ګارودا اوجتايو
)هندي(، تندر)سوېلي افريقا(، ققنوس)مصر(، عنقا)عربي(، پيسا)امريکايي بومي(، رخ)مراکش(، ديماج)پرسيا(، اويمګيګ)بين ا لنهرين(، سيمرغ، ملاچرګک او بوتيمار)افغانستان، ايران او نور(.

نظري په دې تړاو ليکي چې د دې الوتونکو ډېر ډولونه په)خيالي انځورونو او ځانګړتياوو کې(يو له بل سره لږوډېر ورتوالی لري، خو توپير يې د اړوندو ولسونو له ببلابېلو دودونو جالونو او ګروهو زېږنده بولي...)د پوره پوهاوي لپاره: ښکلا ۲۹ ګڼه ۲۸-۳۱مخ(.

ګران نظري په دغه ډله کې يوناني))کسپيراتوس((يا))د توپان مرغه((نه دی راوړی چې نن سبا پر نړيوال کچ د پرمختللي - چپي شعر يو په زړه پورې اسطوره يي سېمبول ګرځېدلی او نژدې ده، په پښتو او پارسي شعر کې هم د دوديزو) ققنس، عنقا، هما... (ځاينا ستی شي !

نګېر ګډون يا حس آميزي)Paradoxy(

دا په دې مانا چې شاعر له يو حسه د بل حس کار واخلي، د ساري په توګه د)ستا غږ اورم(پرځای)ستا غږ وينم(ووايي. په دې ډول چې کوم انځور رغوي، عيني، نه بلکې ذهني بلل کېږي. هر ګوره، دا وړ انځور د عربي، پارسي، پښتو... شعر نن سبا له لويديځه راخپل کړی او په تېرمهال کې يې هېڅ څرک نه دی لګېدلی او په وسمهال کې يې هم د پارسي هومره پښتو ته لاره نه ده موندلې، له دې لامله يې سم له لاسه متې يوه ببلګه د نوي او ازاد شعر مينه والو مخې ته ږدو:

...لالهاند بادونه بياهم
لا هغسې
سا نيولې لارې څاري
د راتلو ستا
چې دې بوی کاندې

ketabton.com - The Digital Library

جړوالی د وېښتانو...

)نوې پېړۍ او نوې زړۍ ۳۳ (؛

- زه دې پسرلیه له ګلانو نه
- پوه شه)د انسان د وینو بوی اورم(

)(؛

- د کنې دنیا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کارم

چې:

د سره تاریخ په پانو کې تلپاتې ترانې شي،

زمانو ته افسانې شي.

)کمال مستان: هېواد ورځپاڼه، ۲۳-۷-۲۲(،

-- د ځنګله د لګېدلي اور له منځه

او د جګو جګو ونو

د مات شوي رنګ د چغو

یوې څړیکې راته وخندل له ورایه

ما وېل اور دی سوزوي مې

چې کتل مې

د غزلو یو شین غږ وو

د ننګیال پر شونډو کېناست.)کمال مستان، لېمه ۲ ګڼه(؛

د دغې لنډۍ د لومړۍ مسرې))سپوږمیه سر وهه راخیژه... ((په بل ګړدودي ځېل))سپوږمیه کړنګ وهه راخیژه... ((کې هم یو راز))نګېرګډون ((لیدل کېږي، ځکه))سروهل ((د))سر راهسکولو یا ښکاربدلو ((ګړنه ده او لید وړ کړن دی، خو))کړنګ وهل ((د لیدو پرځای د اوربدو له حس سره تړاو لري.

حسن تعلیل)Poetical aetiology(

حسن تعلیل چې زیاتره د))عیني ((انځور په توګه کارول شوی، د اړوندو توکو له ټولیز یا

ketabton.com - The Digital Library

برخیز ادلون بدلون سره))ذهني((بڼه را خپلولای شي. د زاړه پښتو ادبي پېر د ښکارندوی له بوللې)پټه خزانه ۵۲ (څخه يې دا بېلګه راخلو:

پر هر کال اټک د ده ښه راغلی کاندې
غوړوي پر څنډو خپل پاسته سالونه

او بيا يې دبشپړې ذهني انځور په توګه له منځني پېړه لومړی د حميد دوې حسنِ مقطعې را اخلو:

لا به کله حميد مينه لېونی کا
په کاته شو ورته کسي د زنځير کج،

د حميد سوزنده شعر وسوم وسوم
دا اواز کاندې رباب له زېړوبمه،

او يايې دا سر بيت:

غره مه شه که پر پښو دې ناخوال پرېوت
د سېلاب له پابوسيه د ېوال پرېوت

- په چشمه به د آفتاب سرسبزه نه شي
د شبنم دانه يې ويلې کړه مجذوبه)شيدا ، د ېوان۳۲۰ (؛

او ورپسې هم يوه وسمهالې بېلګه:

- سمندرمو شو د اوښکو ، د هېندارو توپاني بيا
ځکه شوه د مرغلرو ، پردې سيمه ارزاني بيا...)هماغه۱۳-۱۴ (؛

- سترګې چې د سترګو پرلار ، زړونه وړي
څوک د تورې شپې به ، چرته غله ګوري)حمزه (؛

- خاطره ، يار دې په خيبر کې اوسي
ټوله دره له سپېلنو ډکه ده

مدعا)و (مثل

دا يو داسې انځور دی چې شاعر په يوه مسره کې يو اند يا واند څرګند کړي او په بله کې يې مثل د زباد لپاره وړاندې کاندې. کله هم داسې کېږي چې يو انځور په بل انځور ښه ترا جوت او لا زړه

ketabton.com - The Digital Library

راکښونکی کړي استاد اسد غضنفر په دې اړه داسې څرګندونې کوي:

))مدعا مثل د هندي شاعرۍ خورا مهم خصوصیت دی. دلته د مرکبې تشبیه غوندې ((څو مشبه او مشبه به موندلای شو خو له مرکبې تشبیه یې فرق دادی چې په مدعا مثل کې شاعر هم یو ذهني مفهوم عیني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د یوې ادعا ثابتول او توجیه کول غواړي. دغه تخنیک په کلاسیکو استادانو کې تر هرچا ډېر د شیدا په شاعرۍ کې وینو. په اوسنو کې ښاغلی جلان یو داسې څوک دی چې له مدعا مثل سره یې جوړه ده. مثال:

وخت څومره ساده دی چې تپې مو په رسۍ تړي

چا پر)په (شګو ریګو د دریاب مخه نیولې ده

په اوله مسره کې شاعر یوه ادعا وکړه. په دویمه مسره کې یې د هغې د اثبات لپاره تصویري مثال راوړ. دلته هم د مرکبې تشبیه غوندې د مشبه او مشبه به ارتباط وینو.)چا (د وخت،)تپې (د دریاب او)رسۍ (د شګو ریګو معادل دی. یو بل مثال:

وژني مې ګام په)پر (ګام خو بیاهم مینه ناک دی جانان

د سندرغاړې سل عیبونه یو هنر پټوي

چې دلته سل عیبونه د ګام پر ګام وژلو ، هنر د جانان د مینې او جانان د سندرغاړې معادل دی. د مدعا مثل ببخښنا د تشبیه وي خو د تشبیه ادات پکې نه وي او وجه شبه هم اکثر وخت پکې نه بیانېږي. (()د جلان جادوګر هنر ، بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰)

دغه انځوریز چم په هندي سبک کې زیات پر کار اچول کېږي. له دغه پلوه په پښتنو پلیونیو کې حمید په هر ډول، خوشیدا ببخپوره له میرزا ببدل سره سیالي کړې، خو لومړی یې له ستر خوشاله راپیلوو:

د عالم ډېرې خبرې، د جهان واړه لښکرې

زړه مې نه ښوري له ځایه، غر خو هسې وي کنه

)خوشال،پ (

حمید یې یوه داسې ښکلې ببلګه لري چې د بیت په دویمه مسره کې یې مدعا راوړې او په رومبۍ کې یې ورته مثل:

لکه سر د پسه پر اور غاښونه سپین کا

هسې ماته له ډېر غمه خندا راغله؛

او د شیدا یو څو غوره شاهکارۍ:

- کړي اثر د درد ناله پر سختو زړونو

ketabton.com - The Digital Library

تل د دف په وهل چغې جلاجل کا)د يوان۱۳۷ (،
- د ګريانو سترګو آب سوزان آتش وي
ګوره ابر ! اور د برق پر خرمن بل کا)هماغه۱۴۰ (،
- د صورت په قوت څه شي بې اسبابه
په شبنم کې کوم نهنګ شناوري کا)هماغه۱۲۸ (،
- حقارت د افتاده کړه ګردن ګشه
راغی غر لمن پرغابن و خاکِ پاته)هماغه۳۲۲ (،
- بلندي مې د کهسار په پستیِ بايله
راغلم زه لکه سېلاب و دې صحراته)هماغه۳۲۵ (،
- ګلرخان يوسي عصمت د زاهدانو
اور د شمعې په صحبت کې دامن تروي،
- فلک بار دی د اکراه پر هرچا ايښی
ګوره حال د انحنا په هر هلال کې)هماغه۷۷۰ (،
- د مردانو پر تېغ کله زنګ اثر کا
نه کړه شام د هلال توره مکدره)هماغه۳۸۰ (،
- وانښه په خوله کې، د کهکشان نيسي
حال د اسمان وينې، فتنه جويي کړه)هماغه۸۵۵ (؛

- له اسمانه د چا زور برابر نه دی
زمان ځي پر خپله مخه، شپې تبربرې
قافلې له لارې نه سي اړولای
کاروان ځي پر خپله لاره، سپې غپبرې...
)باري جهاني لبمه۱
په سپين شعر کې:
که خوک د لوړتيا ججوره و نه لري،
په هسې وزرو لوړپدای نه شي...
که نه،
ولې به يې:
له مورِ که څکالکی جوړولای
او مېږی به يې مرګ ته سپارلای !

ketabton.com - The Digital Library

)رزم و بزم ۹ (؛

مخامختیا یا تقابل)Contrast(

په دودیز))بیان و بدیع ((کې تقابل، تضاد ، طباق، لف و نشر، هم له شعري))صنعتونو ((څخه شمېرل کېږي، خو په لاتیني نومونپوهنه کې د دغو درو سرو پر وړاندې یوازې contrast ډېر کارول کېږي که څه هم له لېکزیکي)لغوي پلوه(دغه ترم یوازې د تقابل انډول دی، د تضاد هغه contradiction او داسې نور، خو په شعر، او نورو هنرونو کې زیاتره له همدې لومړۍ نومونې کاراخلي. contrast په شعرکې هماغومره اړین بربښي، لکه په انځورګرۍ کې د رنګونو په تړاو ؛ په همدومره توپیر چې په یوه شعرکې د رنګونو پرځای له ژبنیو توکو سره، له جولیز او مانیز دواړو پلوه، کار لري او هغه دا چې دوه توکي)ویي، وییغونډونه، غونډلي له ببلابېلو جولو او ماناوو سره یو د بل پروړاندې کارول کېږي. سره له دې چې کونترسټ لکه تمثیل، تجنیس، تلازم او داسې نور پر نړیوال کچ انځورونه نه بلل کېږي او له ټولیزې لیکنې یا ادبي ژبې او بیا))نظم((سره د))شعر((برید لیکه رغولای نه شي، خو په ښکلاییز رنګ و خوند کې یو ټولیز چار و نقش پر غاړه اخلي. په دې توګه یې هماغه ببلګې راچانوو چې یا انځور رامنځته کوي او یا د نورو هنري توکو په ښه تراځلېدا او ښکلاکې مرسته کوي، لکه په دې ورورسته ببلګو کې:

- که تېرېدونی، که پرېوتونی
که څوک ښه یونی، که څوک بد یونی

)خوشال، وییزېرمه۱۴۷ (

- په هرڅه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې))پیدا ییه- ناپدید ((شو

) خوشال، پ-۳۱۰ (؛

ستر خوشال په دغه بله ببلګه کې د ښه کړو وییغونډونو له کونترسټ سره د بیت دواړې مسرې سره هم مخامخ کړې دي:

نوره))واړه پښتونخوا ((پرځای مېشته ده
))یودازه ((دې زمانې پکې منصور کړم)پ۵۹۱ (،

او یاهم:

توره چې تېرېږي، خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي، خو خپل یار لره کنه
شېخ دې نمونځ روژه کا ، زه به ډکې پیالې اخلم
هر سړی پیدا دی، خپل خپل کار لره کنه

ketabton.com - The Digital Library

)پ۲۷۵ (؛

-ضرورت کا لکه))غر ((په لمن دفعه
د))چولې ((فکرونه ولې پریشان کړې؟
)شیدا ، پ۷۴۷ (،
-په کور او کلي پورې آتش کړه
ترک خراسان)و (، روم و حبش کړه)هماغه۸۵۴ (؛

چې مې چاته سر ټیټ نه شي، ننګیالی زما ژوندون کړه
زړه زما دې مسلمان وي، تفکرمې د پښتون کړه)حمزه (؛
-د وړو وړو خدایانو دې بنده کړم
لویه خدایه زه به چا چا ته سجده کړم
ملګرتیاکه څو رندان راسره وکړي
دا حرم به یوه لویه میکده کړم (؛

-اوس ګوزاره د زړه په وینه کوو
چې حالات ښه شو ، بیا به مینه کوو...

-ستا د ښایست بهارستان نه خاندي
زما زمو للی ګلستان نه خاندي
لکه غاټول پسرلي پرېښووم پر ډاګ
که ګل پرهر مې پر خزان نه خاندي
دې بې سهاره تروړمی شپې واکمنې
لمر، سپوړمی، ستوري پر اسمان نه خاندي...
)ساندې او سندرې۵۷ (؛

-بنده ګان لوټو د ورځې، خو د شپې یادوو خدای
په لمنځو ، روژو ، حجونو او عمرو یادوو خدای
ملا وایي هرڅه کړې کړه، خوخدای مه باسه له یاده
مور ګناه مینځو په اوښکو ، په توبو یادووخدای

ketabton.com - The Digital Library

دا بمبلې اوږدې ږيرې مو پرې اېښې هسې نه دي
ننواتې په زارو ، وانېه پرخولو يادوو خدای
)يو نظم د کاروان پرغزل ۸-۱۰-۲۰۰۳(

- دا مندړ که کليساده ، که جومات
يا اورتون دی ، که د مينې خرابات
ببل ببل ور دی ، ستا د کور پر لوري مات
لويه خدايه ، هرې خواته دی ستا ذات !
)هادي ، لېمه ۱۲ گڼه(؛
- له ورځې تښتم چې له شوره ډکه ستاغوندې ده
شپې ته پناه وړمه ، شپه چوپه ده زماغوندې ده
په دغه دښته کې شايد د مينې قتل شوی
په دغه دښته کې اوس هم د زړه درزا غوندې ده
...)جيلاني جلان ، تاند اوبپانه(

چې قاتل ته ښيي لار زمونږ د کلي
ورپسې به وي ازار زمونږ د کلي
د خپل کور پته پخپله ورته ښيي
دا ساده ساده هوښيار زمونږ د کلي
)هېواد شېرزاد ، روزگان ۲۱-۲۲ گڼه(؛

پرکلي کله کله باد و باران يوځای راشي
لکه مين ته چې غماز و جانان يوځای راشي
څه ښه تصوير جوړ کړي چې لاس کله دروغځوم
ستا ښکلو سترگو ته موسکا او خپگان يوځای راشي...
)عزت الله شمسزی ، تل افغان اوبپانه(.

په ازادو ببلگو کې:
- چې بالښت يې د تاووس له ښو جوړ وي
او برستن يې د سمورو له پوټکو

ketabton.com - The Digital Library

په څه توګه به د کبر لور اګاه شي
چې خواران او ببوزلان زمور د کلي
د طالب او مجاهد په واکمنۍ کې
د ځوځانو ، مارکوندو له پاسه خوب کا !
)عنایت پویان، منصوري چغې (؛

- واوره باران نه دی
چې په یو رپ کې ودربږي،
واوره چې وربږي،
واوره چې وربږي
نو وربږي
او وربږي.
)استاد شپون، تاند اوبپانه (؛

- که ستا د ناز پر شوندو ،
د لمر پیغام نخبدای،
ما به مات کړی وو د شپې د اوږدبدو طلسم.
هله نخل به مې د څلبر له سپوږمۍ ،
ستورو سره
او ستا د مینې په درو کې به مې
زرغله ځان بلهاري کړی وو خپل...
خو ، زه خو اشینی یم چې:
ته یې لاهسې په درشل کې
د مزدک د ناز غرور ولاړه،
او زما خوله د ببڑبۍ له تورو خاورو ډکه !
)نوې پیړۍ او نوې زرۍ ۴۲ (؛

- شپه ګبنۍ ونیوه،
چوپه چوپتیا پر ربړدبدا وکړ پیل،
د کاروان ستوري اسمان لاړ و نیوه،

ketabton.com - The Digital Library

شعر راوتو کښده.
که د هر شعر پیل و پای دی،
لوی څښتن په خپل قلم لیکلی
خو ته یې زما د هر یو شعر د تول و تال ګلپېغله!
)ناچاپ(.

داهم د))زړه اوخوله((ترسرلیک لاندې په یوه سپین شعرکې مانیز او جولیز غبرګ کونترست یا تقابل:
تا له ماسره د خولې خبره وکړه
اوما له تا سره د زړه.
زه دې په خوله وغولېدم
او زړه مې درکړ،
خو ته پر خپله خوله و نه درېدې
اورادې نه کړه...
هو،
داچې ته نه غواړې،
له ماسره د زړه او خوله لار یوه کړې
او یوخوله زړه راسره
پر یوه لار پل کښېدې،
نو بس:
نوره دې رانه خوله ونیسه،
خوله مې مه لټوه
او زړه مې مه سپړه،
او څنګه مې چې درکړی،
هغسې یې روغ رمټ بیرته راکړه...
نوره نو،
زیاتې ته پوه شه او خوله دې
او
زه پوه شه او زړه مې!!؟
)اندوژوند۹۴-۹۲(.

ketabton.com - The Digital Library

انځورنګ یا تمثیل (play)

انځورنګ (تمثیل)، لکه څومره چې په داستان کې ارزښت لري، په شعر کې یې هم لري او هنري ښکلا او راکښون ور زیاتوي. په ← انځوریز یا مصور (illustrated) او په تېره کیسه یې (allegorical and parabolical) شعر کې خو له رغنده ټوکونو ګڼل کېږي. په لویدیځ کې شعر، که په هر اړم اړه ولري، کیسه یې بڼه راخپله کړې، پلات، تېم، پیل و پای او کرکټرونه لري.

انځورنګ یا تمثیل په سهي مانا باید د یوې پېښې یا صحنې داسې انځور ګڼي وي چې لوستونکی یا اورېدونکی پکې خپل ځان وویني، په نورو ټکو، داسې ونګېږي چې هغه هرڅه یې په مخ کې تېرېږي.

د پښتو ازاد شعر په وړو بېلګو کې هم له هماغه لومړیو څخه رادود شوی، خو په څلوریزوال یا په پارسي نومونه (چارپاره یی) (قافیوال شعر کې ډومبی ځل اجمل) جنت، د پېغلې دوییزې ترڅنګ، لایق او فاراني او په نیم ازادو اوږدو هغو کې پژواک) کلیمه داره روپی. (او بیا پوهاند مجروح) ځانځاني ښامار... (رادود کړی او په څه ناڅه لنډ او بشپړ ازاد شعر کې یې د را دودونې ویاړ د ازاد بهیر د یو شمېر غورځاونو په برخه شوی دی.

د کیسه یې شعر پیلامه له آره له اسطورو سره رادود شوې، په بله وینا، د دغه شعري ځېل ژبه تر هرڅه له مخه مېتولوژیکه رادود شوې او بیا هله یې تمثیلي او سېمبولیک رنګ و خوند راخپل کړی دی. په پښتو کې د دې ژانر پیلامه استاد پوهاند مجروح رانښلولې چې په نیم ازاد شعري کالب کې یې د اروپایي لرغوني پېړ د اسطوره یې یا مېتولوژیکي شعرونو په پلیونی، هغه هم زیات له رواني او فلسفي پرداز سره، څه د نا اشنا سندرو او څه د (ځانځاني ښامار (تر نامه لاندې ښایسته ډېر کیسه یې شعرونه کښلي دي.

ادبپوه لیکوال اسدالله غضنفر د استاد مجروح د ونډې په ترڅ او دغه راز شعرته د سېمبولیک روایت نومونه کاروي او روایت هم داسې راپېژني:

((روایت په ادبي اصطلاحاتو کې ((د هغو خیالي یا واقعي پېښو بیان ته وایي چې ارتباط سره لري. له سېمبولیک روایته منظور دا دی چې په دې اثر کې تر ډېره حده، له پېښو، ځایونو، کرکټرونو او مفاهیمو هم لومړی او مستقیمه معنا اخلو، هم د پردې شا ته نورې معناوې پکې

ketabton.com - The Digital Library

موندلای شو. د ځانځاني ښامار لیکوال... له سمبول له همدا معنا اخلي... ((د لا زیات پوهاوي لپاره:)ځولۍ، لومړۍ او دویمه ګڼه (.

زمونږ تاند لباند ادبي- فلسفي لیکوال اسد اسمایي د لېوال پر هوسۍ ننداړمه د سریزې په ترڅ کې (د سمبول تر څنګ تمثیل د شعر د ولولیز)عاطفي (راکښون لپاره اړین بولي او دوسمهالو نومیالیو شاعرانو له نوښتونو یې ګڼي:
))سمبول او تمثیل په اروپایي شعر کې د عاطفي هیجان په بڼه د)رمبو (،)ولرن (او)بودلر (په اشعارو کې ځان څرګند کړ... ((

غفور لېوا ل بیا په بشپړ ازاد کالب کې لنډ او اوږده تمثیلي او کیسه یي شعرونه نور هم پسې پښتني کړي او یو شمېر سمبولیکې او رومانتیکې او بیا نیم تاریخي- ملي اسطوره یي)mythical (کیسې او ننداړمې یې رادود کړې چې د نورو لویو او وړو ترڅنګ یې د))هوسۍ ((او))ارشاک او اوشاش ((په نامه په خپلو اکه بڼه خپرې کړې هغه، خورا په زړه پورې ببلګې دي.

په دغه لړ کې)) هوسۍ ((ننداړمه)ډرامه (اروانښاد پوهندوی اسمایي له خپلې ادبي- فلسفي شننې سره داسې راپېژني:
))... د لېوال د هوسۍ منظومه یوه داسې شوې هڅه ده چې د خپل زړه خبرې د افسانوي سمبولونو په مرسته وکړي.د ښکلا سمبول)د تورو سترګو مېرمن (د شپېلۍ په اسرار آمېزه غږ زړه بایلي.)مغروره پېغله (چې د تورو سترګو له مېرمني سره ورتوالی لري، د شاعرانه تخیل په ځواک او شپېلۍ په کوډو درې ځله بیا بیا ځان راڅرګندوي، لکه)هېلن (چې څو پېړۍ وروسته د ګویتې د شاعرانه تخیل په ځواک بیا څرګند ېږي... ((

څنګه چې د درو واړو یاد شویو ویناوالو اوږده کیسه یي او تمثیلي اثار په خپلو اکو بڼو چاپ شوي دي او وړاندې ېینه یې د دې کتاب له ججورې بهره ده، نو دلته یې همغه وړې، هغه هم زیاتره یوازې تمثلي ببلګې په لاندې ډول د مینه والو مخې ته ږدو:

... هلته د وچ ډاګ پر لمنه باندې
د مني باد ته یوه کېږدۍ رپېږي
په دې کېږدۍ کې یوه رنځوره ښځه
اوربلوي او له درد و ژړېږي...
)سمسور اوبیانه، له نصیر سهامه په مننه (؛

ketabton.com - The Digital Library

- د ساهو قبر ته ولاړم، شپږ بجې وې، سپین سهار وو
ژوند مې ولیده ویده وو. مرګ مې ولیده، بیدار وو
بیامې لمر طرف ته پام شو، یوه بله ورځ یې راوړه
خو پر مخ یې ژیړ زعفران وو، چې خپه وو، که بیمار وو...
)شاه سعود، د ساهو یاد ۱۰۹(؛

- لاسونه او پښې ځانته، رانژدې کړو چې مانښام شي
له وېرې څخه بندې، دروازې کړو چې مانښام شي
پر ورځ د زاهدانو، غوندې ګرځو په کرار
بدلې د بلا غوندې، څېرې کړو چې مانښام شي...
)حبیب تاثیر، بربښلیک(.

په ازادو بېلګو کې:

- څه ښایسته

رنګینه شپه

د څوارلسمې،

څه عطرینه

سپرلنۍ ورځمه چلېږي!

د))خیالي((پر غرڅپو باندې روانه،

وړې راوړې

د ګلکخونو

پیغامونه...

او زه بوخت

پر نندارې

د هسک د پېغلې

چې بېباکه

بې پروا

لوڅه بربنډه

په رنوب

ketabton.com - The Digital Library

د څپاند سیند کې،
کړي لمبا په مینه مینه !
)زما نړۍ ۴۹مخ ۲۵-۵-۹۴ز (؛

- پر گلکځو د سپینو وریځو پسرلیو زما
سړې سیلی د پاڼړېژ رالوتې،
په تورو نمرو کې ځان نغښتی اسمان،
په ویر ویرژلې ناوکۍ مې د زمولي چمن،
د راپرېوتو سپېدارو په ناورین،
د لښېدلو بلبلانو په یاد.
// // //
باغ په زمولو اند ښنو کې ډوب دی:
د چمېلیو ، رمېلیو وړمې
د باد له کومې، لوټېدلې لارې
د کوم ناچېرې نشت اباد پر لوري ولېږد یدې...
)هماغه ۹۲ -۹۳ (؛

- باران وربږي،
توپان چغې وهي.
د دې سړه ژمي لاسونه د توتیانو بچي
له شنو خوبونو پاڅوي
په یخ نیولو گوتو
د شنو ښکو حرم څېرې ورنه زړونه باسي... تر پایه
)ننگیال،... (؛

- شپه توړۍ پر لاس لکړه
پر همدې لاره شوه تېره
مورۍ دواړه ورپسې ځو
ستا خندا یو ښکلی تاج دی

ketabton.com - The Digital Library

پاس پر زلفو سهر اېښی
مادې ملا نه لاس چاپېرکړ
ستا پر ولي مې سر اېښی
دواړه ځو د ځنګل لورته...
)غ. لېوال، خله چې ته خپه شې۱(؛

- اوبه يې تېرې کړې پر ږيره
لاس يې پر ېمينځلو
ژبه پاکه پاکه...
خو:
د سبا د وينو څاڅکي پر لمن پاتې شو !
)پيوند ، د سپنما ياران۱۰۱(،
- نرۍ لار زمورې له کوره
د شنو شوو په ځنګل کې
د پستو وښو له پاسه
ان، تر سينده رسېدله...

-...-

تروړمۍ وه
يو څو سيوري راپسې شو
زمورې له کوره تر ګودره
جام د پرخې يې رامات کړ
نور يې پرېښووم چې ځمه !
)هماغه(؛

دا څلور خړ دېواله
دا په لرګو پوښلې خونه
څومره مې بده راتله
اوس تړې وتلای نه شم
دلته مې مور ويديده
...)دريا خان، تاند اوبپانه(؛

ketabton.com - The Digital Library

- مامې چې غبرګې سترګې
پاس د اسمان ټټر کې و ګندلې
او بیا ښه ځیر شوم ورته...
ماوې چې ګوندې له ما ښامه مخکې
د پراخ اسمان ټټر کې وګورم
روښانه ستوري ! !؟
)خسرو سنګروال (؛

- درسته شپه
اړخ پر اړخ
د بانډه کټ کې اوړم،
ستاتر پلو لاندې
په نرمه غېږ کې،
یوه شېبه)زه د (ارام په تمه
موږې ماشوم شومه بیا
غوږ پر اواز
ستا اللو ته پروت یم !)ازمون، څنګه دې هېره کړمه۲۴ (.

- دا زما ګوتې ته ګوره
هاچینه در معلومېږي
ها د دوو غونډیو منځ کې
شین نری پیوند یې وینې
سپین ګړونګ درمعلومېږي
کتوري یې د سپوږمۍ چې
پاس پر سرباندې نیولې
تا ته وایم ځیر شه ګوره
دغه لاندې مېنې وینې
چې تر کوچو دې لا سپینې
دغو مېنو ته وربار دي

ketabton.com - The Digital Library

توري کډې د لونګو
زه هم کله کله پیایم
د نظر یو رمه هلته !
)ومان نیازی، لېمه ۱۱ګڼه(.

- هسې د کابل پرانګیو
یوه اونبکه ده
زه لکه ماشوم
ترېنه کیسې غواړم
سره شي هیله هیله شي
د لمر سیوري ته پټه شي
غلې شي ګونګې شي
راستنه شي
راته نه وایي
بس ځنې راوګرځم...
)سید منتظرشاه، هیله ۸ ګڼه(؛

- اخر مې ولیدل داستاد ماشومتوب د تابلوګانو
څو کوشني کورونه
مثلثي)څو درېګوټیز(بامونه
او د څو رنګه دېوالونو منځ کې
په پردو پټې رنګارنګې کړکۍ
خو هلته
ته وا څوک نه اوسېږي...
)احمد تکل، لېمه ۵ ګڼه(؛

اغلې سلمی شاهین)د پښتو ټپې ۵۰ (په یوه ټپه کې))تمثیلي مخاطبه((په نښه کړې ده:

یاري د زور خبره نه ده
اشنا ته وایه چې خوله سمه خوځوینه

ketabton.com - The Digital Library

په کیسه یي)پرابولیک (شعرکې د انځورنګ)تمثیل (بېلګې:
- ستا د ګل بدن له عطرو
پر پاسته وربښمین پالنګ ستا د سینې وم
مست ببسده خوبولی
له ماښامه تر سهاره
ترڅو...
ستا د لمر ښایست زرینو وړانګو
ستا د ګل مخ سباوون په رنو پرخو
له درانه خوبه راویښ کړم
او شوې هله مې رونې
خوبوړې سترګې
په تلپاتې تورتم رونو
رڼاګانو !
)د سبرونو نڅا۲۲ (،

- سپینو کوترو د بامونو پر سر
په خپلو سرو مښوکو ولیکل چې:
څوک به تر))غرو ((زمورږ مینې پیغام ورسوي؟
کلونه وشول،
له آخوا د اور لمبې بلېږي
او راسوځي مو د الوت وزرونه !
)هماغه ۲۲ (؛

- ما وېل،
چې ولېږدوم
دا خپله توره کېږدی،
- لکه د ستورو ببرې-
د پلوشو په مراندو
هسکه د لمر تر وربوی...
خو د تورتم د واټنو لاسونو

ketabton.com - The Digital Library

مراندې کړې پرې
زما د تورې کېږدی
او کړه يې بيرته رانسکوره
د نېستی پر تورو خاورو باندې...
اوس،
هسې ناست يم
لاس تر زنې لاندې
چې دغه توره سپخېدلې،
رنګه بنګه راپرېوتې کېږدی
څنګه راټوله کړم له تورو خاورو،
څنګه يې وپېرمه بيا له سره
او پر هماغه وچ خاورين ځمکني غولي يې بيا
ودرومه بيرته نېغه
د پخوا په شانې !)هماغه ۱۰۷-۱۰۸(؛

شعري ترڼګونه)ترکيبونه(

په شعري کره کتنو کې دا زياته دود ده چې وايي: پلاني شاعر خورا ښه او ښکلي))ترکيبونه((هم کارولي دي. په دغه تړاو استاد اسد غضنفر داسې ليکي:

)) په ترکيب کې چې له دوو ياتر دوو ډېرو کلمو رغېږي، يوه نوې مانا مومو. ترکيبونه پر څلورو ډولونو وېشلای شو: اضافي، وصفي، تشبيهي او استعاري ترکيبونه. د پښتو پخوانو شاعرانو به ترکيبونو ته ډېره توجه نه کوله. په شلمه پېړۍ کې د هنر دې اړخ ته توجه وشوه...: د جلان جادوګر هنر، بهير۱۷-۷-۲۰۱۰ ((.

دلته))ترکيب((د ويپوهنې او بيا وييرغاونې)Word formation(په جاج نه، بلکې د غونډله پوهنې)نحوې(په جاج کارول کېږي او له همدې اړخه د ژبپوهنې په نومونه کې نحوې ترڼګونه)ترکيبونه(، په بله وينا، غونډونه)عبارتونه، فقرې(بلل کېږي. په دې توګه لومړي ډول ته))نحوي ترکيب((ويل کېږي او دويم ډول ته)لغوي ترکيب(.

لومړی ډول د دوو يا زياتوويبونو او وييکو)اداتو(يوه ټولګه ده چې په يوه غونډله)جمله(کې د يوه شننوړ او ونجوړ)قابل تعويض(يوونټ، واحد(په توګه يو تاکلی پښوييز او مانيز چار پرځای کوي، په نورو ټکو، يوه غونډله لومړی پر غونډونو وېشل کېږي، لکه واخلې)سپوږمۍ او زمری- د مازيګر پر درد بجو- په ملې بس کې- يوه سترادبي بنډارته- ځې(

ketabton.com - The Digital Library

غونډله لغوی ترکیب بیا له دوو یا زیاتو وییونو او وییکو څخه داسې رغښت مومي چې نه یوازې شننوړ او ونجوړ نه وي، بلکې پر دې سربېره یې بېلابېل رغنده توکي له نحوي پلوه د یوه یوازېنې فشار او)حالت: اصلي، مغیره (اړوند)تابع وي، لکه: پیمخی، سترګوړی، تمځای)تمځی (، ژبپوهنه، کتنپلاوی، له اوښکو ډکې سترګې، ژب-ساپوهنه...

په دې لړکې شعري غونډونه یا))ترکیبونه ((هم د نورو غونډونو غوندې تر هرڅه له مخه د اړوندو غونډلو)جملو (د یوونونو)واحدونو (په توګه، د جولیز، نحوي جوړښت، چار و مانا له مخې په پام کې نیول کېدای شي او هله بیاله شعري- هنري پلوه؛ او داچې له آره نحوي غونډونه دي، نو اړینه نه ده چې تل دې رغنده توکي یوازې خپلواک وییونه وي، بلکې، لکه له مخه چې ورته نغوته وشوه، ناخپلواک هغه) وییکي: د ، له، په، پر، تر، سره، لاندې، باندې، کې، پورې، پسې، او... (هم رانغښتای شي او په دې لړ کې د همدغو څلورګونو ترڼګونو))توالی اضافات ((چې په دودیزو ادبي فنونو کې ویار)عیب (بلل کېده، اوس یې په ښېګڼو کې شمېرل کېږي.

دادی، دلته یې څو بېلګې وړاندې کېږي:

برندې سترګې، لکه: د اسمان ستوري، په سترګو سترګو کې، پر بلې ولاړه نجلۍ، سر پر زنګون، د وختو د اسوپلو تر سیوري لاندې، پر وربښمین بستر د ناز، د لمر په څنډو کې، د ښېراز باور ګوګل، د ګل او بلبل په ژبه، بادونو لولنګرو، د کرلو پرنډو وینو د ګلمینو ګلبڼونه، د سپېدو د خزانزمولو سپېدارونو شنه خوبونه...)ساندې او سندرې ۸۲،۳۲... (.

هرګوره،استاد غضنفر شعري ترڼګونه په څلورو نومېرلو)مشخصو (ډولو اضافي، وصفي، تشبیهي او استعاري هغو کې رالنډ کړي چې هغه هم د نوموالو غونډونو یوه برخه رانغاړي.که نه، یوازې په نوموالو کې اضافي داپېنځه ډوله دي، همداسې توصیفي، بدلي، عددي، متممي، قیدي... او ورپسې فعلي ډولونه هم همداسې درواخله.

په هره توګه، د ترڼګونو هماغه ساده ډولونه هم چې د دوو خپلواکو)ساده یا مشتقو (وییونو تر څنګ له اضافي)د (پرته پکې نور وییکي دومره برخه نه اخلي، تر یووستویو وییونو څخه د شعري انځورونو)ابماژونو (، په ټولیز جاج، د))شعریت ((لپاره ښه ترا لیاره هوارولای شي، او د ژبني پوتنسیال د آر له مخې یې زېرون ناپایه)نامحدوده (دی، په بله وینا، شاعر یې له اړتیا سره سم هرڅومره ډېر رامنځته کولای شي او هېڅکله له تنګسې سره نه مخا مخېږي.

استاد غضنفر هڅه کړې، د جیلاني جلان د شعر دارزونې په ترڅ کې هماغه څلور ډوله رابرسېره کړي:

))د مازیګر په)پر (زیړ جبین به ګل ګل وکرل شي

دا ځوان ګودر به اوس د نجونو په مذهب غږېږي

ketabton.com - The Digital Library

دلته زیړ جبین وصفي ترکیب دی. د مازیګر زیړ جبین، استعاري ترکیب دی. ځوان ګودر هم استعاري ترکیب دی. مانا داچې ګودر له انسان سره تشبیه شوی دی. بیاد تشبیه یو ارخ یعنې مشبه به)چې دلته انسان دی (حذف شوی او یوازې یوه ځانګړنه یعنې ځواني یې یاده شوې ده او د نجونو مذهب اضافي ترکیب بولو ، ځکه مذهب مضاف او نجونې مضاف اله دی.

متل دی وایي، د شال او شړۍ نه سره کېږي، خو په پکتیا کې شړۍ ښکلې او رنګین لباس دی.

جلان وایي:

دې ته سور غرور هم ګونډه ماتی شي، سجدې کوي

دا د پسرلي شړۍ د لمر په)پر (اوږو ښخه ده

دلته سور غرور وصفي ترکیب)غرور موصوف او سور صفت دی (او د لمر اوږې استعاري ترکیب دی. د ښاغلي جلان شاعري له اسعاري ترکیبونو مالامالـه ده. د ده ترکیبونه کابو ټول د ده خپل دي.

ژبپوهان وایي چې په ځینو ژبو کې ترکیب جوړول اسانه دي، خو په ځینو نورو کې اسانه نه دي... جلان د نوي انځور د جوړولو لپاره، د مانا د رسولو لپاره او بل د تناسب په خاطر ترکیبونو ته مخه کوي. دی وایي:

زمورږ د کلي له اسمانه هر چا کړې ولجه

چا ترښه لپو کې سپوږمۍ وړې چا لمر وړی دی

دلته د کلي د اسمان ترکیب په ورپسې مسره کې له لمر و سپوږمۍ سره هم د انځور په بشپړولو کې برخه اخلي، هم تناسب زېږوي. ( )د جلان جادوګر هنر، بهیر۱۷-۷-۲۰۱۰ (

دا خبره چې ترکیب جوړول په پښتو کې د نورو ژبو اوبیا پارسي هومره اسان نه دي، سمه نه ده، ځکه، لکه چې په همدې څېرکې کې رڼا واچول شوه، هره ژبه))یو ناپایه رغاونیز پوتنسیال لري((، دا بېله سکالو ده چې په پښتو او بیا شعر و ادب کې له دغه پټ توانه د نورو او بیا پارسي ژبې هومره کار یا ګټه نه ده اخېستل شوې!

مرکب تشبیهات

استاد غضنفر په اړونده لیکنه کې د دغې شعري ټولې)مقولې (په تړاو لیکي:))له ترکیبونو چې راتېر شو، د جلان د شاعرۍ بله مهمه ځانګړنه مرکب تشبیهات دي. په دې جمله کې چې وایو، هغه د سپوږمۍ غوندې ده، یوه مشبه او یوه مشبه به لرو. که مشبه او په تېره مشبه به تر یو زیات شي، دا بیا مرکبه تشبیه بلل شوې ده. جلان له دې درکه هم په پښتو کې ډېر ساری نه لري. جلان وایي:

چې پسې وژاړم ښه وژاړم دمه مې وشي

لکه ناروغ نه چې په یخو اوبو تبه ووځي

ketabton.com - The Digital Library

دلته ژړا او یخې اوبه او د تبې وتل او دمه کول سره تشبیهي ارتباط لري. مرکب تشبیهات بشپړې منظرې راکوي او د تصویر جوړولو عالي ډول دی... ( ).

هنري صفت

استاد غضنفر دا بدیعي صنعت داسې راپېژني:... کله چې صفت یاد کړو او موصوف پرېږدو ، د صفت دې ډول خیال پاروونکي استعمال ته هنري صفت وایو... . د خوشال خټک په دېوان کې د هنري صفت مثالونه نسبتاً ډېر دي. په اوسنو کې جلان یو هغه شاعر دی چې د هنري صفت کامیاب مثالونه لري:

پرون یې تاپسې دنیا چې کړه خبر یې کنه)که نه (

سپینچکه، لمر درنه یو څو جلوې په پور اخلي

چې دلته د سپینچکه صفت د موصوف له ذکره پرته راغلی دی... ( )د جلان جادوګر هنر، ادبي بهیر ۲۰۱۰-۷-۱۷ ( ).

سبکي ګډوډي)اضطراب (

زمونږ د دودیزو ادبي فنونو او نوې ادبپوهنې استاد ، غضنفر دغه ټولې)مقوله (له یوې بېلګې سره داسې راپېژني:

))... د سبک له اضطرابه منظور دادی چې کومې کلمې یاد لیکلو کوم طرزونه چې یو له بل سره نه کوشپرکېږي، سره یوځای کړو. د نباغلي جلان په دا لاندې بیت کې د ساینس او مقالې د ژبې کلمات د ادب او غزل د ژبې له کلماتو سره یوځای شوې خ کوشپر شوي نه دي او د سبک اضطراب یې پیدا کړی دی:

هلته ساینسدان د لوړ تخنیک په تار ډېره تړې

دلته ګلژبې سمندر په یوه خبره تړې

نوي شعري جاجونه)مفاهیم (

پر نړیوال، سیمه ییز او هېوادني یا ملي کچ د سېمبولونو اواسطورو تر څنګ یو لړ سیاسي، فرهنګي... جاجونه)مفا هیم(، د وییونو، ترڼګونو یا غوندونو)عبارتونو (او بیا نومونو)ترمونو (ټولیو)مقولو (، ګړنو او متلو په بڼه، چې د رسنیو له لارې یې وسمهالي شعر ته لار موندلې او زیاتره پر ن،یوالوسېمبولونو اوښتي دي، په وسمهالي پښتو شعر کې هم نن سبا په آره یا اړولې بڼه لږو ډېر را دود شوي دي، لکه:

تورو سپین، تورداغ، د خطر زنګ، سور څراغ، زرغون څراغ)ورښوول یا رڼا کول (، ښې،

ketabton.com - The Digital Library

ښیلاسی، کینۍ)لاسی(، پرمختللی)مترقي(، ځانساتی)کنسرواتیف(، سمونوال، تور)بنسټپال(، توره)دیني بنسټپالي یا ارتجاع(، سور)کمونېست(، سره)کمونېستي ارتجاع(، سپین)پانګوال، پانګواک(، سپینه)پانګوالي ارتجاع(، نړیواک)جهان سالار(، نړیواکي)جهان سالاري، جهانباني(، نړیخور)جهانخوار(، زبرځواک، شپږم ستون)رسنۍ(، پینځم برج)سوسیالېزم(، صلیبي جنګ یا جګړه، د تعمید لمبا)غسل تعمید(، سمندري غله، ببل یې کړه، اپل یې کړه)تفرقه انداز و حکومت کن(،خوره او مه مره)بخور و نمیر(، کور ډوډۍ کالي یا کورکالي ډوډۍ، توري اوبه، تر تورو اوبو آخوا)oversea-s(، شمال و جنوب)شمالي نیمه کُره او سوېلي نیمه کُره(سپین چک، د غروي اوښکې)اشک تمساخ(، د مرګ و ژوند خبره)سوال مرګ و زنده ګی(، د تونل پای)نه ښکاربدل...(، توره طلا)تبل(، یانکي)امریکایي(، چوپ ډبری)اکثریت خاموش(، مختوپاني چوپتیا یا تر توپانه مخکې خاموشي، فاضلۀ مدینه، دعاج مانۍ یا برج، تاج محل، د خوراړو)جذامیانو(تاپو، له زانګونه تر ګوره...؛ د ظلم و تېري سمبولونه، لکه یزید، شمر، حجاج، چنګېز، هلاکو، تېمور، مغول او ورسره تړلې مغلو اله، هیتلر، موسولوني، فرانکو، پلپوټ، پېنوچېت او بیا ورسره زمونږ خپل هممهالی سیال...؛

پرنړیوال کچ یو لړ تاریخي نومیالي او اتلان، لکه سپارتک)درومي مریبا نو سر غندوی اتل(، سزار، هراکلس)یونانی پهلوان(، سکندر، کبلو پاترا)د مصر ټولواکمنه(...؛ او بیا زمونږ خپل دا، لکه یما، جمشید)او ورسره تړلې: جام جم(، ویشتاسپ، ګشتاسپ)لرغوني شاهي اسپه کورنۍ تر ټولو له مخه د پښتنو له ساکي نیکونو سره تړاو درلودلی(، ساک یاسهاک، سړبن، غلجی، غرغښت، ببټنی،کرلانی، ویما، کنښکا،اوشاش، زرینه)ساکي ټولواکمنه(، روکسانه یا رخشانه)د سکندر ساکه-پښتنه مېرمن(، زرتشت)زردشت(، سپین تومان)د زرتشت ستاینوم(، یا نیم تاریخی اتلان، لکه سیستانی کک، رستم، زال، اسفندیار، کابلی روبابه او سودابه...؛

او زمونږ بشپړ تاریخي او ملي اتلان، لکه:

ابراهیم لودي، شېرشاه سوري، بایزید روښان، خوشال خان، میرویس نیکه، نازوانا، احمد شاه بابا، اکبرخان، عبدالله خان اچکزی، محمدجانخان، غازي ادې، امین اله خان لوګری، میربچه خان، مسجدي خان، محمدشاه بابکرخیل، ایوب خان، ملالۍ، ملامشک عالم، محمد عثمان تګاوی، د هډې صاحب، چکنور ملاصاحب، د ترنګزو حاجي صاحب، امان الله خان، غفارخان، صمد خان، میرزا علیخان...؛

د نړیوالو تاریخي- جغرافیایي ځاینومونو، لکه بابل، نینوا... ترڅنګ زمونږ پخواني او یوناني، لکه: باکتریا، باختر، بخدیانا، پاروپامیزاد، اکسوس)امو(، اندوس)اباسین(، اراکوزیا

ketabton.com - The Digital Library

)ارغستان، گندهارا)کندهار !(، هريوا)هرات(، مرغنا)مرغاب(، نياسايا)ميمنه(، زرنگيا
)سيستان(،کبورا)کابل(، لوگرنا)لوگر(، الينا)نورستان(، لام يا لمپاکا)لغمان(، پروانتا
)پروان(، کاپيسا، پنتهپر)پنجشپر(، گنزه)غزنی(، ويهارادک)وردگ(، ناگرويهارا
)ننگرهار(، اجنپور)رحمت ځواکمن(يا د استاد حبيبي د څېړنې له مخې دنپور)جلال اباد(،
باگرام)پيښور(، اوديانا)سوات(سواتسو)د سوات سيند(، روه، روهيستان، روهليکنډ....
استاد پژواک د لومړي شاعر په توګه خپل ملي دا ړومبی ځل په پښتو شعرکې تر ډېره کارولي
دي او ليکوال په يوځه زياته کچه، چې هرګوره استاد کهزاد په خپل زاړه تاريخ کې له څه ناڅه
))فلالوجيکي((تېروتنو سره له اوبستا او شاهنامې څخه راچانلي چې پر وړاندې يې د دوست
شينواري)افغانستان په اوبستا کې(يو څو ښلګې له تاريخي ژبپوهنې سره يو څه زياتې باوري
بريښي.

ketabton.com - The Digital Library

۷ - څېرکی
د وګړني يا ګړني پښتو شعر
جوليز رغښت

د هرې دودیالې)مهذبې، متمدنې(ټولنې ادب تر هر څه مخکې پر ګړني او ليکنې ادب وېشنه مومي:
)و (ګړنی)شفاهي(، يا ولسي)فولکلوري **popular**(ادب د هرې ټولنې په هماغو لومړنيو بشپړتيايي پړاوونو اړه لري چې ليک يې لا نه درلود، خو دا وړتيا پکې وه چې د نورو هنرونو په څېر دغه ژبنی هنر هم وزېږوي او د نثر يا نظم په بڼه يې يو بل ته خوله پر خوله او سينه پر سينه ولېږدوي او له دې سره يې زېرندوی يا ويونکی د زمانې له يادې ووځي، بيا نو د اړوندې ټولنې يا ولس ګډ مال شي او کوم ټاکلی يو ګړی)فرد(يې پخپل نامه نومولای نه شي.
کله چې ټولنه د ليک و لوست پړاو ته ورګډېږي او ورو ورو پکې ليکنی ادب وده وموميِ، نو) و(ګړنی ادب هم هماغومره ورو ورو له دوده لوېږي، هم د پنځونې له پلوه او هم د کارونې له پلوه. دا ځکه چې ادبي او رواني تنده يې نوره زياتره په دا دويم ادب خړوبتيا مومي او)و (ګړنی هغه يې ورسره هسې په څېرمه ډول خپل نيمګړوانده شتون پر مخ بيايي او پخوانی برم ورته نه پاتې کېږي، او په پای کې هم د خپلې ټولنې يو تاريخي- فرهنګي ټوک)جزء(او پاتوړې)ميراث(ګرځي.

ketabton.com - The Digital Library

"په ډېرو وروسته پاتې ټولنوټیزو اړیکو)اجتماعي- اقتصادي مناسباتو (کې د ښکېل انسان ډېر ساده)ابتدايي (انګېرنې، اندونه او ولولې د هغه د ژوندانه د توکيز)مادي(او مانيز چاپېريال انګازه ده. اړتيا هغه دې ته رابولي چې وانګېري، سوچ او اټکل وکړي او خپلو رواني تمايلاتو ته هنري بڼه ورکړي ".)کرګر: څو ادبي يادونې، **۴۵** مخ(.

زمونږ په پښتنې ټولنه کې چې ډېرې يې په ليک لوست نه پوهېږي، د)و (ګړنې ادب زېږون لا لږ و ډېره شته دی. دغلته تر پرمختللیو سيمو زياتره)← ببنومه او نيمځرګند (ولسي ادبي ژانرونه زيات دود لري او ان تر دې چې هره خبره يې له لنډې يا متل سره وي او يا د کوم ولسي شاعر له يو نيم بيت سره.
په ځينو سيمو کې خو تر اوسه، يا تر پرونه يوازېنې)و (ګړنې بڼه پاتې شوې ده. د ساري په توګه د ښرش څلوېښت کاله له مخه د پکتيا او پکتيکا په سيمو کې د ليکنې ادب څرک هېڅ نه لګېده او يوازې) و (ګړنې شعر و ادب او ورسره ترلې تنګ تکور واکمن وو، لکه واخلې، د ← دويم يا نيمځرګند غوندې اړوند "شييران" چې په سملاسي)فی البديهه (ډول يې له تنګ تکور سره شعرونه او بدلې ويلې او دا چې نالیک لوستی ول، همداسې ګړنې به پاتې کېدل او يا به د هر چا ببرته هېرېدل. په خوست او ځائيو کې دغه راز شييران د يو لړ نويو را پيدا شويو ليک و لوست والا شاعرانو تر څنګ لا هغه پخوانی ګرانښت او منښت لږ و ډېر ساتلی دی.

انګرېز پښتو پوهاند د پښتو)و (ګړنې ادب دوه ګونی وېش لپاره زمونږ تر کورنيو)دوديزو (پوهانو، څه ناڅه يوه غوره تخنيکي برېد ليکه راکښلې، لومړی))ببنومه ((برخه يې، رښتينې وګړنی برخه بللې او ورسره ورسره يې د دارمستېتر غوندې)**popular songs**(نغمې، سندرې نومونه کارولې او له دويمې سره وګړنی شعر)**popular verse-s**(. مانا دا چې له آره سندرې او نغمې رانغاړي او دويمه برخه يې پر وړاندې، هر ګوره))شعرونه ((، په بله وينا، د لومړی هغه رښتينې برخه وار له مخه يوه))سندريزه ((پنځونه ده او دويمه وار له مخه يوه))شعري ((پنځونه.

بلخوا ليدل کېږي، دغه دويمه برخه هم يو رنګ نه ده او د ويونکيو اکر وکر)حالت و هويت(يې سره توپير لري او هغه دا چې په دوی کې څوک نيمځرګند دي او څوک پوره څرګند، نو، د ښته اړ وځو، په ټوليز ډول)و (ګړنې سندرې)**popular songs**(او وګړنې شعرونه popular verses شعر پر دوو نه، بلکې پر درو غورو ډلو يا ټوليو)کتېګوريو (ووېشو:

ketabton.com - The Digital Library

لومړۍ ډله هغه سملاسي)فی البدیهه(لنډې نغمې راځي چې د کار پر وخت، پر لاره او یاهم له ملي اتڼ سره بوللل کېږي، د وګړني شعر دا برخه زیاته آره او رښتینې بللای شو؛ زیات دودیز رنګ لري او ببنومه ده.

دویمه ډله چې ویونکي یې نیمځرګند یا نومورکي دي او د څانګیزو سندرغاړو له خوا بوللل کېږي. په دې ډله کې، د لومړۍ هغې تر پلیونۍ او اغېز لاندې ویل شوې لوبې، بدلې، بګتۍ، لنډ لنډ رزمي، بزمي... شعرونه راځي.

درېیمه ډله هغه ده چې ویونکي یې پوره څرګندو نومور دي او د څانګیزو سندرغاړو له خوا بوللل کېږي. په دې کې مقام، رباعي، غزل، چاربیته او)پېښلی(داستان راځي چې غزل یې ، هرګوره له ادبي هغه سره خورا ډېر توپیر لري. ( )مکنزي ۳۲۰ مخ(

څرنګه چې زمونږ خبرې تر هر څه له مخه د پښتو شعر پر څېړنې- خجیز سېستم راڅرخي، نو پر همدې لومړۍ یا ببنومې برخې یو څه ډېر تمرکز او له دویمې نیمځرګندې او درېیمې څرګندې برخې سره ځکه ډېر نه پېچېږو چې دا دواړې برخې د پښتو شعري سېستم لپاره آر بنسټ نه، بلکې د لومړۍ آرې او نړه وګړنۍ برخې سره په ګډه پر خپل خپل وار د ادبي)لیکنۍ، دېواني(برخې ترمنځ تش د یوه پله هومره چار پرځای کوي. دا دی، درې سره برخې پر خپل خپل وار پرله پسې د مینه والو مخې ته ږدو:

لومړۍ: آره، رښتینې او ببنومه برخه

دا برخه تر دویمې)نیمځرګندې(هغې ډېر ځېلونه)ژانرونه(لري. ځینې یې له آره یوازې سندریزه لوښه او کارونګ لري، یانې د ټنګ ټکور لپاره راپنځول شوې او پنځول کېږي، لکه غاړې، سروکي، ببولالې، شین خالۍ، نیمکۍ یا د اتڼ ناري؛ ځینې یې، یوازې او یوازې ترنمي لوښه او کارونګ لري، لکه، کاکړۍ، غړانګې، د ویرساندې، د ناویو ساندې یا چغیانې، د اتڼ ناري، د نکلو ناري، د ماشومانو سندرې ، د مینډو سندرې، للو سندرې یا للووې او د ببنومه ولسي ډلې داسې نور لوی واړه ځېلونه؛ او ځینې یې لکه لنډۍ او لنډه کۍ شعري، ترنمي او سندریز درېواړه کارونګ ډولونه لري.

د رغښتې تخنیک له پلوه دا درست ځېلونه د ټولیز پښتو شعر سره د پرتلې وړ دي؛ هرګوره، د نکلونو یو شمېر ناري چې هایکو وزمه ازاده بڼه لري او یا هم د سپین شعر بڼه، له ناڅیزه تول و تال سره، بې له هغې له څېړنې- خجیز سېستم سره اړخ نه لګوي. پر وړاندې یې پېښلې هغه تر ډېره

ketabton.com - The Digital Library

دغه سبستم رانغاړي اویوه نیمه ناډولي یې، لکه څنګه چې وتلي شاعر او لیکوال))عبدالباري جهاني، لروبر او بپانه((یې د ببلګې په توګه د فتح خان برېښ د نکل په تړاو یادونه کړې، د نکلچیانو له خوا د بیا بیا راغبرګونې یا خوله پرخوله کېدنې زېرنده بربښي.

په هره توګه، په ټولیز ډول د پښتو سوچه وګړني همدا لومړی پېښلی ادب یاسندرې **popular songs** د جوړښت له پلوه آړې او پخوانۍ بربښي او څېړنې- خجیز)سېلابو تونیک (جوړښت لري، تر دې چې د) پېښلي(دویم او دریم ډول او بیا لیکنې، دیواني او ازاد شعر لپاره مخبېلګه ګڼل کېږي.

مورد څېړنې- خجیز شعري پښتو سبستم له پلوه د دغې لومړۍ وګړنۍ برخې له ببلابېلو ځېلونو څخه دوه غوره ځېلونه)لنډۍ او سروکي (تر سپرنې او شننې لاندې نیسو.

۱ـ لنډۍ

لنډۍ د پښتنې وګړني ادب یو داسې شعري او سندریز ځېل)ژانر(دی چې د څومره والي، ټولیزوالي، ګرانښت و منښت له پلوه ورسره بل هېڅ ځېل سیالي نه شي کولای. ببلابېل نومونه او ستاینومونه ، لکه لنډۍ، ټیکۍ، مسرۍ، ټپه،اواز، بدله، سندره)لایق(، ټپۍ، ټپکۍ)یادویګا (، غریبۍ، غرنګۍ)رفیع(، یې هم زمورد خبرې پخلی کوي. بل ارزښت یې په دې کې نغښتی چې د پښتو آر او رښتیني شعري))څېړنې- خجیز((سبستم یوه تیپیکه مخبېلګه ګڼل کېږي. که د د غه تولیز)وزني(رغښت له پلوه د)ګړني او لیکني(قافیه وال او ازاد شعر رانغاړي، د مسره ییزې نابرابرۍ او ناقافیه والۍ له پلوه بیا په ځانکړي ډول د ازاد شعر لپاره یو داسې پوخ بنسټ جوړوي چې پردیو پېښو او پلیونۍ ته د چا پلمه نه پاتې کېږي او نه څوک پر اوسني پرله پسې رادود بدونکو ازادو شاهکارونو دا تاپه لګولای شي.

لنډۍ یو داسې خپلواک دوه مسره ییز، په بله وینا ، یو بیته شعر دی. لومړۍ مسره یې نه څېړنه او دویمه یې دیارلس څېړنه ده چې وروستۍ ناخجنه څېړه یې یو موزیکال اهنګ رامنځته کوي. له خجیز پلوه یې له سره تر پایه پر هره څلورمه څېړه یو غوره یا پیاوړی خج ټیکاو لري او تر څنګه یې نورې څېړې په اړوندو وییونو کې خپل خپل خجونه هم ساتي، خو د هماغو غورو یا پیاوړو شعري خجونو تر اغېز لاندې کمزورتیا مومي ، خو بیا یې هم که ویونکی یا بولونکی ببخي وغورځوي، په بله وینا ، له تول و تاله یې بلهار کړي، نو د بل هر شعر په څېر دغه ټولمنلی وګړنی شعرهم له ژبنۍ او مانیزې نیمګړتیا سره مخامخ ېږي.

ketabton.com - The Digital Library

د اهم د لنډې د بې کچه ګرانښت او منښت ښکارندويي کوي چې د ښېنومه)و (ګرنيو شعرونو او بدلو تر بل هر ځېله يې پنځون او زېږون زيات دی او هېښنده يې لا دا چې پر نالوستو پرګنو سربېره پکې لوستي او بيا شاعران هم پټه او ښکاره برخه اخلي؛ او رښتيا هم له ډېرو ښېلګو څخه يې دا څرک پوره لګېدای شي چې پنځګر يې بايد هرو مرو ليکلوستوال او پاخه وينا وال اوسي، نه يوازې له هنري، بلکې ژبنې پلوه هم لکه چې وايي:

ديدن مې کورته پسې يوور

پر قدردان اشنامې ځان ښېقدره کنه

دا بله ښېلګه خو لاځه کړې، څه کړې چې د حميد مومند د ديوان د کومې لاسکښنې)قلمي نسخې(پر دوتنه را پاتې ده او له سبکه يې هم دا پوره جوتېدای شي چې د همدغه نوميالي شاعر رغاونه اوسي:

سينه مې دبګ،زړګی مې غوښې

اوښکې اوبه دي، ښېلتون اور پسې کوينه

د امير شېرعليخان)شاهي پېر ۱۸۶۳-۱۸۷۸(په نامه هم د ځينو ښېلګو يادونه کېږي، او ديوې داسې ښېلګې څرک يې لګول شوی چې د واکمنۍ او ژوند په وروستيو شېبو کې يې له ډېرې نهيلۍ نه پر خوله راغلې وه:

د غم لښکرې راپسې دي

د پادشاهۍ تاج مې پر سر له ملکه ځمه

د دې لپاره چې(د دغه ولسي مرغلرو د))غلا ((مخنيوی شوی وي او ورسره ورسره))←هايکو (نه وي ننګولې، ليکوال يې تر څنګه له پېنځيزونې)تخميس(سره))← ټپيزه ((نومې شعري لړۍ را نښلولې او نن سبا يې ښايسته ډېر دود موندلی دی.

ترنګتوک)euphony(

لکه پاس چې ورته نغوته وشوه ، لنډۍ له ټاکلي څپيز- خجيز اندول سره سره پر يوه ناخجنه موزيکاله، په بله وينا، پر يوې خوږې غږې يا ترنمي څپه پای ته رسي. مانا دا چې د دغې وروستۍ)دوويشتمې(څپې خوږغږې د څپيز- خجيز اندول ترڅنګه د لنډۍ يو بل رغنده ټوک ګڼل کېږي او نشتون يې رغښت له پوښتنې سره مخامخوي؛ د شعر په توګه يې يوه څپه کمښې او له موسقي پلوه)موزيکال(اهنګ له لاسه ورکوي. دغه ټوک يا توک))ترنمي څپه ((يې يا زور)a-(وي، يا)-مه(او يا هم)-نه(. په يو مهال کې له دغو درېواړوڅپو څخه هره يوه د ور مخکې)يوويشتمې(خجنې څپې له يوځه اغېز سره لنډۍ ته يوه خوږغږې يا خوش آهنګې

ketabton.com - The Digital Library

وربښي او پر همدې لاسوند له درو څخه هره یوه څپه هم ایوفوني (euphony) بلل کېږي چې پښتو انډول یې ترنګتوک یا ترنمي توک کېدای شي. دغه درېګونې څپې سره د خوږ غږ له پلوه پردرو پورېو وېشنه مومي، -نه (په لومړۍ پوړۍ) درجه (کې راځي، -مه (په دویمه اوزور) -a (کې ځینې کورني او بهرني داسې انګېري چې یوازې همدغه درېیمه د لنډۍ پایڅپه رغوي، په داسې ترڅ کې چې دا دومره ترنم نه لري او یوازې هله یې موزیکاله لوښه زیاتېږي، چې تر یې له مخه) -م (یا) -ن (راغلی وي، لکه په دې بېلګه کې:

اخر به خاورې شې بدنه _ که دې هرڅو پر وطنو وګرځومه) یا: -ساتمه،

-لیکمه، ځمه، یمه، شمه، خېژومه.. (

که نه په یوازېنې ځان دومره راکښون نه لري، او لیکوال یې هم تراوسه متې دا یوه بېلګه، هغه هم د یوه دبوګلی) پشه یې (ملا پر حواله را یادښت کړې ده:

په پښنورکې مې زړه تنګ شو _ کله به درشمه پراخه دبوګله!

په هره توګه، (_مه (او) -نه (هم کېدای شي، د همدغه درېیم ډول په څېر عادي ژبنې توکي اوسي او یا هم هسې د موزیکالو) ترنمي (توکو په توګه په پای کې سرباري شوي وي، د ډومبي ډول بېلګې، لکه:

- د خوشالۍ یاران مې ډېر وه

چې ښادي ولاړه، ټولو پورته کړل لاسونه

د لېونۍ ارمان پوره شو

پر لاره ځي په کانو ولي زیارتونه

برستن دې واغوسته ویده شوې

پر زړه دې نشته د یارۍ سوي داغونه

- بس که چې مور دې کنځل وکړه

نامړې تاته مناسب نه وه مینه

بلبل د زړه په غم اخته شو

غوټۍ د زړه سودا کوي د زړه دننه

ظالمه دا ظلم دې بس دی

چې یو دې خوار کړم، بل دې ورک کړم له وطنه

د دویم ډول بېلګې چې ترنمي توکي یې پر ژبنیو هغو ور سرباري شوي اوسي، ببڅي ډېرې دي او دلته یې پر یوڅو بسنه کوو:

- د بېلتانه په کور کې راغلم

برخې قسمت شوې، زما غم په برخه شونه

ketabton.com - The Digital Library

څوک مې له حاله خبر نه شو
ببلتون مې بیا پر لمن اور ولګاونه
څوک مې له حاله خبر نه دي
دننه زړه مې هجران درې وړې کړنه
- څه شو که ناسته مې دلې ده
اروا مې ستا پر کټ منګولې لګوینه
څله ودربږې یارمې نه یې
یار مې هغه دی چې غونچې څنې ساتینه
باده پر باد مې سلام وایه
پر هغه باد چې د اشنا پر لوري ځینه...

د لنډۍ ببلابېل کارونځایونه

لنډۍ تر هرڅه له مخه یو شعري لوښه، وینګ او کاربدنګ لري او له آره د بې لیک لوستو پرګنو له پنځونو څخه ګڼل کېږي او په ورځني ژوند کې یې زیات کاربدنګ په همدوی اړه پیدا کوي. یو خواتري په ورځني ګړني بهیر کې لکه وراشي)وجیزې(یا متل کار اخلي او بلخوا پرې د یوه هنري پیداوار په توګه خپل ښکلاییز څوب)ذوق(او ټولنیز ارمان خړوبوي او هغه دا چې په اواز کې یې انګازه کوي او بیا یې له سندریز پلوه له نورو سره هم شریکوي. سکالووې یې پر رزم وبزم او یا د یادویګا)۲۳۴مخ(په خبره پر مینه او جنګ جګړه راڅرخي، د مینې او رومانس ببلګه یې د خالو خان)د محمود غزنوي سرلښکر(د مینې)محبوبې(لنډۍ راوړي او د رزم یې د میوند د ملالۍ هغه.

. د دې لپاره چې د ټولمنلي شعري او سندریز ځېل)ژانر(په توګه مو د لنډۍ کارونځایونه ښه ترا پېژندلي اوسي، داسې یې ورډلبندي کوو:

الف - د وراشو او متلونو غوندې تر پې ورځني ګړني بهیر کې کار اخېستل کېږي.
ب- په څېرمه توګه سندریز ډګرته ور ګډ ېږي، هغه هم، په خپلواک ډول:
)۱(په اواز کې انګازه کېږي،)۲(له سازاواز دواړو سره غاړه غړۍ کېږي او)۳(په ناخپلواک ډول له سروکیو سره د سندریز کمپوز په بشپړتیا او سمبالتیا کې کارنده ونډه اخلي. په دغو درو سرو سندریزو ډګرو کې ډېرې رنګارنګۍ راخپلوي. د اواز له پلوه ببلابېل سیمه ییز او ټبرني او بیا ببلابېل وګړني رنګونه رانغاړي، د ساري په ډول، کندهاریان یې یو راز انګازه کوي،

ketabton.com - The Digital Library

ننګرهاریان یې بل راز، او په هغوکې ببلابېل ټبرونه، کوچیان، پوونده، سارایان بل راز او کلیوال او ښاریان یې پسې بل راز؛ همداسې یې له ساز اواز او بیا یې په ناخپلواکه توګه له ببلابېلو غاړو سروکیو سره ببلابېل رنګونه او ځېلونه درواخله.

لنډه کې چې په منګلو او ځاځیو کې دود لري او د لنډیو تر څنګ په څه ناڅه ورته سندریزه توګه ځنې کار اخېستل کېږي. څوارلس څپې رانغاړي، پر لومړي خج پیل مومي او زیاتره یې په سمه نیمایې کې سا کښل کېږي او تر پایه یې هره څلورمه څپه خجنه راځي، لکه:

جونه په)پر (باغ ګډې شوې، تالا یې کړه ګلونه؛
ته په دا ډاول جوړه یې، که زه درمین شومه؛
په دغه درېیمه ببلګه کې یې شپږ څپې وروسته سا ایستل کېږي او ورپسې اته څپې راځي:
وه بادشاګردي ده، ټول یاغي شول وطنونه)علي محمد منګل، فولکلوري وړمې(.

۲(سروکي

سروکي نیمګړې سندریزې ټوټې دي چې په خپلواک ډول نه بوللل کېږي، بلکې، لکه پاس چې یادونه وشوه، د لنډیو په مټ و ملتیا تري خپلواکې سندرې رامنځته کېږي، ځینې پښتو فولکلورېستان یې د پخوانیو خپلواکو شعرونو یا سندرو پاتشوني انګېري. ګڼ شمېر جولیز ډولونه او ببلابېل اهنګونه یا طرزونه.

د ژبني او شعري یا څپیز- خجیز پلوه زیاتره له دوو غونډلو، په بله وینا، دوو مسرو څخه رغښت مومي او لږوډېر د یوې لنډکې غونډلې یا مسرې په بڼه وي. دا چې په یو لړ ځېلونو، په ټېره مستزاد ډوله سروکیو کې دویمه مسره له لومړۍ سره څپیز- خجیز اندول نه لري، لاسوند یې دا دی چې دغه دویمه یې له سندریز تول و تال سره ځانته جلا)وزن یا ریتم(لري او یا هم د لارغه یې مسرې غوندې پر پېنځمه څپه خجنېږي. بلې خوا ته څنګه چې له ټیکیو)لنډیو(سره ویل کېږي، نو هغه هم د خپل تول و تال اړوندوي. یوه مستزاد ډوله بڼه یې داده:

پاس په باړه کې اوبه ګډې وډې ځینه
شینواري لونګینه

لومړۍ مسره په څلورمه)-ړه(او دویمه په دویمه خجنه څپه)-وا-(پیل کېږي. د سروکي جوړښت زیاتره په)مستزاد(ډول وي، لومړۍ مسره یې اوږده او دویمه یې لنډه راځي، خو څپیز او خجیز اندول یې تل برابر نه وي.

ketabton.com - The Digital Library

مګر یو لړ سروکي د)سر(چپه مستزاد جوړښت لري، داسې چې لومړۍ مسره يې لنډه او دويمه يې اوږده وي. خو څپيز او خجيز انډول يې سره په هر ډول همېشه يو راز نه وي. اوږدې مسرې په دواړو ډولو کې زياتره د لنډۍ)دويمې(مسرې هومره اوږدوالی لري او خجونه يې هم ورسره همداسې سمون خوري، خو وړه مسره يې په)مستزاد او چپه مستزاد(دواړو ډولو کې پر لومړۍ يا دويمه څپه خج راځي چې چپه ببلګه يې هم دا ده:

۱- لونګ کرمه

که لو مې ګډ کړ ياره تا به راولمه

لومړۍ مسره پېنځه څپيزه ده او پر دويمه څپه باندې يې خج راغلی دی. دويمه کټ مټ د لنډۍ د دويمې مسرې غوندې ديارلس څپيزه ده او پر څلورمه، اتمه او دولسمه څپه خجونه راغلي دي:

۲- لو دی د غنمو ياره

ګډۍ راواچوه بنګړي راغلي دينه

)ياره لو(

لومړۍ مسره اته څپيزه ده او خجونه يې پر لومړۍ او پېنځمه څپه راغلي دي، دويمه بيا هم د لنډۍ له دويمې مسرې سره څپيز او خجيز سمون لري، مګر په تون)آهنګ **intonation**(کې ورسره يو راز نه ده، دا مانا چې دلته د لنډۍ غوندې اهنګ ځوړ نه، بلکې لوړ ځي، ځکه سندرغاړی ورپسې پتليز د لومړۍ مسرې يوه برخه)ياره لو(راغبرګوي او اړ دی چې اهنګ هماغسې لوړ وساتي، دغه د اهنګ لوړوالی ساتل د سروکيو يوه ټولیزه سندريزه ببلتيا ده.

۳- لېونۍ)و(لاړه شه ګل راوړه

که دلته نه وي له کنډوه پسې واوړه

دغه سروکی هم له سرچپه والي سره سره د څپيز او خجيز جوړښت له پلوه له لنډۍ سره هېڅ کوم توپير نه لري، مګر يو خوا د دواړ مسرو قافيه والی او بل خوا، لکه چې په لومړيو کې وويل شول، اهنګ هم خپل نقش لوبوي چې له لنډۍ سره په وزن)ريتم(کې توپير راوړي.

۴- په انتظار کې د جانان ولاړه يمه

بارانه مه راځه ما نښام دی

دا سروکی که مخکې وروسته شي، کټ مټ تري لنډۍ جوړېږي په دې شرط چې آهنګ ته يې هم بدلون ورکړل شي. که څه هم آهنګ په ټولیز ډول د پښتو شعر په سندريز اوډ)کمپوز(پورې اړه لري که نه په عادي لوستنه، شننه او سکښتنه)تقطيع(کې آهنګ په پام کې نه نيول کېږي.

۵- نن مه راځه جومه)جمعه(ده

ketabton.com - The Digital Library

سبا ته راشه چې اخره چارشنبه ده

دا سروکی هم، لکه دربیم هغه له قافیه والو سروکیو څخه ګڼل کېږي. لومړی مسره یې اوه څپیزه ده چې پر دویمه او شپږمه څپه یې خجونه راغلي دي او دویمه مسره یې د څپیز او خجیز اندول له مخې د لنډی دویمې مسرې ته ورته ده، مګر دا چې، نه د لنډی غوندې ترنمي توک)-ه، نه(لري او نه یې اهنګ پربوتی پای ته رسي، نو ببخي ورسره یو راز نه شي ګڼل کېدای.

۲- سپینې باریکې لېچې تشې ګرځومه

بنګړیوالې تروړې، زمور کوڅې ته راشه

د دې سروکې دواړې مسرې د څپیز شمېر له مخې د لنډی له دویمې مسرې برابرې دي، خو د خجیز او بیا موزیکالي څپې له پلوه ورسره یوازې لومړی دا اړخ لګوي. دویمه ټوټه یا مسره یې له موسیقي پلوه ګړ سره جلا اهنګ لري: د))بنګړیوالې((دربیمه څپه)-وا-(ډېر لوړ او انګازور موزیکال اهنګ لري او د))تروړې((ړومبنی څپه)تړو-(یو ناروړدي پیاوړی خج اخلي، بیا لارغه)وقفه(رامنځته کېږي او ورپسې لنډه کی غوندې له عادي خبرې)نحوې(لویدونکی اهنګ راخپلوي، مانا دا چې ګرد موسقیت لومړی مسره))سپینې باریکې لېچې تشې ګرځومه((او بیا پر))بنګړیوالې((او))تروړې((ورټولېږي او ښکاره ده، ورسره را ماتېدونکې لنډی هماغسې غځونې کوي.

بابولالې، شین خالی، د هوتکو نارې، د کاکړو غاړې یا کاکړی، او داسې نورې ورته سندرې د شعرې جولې له پلوه د سروکیو په لړ کې راځي او د هماغه دود او دوی)قانون(پر بنسټ یې رغېدنه او شننه تر سره کېږي، په بله وینا هره څلورمه څپه یې خجنه راځي)د پورتنې اثر اړوندې څرګندونې دې وکتل شي(.

اتل)شمله- لندن، لومړی ګڼه ۵ - ۹مخ(له ببلابلو یاد شویو سندرو سره د))لنډی((ببلابېل سندریز اهنګونه یا طرزونه راپېژندلي، یا په سرچپه وینا، د لنډیو په تړاو یې یو لړ سروکي له ببلابلو اهنګونو سره رانبوولي دي. مانا دا چې نوموړي لیکوال د سروکیو اهنګونه د لنډیو له اهنګونو سره ګډ یا التباس کړي دي، نو که خبره یې دلنډیو د اهنګونو په تړاو وای، نو بیا ورته اړینه وه چې په نومېرلي ډول همدا لنډی په خپلواکه او ګوښې توګه د سیمو او ګړدودو له پلوه تر شننې لاندې ونیسي او هله یې د ویلو راز راز))ترنمي((طرزونه راډلبندي کاندې. ځکه له سروکیو سره د لنډیو په خپلواکو اهنګونو کې نه راځي، بلکې د سروکیو له خوا پرې پلي کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

د اهنګونو کومه شمېره هم چې ښاغلي اتل له سروکیو سره د لنډیو په نامه ټاکلې، له آره د اړوندو سروکیو د اهنګونو شمېره ده، نه د لنډیو. هن که سروکی د لنډۍ په منځ کې راننوځي، یا یې یاتري مخکې وروسته راغبرګېږي او یاورسره پخپله لنډۍ یو مخیزه یا برخیزه)قسمًا (تکرارېږي، دا ببله خبره ده.

په هر ډول، لنډۍ له آره یو شعري ځېل یاډول دی، او نور))ښېنومه((وګړني ډولونه یې پر وړاندې سندریز ډولونه دي. په دې توګه د دې پرځای چې د لنډۍ اهنګونه و نومو، وشمېرو او ډلبندي کړو، په کارده، وار له مخه د دغو نورو، سندریز ډولونه یا اهنګونه پر ګوته کړو، ویې نومو، ویې شمېرو او سره ویې وېشو. هرګوره، له دغو اړینو تخنیکي یادونو سره سره د ښاغلي اتل له ببلابېلو سروکیو سره د لنډۍ دځو سندریزو ډولونو یا اهنګونو یادونه ګټوره ارزوو او د ګران مینه والو د ښه ترا پوهاوي لپاره یې بې ګټې نه بولو.

هرګوره، دلته یې له دوځلو ښېنتو څخه تش یو څو ببلګې له لنډ لنډ جاج سره را اخلو:

لومړی تیرایي اهنګ

د لنډۍ دا سندریز اهنګ)طرز(ددواړو مسرو د وروستیو څپو یا وییو له غځولو یا کشالولو سره رامنځته کېږي او په پای پای کې یې))مرم شیرینه یاره((ورسره راماتېږي، په دې ببلګه:

ما د کوچې له عمره ځار کړې~~~

چې د سهار اور یې بلېږي تر ښه ځینه ~~~

مرم شیرینه یاره !

دویم تیرایي اهنګ

په منځ منځ کې د ببلابېلو سروکیو په راګډولو سره رامنځته کېږي:

ځان یې زړو جامو کې جوړ کړ~~~

))شابه پر لوړه تیرا جنګ دی~~~((

لکه په وران کلي کې باغ د ګلو وینه~~~

))شابه پر لوړه تیرا جنګ دی.((

دریم تیرایي اهنګ

د لنډۍ پای ته یو سروکی راماتېږي)اتل یو نومړلی یا مشخص سروکی را پر ګوته کوي(، لکه:

خدای دې د رود د غاړې ګل که~~~

چې د اوبو په پلمه درشم بوی دې کړمه~~~

ketabton.com - The Digital Library

))لونګين تور ياري يې ګرانه((

سندريز- خجيز انډول

ځينې سروکي د سندريز طرز يا اهنګ)کمپوز(د يوه ترنمي)ايو فونيک(غږ له زياتونې سره خجيزه نانډولي هم له منځه وړي او يايې لږ تر لږه راکموي. دا وروسته ببلګې يې خورا ښې ببلګې جوړوي:

)وه(وه نانا وړوکې

ماله د زلفانو څوکې

د دې په زړه پورې سروکي ړومبی غونډ)رکن(له څلورو انګيوييونو)طبيعي صوتونو(رغېدلی چې ړومبنی هغه يې سرباري کړ شوی اېسي او له دې سرباری سره يې د لنډی په څېر څلورم هغه خجن شوی، په بله وينا، خجيز انډول يې برابر شوی دی. خو دا چې د نورو ډېری سروکيو په څېر يې د دويمې مسرې خج پر څلورمه نه، بلکې پر پېنځمه څپه راغلی، د ماتې مسرې دريځ يې راخپل کړی دی. پر دغه پاسنې سروکې باندې اوس اوس سندر غاړو نورې مسرې ور زياتې کړې او لوبه يې ترې جوړه کړې چې ځينې څانګوال يې د ولسي پانګې يو راز غلا او يا هم يوه ناروا لاسوهنه ګڼي.

د دې بل سروکي ترنمي توکی د دويمې مسرې په سرکې سرباري شوی دی:

- بند کړه تاويزونه ليلا

"وا " سپينه روپی. دې پر وربل وهي ټالونه

"ليلا "

لومړی مسره اته څپيزه ده چې په لومړی او پېنځمه څپه کې خجنتيا لري، که څه هم د پای څپه)- لا(يې هم خج اخلي، خو څنګه چې د پښتو شعر د ټولیز دود پر خلاف د څلورمې څپې په توګه خجنه نه ده، په بله وينا تر درو څپو وروسته نه، بلکې تر دوو څپو وروسته خجنه شوې ده، نو ښايي دا غونډ ويی)ليلا(د سندريز کمپوز له پلوه وروسته ور زيات شوی وي. دا راز زياتونه د دويمې مسرې پای ته هم په ډاګه څرګند ېږي، کټ مټ لکه)وا(د دويمې مسرې په سر کې، البته سم له لاسه)ليلا(دلته د رديف بڼه غوره کړې ده که نه دويمه مسره د لنډی له دويمې هغې سره بشپړ څېيز او خجيز سمون لري.

ښايي دا پاس سروکی له هغو کمپېنبو سروکيو څخه وګڼل شي چې د ټولیز)عام(خجيز دود پر وړاندې نادودي)بې قاعدګي(لري او هغه دا چې لومړی مسره يې تر دويمې خجنې څپې)وا(

ketabton.com - The Digital Library

دوې څپې وروسته خجنه څپه)څه(لري او ورپسې بيا هم دوې څپې وروسته بله څپه)و (خجنه راځي. دويمه مسره يې بيا په څلورمه خجنه څپه)-يا- (پيل مومي او په دې توګه د لنډۍ د دويمې مسرې غوندې ديارلس څپيزه راغلې او خجونه يې هم هماغسې پر څلورمه، اتمه او دولسمه څپه راغلي دي.

دا چې د دغه سروکي دواړې مسرې سره هم د دغه خجيز انډول له پلوه سمون نه لري او يوازې څپيز انډول يې سره سم دی، دليل يې کمپوزي توپير دی، ځکه په ډېرو سروکيو کې د مسرو دغه موسيقي ځانګړتيا يو راز نه ده څرګنده ده چې خجيز او څپيز برابری يې سره هم سمبالېدای شي که نه، لکه هماغه تېر سروکی:

پاس په باړه کې اوبه ګډې وډې ځينه
شينواري لونګينه

- د دغه بل سروکي د دويمې مسرې په منځ و ميانه کې د دوه څپيزې)سترګې(لومړۍ څپه راغبرګېږي او په دې چم د سندريز تول و تال سره شعري دا هم سمبالتيا مومي، په نورو ټکو د ماتې مسرې په توګه په رابېلې شوې خجنې څپې)ستر- (پسې پېښځمې خجنې څپې)ـسو- (ته لاره هوارېږي، هرګوره دغلته د دواړو مسرو پای څپې)-نه(د خجنتياله کبله نه، بلکې د موزيکال اهنګ له لامله داوږده)ممدوده (الف هومره لوړېږي او))-نآ ((ويل کېږي او داچې لومړۍ دا بيا راغبرګېږي، بيرته خپل آرژبني اکر))-نه ((ته راستنېږي:

پاڅېږه مجنونه)نآ (
ليلا ولاړه توري)ستر (- ستر ګې سره لاسونه)نآ (
پاڅېږه مجنونه.....

د سروکيو د نورو جوليزو او مانيزو ځانګړتياوو او پېيلتياوو په برخه کې دې د دوست شينواري "د پښتو ولسي ادب لارې، ۷۵-۸۵ مخونه (هم وکتل شي.

دويم- د وګړني شعر دويمه يا نيمځر ګنده برخه

په دې برخه کې لوبې، بدلې، بګتۍ، مقامونه، چاربيتې، داستانونه، غزل او داسې نور راځي. دا برخه د لومړۍ هغې په توپير له ببخ و بنسټه شعرونه دي، نه سندرې. مانا يې داچې لومړۍ د شعر په توګه پېيل شوي او بيايې هله ټنګ ټکورته لار موندلې ده. له دې کبله د ارمستېتر، مکنزي او نورو لويديزو پښتو پوهانو غوندې يې))نغمې songs ((نومول په کار نه دي. تر دې چې تر ډېره د ديواني)ليکنيو (شعرونو غوندې د سېلابوتونيک له ځانګړتياوو سره اړخ لګوي

ketabton.com - The Digital Library

او داسې برېښي چې دغه ډول دې د ديواني شعرونو په پېښو ګړني شعر ته لار پيدا کړې وي. نه د نورو))سوچه ((يا لومړي ډول ولسي هغومره لرغونوالی لري او نه يې ويونکي هغومره يومخيز ناخرګندوي. داستاد مکنزي)۳۲۰مخ(په خبره، کبدای شي، د دغه دويم راز))سندرو ((ويونکي ښايي پخپله هماغه بولونکي يا سندرغاړي اوسي.

په دغه برخه يو لړ رزمي بدلې هم راځي چې تر بزمي هغو هم په ولسونو کې ډېر ګرانښت لري او د تاريخي لنډيو په څېر د تېرو ملي او سياسي پېښو انځورګري کوي، هغه هم د نيوکو، ستاينو، غندنو، او يا طنز په جوله او جامه کې:

نيوکه:

کابل ونيوه وزيرو

نن پرې ناست دی نادر خان

اخ، غازي امونول خان!

ستاينه:

همداسې يې ستاينې او غندنې هم درواخله:

جواري ستا د لنګر

خواږه لکه شکر

خوند يې زيات دی له حلوانه

د هډې کامله ځوانه!

غندنه:

جواری ستا د لنګر

کلک پلک لکه بکر

نه ماتېږي بې سندانه

)) مانوکی ((غټه شيطانه!

)رشيد وزيری، کابل ۲۳-۱۰-۰۹ (.

درېيمه څرګنده او نومورە ډله

دا برخه د دويم)نيمځرګندې(هغې پر خلاف آر ولسي ځېلونه)لوبې، بدلې، بګتی... (دومره نه را نغاړي او زيات زور پر مقام، رباعي، چاربيته، داستان او غزل اچوي.

په پښتو کې بيا ګړنی، ولسي او يا وګړنی)فولکلوري(شعر يو بشپړتيايي پړاو هم لري چې د

ketabton.com - The Digital Library

بې ليکلوستو ترڅنګ دلته او هلته په خال خال نيم ليکلوستو شاعرانو هم تړاو پيدا کوي، خو دواړه ډوله ويناوال پوره څرګند او نومورو وي، لکه واخلې:

زرجان، سيد کمال، توکل، ميرا)ښېوه وال(، ميرا اپريدی، ډېراني، غريبي، باقي باندې وال، محمد نور، محمد دين، عبدالخالق، عبدالصمد، عيسی کندهاری، حاجي نور احمد فراهي، حکيم نور، بسم الله ځائی، درمحمد ځائی، محمد حسين شېرشاهيوال، سالم بړووال، صنم ګل، وزير ګل داسې نور.

هرګوره، په نيم ليکلوستو ولسي شاعرانو کې خانمير هلالي، ملنګ جان، خسرو، خاطر... بيا له ځلاندو او تلپاتې څېرو څخه بلل کېږي. خو سم له لاسه يې د نورو په استازی د ملنګ جان د هغې ټولمنلې ترانې پر ړومبني بند بس راوړو چې تراوسني ملي سرود يې لېوال او مينه وال ډېر دي او په لويديځمېشتو افغانانو کې د هر سندريز بنډار سرخني)چاشني(ګرځېدلې ده:

دا زمور زېبا وطن
دا زمور ليلا وطن
دا وطن مو ځان دی
دا افغانستان دی...
)آر: دا پښتونستان دی(

نيم ولسي يا دوديز شاعران)لومړي چاپ ۱۵۲- ۲۵مخ(هغه ليکوال او زده کړه وال ناظمان دي چې د شعري يا هنري پلوه له ډېرو ولسي هغو سره د سيالی جوګه نه دي، خو بياهم د شعروشاعری داوې کوي او نور شاعران او ليکوال يې هم د))منځپانګې((تر اغېز لاندې له ولسي هغو لوړ بولي!

پرو ړاندې يې بيا، نه يوازې د يادشوو نيملیکلوالو، بلکې د کندهاري عبدالخالق صادق)۱۳۲۰-۱۳۸۰ل(په څېر پوره ليکلوستوال او زده کړه وال، له خورانامي شعرونو سره هم په))ولسي((شاعرانو کې شمېرې!)صالح محمد صالح، الفت ۲۵مه ګڼه(

مورد داسې څه ناڅه پخو شاعرانو لپاره چې له ولسي او نيم ولسي شاعرانو او ناظمانو سره يې توپير شوی وي، د))دوديزوال((نومونه غوره کړې ده. په دې ډله کې ډېر نور مړه او ژوندي، ان لکه شېراحمد شيدا چې د حبيب اله خان په دربار کې د ملک الشعراء په نامه نومول شوی وو،

ketabton.com - The Digital Library

هم راځي. هرګوره، له جوليز او نظمي ځپلونو او کالبونو)غزل، بوللې، دوييزې، څلوريزې، ترکيب بند ، ترجيع بند... (له پلوه يې کلاسيک يا کلاسيک وال هم په دې بللای نه شو چې بيا يې د کلاسيک پېر له سترو ستو ، لکه خوشال، حميد ، شيدا او نورو نومياليو سره ټکر راځي.

ketabton.com - The Digital Library

۸- څېرکی
د دېواني یا لیکنې پښتو شعر
جولیز رغښت

په اروپایي نومونپوهنه کې د)و (ګړنې(شعر **PopularVerse** پر وړاندې دېواني یا لیکنې شعر ته "ادبي شعر **LiteraryVerse** " وایي.

د پښتو شعر دغه ډول که څه هم زیاتره د پارسي هغه په پېښو د پښتو ادب کلاسیک پېر جوړوي، مګر رغښتې تخنیک یې په بنسټیز ډول تر ټولیز پښتو)سېلابوتونیک(دود او دوی لاندې راځي، نو له دې پلوه تر ګړنې)شفاهي(یا وګړنې)ولسي(هغه زیات پرله پېښلی)منظم(دی. له ګړنې او وګړنې شعره یې روانې توپیر په همدې کې دی چې هېڅکله)قافیه(او تر یوې زیاتې کچې)ردیف(له لاسه نه ورکوي او د همدغو دوو توکونو له مخې یې د پارسي یا عربي په لاروي ببلابېل ډولونه- غزل بوللـه)قصیده(، دوبزه، څلوریزه، پېنځیزه... پارچې یا قطعه، مستزاد، ترجیع بند... – منځته راوړي دي. په دغو ډولونو کې یوازې)مستزاد(ډول له پښتو سروکیو او نورو ځېلونو سره اړخ لګوي چې دیوان والا یا پوره لیک و لوست والا شاعرانو ورسره دومره لېوالتیا نه ده ښوولې.

له دغو ټولو قافیه والو لیکنیو یا په بله وینا دېواني)تقلیدي(شعري ډولونو سره زما نور څه کار نشته او یوازې یوازې یې د پښتو شعر ټولیز سېلابوتونیک)خجیز- څپیز(آرونه تر څېړنې لاندې نیسم.

۲- هغه ډول شعر)که له دغو پورتنیو ډولونو څخه هر یووي(چې هره مسره یې په لومړۍ خجنه

ketabton.com - The Digital Library

څپه پیل مومي، په لاندې بېلګو کې وړاندې کېږي:

تـــــــوره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ول ول شي خو خپل یار لره کنه
)خوشال(

دا غزل په دیارلس څپیزه مسره پیل شوې او دا چې وروستۍ څپه یې خجنه ده، نو د پښتو شعر د یوې بلې سېلابوتونیکې ځانګړتیا له مخې یې)غیر مصرع(یا بې قافیې مسرې یوه یوه څپه زیاته راځي.

خجونه، پر لومړۍ، پېنځمه، نهمه او دیارلسمه څپه راغلې او په دې توګه غیر مصرع مسرې یې د مصرعو هغو غوندې پر خجنو څپو پای ته نه رسېږي، بلکې وروسته ور زیاته شوې)خوارلسمه(څپه یې ناخجنه پاتې کېږي او څنګه چې تر خج وروسته څپیز اندول په دویمه پوړۍ کې راځي، نو د شعر په ټولیز تول و تال یا وزن او ریتم کې کومه وټه نه راځي، لکه:

ولې راته وایې چې پر ښکلو نظر مکوه
سترګې چې پیدا دي خو دیدار لره کنه...

یا:

سترګې دي که وروځې که یې زلفې که وربل دی
څـــــو توري بلا دي چې مې زړه پکې قبل دی
چېرته به خلاصېږي دا بلا تر زړه چاپېره
ښه که یـــې ته ګورې لا په سرو لمبو اور بل دی

دغه غزل یو مخیز خوارلس څپیز دی او پر لومړۍ، پېنځمه، نهمه او دیارلسمه څپه خجنتیا لري.

همدا راز د خوشال ۱۳۰، ۳۹۴، ۴۰۴، ۴۱۷ او ۴۲۲... ګڼې غزلې هم دروا خله.

۳- هر هغه شعر چې هره مسره یې پر دویمه خجنه څپه پیلېږي، لکه:

پـــــه زړه تر یار ځار ېږم د پتنګ غوندې پېږې کړم
یو راز دی په دا کار کې که په خوله ورته ښېږې کړم

دا غزل هم د پاسنې هغه غوندې له یوې مخې پېنځلس څپیزه دی او دا چې د سر کړۍ او نورې قافیه مسرې یې په ناخجنه څپه پای مومي، نو په بې قافیه مسرو کې یې د بلې کومې سرباړۍ

ketabton.com - The Digital Library

ناخجني څپې اړتیا نه ده لیدل شوې. د پوره څرګندتیا او جوتتیا لپاره د خوشال له کلیاتو څخه)۴۷۱ غزل، ۲۹ مخ(را اخلو چې د لومړي بیت دواړه مسرې او نورې قافیه والې مسرې یې څوارلس څپیزې دي، خو دا نورې یې پېنځلس څپیزې راغلې، ځکه لکه پاس)۲-۴ (مو چې وویل، لومړی، په بله وینا، قافیه والې مسرې یې په خجنه څپه پای ته رسېدلې دي:

له تا نه چې جدا شم، په ناکام پرورځ وشپه
نه وب نه مې خوراک دی، نه ارام پرورځ و شپه
بل خیال فکر یې نه وي بې د یار له رویه مویه
د زړه پر حال خبر یم زه مدام پرورځ و شپه

له مخینې ببلګې سره د دغې ببلګې ورتوالی همدا دی چې دلته هم پر دویمه، پېنځمه، نهمه او دیارلسمه څپه خج راغلی او نا ورته والی یې په دې کې دی چې د ړومبني شعر ټولې مسرې پېنځلس دي او د دغه شعر مسرې څوارلس څپیزې او نورې پېنځلس څپیزې دي. همدارنګه ۱۳۱، ۳۹۴، ۳۶۷، ۴۲۵، ۴۶۹... ګڼې غزلې هم درواخله.

ما تر اوسه د رحمان بابا په دیوان کې تر اتو غزلو پورې په لومړۍ خجنه څپه پیلېدونکي شعرونه موندلي دي، لکه:

- سل ځله که وخوري ناصحان ځیګر زما...
- تېر شو په دا تمه پر در ستا عمر زما...
- سر زما، سامان زما، ځار شه تر جانان زما...
- چېرته د یار شونډې چېرته غم د دل و جان...

- هر چې خپلې مینې خوار کړ خوار یې مه ګڼه...)۲۸۴ (.
- مست د هغه مخ یم چې مستانې لري سترګې...)۲۸۷ (.
- څه شو که خاموش یم ستا د عشق له آه سرده...)۱۳۹ (.
- وخت د نوبهار دی زه جدا له خپله یاره...)۱۴۳ (.

۴- هر هغه شعر، چې مسرې یې په درېیمه خجنه څپه مومي او ورپسې نورې څپې له ټولیز دود سره سم درې درې تر منځ ناخجنې او څلورمې څلورمې خجنې راځي.

دغه راز شعرونه په ټول کلاسیک او ان ننني قافیه وال او ازاد شعر کې ببخې ډېرښت لري. د

ketabton.com - The Digital Library

رحمان بابا ، حمید مومند ، قلندر اپریدي... نژدې ټول هغه په درېیمه خجنه څپه پیل مومي او چېرې یو نیم یې په لومړي هغه پیلېږي- د دویمې هغې ببلګه یې ما تر اوسه نه ده موندلې. د خوشال خټک زیاتره شعرونه هم په درېیمه خجنه څپه پیل شوي دي، خو په خوا کې یې د لومړۍ او دویمې هغې ببلګې هم ښایسته ډېرې موندل کېږي.

دا دی اوس په درېیمه خجنه څپه پیلېدونکې شعري ببلګې په وروسته توګه وړاندې کېږي، داچې داراز خج د پښتو لیکنې او دېوانې شعر ډېرۍ برخه رانغاړي، پر یو څو لږو هغو یې بسنه کوو:

الهي د محبت سوز و ګداز را
په دااور کې د سهي سمندر ساز را)حمید ۱ (؛
ای مدام د نس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې ویښوې ویده بلا
دانایان له دښمنانو سلا نه کا
ته په څه کوې د نفس شیطان سلا)حمید ۴۰۰ (؛

نن به شپه زما د یار پر کوم مکان وي
جلوه ګر به پر کوم هټۍ پر کوم دوکان وي)حمید ۴۰۰ (؛
چې په مهر یې نن مخ زما پر لور کړ
هم هغه مې په کور پورې د غم اور کړ)قلندر ۲۸ (؛
نشته ما څخه نور توان ستا د جفا
ستا رضا که اوس جفا کړې که وفا
خراب شوی ستا په غم کې هسې رنګ یم
چې مې نه شي کړای عرب عجم دوا)قلندر ۲ (؛

هېڅ مې نه زده نه پوهېږم دا څه پېر شه
چې دلدار مې د اغیار په شکل و څېر شه)رحمان ۱۵۸ (؛
چې پخته شي اشنایي
تر میان وځي جدایي
و طالب و ته وفا شي
د مطلوب ببوفایي)رحمان ۲۲۷ (؛

ketabton.com - The Digital Library

هغه یار چې ښایسته دی تر افتابه
مخ به کله را څرګند کا له نقابه
ببلتانه په زړه زهیر کړم بې حسابه
یو سبب وکړې یا مسبب الاسبابه
چې زما ملاقات وشي له احبابه)رحمان ۲۷۲ (؛

صورتګر چې ښه صورت پرده وال سازکا
کل عالم یې په صفت زبان دراز کا)خوشال ۱ (؛
حقیقت راته ښکاره شو د هر چا
باور نشته پر اشنا ، پر نا اشنا ،
چې پر سر دې سوګند خوري ورځنې ډار کا
یوه ورځ به ستا د سر وکا سودا)خوشال ۱۲ (.

۵ - په دیواني شعرو کې د ولسي)ګړنیو (او اوسنیو قافیه والو او ازادو شعرونو پر وړاندې پر څلورمه څپه پیلبدونکي شعرونه ډېر لږ دي. که څه هم دا د ټولیز پښتو سبلابوتونیک شعر وروستی بریدی. مانا دا چې دا هېڅ ډول پښتو شعر پیل تر څلورمې خجنې څپې وړاندې نه دی لیدل شوی او که ولیدل شي، تور و تال)وزن(بیا هډو نه شي درلودای. په کلاسیک پېر کې یوازې مات یا لارغه یي)وقفه یي(شعرونه او هغه هم زیاتره لس څپیزې، څلوریزې پر څلورمه خجنه پای مومي چې د مات شعر له دود سره سم یې ورپسې خج پر نهمه څپه راځي. دا ځکه چې تر لارغې وروسته له دویمې نیمې مسرې سره بدلېږي او د لومړۍ نیمې غوندې پر څلورمه خجنه څپه پیل مومي؛ زیاتره سروکي)←۷-څېرکې (د ورته لارغو له لامله دغه خجونج رابنیي.
)۱ (لس څپیزې ماتې څلوریزې چې پر څلورمه او نهمه څپه خجنه کېږي په دې وروسته ډول دي:

)۱ (
کله به راشي پر هند پراته
کله به کښېنې ماته مخ راته
څو ته را درومې پکې ډیوې ږدې
غم به کا خونه د "حمید" میراته)حمید: ۴۱۱ (
دلته "حمید" یو څپیز لوستل پکار دي، کېږي چې له آره به یې پر ځای "ما" راغلی وو او چا به

ketabton.com - The Digital Library

پکې دا ونجون راوستی وي !

)۲(

د خدای لپاره د دوست په روی دې وه
د وفادارو ښکلو په خوی دې وه
د رنځورانو په های و هوی دې وه

...

د لومړی ځلوریزې ځلور واړه مسرې لس څپیزې دي او د دویمې له آره یوولس څپیزې دي، مګر دربیمه)غیر مصرع یا بې قافیې(مسره یوولس څپیزه ده. ځکه لکه څنګه چې وویل شول، په خجپای شعر کې بې قافیې مسرې یوه څپه زیاتوي. دغسې په چپه ډول په دوو ناخجنو یا)درو ناخجنو (پای څپو کې یوه)یا دوه(څپې غورځېدای هم شي بې له دې چې تول و تال ته کوم لید ورې زیان ورسېږي. د ساري په توګه د غني خان قامي ترانه)ای زما وطنه(په دربیم بند کې تر خجنې څپې وروستی غونډی دوې څپې کمې دي، مګر د موسیقۍ په پردو کې نه ننګېرل کېږي، تش سندرغاړی خپل آهنګ یو څه اوږدوي. د قلندر اپریدي هغه ټولې ځلوریزې چې په اوسني دیوان)د کابل د ۱۳۵۲ کال چاپ(کې راغلې دي، د حمید مومند د پاسنیو دوو ځلوریزو غوندې ماتې یا لارغه یې دي، په بله وینا په ځلورمه خجنه څپه پیل شوې او د لومړي او دویم خج واټن یې هم ځلور څپې دی، مګر د څپو د شمېر له پلوه یوازې د حمید له لومړۍ ځلوریزې سره سمون لري او دا هم باوري برېښي چې د همدغه استاد پر لاره تللی دی که څه هم نورو ډېرو شاعرانو هم دغه ډول ځلوریزې ویلې دي د قلندر ځلوریزې په لاندې ډول دي:

)۳(

زه دې د وصل په تمه ګرځم
هجران دې وسوم له غمه پرځم
که مې وصال وي له خپل مینه
قلندر پر بل لور ګرځم

)۴(

زه دې له هجره تل امان غواړم
بې له تا زه مهر د بل نه غواړم
که دې نظر وي میرا و ماته
زه قلندر دې په در کې ژاړم

ketabton.com - The Digital Library

)۵(
زه په هجران کې دې مبتلا کړم
غریب همېش دې په واو بلا کړم
د رب لپاره جفا نور پربږده
زه قلندر دې میرا جلیا کړم
)قلندر: ۱۵۵(؛

د کامګار ختک په ټول دیوان کې هم غزلې یو مخیزه په دربیمه خجنه څپه پیل شوې دي او یوازې څلوریزې یې د حمید او قلندر هغو غوندې په څلورمه خجنه څپه پیل مومي چې هماغسې لس څپیزې مسرې لري او دویم خج یې څلور څلور څپې وروسته راغلی دی.

)۶(
زما دلبره دتا له درده
سترګې مې سرې دي ګونه مې زرده
دا هومره جور پر ما تل مه کړه
وبره مې وکړه له آه سرده

)۷(
مه کړه په څه کړې هجره خونخواره
چې دې جودا کړ کامګار له یاره
یو ځل مې بیا کړه له یاره وصل
که نه وي مرمه د رب لپاره
)کامګار: ۱۸۳(.

)۲(د ماتو)لارغه یې(لس څپیزو، دوییزو)مثنویو(ببلګې پر څلورمه خجنه څپه پیل مومي او هغه هم د پورتنیو څلوریزو غوندې په ورته څپیز او خجیز اندول لکه:
)۱(
که یون دی یون دی، مخکې ببلتون دی
له کسې غره څخه، ځي خرښبون دی

ketabton.com - The Digital Library

که وروره وروره ،خرښبون وروره
ته چې ببلتون کړې، زما ویرته ګوره
چې ځې مرغې له توړې کرغې له
همزولي پاته، ځي څه برغې له...)پخ ۹-۱۰(

د حافظ نظام د "لیلی او مجنون" کیسه هم په همداسې لارغه یې)وقفه یې(یا مات ډول په دوییزه بڼه ویل شوې ده، لومړی خج یې ډېر څلورمه او دویم یې پر نهمه راغلی او د پښتو دوییزې له ټولیز دود سره سم یې ځینې بیتونه نه څپیز هم راځي، تر دې چې لومړی پیل یې هم په نه څپیز بیت شوی دی:

)۲(
وایي ویونکی د دې قصې
چې تل یې ښکار و د ښې هوسۍ
چې د عربو د ملک یو مرد وو
خجسته نام و په عقل فرد وو
متاع یې ډېره له هره بابه
څوک په حساب و څوک بې حسابه
)هماغه اثر ۵۹(؛

د خوشال دا دوې لس څپیزې ببلګې هم درواخله:
- بلبل هر چا ته، دا خبرونه کا
وخت د بهار شو، غوټۍ ګلونه کا...،
- وګړي واړه، کارونه خپل کا
مردان هغه دي، چې کار د بل کا؛

تر څنګ یې بیا، دولس څپیزه ماته څلوریزه هم لري:
څوک چې ارام ګټي، د نېکو نام ګټي...

)۳(د زینب هوتکي شپږیزه)ترجیع بند(ویرنه)مرثیه(په ماته بڼه نه، بلکې د عادي شعر په بڼه پر څلورمه خجنه څپه کښل شوې ده)پخ۱۰۳(. همدا راز د بابا هوتک سندره هم درواخله)پخ۵(.

ketabton.com - The Digital Library

ښوییدنې او تېروتنې:

دیواني یا لیکنې شعرونه لومړی د پښتو شعر د تولیزې "سیلابوتونیکي" ځانګړتیا پر بنسټ تر کره کتنې لاندې نیسو او بیا یې د قافیه والو شعرونو په توګه د قافیې او ردیف د ځانګړتیاوو له مخې چې په پارسي او عربي کې یې ټاکنه او پېژندنه شوې ده.

۱: د څېیز اندول رنګېدنه

دا په دې مانا چې د یوه لیکنې قافیه وال شعر کومه مسره یا مسرې تر سر مسرې، په بله وینا، سرکړې)مطلع(څېیز کموالی یا ډېروالی ولري او دغه کمی یا زیاتی خجیز اندلو ته هم وټه ورسوي، نو بیا وایو، د نومورې مسرې یا مسرو څېیز اندول رنګ شوی، په بله وینا، څېیز-خجیز ویار)عیب(لري. هن، که د پای له درو کېدونیو)ممکنه(څېو څخه یوه، دوه یا درې واړه وغورځي او ورمخنی خج کمزوری نه کړي، نو کوم ویار نه ګڼل کېږي. د ساري په توګه که)غزل(، دربېیزه، څلوریزه، پېنځیزه... یا پاړکی)قطعه(، بوللـه)قصیده((... چې لومړی مسره یا بیت پر وروستۍ خجنه څېه پای ته رسېدلی وي، ورپسې بې قافیې)غیر مصرعي(مسرې یوه یوه څېه زیاته راتلای شي، تر دې چې کله کله د دغې یوې څېې، نه زیاتوالی شعري آهنګ یو څه کمزوری کوي هم، لکه په دې وروستیو بېلګو کې:

ستا له خوا نه بېلېدای نه شمه زه
ستا له مینې صبر بدای نه شمه زه
چې نیولې مې ده ستا د وفا لار)ه(
له دې لارې کرېدای نه شمه زه
نا امیده ستا د سترګو له ککو)نه(
لکه اوښکه څڅېدای نه شمه زه
یم رنځور ستا د پېغلوتو شمو)چې(
بې وصال دې رغېدای نه شمه زه
یم هغه ازاده مینه زیاره ستا
)یمه ستا هغه ازاده مینه زیاره(
چې په جبل کې ځایېدای نه شمه زه
)زندانې نغمې، ۲۴(؛

هر مطرب چې غوږې تاو کا د رباب

ketabton.com - The Digital Library

په دا تاو کې زما زړه کاندې خراب
چې سامع یې په نغمه په ترانه)شم (
دیوانه شم گرېوان څیرې مست خراب
)رحمان: ۳۷ (؛

که مسجد گورې که دیر
واړه یو دی نشته غیر
یو مې بیاموند په هر څه)کې (
چې مې وکړ د زړه سیر
)خوشال: ک.۱ ټوک ۲۵ (؛

ای مدام د نفس په زېرمه مبتلا
ځانته ولې ویښوې ویدې بلا
دانایان له دښمنانو سلا نه)کا (
ته په څه کوې د نفس شیطان سلا
)حمید: ۳ مخ (؛

شوم په دام د زلفو بند
ښه چې نه مې واخیست پند
عشق دې اوروو زه ورگډ شوم
پاکوبان لکه سپند
)کامگار: ۳۴ مخ (؛

که خبر وای له دې هسې رنگ خواری
ما به نوم اخښستی نه وو د یاری
ستا د غم په دریاب ډوب یم تر مری
بې تا نه لرم هېڅوک د دستگیری
مگر ته خپله لاس راکړې همدمه
)رحمان: ۲۷۸ (؛

ketabton.com - The Digital Library

خوب به نه ورځي له ډېرې ستومانۍ
بوږنوي به يې د ملو بد گومانۍ
نه به وړاندې ځي زړور په ښادمانۍ
نه په ببرته شي راتلای له پښېمانۍ
له هر سپي به په امید د امانۍ
چپړوسي کا د نمړۍ په مهمانۍ
چې دې يار پېژي دا هسې نرمه گرمه
ته په کومه حيا روغ گرځې بې شرمه
)حميد: ۴۰۲(

دا کوم شرم دی کوم درم د يارۍ
دا پيوند دی بد نما تر وبزارۍ
چې مې يار پر توده ځمکه د خوارۍ
کښېنې پاڅې خوار حيران له ناچارۍ
او زه ښوی ښېرازه گرځم سپين سپېځلی
)حميد: ۴۷(؛

سنه زر سل پېنځه شپېته ده
چې رحلت وکړ کامگار
پس له دې نه په دې کاله
پلار دده وشو نامدار
)کامگار: ۱۸۵(؛

خراب زړه مې هوسېږي
ستا جمال مې ډېر يادېږي
که نظر دې پر ما کېږي
فرياد رس يا مصطفی
)احمد شاه بابا: د غورچانۍ پای(؛

د فلک له چارو څه وکړم کوکار

ketabton.com - The Digital Library

زمولوي هر گل چې خاندي پر بهار
هر غاټول چې پر بیدیا غوړېده وکا
ربړوي یې پانې کاندي تار پر تار...
)اسعد سوري، پخ(؛

وایي دا چې صحبت کاندې
یو له بله ډېر اثر
پر کلو دې مصاحب شوم
ستا صحبت نه کړمه خر
)محمد عمر: پخ۱۵۲(؛

صحبت ډېر اثر کا گوره
منکر نه شې له اثر
ته دمخه هغه شی وې
اوس انسان سولې بشر
)محمد طاهر: پخ۱۵۲(؛

زړونه خوښ کړه دا نېکي ده د رښتیا
مه کړه چا باندې تېرنه په جفا
د خدای کور مه ورانوه په ستمو
د خدای کور وگڼه زړه چې وي صفا
)محمد ایاز، پخ ۱۵۲(؛

همدغه ډول څېیز کمی زیاتی په دوییزه کې هم راځي، په همدومره توپیر چې دلته لومړی بیت بنسټ نه ټاکل کېږي، په بله وینا، دغه کمی زیاتی د لومړي بیت له مخې په پام کې نه نیول کېږي، بلکې دلته دود داسې دی چې پر خجنه څېه پای کېدونکی بیت)د دواړو مسرو په پام کې نیولو سره(تر هغه بیت یوه څېه کم راځي چې پایمخه څېه یې خجنه وي. په دې ډول یوه یوازېنۍ دوییزه کې اته څېیز او اوه څېیز بیتونه راتلای شي او همدارنگه نه څېیز او لس څېیز؛ لس څېیز او یوولس څېیز؛ یوولس څېیز او دولس څېیز؛ دیارلس څېیز او څوارلس څېیز؛ پېنځلس څېیز او شپاړس څېیز، لکه:

ketabton.com - The Digital Library

ساقي پاڅه پیاله راکړه
مرور یار مې پخلا کړه...
چې یو دم سمه ازاد
نانباد زړه مې سینه)سي نه (نباد
)زرغون خان:پخ ۸۴-۸۶ (؛

زړه د حسن له غمونو اوس بري سو
مقترن دوی لکه لمر او مشتري سوه
زړه ویل شکر ده مقصود زما حاصل سه
ما چې عیش نه لاره اوس مې عیش کامل سه
شکر شکر ده حاصل سه زما کام
سوی حال راته وصال د دل ارام
حسن هم په شکر چې کړ وا زما زبان
شکر یې وکړی په درګاه چې د سبحان
بیا دې زړه ته وویل چې شادماني کړه
دی هنګام د کامرانۍ، ته کامراني کړه
)مسافر مروت: حسن ودل، ۷۴ (؛

ږغ سو چې ورور تېر له دنیا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا
زړه مې په ویر کې مبتلا سونا
چې شاه محمود له ما جلا سونا

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چې شاه محمود سو نن په ګور عالمه
د پښتون لمر سو تیاره تور عالمه
راته دنیمن به کا پېغور عالمه
چې پاچا ولاړ پښتون ګدا سونا
قندهار واړه په ژړا سونا...
)زینب هوتکي، پخ۱۸۸-۱۹۲ (

ketabton.com - The Digital Library

د زینب هوتکي په شپږیزه)ترجیع بند (کې د دغو دوو بندو دوه وروستۍ راغبرګېدونکې مسرې تر مخنیو څلورو مسرو یوه یوه څپه لنډۍ راغلې، په بله وینا، د دواړو بندو مخکنې څلور مسرې تر نور ټول شعر څخه یوه یوه څپه زیاتې دي. له دې څخه دا پایله لاسته راځي چې تر وروستي خج څخه وروسته تر درو ناخجنو څپو پورې کموالی یا زیاتوالی موندلای شي او کوم ویار نه ګڼل کېږي.

د غني په دې لاندې ترانه کې د وروسته بند درې واړه مسرې تر نورو ټولو)پښځلس څپیزو (مسرو دوې دوې څپې کمې دي او سندرغاړی یې د آهنګ په لوړولو او غځولو تشه ډکوي:

یه زما وطنه د لالونو خزانې زما
ستا هره دره کې دي د توري ننبانې زما
ستا سر چې وي ټیټ، نو زه به شان او شوکت څه کړمه
ته چې خوار و زار یې، زه به مال او دولت څه کړمه
ته چې وران ویجاړ یې، زه به خوب او راحت څه کړمه

یا به دې زه سیال کړمه وطنه د جهان).. (
یا به ستا په پښو کې توري خاوري کړمه ځان).. (
ځان به درې وړې کړم خو تا به کړم ودان).. (
نر یمه، پښتون یم، تاته یادې افسانې زما
یه زما وطنه د لالونو خزانې زما
)غني: کلیات ۱۳۲۸(.

د خوشال خان غوندې سترو شاعرانو په دوییزو کې له دغه راز اسانتیاوو څخه هم ډډه کړې او په څرګنده بربنې چې په اګاهانه توګه یې څپیز کموالی روا ګڼلی نه دی. د ساري په ډول یې د سوانتنامې په ۳۹۱ بیته دوییزه کې هېڅ داسې بیت راوړی نه دی چې یوه یا دواړې مسرې به یې پرخجنه څپه پای ته رسېدلې وي او په دې توګه یې له پیله تر پایه هماغه دولس څپیز کالب کارولی دی. په غزلو او نورو ډولونو کې لکه څنګه یې چې پاس یادونه وشوه، خوشال بیا هم د نورو ټولیزه لار نیولې او په یاد شویو ځایو کې یې د څپو کموالی او زیاتی رامنځته کړی دی.

۲: د خجیز انډول رنګبدنه:

ketabton.com - The Digital Library

لکه څنګه چې بیا بیا ورته نغوته وشوه، د پښتو شعر په سیلابوتونیک سیستم کې خج او څپه
ټاکنده نقش لوبوي او په دواړو خیزونو کې بیا خج په لومړۍ پوړۍ کې راځي او په درو واړو
)ګړنیو، لیکنیو او نویو ازادو (شعرونو کې پرې لکه شا تېر د تول و تال او یا په لنډ ډول، د وزن
ټوله وداني ولاړه ده، له همدې لامله د څپیز اندول رنګېدنه، په بله وینا، ببڼایه کېدنه او
غورځېدنه د هر ډول شعر د بې تولې لامل کېږي او له شعري چوکاټه وځي. څنګه چې سم له لاسه
مو خبرې پر لیکنیو شعرونو دي، نو له دیوانونو څخه یې رابېلوو:

شپه د ببلتانه ده پهر پهر کال پر ما شو
بانګ دی د چرګانو په هزار هیله سبا شو
رابه شي ګلزار ته وار پر وار ننداره کاندي
پیغام راوړي د وصل عجب ښه راځي په سهر
هُد هُد د یار له لوریه، نن پر ما باد صبا شو
پر وخت د مشغولا له ګلو کله اواز کاندي
چې درومي له ګلزاره په چغار چغار توتا شو
په درست عمر یې مُهر د سکوت پر خوله وهلی
زما د زړه توتي دی چې نن ګورمه ګویا شو
زنګ چې باندې پرېوځي اینه د زړه تبې شي
زړه د خوشال ګوره ! له هر رنګه مصفا شي
)خوشال: ک، ۱ټوک، ۱۸۲ مخ (؛

خوشال خان په دغه غزل کې د خج د دریځ په بدلون سره دوه ډوله وزن رامنځته کړی دی: لومړۍ
درې مسرې او وروستۍ دوه هغه یې پر لومړۍ خجنه څپه او په منځ کې یې پرله پسې اووه
مسرې پر دویمه خجنه څپه پیل کړي دي او له دې کار سره یې څپیز اندول هم رنګ شوی دی؛
هغه دا چې پر لومړۍ خجنه څپه پیلبدونکې مسرې یې څوارلس څپیزې راغلې او پر دویمه څپه
پیلبدونکې هغه پېنځلس څپیزې. همدارنګه د خوشال ۴۰۲ او ۲۳۴ غزلې همدغه نیمګړتیا لري.

په دغه لاندینۍ وسمهالي ببلګه کې چې د اردو شعر منظومه ژباړه ده، قافیه او د مسرو
)دولس (څپیز شمېر یې، له کومې مسرې نیمې پرته، تر پایه په پام کې نیول شوی دی، مګر دا
چې خج پر خپل خپل ځای نه دی راغلی، په بله وینا، پر ببلا ببلو خجنو څلور څپیزو ستنو
)رکنو (نه دی وېشل شوی، نو جوله یې هېڅ راز شعر ته ورته نه ده، بلکې د))← یاکوتانو ((د
سندرو غوندې په هماغو پښېلو یې ورته پېښلې جامه ور اغوستې او یو ببڅونده نثر دی:

ketabton.com - The Digital Library

د فرنګي که يو وخت زه هم دربان وای
نو ژوند کول به راته څومره اسان وای
بچو به زما کړی تعليم په امريکا کې
اوړی ګرمي به زما پر انګلستان وای
په انګرېزۍ ږغېدا به مې روانه
که څه هم له اصله څخه اردو زبان وای
په ټيټولو د سر چې وای سر شوی
نو به ليډر هم تيار يو عاليشان وای
مځکې جايداد به وو زما هره صوبه کې
والله چې صدر خو زه د پاکستان وای
)جرګه:... ګڼه(.

نو که مورِ وغواړو ، د څپو په اوډون سره يې خجيز انډول داسې رامنځته کولای شو:
د پرنګ که يو وخت زه هم)کوم(دربان وای
نو به ماته ژوند کول څومره اسان وای
کړای بچو به مې تعليم په امريکا کې
ګرم اوړی به زما پر انګلستان وای
په روانه انګرېزۍ به غږېدلم
که له اصله هم سوچه اردو زبان وای
وای سر شوی به د سر په ټيټولو
رانه جوړ به يو ليډر څه عاليشان وای
جايداد ځمکې به مې وې هره صوبه کې
والله صدر به زه هم د پاکستان وای !

له کلاسيکه ترنوي غزله

له کلاسيک يا زاړه غزل سره د نوي غزل برېد ليکه د څو جوتو توپيرونو له مخې ټاکل کېدای شي، لکه:

۱(په ټوليز ډول يې د پارسي- عربي ژب - ښکلاييز زېښناک ته پايټکی اېښی او د پليونو پاتشوني او پاتوړي)وارثان(يې ښايي له ګوتشمېره تېری ونه کاندې؛

ketabton.com - The Digital Library

۲ (نړه جوليزواله)فورمالېزم(، په بله وينا هنري ارمان يې تر ډېره له ټولنيز هغه سره غاړه غړۍ کړی دی؛
۳ (د کلاسيک غزل پرخلاف اوسنی دا يوازې پر))←افقي انځور ((بسنه نه کوي، بلکې))← صعودي، ۵- څېرکی ((هغه هم راخپلوي. مانا دا چې غزل د نوي- ازاد شعر غوندې ورو ورو تمثيلي او کيسه يي کېږي. د يوې ټاکلې پلات، سوژې، اند و واند)انديشه و خيال(او يوه پيغام پر بنسټ پيلېږي او پېښيل کېږي. هر هر بيت يې هم په جلا ډول او هم د د درست غزليز زنځير د يوې کړۍ په توګه تر ارزونې لاندې راځي؛
۴ (دا چې نوی غزل د يوه ناشننوړي شعر دريځ راخپل کړی او د پېښوريانو په نومونه د))مسلسل غزل((بنې ته راوښتی، نو))غزل((نوم ورسره هم نور اړخ نه لګوي او په کارده، د دغه))متحدالمال((سرليک پرځای په يوه ټاکلي نامه ونومول شي. نورې نړۍ ته دا خورا هېښنده بربښي چې يو شعر دې يو جلا او نومېرلی)مشخص(نوم و نه لري ؛
۵ (که د مطلع حذف دومره دود نه دی موندلی، خو په مقطع کې د نوم راوړنې دود تر استاد حمزه راوروسته نور له نشته برابر شوی دی؛
۲ (لکه په څلورم څېرکي کې چې يادونه وشوه، د مسرې لنډ ترين بريد يې له پېنځو څخه تر دوه څپيزو رسېدلی او اوږد ترين هغه يې له شپاړسو څخه تر څلوېښت - پېنځه څلوېښت څپو پورې؛
۷ (د ناقافيوال يا ازاد غزل دود چې په نړۍ))تربرې((پارسي ژبه کې له څو کلو راهيسې رانښلول شوی، په پښتو کې هم نن سبا ازمايل کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

۹- څېرکی

اوسنی ازاد پښتو شعر

د خپل ازاد فولکلوریک او بیا کلاسیک شعر بشپړتیایي بڼه

د اچې وایو، پښتو ازاد شعر د یو شمېر نورو ختیزو ژبو پر خلاف د اروپایي ازاد شعر پېښې یا کاپي نه ، بلکې د خپل ازاد)و (ګړني او لر غوني)فولکلوریک او کلاسیک (هغه بشپړتیایي بڼه بلل کېږي، غوره لاسوندیې دادی چې اروپایي ازادشعر(free verse (یوازې بېقافیه نه، بلکې له هر راز شعري قانون یا قالب)metrical pattern(څخه پخشو دی؛ نه هغه پخوانی ټاکلی مسره ییز دود سمبالوي نه هغه ټاکلي ژانرونه او څومره والی)کمیت (یا کچ و مېچ او نه هغه کلاسیک تول و تال یا ریتم په ټوله مانا رانغاړي. تر ډېره زمونږ د))←سپین شعر ((په څېر وزن و قافیه دواړه نه لري او په دې توګه یې له))←ناپېیلي= منثور ((هغه سره پوله او برید زیاتره د ←)موزیکال (اهنګ له مخې نومېرل کېږي. د پښتونخوا پښتانه بیا د اردو ژبې په پېښو ازاد شعرته))مبرا ((او سپین ته))معری ((وایي.

همدارنګه له عربي او بیا پارسي ازاد شعر سره زمونږ دا خپل برید په دې راښلوي چې له پښېلیزې)قافیې (ازادې سره سره نور عروضی آرونه په پام کې نیسي او د مسرو لنډوالی او اوږدوالی یې هم د))مفاعیلو ((اړوندیا تابع دی.

اروپایي سپین شعر(**blank verse**(، فرانسي verse levere، جرمني **freie Rythmen** د سپین شعر نومونه له اروپایي نومونې سره نه، بلکې زمونږ له نیم ازادو ډولونو ، لکه ازادو کالبو اومونډې شعرونو سره سمون لري.

ketabton.com - The Digital Library

د نورو اروپايي ژبو غوندې په المانۍ کې د دغه راز شعرونو پيلامه تر اتلسمې پېړۍ پر شا ځي. کلوپ شتوک د يوه الماني شاعر په توګه پر ۱۷۵۹ کال "د پسرلي جشن" تر نامه لاندې د يوه شعر په وړاندې کولو سره پر سپين شعر بشپړ لاسبری وموند او ورپسې ګويټې همدغه لار ونيوه، چې د ۱۷۷۲ کال د "ګرځندوی توفاني سندرې" شعر يې لومړۍ بېلګه وه. همدا راز د نووالیس "شپې ته سرودونه" چې پر ۱۷۹۷ کال يې ويلی وو. ورپسې د هويلدرين "دراين يوازښۍ سندرې"، د هنرين هاينې "شمالي سمندرګی"... د همدې لړۍ شعرونه بلل کېږي. نيچې، رېلګې، شتېتلر، ويرفي او داسې نورو هم دغه لار نيولې ده او ورته بېلګې يې راپرېښې دي.)اوتوبېست: د ادبي جاجونو لاسليکي، ۸۵ مخ - لويديز المان، ۱۹۷۲(.

په هره توګه، هغه څه چې په اروپايي ژبو يې ازاد شعر بولي، د پښتو له نيم ازادو شعرونو او بيا ازادو کالبونو سره سمون خوري، لکه واخلئ د غني، اجمل، لايق، زيار، پيوند، سنګر، کاوون، خاموش، رفيع... يو لړ شعرونه چې پخپله خوښه يې ځانته يو ډول يا بل ډول کالبونه په کار اچولي دي، هر بند يې له يو څو لنډو او يوې يا دوو اوږدو مسرو څخه رغښت مومي او لړ و ډېر له قافيو او رديفو څخه هم کار اخلي، يا يې لړ تر لړه د بندونو پايلې په همقافيه مسرو پای ته رسېږي. په اروپايي نومونو بيا دغه راز خپل خوښيو ازادو قالبونو ته ازاد بيتونه وايي: فرانسي Verse Libre، المانې Freie Verse، انګرېزي Free Verse يو الماني پوه)اوتوبيبست، ۸۴ مخ(د دغه راز شعر پېژندګلوي داسې کوي:

هغه ډول شعر چې د مسرو يا تپوتپو اوږدوالی يې پخپله خوښه وي، مګر له يو راز قافيې او څېيز شمېر سره، چې ګليرت، ليسين، ويلاند... يې استازی دی، را وروسته دغه راز شعر د څپو برابري هم له لاسه ورکوي او له "ازاد وزني" يا "سپين" شعر سره يې يوازې په قافيه بېلتون راغلی دی.

حال دا چې له ازاد پښتو شعره زمونږ موخه هغه تولیز)موزون(شعر دی چې له ناپښېلیزوالي)بېقافيه والي(سره سره يې مسرې د لنډوالي او اوږدوالي له پلوه کومه تاکلې کچه نه لري او له)← يوفونيمي څېې(نيولې تر څلوېښت- پېنځه څلوېښتو څپو رسېدای شي.

په پښتو کې له "ازاد" سره د "نوي" يا "اوسني" ستاينوم)صفت(سرباري کول په دې موخه دي چې له "ګړني)شفاهي(" يا "وګړني)ولسي(" ازاد شعر سره د اوسني يا نوي "ازاد شعر" ګډون را نه شي. په پښتو ګړني يا وګړني شعر کې ازاد ډول تر قافيه وال هغه ډېر پخوانی برېښي او آره يې لرغونو اريايي)ويدي- اوېستايي(شعرونو ته رسي، لکه لنډۍ، زياتره سروکي، ببولالي،

ketabton.com - The Digital Library

شین خالی، د هوتکو ناري،د نکلونو ناري، بدلي، لوبي، بگتی، لنډکی)د ځاځي میدان(، انگی)کاکړی ساندي یا ستاینې(او یو ګڼ شمېر متلونه چې زیاتره مقفی نه، بلکې)متوازن(مسجع دي، په بله وینا، څپیز- خجیز)سېلابوتونیک(تول)وزن(لري. دا نور قافیه وال ډولونه، لکه: غزل، داستان، څلور کړیزه)چاربیته(، کاکړی، دوبیتي... یې وروستنی او پرمختیایي بڼې دي. د پښتو لیکنې شعر لومړی پیلامې هم زیاتره ولسي رنګ لري او د لوبو، بگتیو، بدلو او ځینو سروکیو غوندې په نیم ازادو کالبو کې راځرګندېږي. ورته اروپایي هغه د "سپینو شعرو" په نامه متې په ۱۲مه پېړۍ کې رانښلول کېږي. په پښتو کې دغه ولسي ډوله نیم ازاد شعرونه له امیر کروړه)اتمه زېږدې پېړۍ(نیولې تر ننه پورې له قافیه والو "دیواني" شعرونو سره اوږه پر اوږه را روان دي.

له "دیواني" شعرونو څخه موخه هماغه شعرونه دي، چې په منځني ادبي پېر)۱۵- ۱۹زېږدې پېړۍ نیمایي(کې د عربي او پارسي شعر په پېښو په بېلابېلو کالبو)غزلو، بوللو و دوییزو، دربیزو، څلوریزو...(کې کښل شوي او راوروسته یې په نوي پېرکې هم لږوډېرې پېښې شوې دي. نومورې شعرونه له لومړیو دوو دېوانونو او بیا یوې نیمې "مصنوعي" بېلګې پرته عروضي نه، بلکې په سېلابوتونیک تول کې ویل شوي دي. دا هم اړینه نه ده، چې د دغه مهالپېر ګرد شعرونه دې "دیواني" کچې او بڼې ته رسېدلې وي. هرګوره، لومړي دوه او بیاعروضي ډوله پښتو دېوانونه په لسمه لېږدي پېړۍ کې د)روښاني(غورځنګ پیاوړو شاعرانو ارزاني او انصاري رامنځته کړي دي.

په "زاړه پېر" کې چې سم له لاسه له دویمې لېږدي)هجري(پېړۍ څخه تر زرمې تاکل شوی دی، له "دیواني" ډوله شعرونو څخه د شېخ اسعد سوري)۴۲۵ مړ(بولـله)قصیده(، د محمد هاشم سرواني)۲۲۳-۲۹۷هـ ق(له عربي را اړولی پارکی)قطعه(، د اکبر زمینداوري)۷۷۱-۸۰۷ هـ ق(غزل او یا د شېخ رضي لودي)۳۵۰ شاوخوا(او د امیر نصر لودي)۳۹۵ شاوخوا مړ(پارکی او داسې نور د یادونې وړ دي.

په اوسنۍ بڼه ازاد پښتو شعر چې یې که څه هم په ښکاره ډول د اروپایي ازاد شعر تر اغېزو او پېښو لاندې له ۴-۵ لسیزو راهیسې دود موندلی دی، بیا هم لکه پاس چې وویل شول، له خپل دودیز ازاد ګړني شعر سره تړاو لري او د سېلابوتونیک وزن پر بنسټ ولاړ دی. که یو نیم شاعر د هماغه وچ اروپایي تقلید په لومه کې ښکېل پاتې دی او خپل دودیز تول و تال یې پکې سمبال کړی نه دی هرومرو یې خبره "سپین" شعر ته رسېدلې ده. تول)وزن(، یا په اروپایي نومونو

ketabton.com - The Digital Library

"ریتم" د شعر بنسټیز شرط دی، که په قافیه وال شعر کې وي او که بې قافیې)ازاد (کې. له همدې کبله له بې آهنګه)بې وزنه(شعر سره د "سپین شعر" نومونه جوړېږي. پښتو))سپین شعر((د پارسي))شعر سپید ((په څېر د)بې تول و بې اهنګه شعر (په جاج رادود شوی، نه د زړې اروپايي نومونې په جاج چې يوازې د ازادو کالبونو او څه ناڅه بې قافيې شعرونو يې اړه درلوده.

په پښتو کې په هماغه اروپايي جاج، ازاد او نيم ازاد کالبونه د شلمې پېړۍ له دويمې- درېيمې لسيزې راهيسې رادود شوي دي. په دې ډول مخفي، فدا، صالح محمد کندهاري، عبدالحی حبيبي، عبدالاکبر اکبر، عبدالاکبر خادم، قيام الدين خادم، فضل احمد غر، کمالي، ميا احمد شاه، اسير، خيال، اجمل، ببنوا، لايق، عبدالرحيم مروت... يې له غورو او مخکښو استازو څخه ګڼل کېږي چې بې له شکه يې له ولسي يا وګړنيو)فولکلوريکو (هغو څخه الهام اخېستی دی. همدارنګه مونډې يا سر پرېکړي)د قافيې له پلوه (شعرونه چې عبدالرحمن پژواک يې پر ۱۳۱۷ کال په)کليمه داره روپۍ(سره بنسټ ايښی دی او ورپسې پر ۱۳۳۱ کال د عبدالعظيم ساپي ورته نظمونه)رفيع: زرينې څانګې (او بيا په پېنځوسمو او شپېتمو لمريزو کلونوکې د سيد بهاؤ الدين مجروح د)ځانځاني ښامار(، يا)نا اشنا سندرې(او نور چاپ او نا چاپ شعرونه خپلې جړې ولسي هغو ته رسوي.

خو که دغه وروستی ازاد کالب والا، نيم ازاد يامونډي شعر په پام کې ونه نيول شي، نو هممهال ورسره د بشپړ ازاد)هم له قافيې او هم د مسره ييز انډول له پلوه (پيلامه په لره پښتونخوا کې لګوو او دا هم کومه هيښنده نه ده چې لر پښتانه تر برو وړاندې له نويو ټولېزو او فرهنګي بدلونونو سره مخامخېږي او له دې سره پښتو ادب هم هلته وار له مخه نوي بشپړتيايي پراو ته ورګډېږي. دا هم جوته ده چې له ديالکتيکي پلوه هر اندېز)فکري (نويوالی له ځان سره جوليز)شکلي (نوی والی راوړي، په بله وينا، هره نوې مفکوره او منځپانګه)محتوا (د يوه وړنده)مناسب (کالب او جولې غوښتنه کوي.

د فورم او محتوا د ديالکتيک له لارې کېدای شي، شعري نوښت او نوښتګري په ازاده)ژبنې، هنري او تخنيکي (جوله کې ښه ترا رامنځته شي. قافيه د شعر د تخنيکي جولې په توګه نه يوازې د دغو نورو دوو)ژبنيو او هنري (جولو پر مانيزه خوا زيات بنديز لګوي، بلکې پر همدغو دوو جوليزو اړخو هم خپله واکمني چلوي او زنداني کوي يې. يا په ساده وينا، په قافيه وال شعر کې نه ژبني او هنري)ژب - ښکلاييز (اړخ سمبالېدای شي او نه منځپانګيز

ketabton.com - The Digital Library

)محتوايي(.

هغه شاعر د قافيې او د ورسره اړوندو توکيو)رديف او مسره يي اندول(له سمبالونې سره په لوی لاس پر ځای دا بنديز لګوي چې د شعر له پېښځګونو رغنده ټوکو)متشکله اجزاوو ( )ژبې- آهنګ- اند- واند او ولولې(څخه، له آهنګ پرته دا نور څلور سره سره ټوکه پوره په پام کې ونه شي نيولای او دويم، دربيم او څلورم ارزښت ورکړي، له ټولو نوښتګرانه هاندوهڅو سره سره تر هرومرو دا يا هغه ټوک کمزوری پاتې کېږي. که له آهنګ سره " واند ،خيال" او ولوله)عاطفه(سم سمبال کړای شي، نو ژبه او اند ترې کمزورتيا مومي او که له آهنګ سره "ژبه" په پام کې ونيسي، نو بيا ترې انداو واند ژوبلېږي او همداسې تر پايه.

لنډه دا چې په قافيه وال شعر کې د نوښت سمبالتيا د ازاد شعر په پرتله يو څه زيات کړاو غواړي، مګر په ازاد شعر کې پېښځه واړه توکه)ژبه –آهنګ - اندچ واند- ولوله(همزمان او هم انډوله په پام کې نيول کېدای شي او په دې توګه يې د هراړخيز نوښت لپاره ليارې هواره ده.
په دې کې خو هم شک نشته چې قافيه واله مخينه له ازادې شاعرۍ سره ډېره مرسته کوي، خو په دې شرط چې دغه مخينه رښتيا شاعرانه مخينه وي، نه ناظمانه. سره له دې هم ډېر ځوان شاعران وينو چې مخکې له مخکې يې په ازاد شعر پيل کړی او په څو ببلګو يې جوته کړې ده چې د "شعريت" پر لاره روان دي. که څه هم ښايي د وزن له پلوه يو څه نيمګړتياوې ولري، مګر په ډېره لږه لارښوونه او کړاو پر دغه تخنيکي اړخ لاسبری مومي.

که د "پېښو" د تور لګوني خبره شي، بيا هم ښايي په ازاد شعر کې هماغومره يو ډېرښت او پايښت ونه لري، لکه په قافيه وال هغه کې. قافيه وال شعر زياتره، لکه پاس چې وويل شول، د عربي او پارسي په پېښو له "ديوانسازي" سره دود موندلی دی، حال دا چې اوسنی پښتو ازاد شعر د بيا را ژوندي کېدنې "رنسانس" ښکارندويي کوي، يا په بله وينا د خپل آر ولسي او نيم ولسي شعر يوه بشړتيايي بڼه ده. که حمزه او اجمل دا دومره شاعري په ازاد فورم کې کړې وای، بې له شکه په اوس پښتو د حمزه او اجمل پرځای "نادر نادرپور" او "احمد شاملو" درلودای، که څه هم دګارسيا ، برتولدبرېښت او نرو دا هومره انقلابي نه وای.

په دې توګه د پښتو په اوسني ازاد شعر کې له پېښځګونو ټوکونو څخه لږ تر لږه ژبه او آهنګ)وزن(د "پېښو" له توره پخشو)فارغ(دی. پاتې شول)اندو واند (چې کېدای شي، يوځه په دغه تور تورن شي، خو دومره هم نه چې يومخيز د))پېښو ((په کچه او جاج)مفهوم(وي، بلکې

ketabton.com - The Digital Library

زیات "الهامي" رنګ به لري. لکه په تېرو او په ځانګوې توګه په شپږم څپرکي کې یې چې یادونه وشوه، د "خیال" په تړاو، یو لړ نوي یا په نوي رنګ کې رنګېدلي ←سمبولونه، لکه: لمر، سپېدې، باد و باران، توپان وسیلې، سیند و سمندر، سبا او سباوون، ورځ و شپه، تیاره، باروت، پولاد، سرپ، مرجان، یاقوت...، یا← اسطورې،لکه زیوس، پرومېتوس او داسې نور ورته انځورونه نژدې د ټولې نړۍ په شعر کې دود شوې دي، نو ایا پښتون شاعر او هغه هم د ژمن او ازاد شعر استازی تر ډډه کولای شي؟

همدارنګه د "←اند یا مفکورې" یا منځپانګې)محتوا (له پلوه ملي، ټولنیزې، انساني او ټولیزې جهاني ربړې مسالې، لکه: سوله، جنګ، پرمختګ او شاتګ، ګډ سوله ییز ژوند، ټولنیزنیاو او داسې نور دروا خله برتولت بریښت)۱۸۹۸- ۱۹۵۶(چې د المانې ازاد و نوي شعر له سترو نومیالیو څخه ګڼل کېږي، د ازاد شعر په تړاو وایي: هېڅ منځپانګیز نوښت بې جولیز نوښت شونی نه دی. او څو اویا کلن نومیالي انتي فاشیست لیکوال هاینریښ بل چې د نوبل جایزې وړونکی دی، په اتیایمو کلونو کې د یوې پوښتنې په ځواب کې څرګنده کړې وه:

"زما له خپل اند و ازمېښته چې د یوه ښوونکي او لیکوال په توګه یې لرم همدغسې چې پنځوونکی د خلکو لپاره یو پیغام لري، باید ورځنده)متناسب(کالب یې هم وړاندې کړي، مانا دا چې په شعر، په رادیویي نندارمه، په ستېج نندارمه، په رومان، په لنډ داستان، په تکل...کې باید ځان پر خپل لیدونکي یا اوربدونکي او یا لوستونکي ور ونه تپي، بلکې کالب هم د پیغام اړوند وبولي. له ۱۹۴۵ کال را وروسته بنسټیزه ببلګه المانې ژبه وه چې له اخلاقي پلوه کورټه کرغېړنه شوې وه او د یوې)عوام فریبانه(او د دروغو او ریا په یوه کرغېړن کالب کې وړاندې کېده... داسې ډېر څیزونه شته چې ومې نه شو لیکلای، ځکه کوم کالب مې چې ورسره ښایېده، پیدا کړی نه دی،... کله چې ما د یوې موخې)مطلب(لپاره چې څرګندول یې غواړم، کالب نه دی موندلی، هرومرو مې منځپانګه هم نه ده موندلې")هاینریښ بویل: ۱- ۵- ۵۲ مخ(.
د دغه المانې لیکوال خبره- "المانې ژبه له اخلاقي پلوه کورټه کرغېړنه شوې وه"، د پښتو کلاسیک ادب او بیا "دیواني" شعر پر ژبه، په یوه بل ډول د کارونې)تطبیق(وړ ده او هغه دا چې د دغه پېر پښتو تر ډېرې کچې د بې خرته عربېزم او پا رسیزم له پلوه ببخې له ځانه پردی شوې ده.

په زړه پورې ببلګه یې د کاظم شیدا د دیوان سریزه ده چې که کوم یونیم آر یا مرستیال کړ) دی، وو، شته، شه، شو، کړ... (یا سربل او وستربل)د باندې، په، کې... (ترې لرې شي، د هغه مهال

ketabton.com - The Digital Library

یو نړه پارسي متن تري جوړېږي او دا د لمر غوندې روښانه ده چې په پښتو قافیه وال شعر او بیا د غزل په لنډ تنګ کالب کې هغه راز ګډوله پښتو لا تر اوسه لږ و ډېر دود لري: لبان، چشمان، دهان، دلبر، دلربا، ګلرخان، ګلرویان، هجران، جانان... غوندې زاړه وییونه خو، لا څه کړې چې د وزن، قافیې او ردیف تر "جبر" لاندې نور نوي هغه هم پرې ور زیات شوي او لا ورزیاتېږي.

د نوي او زاړه یا قافیه وال او ازاد شعر تر منځ دیالکتیکي تړاو ښایي دومره)مطلقیت(ونه لري او په کار ده، د دواړو ډولو پلویان یو د بل پر مطلق او یو مخیز رد ټینګار ونه کړي او د دواړو ډولو نوښت په پام کې ونیسي. سمه ده چې ننني پښتو غزل یو شمېر نوښتونه لري او ازاد دا هم یو شمېر کرغېړنتیاوې، خو بیا یې هم یو دلیل دا دی چې یو پر بل اغېز ښندي. نوی لا له دادومره پرله پسې پرمختګ سره سره د زاړه په زولنو کې رابنکېل دی.

د قالیه وال شعر او بیا غزل غوړې ببلګې چې په پرتلیز ډول یې پېښځګوني شعري ټوکه همزمان سمبال کړي وي، د اسحاق ننګیال د ازادې ببلګې پر ځای، ښایي دغه لاندې پښېلیزه ببلګه رښتیا نوښت ولري، لکه:

تندیه ماتوم دې، ټیټومه خو دې نه
پر وره د سنګدلانو، سولومه خو دې نه
چې سود مې د زړه نه شي، نو وجود لمبه کومه
ژوندونه بې له یاره، تېرومه خو دې نه
په سرو وینو لیکای نه شم، د جبر قصیدې
قلمه پرېکوم دې، خرڅومه خو دې نه
پېرزو دې که پر ما نه وو، ښوول دې راته څله
باداره! راکوې به، پرېږدمه خو دې نه
زه لیکې د قسمت،))فنا ((کوم د خپلو لاسو
تقدیره ختموم دې، بدلومه خو دې نه
)فنا، د کوهاټ د لاچي ختک(

په دا بله خوا "ازاد شعر" کې د کرغېړنتیا لپاره ښایي د ننګیال)اخبار هفته، دولسمه ګڼه(له خوا د کمال مستان راوړې ببلګه د دغه پاس غزل هومره نوښت ونه لري، د چا خبره "ازاده" وي، مګر "نوې" نه، کنه "ازاد شعر" باید "نوی" هم وي. مانا یې دا چې له مخکنیو خبرو سره سم ازاده جوله، خو په هر ډول نوې جوله ده او نوې جوله باید نوې هنري جوله او بیا نوې منځپانګه

ketabton.com - The Digital Library

یا پیغام ولري. دلته د قافیه وال فورم غوندې مخینه او تجربه له یاده اپستل په کار نه دي. د کمال مستان غوندې ځوان شاعر چې پر ازاد شعر یې نوی پیل کړی، تر همزولو قافیه والو شاعرانو بیا هم زیاته او نژدې نوښتګرانه راتلونکې په مخ کې لري.)د زیاتې څرګندتیا لپاره د کمال مستان "د لمر شغلو ته" شعري غونډه او اړونده سریزه(. له هغې کره کتنې څخه په راوروسته دوه دوه نیمو لسیزو کې رښتیاهم زمور شاعر پرله پسې پر مختیاي پړاوونه وهلي او نن سبا په څو ګوتشمېرو نوښتګرو کې راځي.

دلته یې د هماغه مهال یوه بل هممهالي ځوان شاعر "فاروق فردا" یوه ازاده بېلګه وړاندې کړم چې له یو څه اوږدې مخینې او تجربې څخه یې سرچینه اخیستې ده او د هېڅ راز کرغېړنتیا یا نه شعریت ګوته ورته نیول کېدای نه شي:

زما شېبو !
زما شهیدو شېبو
زما شهیدو ارمانو د رژېدو شېبو)دلته "زما" یو څېیز راغلی(
تاسو کې ښخې شوې
زما د مورکو هیلو د غوټیو سرې نازکې پانې
نن به زه ستاسې د سپېرو خاورو
سپېرې غېږې ته وسپارمه
او خپلې هیلې به له سره له سپېرو خاورو نه وټوکوم.
دغه ازاد شاعر هم له هغه راهیسې تراوسه ښایسته ډېر نا لاسبري ستونځونه را لاندې کړي دي.

پښتو نوی ازاد شعر ټیک له هما غه راهیسې کې له ټولو خنډونو سره سره ورځ پر ورځ پراختیا او پرمختیا موندلې او خپل بشپړتیایي بهیر یې په چټکۍ سره وهلی او لا وهي یې، له بلې خوا څنګه چې د غه شعر مخکې له مخکې د انتقاد منونکی دی او نوې میتودیکه علمي کره کتنه یې پرله پسې سپېڅې او سوانوي ، نو هرومرو زمور د وروسته پاتې ادبي فرهنګ په وچ زاړه کالبوت کې د نوې سا پوکولو لپاره بې اغېزې نه پاتې کېږي او نوې هیلې ورسره ملګرې دي.
دا چې ځینې لیکوال ازاد شعر او نوی شعر سره په یوه مانا رااخلي، کومه هېښنده خبره نه ده، ځکه اوسنی ازاد شعر لکه د مخه چې وویل شول، تر هر څه د مخه))نوی شعر ((دی، یا په بله وینا ازاد شعر د نوي شعر په بهیر کې راز ېږ ېدلی دی.

له همدې کبله دا دواړه ستاینومونه)نوی- ازاد (، هم یو د بل پرځای راتلای شي او هم دواړه سره

ketabton.com - The Digital Library

را غبرګبدای شي او له خپل ستایلي)موصوف( )شعر(سره د)نوي ازاد (شعر په توګه یو ستاینومیز ترڼګ)توصیفي ترکیب(جوړوي، خو څنګه چې په)ازاد شعر(کې)نویوالی(بې له هغې نغښتی دی، نو غوره به وي چې پر همدغه وروستۍ نومونه)ازاد شعر(بس راوړ شي او له نورو ستاینومونو، لکه:)نوی(یا)بې قافیه(څخه ډډه وشي. هرګوره، په لویو سرلیکونو کې ورسره له زاړه دودیز)ولسي(ازاد شعر یا))سپین شعر((څخه د ببلتیا لپاره)اوسنی(ملګري کول یوڅه اړین بربښي. هسې خو ښایي، یو وخت دا درې واړه ستاینومونه)صفتونه( )نوی- ازاد- اوسنی(خپل ارزښت بایلي. ځکه هر ستاینوم د خپل ستایلي)موصوف(پر وړاندې یوه پرتلیزه)نسبي(لوښه)خصلت(لري. د نن)نوی(د سبا)زوړ(او د سبا)نوی(د بل سبا)زوړ(دی. یا لکه)ښه(او)بد(او داسې نور دروا خله چې جاج)مفهوم(یې له مهال او چاپېریال سره بدلون مومي یا کورټ یو پر بل اوړي او یا خو پکې لږ تر لږه تنګوالی او پراخوالی راځي.

همدا نن سبا چې زمور ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافیې، ازاد شعر(سره د یوې نوې ښکارندې په توګه ډغرې وهي، په نوره نړۍ کې لا څه چې دلته را نژدې په ایران کې بیا وخته)بې وزنه ازاد شعر(تر وییني ګروېرنې لاندې نیول شوی دی. د ساري په توګه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې کوي" خبره رامنځته کوي او د لویدیځیانو په لار وی پر دې ټینګار لري، چې بېوزنه شعر کولای شي، د بهرني جولیز وزن پر ځای او "دننی" یا "مانیز" وزن ولري(په دې باب اړوندې لیکنې: اخبار هفته ۵۴ او ۵۷ مې ګڼې او د همدې بدلمبچ اړوندې سکالووې(.

لکه په اووم څېرکي او اړوندو څرګندونو کې چې ولیدل شول، د پښتو ډېرې ګړنې شعرونه)لنډۍ، سروکي... (پښېلې او لړونه)قافیې او ردیفونه(نه لري او د بېلابېلو ټوټو)مسرو (تر منځ یې د څپو شمېر هم تل برابر نه دی، مګر یو ټاکلی اندول لري لکه لنډۍ چې لومړۍ مسره یې نهه څپیزه او دویمه یې دیارلس څپیزه ده او په دې توګه په لومړۍ پوړۍ)درجه(خج)فشار(د ریتم تول و تال یا په لنډ ډول د "وزن" بنسټیز ټاکونکی دی او ورپسې څپیز اندول زیر و بم، اهنګ، غاړه)لحن(... چې د خج په استثنأ ژبې د نازنځیري یا))عروضي((توکو)فونیمونو (په توګه د قافیو او ردیفونو غوندې په څېرمه ځانګړتیاوو کې راځي)دغلته))عروضي((د غږپوهې د نومونې په توګه کارول شوې ، نه د شعرپوهې هغې په توګه(. په خجیزه برخه کې دا یو ټولیز دود)قاعده(ده چې مسره پر لومړۍ، دویمه، درېیمه یا څلورمه خجنه څپه پیل مومي او بیا پسې هر څلورمه خجنه راځي. البته ډېرې لږې ببدودي)استثناوې(تر دغه منځ پېښېږي چې په تېرځپرکي کې یې یادونه وشوه.

ketabton.com - The Digital Library

په دې ډول، لکه چې پرله پسې وویل شو ، په پښتو کې بې قافیه یا ازاد شعر د خپل اړوند ولسي وګړني یا ګړني)فولکلوریک (او لیکني یا دیواني شعر یو په زړه پورې ګډون او ستنیز دی، نه د اروپایي یا پارسي شعر پېښې. هر بې قافیه شعر چې د پښتو د ټولیز سېلابوتونیک سیستم له مخې "وزن " ولري، هغه ازاد شعر دی او پښتو شعر دی.

دا دی دلته د ګړني او لیکني پښتو شعر غوندې د اوسني ازاد شعر ببلابېلې ډلې او بېلګې تر سپړنې)شرحې (شننې او سکښتنې)تقطیع (لاندې نیسو:

لومړی: نیم ازاد شعرونه

۱(ازاد کالبونه

دغه راز شعرونه، که ګړني ډولونه او د لرغوني پېر)له امیر کروړه تر ارزاني (په پام کې ونه نیول شي،د شلمې پېړۍ له نیمایې راهیسې پیل شوي دي او د لومړي ځل لپاره یې له زړو کلاسیکو دودیزو شعري ځېلونو)غزلو، څلوریزو، دوییزو، بوللو، پېنځیزو، شپږیزو او اوویزو... (سره یوه بریدلیکه راکښله او د اروپایي "سپین" شعر غوندې یې مسرې لنډې او اوږدې کړې او یوه نیمه قافیه یې د بندونو په سر و پای کې کارول کېږي.

دا دی دلته د لایق له "یادونه او درمندونه")۴-۲۲۳ مخ (د ازاد کالب څو غوړې بېلګې را اخلو:

غوږو کې مې شرنګېږي بیا نغمه د نوي جنګ.
ته ګوره دا به څه وي !
یا مینه لېونۍ شوه
)یا (کتنه ځنډنۍ شوه
راغلي مې په زړه کې ارمانونه په غورځنګ.
رګو کې مې خوځېږي د جانان د حسن څړیکې
زما په وینو لیکې
پیغام د نوي ژوند
زه اخلمه تري خوند
وږمه د یار د څنډو خوښوي زما پالنګ.
ببګا په مدرسه کې ملا وتاړه کتاب
را وایې خېست رباب

ketabton.com - The Digital Library

پر بزم باندې سم شو
له رند سره محرم شو
زاړه یار پر سر راواړول د نوې مینې بنګ.
رټلی اسوبلی مې اوس د یار پر مخ لګېږي
صورت مې ټول رپېږي
څرخېږم له مستۍ
لاهو مې کړه ببړۍ
را رسې په بوسو کې د ژوندون نوی آهنګ؛

... پر مخه راغله جاپانۍ نجلۍ،
سپینه هیلۍ نجلۍ.
ودرېده مسته
ما سلام ورکه په خندا شوه نجلۍ،
په کټه ها شوه نجلۍ.
ماته شوه شاته،
په تبسم یې راته وویل "کوني چیوا "
"د وزویو روشیکر "
له خندا ورانه شوه...
ما ورته وې په رب که پېږم نجلۍ،
بد مرغه کېږم نجلۍ،
په ځان پوهېږم)نجلۍ(.
د پښو پر څوکو شوه رهي هوسۍ،
د جزیرو هیلۍ،
زه شومه پاتې...
د مخ په لمر یې ورېځې راغلې د غم،
سترګې دریاب شوې د نم،
له ژړا ورانه شوه...
ما ویل پوه شوم لږ ستنه شه نجلۍ،
یه زما ښکلې شهۍ !
دې ویل "ای ای ای ".

ketabton.com - The Digital Library

)هماغه اثر ۲۲ – ۲۰۸ مخ(؛

... په دې تیارو کې،
په اوږدو شپو کې،
په دې غمو کې،
اند ښښنو کې...
زړه ته مې رسي یوه نوې دمه،
روښانه ښکاري د سبا ښه.
)هماغه ۱۲۷(.

... چې راوي په کم خمار شي
د نوښار لنډۍ کې کم
سینده څه، سینده بهېږه !
سینده څه، سینده بهېږه !
د هر سیند وي خپلې لارې،
هر یو خپل کور ته روان دی.
د هر یو خپلې دشوارې
زه)ځه(چرې چرې شه اور
چې دې غاړې شنه پټي شي او باغچې او چمنونه.
)د غني کلیات، ۴۲۳ مخ(.

... دا مې اوښکې ورتې ورتې
راخوټکېږي او بهېږي
د لېمو له سر چېغو نه
پر بارخو باندې مخ کښته
که بهیر دی رانه لېږدي د نیمګړو ارزوګانو !
دا زما ښېلتون ځپلې،
ارمانژلې،
ځوربدلې...
سر تر پای ناکامه مینه

ketabton.com - The Digital Library

اوبو وړې شانې هیله
په ارمان د یوه څرک د چا د مخ د رڼاګانو !
)سوزونه او سازونه، ۱۱۴(.

... ګرځوي مې
چورلوي مې
لالهاند و لولنګر
پر میرو د ببلتانه او
د شهیدو تاند لبانو
ارمانو پر هدیرو
د اسرو په کربلاوو
د لرغونو ویرژلي ژوند
دغه ستا نارامه سینه
دغه ستا اواره مینه
)هماغه ۱۸۱(؛

... یه زما ګرانه وطنه
ته زما یې او زه ستا یم
ته ډیوه ډیوه ډیوه
زه پتنګ پتنګ پتنګ
له هر څه یم بې پروا
مست په مینه یمه ستا
ته مې شته ته مې هستي یې
ته مې پت یې ته مې ننګ
)محبوب سنګر: زوړ، ۲۸(؛

... ملالې سترګې
لنډې یې څنې
سرې پستې شونډې
نښکلې مخونه.

ketabton.com - The Digital Library

... لیندۍ یې وروځې
بانې یې غشي
سره بارخوګان یې
غټ غټ تیونه
)هماغه اثر، ۷۷(؛

... زه هم شاعر یم شاعر
یو رنځېدلی، کړېدلی شاعر
یو ځورېدلی، سوځېدلی شاعر
یو دردېدلی شاعر
غمو خوړلی شاعر
)هماغه ۸۳(؛

... زما پر وچو شونډو
پر دې سپېرو خزان وهلو پانو
د وینو شعر لکه ببباکه نسیم
اوړي را اوړي او چلېږي پسې
او دا شرقي ذهن مومي
لکه د سرو ګلو رنګینه باغچه
لکه شنو یادونو نه تشېږي پسې
)کاوون: سپرغۍ، ۱۴۸(؛

... زمونږ د خلکو د غورځنګ
غږ پورته شوی
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي
په وړاندې ځي د غه کاروان
په سختو لارو کې روان
د تورتمونو پیروان

ketabton.com - The Digital Library

هر قدم غواړي امتحان
د همتونو او د جنګ
)خاموش: مزلونه مزلونه، ۱۰۲ (؛

... له یمانه تر امانه
له خپل واک تر جمهوریته
چاته نه یې تسلیم شوی
ازادي دې خپل قانون دی
تل په ویاړ یې اوسېدلی
سرلوړي دې ټول ژوندون دی
)رفیع: د جمهوریت ورځې ۳۴ (؛

نه به خوب،
نه به شوخي شم...
نه به شور،
نه به مستي...
نه به ناز،
نه کرشمه شم...
نه په کنج،
نه به مکېز...
نه به شوق،
نه به خندا شم...
نه ستر ګک،
نه به ادا شم...
نه به می،
نه په غمزه شم...
نه نشه،
نه به خمار...
نه په اوښکه،
نه ژړا شم...

ketabton.com - The Digital Library

نه په رم شم
نه به تراه...
نه به مېشت لکه رانجه شم، ستا د سترګو په ککو کې !
...)وینه او مینه، ۱۰۱-۱۰۲(.

د کړکۍ هېندارې ښیي
د بڼې بڼه الوتې
تړې مالیار دی لېږد بدلی
نه ګلان شته نه خاجونې
له هر څه وتلې سا ده
نه ښورېږي نه کښېږي...
)سوزونه او سازونه، ۳۴ (؛
ورپسې نور بندونه هم پر همدا سې ورته قافیه لرونکیو دوو مسرو پای ته رسي.

دا وړمه د پسرلي ده
که د نوي ژوندون سا ده
تش ګوګل ته ددې ځمکې
که دی زېری غرو رغو ته
وچ چمن سپېرو باغو ته
د غاټولو سرو ګلونو
چې ټوکېږئ نن سبا
چې غوړېږئ نن سبا...
)هماغه ۴۲ (؛

لمبېدلی
رنګېدلی
په سرو اوښکو
د ځېښلو
په سرو وینو
د سرتېرو

ketabton.com - The Digital Library

د هېواد د شهیدانو...
)هماغه اثر، ۱۲۸ (؛

ستا د سرو شونډو د شعر
د وییونو د ګلپانو په رګ رګ کې
سره د وینو
د مینو ارمانونو زما ناڅې
)اور او ویني، ۱۴۵ (
ددې شعر نور بندونه هم په ورته قافیه پای ته رسي؛

تېره به دا شپه شي او رڼا به شي
بڼه د وطن به شي بدله په خندا به شي
را به شم صنم زما
محوه به شي غم زما
درد زما ماتم زما
څه چې استبداد راځني وړي دي زما به شي.
شپه ډېره تېره ده لاره ټوله کړلېچونه دي
هر قدم خطر دی، هره لوښته کې دامونه دي
دا لاره مزل غواړي
جنګ غواړي تکل غواړي
منډې او یرغل غواړي
هغو به پرې درومي چې پاخه یې ایمانونه دي
)کاوون سپرغی، ۹ مخ (؛

وطنه
ستا ګلونه
او ستا د دښتو اغزي
سپېرې ډبرې خړې لوټې، لمر وهلې دښتې
او بې پروا بادونه
د ستر امو او اباسین ستم شکنه څپې

ketabton.com - The Digital Library

او د هلمند د توپاني څپو ببباکه سرود
باد و باران، بربښنا او تندر و څپاند سیندونه
)هماغه۱۱ (؛

یه ښکاري اشنا
درته سلام کوم !
پربږده چې دا سپینې مرغۍ والوځي
لاړې شي جوړې جوړې ګلونه شي
ښکلې شي، ښایسته شي، امبلونه شي
واخلي په وزرونو کې تنکي بچي
وموښي سینو کې ګلالي بچي
سپینې سرې مښو کې زرکنې بچي.
پام کوه !
پام کوه ماشې ته ګوتې مه ورورې !
...)ننګیال: هغه شېبې هغه کلونه، ۱۳۵ (؛

یارانو ګورئ،
له تندې مرمه،
د ساقي خوا کې،
د مینا څنګ ته.
هېڅ نه پوهېږم،
دا ویرانه ده، که میخانه؟
ورپسې نور بندونه هم په ورته قافیه والهمسره پای ته رسي)خزان: د سحر په غېږ کې ۱۲ مخ (.

دلته زندان دی زندان
اسمان یې ووړ دی ووړ دی
پکې څو ستوري ښکاري او سترګکونه وهي
واړه ځلېږي او موجونه وهي
)محبوب سنګر: بنده کړیکه، ۵۷ (؛

ketabton.com - The Digital Library

خلکو ته
وطن ته
انقلاب ته به د کار هیله،
پالم به یې،
ګالم به یې،
سخته د ایثار مینه
دا)ها (چې له دردونو وچو دښتو او له غرونو راوتلې ده
)خاموش: مزلونه منزلونه ۹۳-۹۴ (.

د کښېنیو شاعرانو په استازې د اجمل ختک او ډاکتر امین الحق امین د ازادو کالبونو په
ببلګو بس راوړو:
له یو ملا نه مې تپوس وکړلو
ما وېل ملا صاحب جنت به څه وي
هغه په ګېډه لاس واهه ویل یې:
"تازه مېوې او د شودو رودونه"
خوا کې کتاب ته یو طالب ناست وو
ما وېل ته به پکې څه ووایې؟
د زلېخې کتاب یې پټ غوندې کړ
وې چې "نبایسته حورې او شنه خالونه"
)د غیرت چغه ۵۵ (؛

دا یو مضبوط دېوال،
چې له صدو نه ولاړ،
چې له مودو نه ولاړ،
دا د غلام په وینه،
هم په هډوکو د ده،
د ده پخځه خوشته)خیشته (شوه
د ده رده پخه شوه.
)امین الحق امین: ۷۲ مخ (.

ketabton.com - The Digital Library

د نویو او نیم ازادو کالبونو په لړ کې "یو ډول شپږ کړییزې" هم لږ و ډېرې دود شوې دي. داسې چې لومړی ځلور مسرې یې یوه ځلوریزه جوړوي او وروستی دوې یې همقافیه راځي، لکه:

دا نسیم د پسرلي دی،
که الهام د نوي ژوند دی!
دا اواز دی د بلبلو،
که پیغام د نوي ژوند دی!
د سپین غر له ننګرهاره،
له کونړ همېش بهاره!
)وینه او مینه، ۲۱(؛

ستا لویه ګډه ډکه له زهرو
پکې پرته ده د خلکو وینه
زما په سر کې د ښکلو عکس
زما په زړه کې د انسان مینه
که دا هم ته یې دا دې اسلام دی،
زما نو دواړو ته بس سلام دی!
)اجمل ختک: ژوند او خوند، کابل ۱۳۶۶، ۲۳(.

اجمل ختک دغه ډول ته نوره هم پراختیا ورکړې، داسې چې لومړی مسرې یې یوه ځلوریزه جوړوي او ځلور نورې یې درېیزې.)وګورئ هماغه اثر(.

د رحیم مجذوب "پښتون ته خطاب" بیا په ځانګړې توګه د دې لړی له ښکلو بېلګو څخه ګڼل کېږي چې دومره پر یاد راپاتې ده:

))... تا لیدلی خوشال خان دی، زه لیدلی همایون یم
ته پښتو یې، زه پښتون یم، ته پښتو یې، زه پښتون یم... ((

د لیکونکي د دا راز نیم ازادو، یا ← مونډیو شعرونو په لړ کې "زنداني کارګر ته")زنداني نغمې، ۲۱ ، "نوې نړۍ")سوزونه اوازونه، ۱۰۴(، "مین ارمانونه"، "ماته ګران دی هېواد"، "سره رڼیه د افغان"، "اواره مینه"، "د ویمار سهار"...)هماغه اثر(، "ښاخ" او "اتلان نه مري")اور او وینې، ۱۴۵ او ۱۶۰ مخونه(او د کاوون توفاني "د وینو شعر")سپرغۍ، ۱۳۷(د یادونې وړ دي. ننګیال، پیوند... او نور نوښتګر شاعران هم لږ و ډېر ورته بېلګې لري.

ketabton.com - The Digital Library

۲ (مونډي شعرونه

مونډي)یا سر پربکړي(شعرونه، هغو نیم ازادو شعرونو ته وایي چې قافیې ونه لري او نور مسره ییز او سبلابوتونیک اندول یې سره برابر وي. دا ډول شعرونه د قافیه ماتوونکي او ازاد شعر له لومړنیو بېلګو څخه ګڼل کېږي، مګر دا چې د مسرو، خجو او څپو د یو برابر اندول له کبله ورته بشپړ ازاد نظم یا شعر ویلای نه شو، نو سم له لاسه پرې د "مونډي" نوم ږدو، لکه واخلې، د صاحبزاده ادریس، امین الحق امین، ایوب صابر، د سایل، ساهو، کاروان... ځینې بېلګې؛ د عبدالرحمن پژواک)کلیمه داره روپۍ د ۱۳۱۷ کال لیکنه(او یا د بهاوو الدین مجروح د ځانځاني ښامار او راوروسته د نورو ټولګو ځینې برخې، چې البته زیاتره یې د څپو د شمېر له پلوه ټاکلي)څلور مسره ییزې، اته مسره ییزې، دولس مسره ییزې او شپاړس مسره ییزې مسرې(ډولونه لري او په دې توګه یې زیاترې بېلګې په ازادو کالبونو پورې اړه نیسي. د اوسنیو ازادو شعرونو په ترڅ کې هم دلته او هلته ځینې مونډې بېلګې په سترګو لګي، لکه:

یو د مني مازیګر دی،
یوه د مینې نندارە.
د یانوش خزاني ونې،
لکه څلی د سرو برېښي...
)سوزونه او سازونه، ۱۹۷ (؛

لمر وو، نوی څرک وهلی
د درو او غرو له څنډو
پلوشو یې برېښولې
لکه زر واورینې څوکې...
)هماغه اثر، ۲۲۳ (؛

- بیا د ګلونو پر نازکو شونډو
زمونږ د کور پر خوا یو زوړ راځي
بیا د ساقي د سرو پیالو په کړنګ کې
د دغې ورانې دنیاګې پر لېمو...
)خالق رشید، یو ناچاپ شعر (؛

او داهم د استاد شپون)بربېنلیک ۱۳-۲-۱۰ (د یوه اوږده شعر))درقد ((لومړي دوه بیته:

ketabton.com - The Digital Library

ستا پر قبر به لاله زرغون وي
خو زما دا خبره مه هېروئ
چې هلته لرې د سيندونو غېږ کې
يو تور ځنګل دی د اغزنو ونو...

۳) کېنتوز او سانت

د)کېنتوز (يا)سانت(په نامه دوه شعري ډولونه چې ښاغلي هاشم بابر د اروپايي شعري ډولونو په نامه، له يو ټاکلي شمېر څوارلسو اووه څپيزو او اته څپيزو مسرو سره په پښتو کې ازمايلي او څو ټولګي يې ترې رغولې ، کوم نوی ازمېښت يا نوښت بلل کېدای نه شي، بلکې د اروپايي))←سپين **blank verse** ((او زمونږ د))←ازاد شعر ((په لړ کې، له لږوډېرو قافيو او ردیفو سره د قافيوال او))← مونډې شعر ((يوه ګډوله بربښي،

کېنتوز يې، لکه:

وړاندې هم يوازې وم
وروسته هم تنها شومه
هر ځای کې تالا شومه
هر ځای کې تالا شومه
هر څه مې که خوښ شولو)هر څه کې دوکه شومه (
نه څوک راسره شولو
نه زه)له (چا سره شومه
ته له ښاره لاړلې
زه هم پر بيدیا شومه
تم رانه جدا شولې
زم درنه جدا شومه
دغسې ژوندون کې زه
دغسې لګيا شومه

او دا يې هم د سانت بېلګه:

دا هستي زما هستي ده
او که ستا د سترګو عکس دی
دا مستي زما مستي ده

ketabton.com - The Digital Library

که دا ستا د حسن رقص دی
ګني ځان چې ځان کې ګورم
په تیاره کې تالا کېږم
خپله سا راته بلا شي
له وجوده یې بوږنېږم
)دا چې دا خو زه یم(
دا زما د هستۍ راز دی
دا زما د جنون پوهه
دا زما ببوسه چیغه
دا زما او ستا یووالی
د ازل شته شوی ساز دی
)زرین انځور، ژوندون، ۱۹- ۲۰ مخ - د ۱۳۶۲ پېښځمه ګڼه؛ همدا راز د رحیم مروت، د))دار الاوهام((اړونده سریزه هم پامونړه ده (.

۴ (هایکو)Haiku(

هایکو تر بل هر بهرني نیم ازاد شعر په دې وروستیو کې زمونږ له دې سره ښه ترا اړخ لګولی او غوره یې بیا دا چې ډېرو ، په تېره برو شاعرانو له خپل ځپیز- خجیز تول وتال سره برابره کړې ده. په لومړیو کې د لرې خوا ځینو))ناظمانو ((د عربي وییونو)ریاح، ناف، رقاص... (په مټ کورټه مصنوعي بڼه ورکوله لیکوال په یوه کره کتنه کې د قاسم محمود)بنوي(د هایکوګانو))لومړۍ پښتو ((ټولګه په دې لاسوند تر نیوکې لاندې نیولې وه چې پښتو او جاپاني غږپوهې سره ځمکه او اسمان هومره توپیر لري او که شعر هرومرو د دغه شعري ځپل پېښې کوي، په کار ده چې له پښتو ځپیز- خجیز رغښت سره سمون ورکړشي.
بیا چې ځینو پرې لنډۍ را ننګوله، په بله وینا ، تر لنډۍ یې هم راباندې ډېره درنه خرڅوله، نو د))← ټپیزې((سوچ را پیدا شو چې ګوندې له هایکو څخه د پېښاووانو پام دې خپل نیم وګړنی- نیم ادبي ځپل ته راواوړي؛ ځکه هایکو هم د جاپانیانو همدا سې یو شعري ځپل دی او زیاتره د لیکلوستوالو پنځونه ده. اوس چې د نړۍ تر ګوټ ګوټه رسېدلې، نو د یوه نړیوال شعري ځپل په توګه یې جوړوونکي بیاهم زده کړه وال، په بله وینا ، لیکوال او شاعران دي. په هغه هېواد کې یې مخینه تر۱۲مې پېړۍ پر شاځي، خو تر نولسمې پېړۍ ، نه دومره دود وه او نه دومره زیاته پامونړه.

ketabton.com - The Digital Library

دا یو لنډ شعر دی چې په انځوریزه ژبه د یوې طبیعي یا موسمي تجربې خیال په شعوري بڼه لېږدوي او له انساني اکر بکر سره تړاو ورکوي.
په دې توګه پښتانه شاعران هم د ټپیزو له رادودبدو سره سره، د هایکو له سیالۍ هم را پر شانه شول او د اغلې غوټۍ خاوري په خبره))مېلمنه څادري کوربنه شوه ((، مانا دا چې په پای کې هم ټپیزې رادود شوې او هم هایکو راخپله شوه، هغه هم، د آر جاپاني رغښت د هو بهو راخپلولو پرځای چې ړومبۍ مسره اووه څپیزه وکارې، دویمه پېنځځپیزه او دریمه اوولس څپیزه، په ټوله ماناراپښتو کړ شوه او ګړ سره یې د یوه نیم ازاد شعري ځېل په بڼه د پښتو شعر یو ټوک وګرځېد. بلخوا ، د دغه نیم ازاد یا مونډې ډوله))← درېیزې ((ځېل له رادودبدو سره زمور د نوي- ازاد شعر بهیر هم چټکتیا او پراختیا وموندله او ښایسته ډېر ناباندې قافیه وال او بیا غزلبول، لکه))ح.زړه سواند ((یې دبخوا ته رامات کړل.

هسې خو ډېرې ښکلې ښکلې هایکووې راپنځول شوې، خوسم له لاسه یې پر دوو لاسته راغلو ببلګو بسنه کوو چې څپیز- خجیز توپیر یې سره همدومره دی چې د لومړۍ درېواړه مسرې یوولس څپیزې دي او د دویمې ببلګې لومړۍ)← پایخجې (مسره لس څپیزه راغلې او ورپسې دوې نورې یوولس څپیزې:

چا راته وېل چې د سپرلي ورځو کې
هغه ترې لرې ګرځي ساګو پسې
ځکه پټې کې مې شړشم وکړل
)د هزارې سیمې شاعر اسماعېل ګوهر، نړۍ ۳۲/۴ ګڼه(

پر بام ناسته وه هلال کمیټې
مور یې په تمه وو چې میاشت به ګوري
هغوی دوربین کې جینکو ته کتل
)هماغه اخځ(.

بشپړ ازاد شعرونه

۱(هغه ازاد شعر چې مسرې یا ببلا ببلې برخې یې په لومړۍ خجنه څپه پیلېږي:

- تېر به شي
دا منی نور،
را به شي څرمنی نور،

ketabton.com - The Digital Library

وبه چلي سا
په مړو رګو کې
د ګلپانړو
د سرو ګلو
د ګلبڼ
د برم ویلاړ زما
)اور او وینې، ۲۲ مخ(،
دا پاس بند پر دوو مسرو وېشنه مومي لومړۍ له درو توتو جوړه ده او دویمه له شپږو یا په بله وینا لومړۍ درې ځایه شوې او دویمه شپږ ځایه؛

- وتره ده
نن وتره ده د ذهن کرونده زما
وتړه ملا وتړه مالیاره نن
وکړه څه وکړه
نه چې د غرض خاوند
زما په وتره ذهن کې
تخم د شک وکرې
)خزان: د سحر په غبرګ کې، ۴۸ مخ(،
د پاس شعر لومړۍ مسره له درو، دویمه له دوو، دریمه له یوې، څلورمه له دوو او پینځمه)وروستۍ(له یوې توتې جوړه ده؛

- بیا مې د هوس د وچو شونډو پر پتړو باندې
تاو د تبې راغی
ما وېل وسومه
ځکه مې په زړه کې د تیارو دنیا خوره شوله
ته چې له باغوانه لرې لرې شوې
پاتې په بیدیا کې شوې
اوس به نو په سرو وینو
سرو سترګو ژړا سره
چا وویل چې ته راځې

ketabton.com - The Digital Library

زه دې پسرليه له ګلانو نه
پوه شه)د انسان د وينو بوی اورم(
مه راځه تر څو چې له باغوان سره يو ځای نه شې،
هلته چې يو ځای شوې
پسرليه له باران سره،
ستا به د لمنې سره ګلونه
د هغه سپينو لاسونو د تېاکو په اوبو باندې،
وو ينځل شي،
پاک به شي...
بيا به نو زمونږ د ولسونو پسرلی راشي)آر: به شي (،
ستا به په وړمو سره،
شي زمونږه د سپېرو شونډو لللمي پتري
اوبه)به (شي
ګل به شي وطن زمونږ
سور به وي چمن زمونږ
مينه وي دنيا دنيا
خوند به دې وړمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرليه زمونږ زړونو ته ډېر ښه راځي !
)فاروق فردا: د ګلپانو پرځې، ۱۴۳- ۱۴۵ مخ(.

دغه پاس شعر له آره په لومړۍ خجنه څپه پيل شوی او پای ته رسېدلی دی. که دلته هره جلا ليکل شوې توته په لومړۍ څپه کې خج ونه لري، له تېرې توتې يا توتو سره په يوه يو ازبنۍ مسره کې راځي او ځانته جلا مسره جوړولای نه شي.
دا هم يوه بېلګه چې هره مسره يې په لومړۍ خجنه څپه پيل شوې ده:
- مه وژنه
ما مه وژنه،
زه يم بېګنا ماشوم،
زه د فلسطين يتيم،
زه د ديرياسين يتيم،

ketabton.com - The Digital Library

زه یم د صبرا یسیر،
زه د شطیلا یسیر،
تا بې پلاره کړی یم،
تا بې موره کړی یم،
تا بې کوره کړی یم...
یه ازار ګټلیه،
یه مختور نتلیه!!!
مه وژنه،
ما وژنه...
)سوزونه او سازونه، ۲۵۱ مخ۷-۷-۲۱ل(؛

- کله چې راورسې
تر وره پورې،
شي دې بیا لاسونه
د دعا پرتم!
سترګې دې
ویرنې بیا
د سوي ایره شوي ښار...
)زما نړی، ۲۷مخ ۳۰-۲-۹۴(؛

- تلو دې ددې خلکو خندنی کړمه،
تلو دې بیا له سره لېونی کړمه،
تلو دې پر زړه وویشتم،
زخمي یې کړم
نتلی او ناخواله
لکه تل...
)اصف بهاند: ژوندون، ۲۲ دویمه ګڼه(.

۲: هغه ازاد شعر چې لومړی خج یې د هرې مسرې پر دویمه څپه راځي او د نورو ډولونو غوندې ورپسې خجونه درې درې څپې وروسته راځي، ببلګې یې په لاندې ډول دي:

ketabton.com - The Digital Library

- ما ولیدله سپینه
خوځبدله
د اسمان په اننګو کې،
چا ویل د ورېځو مورده اوس به وژاړي په کوکو،
نه پېغله ده د لمر تر سیوري لاندې
چې اورښت یې خرڅولو.
)فردا: ۲-۱۵۱ مخ(؛

- په کور کې،
په کار کې،
- په کلي کې،
په ښار کې...
که هر چا سره ناست یم،
له هر چا سره ناست یم،
که ځم په کومه لار کې،
ته ما سره ملګري،
زما وینه کې ګډه،
زما روح و روان یې
)خاموش: ۱۱۵ مخ(؛

دا ستا د سپېڅلتیا د کلیسا له کنګرو نه،
زما د پاکې مینې
د برخلیک بېګناهي انګازه کېږي...
څنډونه د ایمان د لمر د هسک مې،
وړانګې په پلوشو د سرکو وینو،
چې الوځي د سا په بدرګه مې،
د نور د ابدي جنت پر لوري...
زما له وچه هډه،
زما د مصلوب پژې له رګ رګه.
///

ketabton.com - The Digital Library

نو ،
مه تویوه اوښکې
ورتې ورتې
ګرانې موږې،
زما په ویر ویرژلې،
"سپېښلي" درنې موږې !
///
زه وینم
چې را درومي دې له عرشه،
د نمانځنې، د ویاړنې،
د امن و ډاډ پینې پرښتې مبارکۍ ته !
او
ږدي دې پر زخمي مورنې زړه باندې،
پټۍ د لورپینې !
)ګلولې ۱۲مخ۱۱-۱۰-۲۲ل(.

۳: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په دریمه خجنه څپه ویل شوي دي، د دیواني قافیه وال هغه غوندې ډېرې برخه جوړوي او دا خبره د هېښتیا په دې نه ده چې ازاد شعر لیکونکیو لومړۍ ځل زیاتره د همدغو دیواني شعرونو تر اغېز لاندې له قافیه والو شعرونو څخه راپېل کړې او تر یوه اوږده کړاو او پراو وروسته یې ازاد شعر ته مخه کړې ده او څنګه چې خج د پښتو شعر لومړۍ بنسټ جوړوي، نو دوی یې هم زیاتره هماغه دریم دریځ په پام کې نیولی او یا په بله وینا ، په نیم آګاهانه توګه یې پر دغه دریځ ډېر زور اچولی دی. هر ګوره څلورم دریځ یې په دویمه او لومړۍ دریځ یې په دریمه پورې کې راځي، مګر دوې هغه یې، لکه پاس یې چې ببلګې راوړل شوې، ببخې کم لیدل کېږي. د دې لپاره چې په دریمه خجنه څپه پېلبدونکي ازاد شعرونه خورا ډېر دي، نو د رنګارنګۍ په پام کې نیولو سره یې لنډې لنډې ببلګې را اخلو:

نرۍ لار زموږ له کوره،
د شنو)شوو (په ځنګل کې
د پستو وښو له پاسه
ان تر سینده رسېدله.

ketabton.com - The Digital Library

تروړمی وه
یو څو سیوري راپسې شو،
زمور له کوره تر گودره
)پیوند: سیلی، ۳۹ مخ(؛

- دلته سوړ د زړه نغری وو
د زړې ایشیا گوگل کې
د سړو سړو سیلیو،
د ناخوالو،
ناتارونو،
د نادودو،
ناورینونو.
)هماغه اثر، ۲۰۲ مخ(؛

- پرپرده پرې
سوی ستې شم،
لولپه مکوټ الوی،
په اورو کې،
انگارو کې،
په لمبو کې
دوزخو کې
د سرکښو گناهونو
)زندانې نغمې۴۰(؛

- څومره ویاړو سر لوړې ده،
د هوډونو،
د سرو اوښکو په سرو پرځو،
د سرو هیلو د گلپانو مخ پرپونه...
)سوزونه او سازونه، ۲۲۴ مخ۱۱-۱۰-۲۱(؛

ketabton.com - The Digital Library

له ورتېرو بېلګو سره د دغې بېلګې توپیر دا دی چې دلته پر څلور څپیزو او اته څپیزو مسرو سربېره وروستۍ هغه دولس څپیزه راغلې ده. د دغه شعر د نورو بندونو وروستۍ مسرې یا دولس څپیزې دي او یا هم ان شپاړس څپیزې دي:

- ازاد شعر دی هماغه،
چې ازاد وي
د زړو او د پردو ړندو پېښو له بندیزونو.
ماتې کړي زولنې د قافیو،
او اتکړۍ د ردیفو او د رویو،
راوتلی له زندانه د عروضو د خلیل بن احمد.
نه بېځای زړې پېښې د میا شرف او
"جزئیات" د بهایي او
یا چتې خوشې خواری د بې ګودره "سمندر" د بدرشو...
)اور او وینې، ۱(
پاس بېلګه په یوه اوږده شعر اړه لري چې د مسرو رنګارنګي پکې یو څه زیاته لیدل کېږي، څلور څپیزې، اته څپیزې، یوولس څپیزې، دولس څپیزې، شپاړس څپیزې او نولس څپیزې دي؛

- اوه
چې څومره ده اوچته،
اوه
چې څومره ده ګرانبیه،
ستا د مینې وینې بیه،
د بې بدله ښایست ښکلا،
د واده د ولور بیه...
چې یې نه شي ادا ینه،
په هېڅ توګه پورا ینه،
په هېڅ ډول بسا ینه!
)هماغه ۱۲(؛

ketabton.com - The Digital Library

په دغه پاسنۍ شعري ټوټه کې دا ټکی د پام وړدی چې د)اوه(یا)او(غوندې یو څپیزې ټوټې یوازې په هغه ډول کې خپلواکې مسرې کېدای شي چې شعر په لومړۍ خجنه څپه پیل شوی وي، مګر په دغه اوسنې ډول او دوو نورو)په دویمه او څلورمه خجنه څپه پیلېدونکیو(ډولو کې دغه ځانګړې یو څپیزې ټوټې باید له مخنۍ یا وروستنۍ ټوټې سره د یوازښۍ مسرې په جوړونه کې برخه واخلي؛

- د کړنګ ژمي سړه شپه ده
بربر خپړي د پنډ غالي د کېږدیو
د سړې سیلۍ له کوکو او شور ځوړه
چې راځي له ارتو ویړو سپېرو دښتو
پر اوړو د تورو خاورو ، زړو شګو بړبکیو...
)هماغه ۸۲(؛

- د ربغه د ربغه
چې نور نه سپړي ګلونه،
ګلغوتۍ دې د موسکاوو
د ښایست د سباوون په نارنجباغ کې...
)نوې پېړۍ او نوې زرۍ ۴۱ مخ ۹ -۱۲-۹۷ز(؛

- ستا د سترګو د ککیو د هېنداره
په رنوب کې،
په زرګونو انځورونه د هستۍ
پر ځلېدو دي...
)هماغه ۷۴-۷۵(؛

دا لاندې شعر تر پایه له څلور څپیزو ، اته څپیزو او شپاړس څپیزو مسرو څخه رغېدلی دی. په دې بېلګه کې ښه ترا جوتېږي چې نه یوازې د څپو کمی زیاتی کوم نقش لري او نه یې لنډوالی او اوږدوالی، بلکې همدا خجونه دي چې د څپو شمېر د ځان اړوندوي او هغه دا چې تر لومړي خج وروسته چې خپل خوښی)اختیار(دی، نور ورپسې درې درې څپې وروسته راځي او څنګه چې تر لومړني خج دمخه له یوې نیولې تر دریو ناخجنو څپو راتلای شي، همدا سې تر وروستي خجن

ketabton.com - The Digital Library

وروسته همدومره ناخجني څپې راتلای شي، یا په سرچپه توګه غورځېدای شي.

- یه څپانده سمندره !
مېړنیه، لېونیه !
ډک له شور و له غروره،
له سکونه ناخبره.
یه مین مدام پر تللو،
له یوې لورې بل لور ته.
ته د لمر سمندر وینې،
د اسمان پراخه غېږ کې،
د تیارو پر لور بهېږې؟
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۴ مخ(؛

ساړه باد پر مخ اخیستې،
خاورې، دوړې او خځلې.
رېږدوي څانګې د بوټو،
رژوي پانې د ونو.
)هماغه ۷۰(؛

ننګرهاره، ننګرهاره !
یه زمورږه د ننګونو،
د پلرونو، د نیکونو.
یه د سرو ګلونو باغه !
یه له سرو وینو نه جوړه
تا نه زر وار درواری شم...
)فردا: د ګلپانو پرځې، ۲۳(؛

لا سنګر دی،
لا سنګر دی،
لا سنګر دی د برمونو،

ketabton.com - The Digital Library

لا سنګر دی د ننګونو،
لا سنګر دی د بریو،
د بریوا و بریاوو.
لا سنګر دی نه نړېږي،
تینګ ولاړ دی نه غورځېږي...
)هماغه ۷(؛

- ستا خبرې مې
د ذهن په کوڅو کې،
د انګی غوندې خپرېږي،
تکرارېږي.
ته چې یو ځل
- مینه -
یاده کړې صنمه،
نو غبرګون یې اورم:
مینه، مینه، مینه!
)خاموش: ۱۲۳(؛

- د کنې دنیا په ذهن کې
- د شنو چغو کرښې کارم
چې:
د سره تاریخ په پانو کې تلپاتې ترانې شي،
زمانو ته افسانې شي.
)کمال مستان: هېواد ورځپاڼه، ۲۳-۷-۲۲(.

۴: هغه ازاد شعرونه چې تر اوسه په څلورمه خجنه څپه ویل شوي دي، تر مخنې ډول وروسته په دویمه ډېرښتې کچه کې راځي د یو څو شاعرانو لکه کاوون، ننګیال، فردا، خزان، خاموش، یاري، رشید... زیاته هڅه هم همدې ډول ازاد شعر ته ده، دلته داسې بربښي چې یو د بل تر اغېز لاندې تللي وي، که نه په دودیز ډول او بیا په ځانګړې ډول دیوانې شعرونه زیاتره په درېیمه خجنه څپه پیل شوي دي او د دغه بل ډول ډېرې لرې بېلګې لیدل کېږي او هغه هم زیاتره په لس

ketabton.com - The Digital Library

څپیزو څلوریزو کې. په وسمهالو شاعرانو کې اجمل ختک په نظمونو او نیم ازادو کالبونو کې لومړی ځل هڅه کړې ده.

بشر نوید یوڅه زیاته ازاده بڼه ورکړي، لکه:
زما د سترګو د رنجو دوه لوبې لوبي لکۍ
زما د سر د وېښتو غوړه غوړه نېغه کرښه
زما پر غونډ مونډ سکنې مخ باندې نری خال
زما پر وروځه د خړپوسو د یو زخم خاپی
زما په زنه کې یو اوږد کوتی
زما اوږده او هسکه دنګه غړۍ
زه خپل تصویر د ماشومو الې ګورم
)نوید: مشالونه، ۱۴۷ مخ(؛

- دلته د مرګ د غرو رغو له کومې
- دلته د جنګ له جل وهلې ستونې
- لمبې فریاد د نوې ژوند راخېژې
- د مرګ پر ګور د ژوند ډیوې بلېږې
- سوله پر جنګ پیاوړې...
زه یم ژوندی موږې
)اور او وینې: ۱۴۲(؛

یه سرغړانده
تورتمه پیره،
د ناورینونو
د ناتارونو.
مه نغاړه پښې مې
په زولنو کې د تورتمونو،
د سرو لالونو او مرجانونو د بهیرونو...
)هماغه اثر ۱۵۳(؛

ketabton.com - The Digital Library

- پرې

چې دې ښکل کړم

دا لمرین لاسونه،

دا د لمر خدای ته

پر دعا هسک،

دا د سپېدو د سپېدارو ښاخونه،

په لاسبري کې

د ناپایه بوږنوړي تورتم...

)زمانړی،۲۰-۲۲مخ(؛

- هغوی

په ټوله تورزړی

زما د بڼ د وروستي چونې

مړی ومروړله

او

په خپل ټول وحشت یې،

وروستی نغمه د ژوندانه

ورځنې وترووړله

)هماغه۷۵(؛

- هغه مهال

چې ببدیاني ګلونه،

په خزاني چوپتیا کې

ساورکوي،

او غر

د ښار د زړه تنګی

کیسې کړي،

زه

ستا د سترګو په ورشو کې وینم

فال د سبا...

ketabton.com - The Digital Library

)هماغه۷۶- ۷۸(؛

- خدایزده
د شپې په کومه توره
پولادي کلا کې
باد بندي دی،
چې نه یو څرک د کوم پیغام
نه د رڼا لګېږي،
او سوړ سمخ چاپېریال،
کړي د تلپاتې ناورینو خبرې...
)نوې پېړۍ او نوې زړی۹۲- ۹۳(؛

- که زما وینې بهېدلې نه وای
که زما غوښې سوځېدلې نه وای
او که سینه مې په ګولیو سورۍ شوې نه وای
او د ناکامه ژوند غوټۍ مې رژېدلې نه وای
نو دغه سره او ښایسته ګلونه
دغه تنکۍ او نازولې غونچې
په دې سپېره بیدیا کې
پر دې ښوره او سوځوونکې ځمکه
راتوکېدلای نه شوې...
)کاوون: سپرغۍ، ۱۱۹(؛

- زه او ته
دواړه په ګډه سره،
ولاړو د وینو پرلار.
شپه توپاني غوندې وه،
او لاره ډېره پاتې.
سړو سیلیو وچو دښتو کې نڅا کوله،
ځنګل ډوب شوی وو د وېرې او سکوت په سین کې...

ketabton.com - The Digital Library

)هماغه اثر، ۱۲۸(؛

زما پر وچو شوندو
پر دې سپېرو خزان وهلو پانو
د وینو شعر لکه ببباکه نسیم
- اوړي را اوړي او چلېږي پسې...
)هماغه اثر، ۱۳۷(؛

- سحر اوچت شو
د تیارو لمن یې څیرې کړله،
او سپرلنیو وړمو،
د دې شینکي اسمان په دښتو کې
په سرو منګولو،
باغ د نارنجو جوړ کړ.
او
د دې لوی دریاب په غاړه کې
د حسن پر کور،
د شنو اوبو د سپینو سپینو آیینو له پاسه،
د سرو لمرونو
طلایي ماهیانو ولامبلې.
)ننګیال: هغه شېبې هغه کلونه، ۱(؛

- زه به د شعر غوټې،
زه به د اوښکو ګلان،
زه به مسري د غزل،
زه به دا ماتې ماتې مړې مړې د زړګي خبرې،
دا ځورېدلې هیلې،
دا رټل شوې اسرې،
د پسرلي په مرمرینو اوبو ومینځمه.
)هماغه ۱۲۳(؛

ketabton.com - The Digital Library

- د سبا سپين لاسونه،
په تورو تورو اتکړو کې د شپې،
هسې لا ښکېل پاتې وو.
چې لمر راوځلېده،
او اتکړی اوبه شوې،
د توري شپې غوټه هم پرانېستل شوه !
)فردا: د ګلپانو پرخې: ۷۰(؛

- شپونکيه وخانده او
ښه وخانده،
خانده ورشو کې له رمو سره دې
چې پسرلي کې يه شپونکيه
د خندا ورځې دي !
)هماغه ۷۹(؛

- زه د تورتم له غېږې
سوی سکاره، تندی مې مات او غاښ وتلی راغلم
سر تر پښو يمه په وينو کې سور
له ډېرې تندې خپلې وينې څکمه
)عارف خزان: د سحر په غېږ کې، ۲۳(؛

- زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وينې دي
د خورِ جانان په نظر
څو د باران څاڅکي دي
)هماغه ۴۱(؛

- د زمانې قاصده،
زما غږ ورسوه:

ketabton.com - The Digital Library

د دغې ګردې دنیا ،
د بشریت غوږو ته !
لکه سپېدې چې:
- د رنا -
او د سبا د راتلو زېری راوړي
پر دې ښوره او سوځوونکې ځمکه

دغه پاس ببلګه له اتو مسرو رغېدلې ده، د سر او د پای هغه له دریو ، دوو ، او منځنۍ شپږواړه له یوې توټې څخه جوړې شوې دي. په دربیمه مسره کې)او (زیاتي راغلی او د اتمې مسرې)زما (که یو څپیز ولوستل شي یا)تا (زیات شي، تول و تال یې پر ځای کېږي او د نورو مسرو غوندې یې لومړی خج پر ځلورمه څپه راځي.

زما د وریتې مینې سوې سینه
چې د چا ناز او د خندا په خاطر
د توپاني غم د لمبو تنور کې
تاوه راتاوه شوه او وریته شوله
ستا د نوښت د سمندر له تله
ستا د قلم د څڅوبې له لیکو
ستا د حساس له توپاني زړګي نه
د خپل پرهر د رغېدو په خاطر
د خپل ستي عشق د خوښۍ په امید
دارو درمل غواړمه
دارو درمل غواړمه !
)اسماعیل یون، ناچاپ(.

تا کې زما د شعر غوټۍ وخندل
تا کې حیا د پښتونوالې وینم
تا رپولې ده شمله د ځلمو
تا د وطن د ناوکۍ پر تندې
له خپلو سرو وینو نه خال ایښی دی

ketabton.com - The Digital Library

)صفیه صدیقي: زما لوپټه (؛

- ما د سپېځلي پاکي مینې له بڼ
راوړي تا لره ځولۍ ګلونه
بیا مې ګډې له سرو ګلونو جوړې،
ستا په پټکي او خپل وربل کې ږدمه
)هماغه اثر (؛

- زما شهیدو اوښکو
په سره ډولۍ په سره کفن کې مې نن
د یار د کلي پر لور
پکې دننه
نیمه خوا ناوکۍ
د اسمان حوري پر اوږو ګرځوي
)هماغه (؛

- سمه ورانوه دا نیم ودانه ځاله
پکې پراته دي څو بې څوکه کوچني
مه سوځوه یې د امید جونګړه
پکې ژړېږي بوري وراري مېندې
)یاري، ناچاپ؛ وروسته چاپ شو (؛

- آ د زردشت د کور لرغونی نغری
پټه د باروتو په سکروټو کې سو
او د خیام د جام د شونډو پر سر
د وینو سره پتري له ورایه ښکاري
)هماغه شاعر (؛

- زه دې تصویر جوړوم،
د تصور په قلم،

ketabton.com - The Digital Library

د زړه د تخت له پاسه،
د محبت په گوتو،
پخپلو وینو باندې
خو په دې نه پوهېږم
چې ستا مغرور ښایست ته،
د یو بېوزلي زړګي،
دا یو نیمګړی انځور،
وړه ډالۍ شي که نه!
)هماغه شاعر(؛

- پرېږدئ
چې دا ناغوړ بدلې غوښې،
وږمې ته خوله پرانیزې
لکه
پخوا په شانې،
زما د پاکو ارمانونو غوړګه،
د ستر توپان له لاسه وژغورل شي،
شي پر کلک ښاخ بدله...
او
د ساړه سیوري ترلاندې یې بیا،
شي کاروانونه دمه
)مواج پامیر، ۱۹-۹-۲۲(؛

په پای کې د شوق ترڅنګ د سوبلي پښتونخوا)ژوب(د ازاد او بیا لنډ شعر مخکښ ښاغلي محمود ایاز پر څلورمه خجنه څپه ببلګه وړاندې کوو. چې ټول ټال دوې مسرې لري، لومړۍ درې ټوټې رانغاړي او دویمه یې دوې ټوټې. دا چې دواړې یې پېنځلس پېنځلس څپېزې دي، بشپړ نه، بلکې نیم ازاد))←مونډۍ((شعر دی:

ګنې وریځې
چې د هیلو
ویلې ویلې شولې،

ketabton.com - The Digital Library

د فکر زانې دې
په زوره زوره چيغې وهي.

انځوريز شعر (Illustrated verse)
انځوريز شعر د نوي- ازاد شعر او بيا ← تمثيلي شعر له خورا هنري ډولونو څخه ګڼل کېږي، کټ مټ د يوه انځور يا تابلو غوندې يوه يوازېنۍ سکالو ، پېښه، منظره... رانغاړي. څنګه چې ليکوال د نورو اغلو او ښاغلو ببلګو ته لاسرسی ونه موند ، نو خپل تور توتان د مينه والو مخې ته ږدي:
د انځوريز شعر ببلګې، لکه:
د لاسونو وچ ډاګونه مې
خړوب ستا د وېښتانو په باران شول
او د ژوند زمولې شېبې مې
ستا د مخ په بڼ کې تاندې...
خو بيا هم،
دا يو ارمان مې دی
لاهسې پر زړه پاتې
چې مې ستا تر پلونو لاندې
ها کرلې سترګې نه شوې رازرغونې!

- ما خپلې سترګې وکرلې
په تګلوري کې ستا
په دې اسره،
چې به راشنې شي
ستا د ناز خرام تر پلونو لاندې...
خو تا
-له بده مرغه-
کړ خپل تګلوری بدل
او زه همغسې
- د پخوا په شانې-
درته يو مخ سترګې پر لار پاتې شوم!

ketabton.com - The Digital Library

)زما نړۍ ۵ (؛

ډېر کلونه راغله،
لاړه...
خو زما برخليک لا هسې دی په تمه
ستا د سترګو په دوتر کې،
ستا د يو کتو لاسليک ته ! !؟

)ناچاپ (؛
- باران
کښې په پستو ګوتو ،
څه پستې پستې سندرې،
څه خوږې خوږې بدلې...

خو ،
د باد دې غبرګ لاسونه
چورلټ مات شي
چې يې څومره
زړه راکښونکې
مينه وړې ترانې
راولوټلې)ناچاپ(.

!

نامانيز شعر يا مهمل سرايي)Nonsense poem(

په پښتو کې قافيوال هغه استاد حمزه له اردو شعرسره د سيالۍ لپاره ازمايلی او په ازاد کې شاه سعود. که ربښتيا خبره وي،د زياترو ناريالبستي
)ابمبجنبستي، اکسپرېشنبستي، ابمپرېشنبستي، سښسوالبستي او د پوست مودرنېزم د نورو اېزمونو او بهيرونو (لارويانو شعرونه په همدې ډله کې راځي.

ketabton.com - The Digital Library

۱۰- څېرکی
په پښتو شعر کې ښویېدنې او تېروتنې

د قافیوال شعر دودیز ویارونه مو په)۴(څېرکي کې وړاندې کړل، دلته غواړو، د))څېیز- خجیز((سېستم له پلوه قافیوال اوازاد شعر دواړه ډوله د نورو څېرمه رغښتي توپیرونو، لکه د مسرو اوږدوالی او لنډوالی او... په پام کې نیولو سره ترکتنې لاندې راولو.

۱: خجیز ویار)عیب(

سېلابوتونیک)څېیز- خجیز(آر چې د پښتو شعر ټولیز)عام(بنسټ بلل کېږي، په ازاد شعر کې بیا په ځانګړې ډول بنسټیز ارزښت لري. که څه هم دلته څېیز ویارونه)عیبونه(یا څېیز زیاتی یوازې او یوازې د خج په تړاو تر پام لاندې راځي. دا یوه دیالکتیکي اړوندې بلل کېږي. د خج ببځایوالی هرومرو له څېیزې نانډولی یا کمي زیاتي څخه سرچینه اخلي او دغه راز په سرچپه ډول څېیزه نانډولي یا کمی زیاتی له خجیزې نانډولی یا په بله وینا کمي زیاتي او ببځایوالي څخه رازېږي او هغه دا چې له پیل او پای څخه پرته هر چېرې باید درې درې څېې وروسته خج راشي. کومې خجیزې نانډولی او ببډودی چې په ګړنیو شعرونو یا په بله وینا ګړنیو شعرونو کې پېښېږي، د لیکنې هغه غوندې په ازاد شعر کې هم پېښېدای شي نه شي او کومه بېنل کېدونکې ګنا نه ګڼل کېږي. ځکه بنسټیز آر)وزن(ته وتړه رسوي. وګړنی شعر ځکه نه تاوانې کوي چې ببلابېلې برخې)مسرې(یې ببلابېلې لارغې یا وقفې)← مات شعرونه(او ببلابېل سندریز ډولونه)طرزونه(لري، په بله وینا، له آره شعرونه نه، بلکې سندرې دي. په قافیه وال لیکنې شعر کې هم کېدای شي خجیزه یا په غوره وینا وزنې نانډولي په قافیو او

ketabton.com - The Digital Library

ردیفو کې یو څه سپکوالی ومومي، لکه واخلئ یا کوتاني)د پخواني شوروي تورکتوکمي(شعر چې په لوستلو او بوللو)خواندن(کې ټول زور پر قافیه اچول کېږي او د چا خبره وزني تشې او نیمګړتیاوې پرې ډکوي.

۲: زخه

"زخه" د نویو دودېدونکیو ازادو شعرونو یو راز ویار)عیب(ګڼل کېږي. دغه راز بې وزنو ویارجنو شعرو ته "زخن" شعرونه وایي. زخه داسې منځته راځي چې شاعر یې دلته او هلته د ببلابلو وړو وړو ټوټو په بڼه، د چا خبره، د معترضه ټوټو په توګه د ځینو بندونو په پیل کې بې له کومې ژبنۍ اړتیا اچوي او بې له دې چې د وزن له پلوه ورته له نورو مسرو سره خجیز یا په بله وینا تولیز سمون ورکړي. دا ټوټې کله یو څېزې وي، لکه "او... " "خو... " "نو... " او کله څو څو څېزې وي، لکه پربږده، تر څو چې، لکه وطن مې... خو که وغورځول شي، شعري متن او مانا او له دې سره وزن ته کومه وټه نه پېښوي. که پېښه شي، هغه بیا زخن نه، بلکې ویارجن شعر دی. ببلابلې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

...ته ګوره دا به څه وي!
یا مینه لېونۍ شوه
)یا (کتنه ځنډنۍ شوه...
د لایق په دې یو مسره کې)یا (یوه زخه ده او په غورځولو یې سمون مومي.

)او... (
ځینو د وینو په سرو ستورو
"توره شپه وویشته"
چې...
زه او ته
دواړه په ګډه سره
ساحل ته
ورسېدو
)کاوون: سپرغۍ، ۱۲۹ مخ(.

د پاسني شعر ړومبی)او... (یوه زخه ده ځکه، نه ځانته مسره جوړولای شي او نه له وروسته

ketabton.com - The Digital Library

مسرو سره یو ځای کېدای شي. نو په کار ده، یا وغورځول شي او یا ورسره لږ تر لږه دري نوري څپې زیاتې شي چې پر څلورمه یې خج ځای ونیولای شي.
هرګوره، دربیمه ټوټه "چې... " له ورپسې ټوټې "زه او ته" سره یوځای کېدای او ورسره څلور څپیزه مسره جوړوای شي.
د کاوون د هماغه اثر په یوه بل ازاد شعر)۱۳۵ مخ(کې چې د هغه ړومبني غوندې پر څلورمه خجنه څپه پیل مومي، د "وطن مې" غبرګې ټوټې "زخې" بلل کېږي:

)وطن مې(
د امریکا په زهرجنه توره
زخمي شو او په وینو ککړ
)وطن مې(
دا قهرمان او غیرتي وطن مې
د)لوی شیطان(د نیرنګونو په اور
د سرمایې په سوځوونکو لمبو
سوی ستي شو لکه سوی ویتنام.

که دلته یې په "وطن" پورې یوه خجنه څپه ننبلولې وای، لکه "بیا"، نو خپلواکې مسرې ځنې رغېدې او تول یې له ټول شعر سره برابرېده.
د همدغه شعر د ورپسې بند په سر کې)خو... (هم زخه بلل کېږي.

خو...
دا سوځېدلی او زخمي وطن مې

ورپسې بل "خو... " بیا له اړوند بند سره یوځای کېدای شي، مګر دوه ځلې نور "وطن مې" بیا هم "زخه" پاتې کېږي. په دې توګه دغه ټول شعر د تول وتال له پلوه زخن او ویارمن دی. خو کېدای شي دغه زخې تړې ایسته وغورځول شي، بې له دې چې پاتې شعر ته کومه ستره وټه پېښه شي.

په دې وروسته بېلګه کې)او (زخه ده، خو دوه ځلي))دغسې ((د خج اخېستنې لپاره یوې یوې ژپې، لکه)ته(او)تا (ته اړتیا لري او همداراز که د ورپسې مسرې سرویی)زما (دوه څپیز کارول شوی وي، نو له یوې زخې)او... (او غبرګو)دغسې (سره ګرد شعر)←څپیز- خجیز (ویار راخپلوي:

)او (لکه لمر چې:
خپروي خپلې زرینې وړانګې

ketabton.com - The Digital Library

دغسې)ته(:
زما د ژوند په شپو کې وځلېدې
دغسې)تا(،
زما د ځوانۍ دنیا روښانه کړه،
توده دې کړله
)هماغه اثر، ۱۱۳ مخ(.

خاموش په خپل یوه شعر)۱۲۰ مخ(کې، که څه هم)او(له یوې اوږدې توتې سره یو ځای کښلی، مګر بیا هم)زخه(بلل کېږي او په تولیز ډول په څلورمه خجنه څپه پیلېدونکی شعر په دغه برخه کې بې وزنه کوي. درېیمه توته یې بیا ←څپیز- خجیز ویار لري:
)او(تا هم په خپلو اوښکو
د شنډې ځمکې
سخت رګونه نرمول
د ګلبوتو اوبه خوږې کاوه.
لایق چې شعرونه زیاتره له درېیمې خجنې څپې سره کاږي، د یوه ازاد کالب په یوه مسره کې یې
))یا ((زخه راغلې ده:
...ته ګوره دا به څه وي!
یا مینه لېونۍ شوه
)یا(کتنه ځنډنۍ شوه...

د جیلاني جلان په لاندې)← تمثیلي(شعرکې ځانته راغلې)هغه(زخه ده:
)هغه(
هغه پورې شین بخونه غونډۍ ګورې...؛

-) تیک(
چې به زما پر تندې پرېوت
په وار وار به مې رانښکل کړ
لکه یار،
لکه بورا چې
خپل وزر پر ګل راخور کړي،

ketabton.com - The Digital Library

هلته جوړ د مینې شور کړي،
له رقیب سره په جنګ شي
اوسیلۍ ته ښېرا وکړي
داسې ده به خال له پاسه
د برېښناوو لښکر جوړ کړ...
)عارفه عمرلور، هیله ۱۷ ګڼه(؛

-... او ستا د شعرونو او غزلو مضمون
زما د ذهن په کتابتون کې سپین کاغذ پاتې نه شو
زه به داسپین کاغذ، د شعر په نامه
د کومې کونډې خورکۍ
د یتیمانو خوشالتیا لپاره
د کوم وران شوي کلي
په کوم ادرس کې لیکم
عنایت الله پویان)منصوري چغې ۲۲۰(؛
په دې ښکلې شعري ټوټه کې لومړی)او(زخه راغلې او په ورپسې دوې مسرې سره که جلا شي،
ښه تر ښه ،که نه د یوې مسرې په توګه بېتولي لري، همداراز یې)ذهن(یو څېیز لوستل په
کاردي؛

- زمونږ د کلي...
په دې تنګو او په خړو کوڅو
چې تاو راتاو دي)وې(، غاړه وتي دي یو بل ته سره
او د پرون د څو سرکښو او یاغي اسونو،
په وحشي منډو او ځغستلو سره
په سپېرو دوړو او ګردونو کې لا
نورې هم تنګې او سپېرې ښکاري)بېړي(...
)هماغه اثر، ۲۹ مخ(؛
په پاسنې شعر کې لومړۍ ټوټه له دویمې سره یوه مسره رغولای شي، خو))کوڅو((چې باید
)کوڅې(راغلې وای، د اهنګ د ښه تراجوتیا لپاه یوې څېپې ته اړتیا لري، نو سمون یې داسې
راتلای شي:

ketabton.com - The Digital Library

)زمور د کلي هسې تنګې کوڅې(؛ همداسې يې که د وروستۍ مسرې))ښکاري((پر))ښکارېږي((واړول شي، څېيز انډول يې سمبږي او اهنګ ورسره نښه ترا سمبالېدای شي.

۳: څېيز- خجيز ويارونه

تولیزسېلابوتونیک ویارونه چې د ازاد شعر په ځینو "ازمایښتي" ګړاوونو)مشقونو(کې لیدل کېږي:

)زه(لکه ازاده مرغۍ
له قفسونو او دا مونو لوړ
به الوتم او پروازونه مې کړل
او د ښکاري ګوتو ته نه ورتلمه
)او(زه دې د مینې تور کې ښکېل کړم اخر
)خاموش: ۱۰۱-۱۰۲(.

دغه شعر د شاعر د زیاترو ازادو ښېلګو غوندې په څلورمه خجنه څپه ویل شوی دی، مګر د "زه" او وروستي "او" په ور زیاتولو او د دویمې مسرې تر وروستي یو څېيز ویي له مخه)به(يې د درېیمې مسرې د پوره کولو لپاره ښځایه لېږدولې او له ژبنې نا اوډونۍ)ضعف تالیف(سره شعري دا هم رامنځته کړې ده. په کار خو دا وه چې)به(تر)لوړ(له مخه راوړې وای او د ورپسې مسرې تشه يې په یوه بل وییکی، لکه))تل((ډکه کړې وای چې ژبنی او شعري اوډون دواړه پر ځای کېدل. دا چې په همدغه ښېلګه کې د "زه" او "او" په غورځونه مانیزه پرله غښتیا)انسجام(له منځه ځي او څرګندني ځواک يې هم نیمګړی کېږي، نو "زخه" نه، بلکې څېيز- خجيز ویار بلل کېږي. ځکه "زخه" هغه ډول ویار)عیب(دی چې په غورځېدنه يې د شعر وزن ته وتې ونه رسي.

د همدغه شاعر په یوه بله ازاده ښېلګه کې "په وړاندې ځي" که څه هم د نورو شعرونو غوندې څلورمه خجنه څپه "ځي" لري، خو که ورپسې یوه، دوه یا درې ناخجنې څپې ور زیاتې شي، دغه خج به نور هم پیاوړی شي، لکه واخلې "نن سبا" یا داسې نور.

۴- تولونج

تولونج)وزني بدلون(داسې چې په یوه یوازېنې شعر کې ځینې مسرې په یوه وزن او ځینې په بل وزن ویل شوې وي، لکه د پیوند دا شعر چې ټکور يې ځینې مسرې موزوني او ځینې يې بې وزنه بللې، بې له دې چې ووایي، ځینې مسرې يې پر څلورم خج راوړې او ځینې يې پر درېیم، لکه

ketabton.com - The Digital Library

دغه دوې مسرې:
سینه په)پر (خړو خاورو مړې
کنډواله وه د پېړیو
دغلته له لومړۍ سره د دویمې یو سمون دا سې راتلای شي:
))دا د پېړیو کنډواله وه ((.
)پیوند: سیلۍ، د سریزې "و "(.
د شهسوار سنگروال او حنیف بکتاش په پخوانیو ازادو بېلگو کې دغه راز ګډون او ګډوډي ډېره لیدل کېده. د هماغه یوه شعر یوه مسره په څلورمه خجنه پیلوي او بله یې په درېیمه، دویمه یا لومړۍ.

۵- بې تولي)بې وزنې (
په دغه لړ کې هغه ازاد شعرونه راځي چې ځای ځای له توله)وزنه(وتلي وي لکه د غني د پیدایش)۴۶ مخ(نومې شعر کې چې نژدې سم نیم بې توله دی. د ټولو پخونو تر څنګ دغه راز بېتولي د غني په قافیه والو او نیم ازادو بېلگو کې هم لرې نه دي.
په دغسې ځایونو کې چې د خج د لا جوتتیا او پیاوړتیا اړه رامنځته کېږي د څپو کمی زیاتی یو اغېزمن نقش لوبولای شي که نه تش څپیز اندول ځانته ګوښې له بنسټیزو اړتیاوو څخه نه ګنل کېږي.
د دې لاندې شعر د سر درې ټوټې له پاتې ټوټو یا مسرو سره چې پر درېیمه خجنه څپه راغلې، کوم څپیز- خجیز وزن نه لري:
)سبامې دوی
مړی
کلي ته وړې (
کلیوالو هدیره کې
ځای د قبر معلوم کړی
پلارمې نن چا خبر کړی...
)ومان نیازي، تاند اوبپانه (؛

د دې لاندې شعر څلورمه، پېنځمه او شپږمه درې سره ټوټې بې توله راغلې دي:
- هره ورځ زمونږ د کلي

ketabton.com - The Digital Library

د ښایسته پېغلو په پښو کې
یو تېره اغزی چوخېږي
)او له سره ی د اوبو ډک
یو شین غاړی منگی
رالېږي... (
)خانمحمد سیند ، هماغه اخځ (؛

پر څلورمه خج د دې لاندې راپیل شوي، اوږده شعر د پېنځم بند په یوه مسره))بیامې د ټراین)تر (تمځایه پورې ((کې د)تر (غورځېدنه چاپې تېروتنه بربښي، که نه، بېتوله راځي.)عاشق الله غریب، ښکلا ۲۹ګڼه (؛
د ښاغلي عادل اخکزي په ورته خج دیوه بل پیل شوی، خو لنډ ازاد شعر په شپږو مسرو پسې نورې شپږ هغه بېتوله شوې او سپین شعرته اوښتې او د پای په راغبرګه شوې مسره)سوزمن انځور نقش کړي (کې هم، که نقش دوه څېیز نه وي کاربدلی، نو له ورته نیوکې سره مخامخېږي.)هماغه اخځ (

۲: د مسرو تر منځ د برید تتوالی

په ازاد شعر کې کله کله د مسرو بریدونه په اسانه نه پېژندل کېږي، د دې لپاره تر هرڅه له مخه د لیکنښو)،.؛ ! ؟ (کارونه اړینه بربښي، که نه تتوالی هرو مرو رامنځته کېدای شي،لکه د کاوون په لاندې ټوټه کې:

تن به مې اورونه راوړي
سر به مې شورونه راوړي
وینې به مې سرې شي
دا سرې وینې به ګلونه راوړي
بیا به نو دا سره ګلونه
ستا مینه ژوندی وساتي
ته به رانه هېره نه شې
)سپرغی ۹۰ (.

که دلته څلورمه مسره له درېیمې سره یو ځای ونه لوستل شي، تول بې سم نه راځي، په بله وینا ، خپلواکه مسره کېدای نه شي.

ketabton.com - The Digital Library

همدا راز د ننګیال په پیغام نومي)۵ مخ(شعر کې د مسرو بریدونه په دې تت بربښي چې نه ورسره ژبنی)ګرامري(یو والی سمون لري او نه پکې له لیکنښو کار اخیستل شوی دی:

شپه بیا
په خپلو تورو وینو لامبي
ساحل ته ووته د شپو شپو
سفرونو ببړې
او ځنګله
په شنو وړمو کې
د زیتونو نیالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پیغامونه لیږ)د (ي

پاس لومړی دوې توټې سره، هم د وزن له پلوه یووالی جوړوي او هم له پښوییز)ګرامري(پلوه، ځکه یوه غونډله)جمله(ده. خو دربیمه او څلورمه مسره سره یوازې تولیز)وزني(یووالی جوړوي او پښوییزنه، ځکه نابشپړه غونډله ده. همدا راز ورپسې درې توټې هم درواخله وروستی درې توټې بیا، هرګوره، د لومړیو دوو توټو غوندې هم وزني یووالی لري او هم ګرامري. له همدغه کبله ډېرو لوستونکیو ته چې له نوي شعر سره نابلده یا ناباندې دي، دغه بریدونه سره ببلولای نه شي، نو له دې کبله یې سم لوستلای هم نه شي او د بې وزنه شعر په توګه ورته ګوته نیسي. همدا برید تتوالی دی چې انځور پخپله سریزه کې د فردا دغه وروسته شعر د وزن له پلوه نیمګړی ښوولی دی:

شپونکیه وخانده او
ښه وخانده
خانده ورشو کې له رمو سره دې
چې پسرلي کې یه شپونکیه
د خندا ورځې دي.

که نه په دغه توټه کې د وزن نیمګړتیا هډو هبڅ نشته مګر دا چې په لیکنه کې یې په ښکاره توګه بریدونه سره تت بربښي، ښایي ډېر لوستونکي په شک او اړنګ کې واچړوي هسې خو په

ketabton.com - The Digital Library

لږ ځیر سره لیدای شو چې دغه شعر ټولې درې مسرې جوړوي، لومړی خج یې پر څلورمه، دویم یې پر اتمه او دریم یې پر دولسمه څپه راغلی دی.

که د ازاد شعر بهیر ورځ پر ورځ پر مخ ولاړ شي بیا کېدای شي دغه برید تتوالی، کوم تتوالی ونه ګڼل شي. البته سم له لاسه هر ازاد شاعر ته په کار ده چې د ببلابېلو شعري ټوټو په اوډون کې پوره پام وکړي، د لیکنښو له کارونې سره سره پکې ډېره پېچلتیاهم رانه وړي.

د خزان په یوه شعر کې که دا لاندې درې ټوټې سره ګډې کړای شي، پر یوه مسره بدلېږي او په دې ډول یې تولیزه نیمګړتیا ایسته کېږي:

ستا د هر نثر د الفت وړمې
)او (ستا د یاغي ستوني د چغو فریاد
)د (یوې لسیزې له شا

که دغه درې واړه ټوټې پر یوه مسره بدلې نه شي، یوازې لومړۍ مسره خپلواکه مسره پاتې کېدای شي او ورپسې ټوټې د "او " او "د " له کبله خجیزه ویجاړتیا رامنځته کوي او وزن له لاسه ورکوي. دلته داسې بربنډي چې شاعر درې واړه ټوټې جلا جلا مسرې ګڼلې دي، که نه لږ تر لږه به یې د لومړۍ ټوټې پای ته ننګښی)ویرګول (نه کښښ او د هغه ځای به یې "او " ته ورکړی وای او یا خو به یې دغه سرباري څپه "د " ځانته کښلې وای، همداسې د درېیمې ټوټې سرباري څپه "د " هم درواخله. هر ګوره درېیمه ټوټه په یوه بل چم خپلواکه مسره کېدای شي چې "یوې" په وردګي ګړدود یو څېیز وکارول شي او ولوستل شي.

د همدغه یوه شعر دوې نورې ټوټې هم د شاعر له خوا د ننګښو په کارونه جلا جلا مسرې انګېرلای شو، حال دا چې که دواړه د یوې مسرې په توګه یوځای ونه لوستل شي، یوازې لومړۍ ټوټه خپلواکه مسره کېدای شي او دویمه هغه بې برخلیکه پاتې کېږي.

د کاوون د "سپرغۍ" په یوه شعر کې چې په څلورمه خجنه څپه پیل مومي، یوه دوه څېیزه ټوټه))هغوی و ((درې ځلې د بندونو په سر کې راغلې، بې له دې چې خپلواکه مسره ورته وویلای شو او یا یې له نورو مسرو سره ملګرې کړای شو، همداسې بې برخلیکه پاتې کېږي او د)زخې (په توګه یې غورځونه هم ژبنۍ څرګندتیا ویجاړوي، په دې ډول شاعر باید هغه د سرلیک "هغوی شپږ کسه وو " په بشپړه بڼه کارولی وای، لکه څنګه یې چې یوځل د پای بند په سر کې

ketabton.com - The Digital Library

همداسې کارولی هم دی. په دغه بېلګه کې يې "نو" بيا هم "زخه" بلل کېږي. که څه هم په غورځونه يې متني پرله غښتيا)انسجام(يو څه ويجاړتيا مومي.

نو
ما ته له هر څه ګران دی
زه يې نمانځنه کوم
د زيار ابستونکي درد بدلي انسان
)کاوون: سپرغی، ۱۲ مخ(؛

..بيا به نو زمونږ د ولسونو پسرلی راشي
ستا)به(په وږمو سره،
شي زمونږه د سپېرو شونډو لللمي پتري
او به)به(شي...
ګل به شي وطن زمونږ
سور به وي چمن زمونږ
مينه وي دنيا دنيا
خوند به دې وږمو کې وي
خولې به وي خندا خندا
هله به سپرليه زمونږ زړونو ته ډېر ښه راځي!
)فاروق فردا: د ګلپانو پرځې، ۱۴۳-۱۴۵ مخ(.

د پاسني شعر په دويمه مسره کې))به((پر خپل ځای راغلې، خو شاعر په دې اټکل چې له ورپسې)دوه ټوټه ييزې(درېيمې مسرې سره تخنيکي اړيکی نه لري، نو دغلته بيا راغبرګه کړې؛ له دې ناخبر چې له غونډله پوهې له پلوه دواړې مسرې يوه غونډله ده او دا پخپله يو ويار دی چې يونا خپلواک ژبنی يوون)واحد(يې يو خپلواک شعري هغه ګرځولی، ځکه له لوستونکي او بيا کره کتونکي لارلودن ورکوي او)د مسروترمنځ تتوالی(رامنځته کوي. دا نادوده کار د شاعر په نورو شعرونو کې هم ښايسته ډېر ليدل کېږي.

۷: په ناپښبليز شعر کې نابرې پښبلې

د بشړ ازاد شعر مانا دا ده چې شاعر پرځان باندې په لوی لاس قافيې بنديزونه لګوي او يا هم د مونډې شعر غوندې د ببلابېلو مسرو څېيز برابری، که نه په نا آګاهانه يا په بله وينا، په

ketabton.com - The Digital Library

ناويلاړيزه)غير ارادي(توګه يوه، نيمه هم څپيزه او قافيه واله مسره کوم ويار نه ګڼل کېږي. کله کله يو ازاد شعر د دې لپاره پر يوه قافيه وال بيت يا څو مسرو پای ته رسول کېږي چې شاعر غواړي خپل پيغام او يا غوښتنې ته لوستونکي ښه ترا را وڅکوي او له دې سره سره د ټول شعر بې کچه پېچلتيا او پوښلتيا يو څه بربنډه کړای شي، خوکه په اګاهانه توګه پکې زياتوالی راشي، بيا نو په نيم ازاد کې راځي. د نابېرې ښلګې، لکه:

يو د هيلو پسرلی په ټوکېدو دی
پر لمنو، غاړو مورګو
هديرو، غر او ميرو کې
يو سور پړک د سرو غاټولو د رپيو
يو بهير د شاځلميانو د جنډو دی!
)اور او وينې: ۷۰-۷۱ مخونه(؛

جوړه بسپنه په لاس د ګوډاګيانو
د "ناپاک" له "کفرآباده"
د "چيني-امريکني مسلمانانو!"
)هماغه اثر: ۸ مخ(؛
... هو،
هېڅکله شوی نه دی
هسې شان ناشونی کار
چې په يو ګل پسرلی شي
ټول جهان پرې ګلالی شي!!؟
)هماغه ۱۹(.

يوه څنډه د جنت د نوراني اهورايانو
يوه کنده د دوزخ د تاغوتي اهريمنانو!
)هماغه ۱۲۵(؛
له بې امانو پاڅونونو سره
له سرو پاټکيزو غورځنګونو سره!
)هماغه ۱۴۱(؛
چې سکنې له خپلو سرو شهيدو وينو نه کفن خپل
او پرېږدې ځان په زمزم د رنړو اوښکو د وطن خپل!

ketabton.com - The Digital Library

)هماغه ۱۴۹(؛

زه به هم خلکو سره خاندم، ترانې به لیکم
د خپلې مینې د دردونو افسانې به لیکم
)کاوون: سپرغی، ۱۰۱(.

کېدای شي، په ازاد شعر کې د ارادي یا نا ارادي قافیو ځای یو ازې ردیفونه ځای ونیسي.

۸: تکرار او کرغېړنتیا

په ازادو شعرونو کې کله کله دا هم پېښېږي چې لکه د دودیز))ترجیع بند ((د سر یوه برخه، یا بند پای ته بیا راوړل شي، یا د لوستونکي او اوروونکي له خوا په خپلسري توګه تکرار شي. دغه کارونه یو ازې ویار)عیب(نه ګڼل کېږي چې شعر لا خوندوروي او اغېزمنوي، لکه:

تېر به شي
دا منی نور
را به شي
څرمنی نور
وبه چلي سا
په مړو رګو کې
د ګلپانړو
د سرو ګلو
د ګلبڼ
د برم ویلاړ زما !!!
)اور او وینې، ۲۴-۲۶ مخ(.

تکرار او کرغېړنتیا)ابتذال(په دې مانا چې یو ازې ازاد شعر باید له ژبنې، هنري)انځوریز(او منځپانګیز پلوه له هر راز کرغېړنتیا وژغورل شي، جاج او جوله)مفهوم او شکل(هسې ببڼایه بیا بیا راغبرګول له کرغېړنو زړو کالبونو نظمونو سره د نوي ازاد شعر برید او پوله ببلوای نه شي. په نوي ازاد شعر کې تل پر دې ډېر زور اچول کېږي چې لومړی د ژبنې او هنري جولې او بیا د منځپانګې تر منځ د بشپړې دیالکتیکي سمبالتیا له مخې پر هر ژبنې توک او آرو معیار)نورم(انځور او خیال مانیز او ولولیز)عاطفي(اړخ پوره پوره غور وشي او د چا خبره یو ټکی هم بې مسوولیته ونه کښل شي یا و نه ویل شي.

ketabton.com - The Digital Library

د ازاد شعر لاروی باید تر نورو زیاته بډایه او کره ژبه ولري او تل پکې سم غورچاڼ)گلچین(وکړي او پر خپله لنډه تنګه ګړدودي پښتو بسیا پاتې نه شي. نه یوازې د وییونو له تکرار ډډه وکړي، بلکې له معیاري، درون وینګو، بدلګیو او بد آهنګو هغو څخه هم باید تل ځان وژغوري.

په کرغېړنو)مبتذلو(پور وییونو کې یوازې حسن و عشق، هجر و هجران، فراق، وصل، وصال، وصلت، دیدن، دیدار، نګار، ګلبدن، ګل اندام، دلارام، صنم، پري، محبوب، محبوبا، شیدا، معشوق یا معشوقه، عاشق، عشاق، جګرخون، خون جګر، چشم، چشمان، رخسار، زلفې، کاکل، ګل و بلبل، لاله او سنبل، جانان، دلبر، دلدار، یار دلازار، خرام، ناز و ادا، نخرې او کرشمې، جفا او وفا، مجنون او لیلا، ساقي، پیمانه، جام، شراب، خم، خمار، مخمور، نشه او داسې نور ورته وییونه راځي چې له پېړیو پېړیو راهیسې یې پرې عربي، فارسي، پښتو، اردو... شعرونو شخوند وهلی او نور یې خوند بایللی دی.

اوسني علمي او تخنیکي یا سیاسي ژورنالېستیکي او بیاد نن سبا ژوند اړیني او ګټور جاجونه او وییونه د نوي ازاد شعر له ژبې سره هله اړخ لګولای شي چې خیالولې، سمبولېزه، انځوریزه او ان اسطوره یې جامه وروا غوستل شي، نه دا چې پخپله همدغه وییونه کټ مټ راوړل شي، لکه په دې لاندې لیکلړ کې:

ماشین، کمپیوټر یا سولګر، کنفرانس، فابریکه یاکارخونه، کارځی، کارغالی)ورکشاپ(، ګاډی)موټر(، ټېلېفون، تلویزون یا لروینون، حکومت، سیاست، قانون، اقتصاد، تجارت، کور، ډوډۍ، کالي، تولید، صنعت، سپورټ، ورزش یا خپل و پردي جرافیایي نومونه، لیکلړ)لست(، او یا کار ګر، انقلاب، اوښتون، پاڅون، غورځنګ، جنګ، جنګیلی، جګړه مار، سوله، ولسواکي، دیموکراسي، پرمختګ، پرمختیا، پرمختللی، ابادي، مېړانه، غیرت، پت، ننګ و ناموس، پښتون، پښتو، پښتونوالې، پښتونواله، پښتونولي، رښتینولي، رورولي، برابري، کتاب، پوهه، فرهنګ، پوهنه، زده کړه، ښوونه روزنه، لیک و لوست، مبارزه، وطن، هېواد، ولس، ټبر، لویه جرګه...

په دغه لاندې ازاد شعر کې)د سولې سولې(پرله پسې راوړنه ډېره ښکونده بربښي، ځکه تش وزن یې پرې پوره کړی دی:

ketabton.com - The Digital Library

... اوس روان شوي يو ځو
له سرو گلونو سره
له سرو گلونو سره
د سولې سولې کور ته
د سولې سولې ښار ته
د سولې سولې ورا ته
د سولې سولې خوا ته
)خالق رشید: گلبانگهایی برای صلح و سپیده، ۷-۸۲ مخ(.

په ازاد شعر کې باید ژبنی رنگارنگي هیڅکله هېره نه شي، په دغه لاندې بېلگه کې راغلی تکرار هم دومره خوندور نه برېښي:
اوس زما د وطن کانې
اوس زما د وطن بوټې
اوس زما د وطن غرونه
هم سیندونه د وطن مې...
)فردا: د گلپانو پرخې، ۱۲۷ مخ(.

وگورئ، دغه وروسته ازاد شعر یې په یوه کرغېړن پور ویي "صنم" سره انځوریز راکښون او اندیز نو بنت زیانمن کړی نه دی؟
- ستا خبرې مې
د ذهن په کوڅو کې
د انگی غوندې خپرېږي
- تکرارېږي-
ته چې یو ځل
- مینه-
یاده کړې صنمه!
نو غبرگون یې اورم:
مینه، مینه، مینه...
)خاموش: مزلونه او منزلونه ۱۲۳(.

ketabton.com - The Digital Library

یا د "جانان" غوندې یو بل کرغېړن پور ویی په دغه لاندې نې شعر کې څومره بېخونده بربښي:

زما د سترګو اوښکې
چې مې د زړه وینې دي
د خوږ "جانان" په نظر
څو د باران څاڅکي دي
اوښکې نه دي
اوس کومې اوښکې توی کم؟
چې د "جانان" په نظر
د باران څاڅکي نه وي!
)خزان: د سحر په غېږ کې ۴۱ (.

او یوه داسې بېلګه چې هم یې ژبه خوږه او نرۍ ده او هم یې اند و واند رنګین او پیاوړی:

ستا پر مخ د سرو یاقوتو
د باران له څو څڅوا کو،
کانې زړه د نهیلیو د سارا هم
لکه موم شو.
پر څنډو د اننګیو د مهال
را ورغښتلې،
ستا له برندو برندو سترګو مینه وړو
د خوښیو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سیوري لاندې
لکه پرځې د ګلپانو پر وښکیو...
څه که رغړې او را رغړې
پر بستر د سباوون
د ګلکڅو زما د شعر،
ستا د سرې سپینې کوکۍ
د خوارې خیال
سورکې خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د وینې او د مینې

ketabton.com - The Digital Library

خوبولي انځورونه !

پرنوی ازاد شعر د دې تورتپني پرځای چې گوندې د قافيې او ردیف په ایستنه غورځونه يې له خپل خپلې ژبې، فرهنگ او تاریخ سره اړیکې شولې دي، ولې داسې ونه وایو چې د پښتو شعر له پښو څخه يې د پردي ښکېلاک زولنې ماتې کړې او ببرته يې ازاد کړ، هو ،هغه څه چې زمونږ په تاریخ او فرهنگ پورې رښتیا اړه نیسي، هغه ژبنی انځوریزه او اندیزه خوا ده، لکه په پاسني شعر کې)برندې سترگې(،)سره سپینه کوکی(،)سورکي خیالونه(... کانې زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوي ازاد شعر کې پر سېمبولو، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مګر زیاته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاریخ او فرهنگ سره پیوند ورکړشي او بیا له ګډ نړیوال هغه سره. د اهوار او اهریمن تر څنګه یوناني زیوس، پرومېتوس یا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د لیکونکي "کاغذي ښامار" نومی شعر "اور او وینې، ۱۵۲ مخ(همداسې یوه بېلګه کېدای شي.

محبوب سنګر په قافیه والو ، ازادو او نیم ازادو شعرونو کې د تول پوره کولو لپاره له غبرګون او تکراره ډېر کار اخېستی:

سینده سینده کونړیه
راتاوېږه راتاوېږه
وغړمبېږه وغړمبېږه
مه چوپېږه مه چوپېږه
ته دې زړه خوره ته دې زړه خوره
ماتوه يې ماتوه يې
نړوه يې نړوه يې
چې راویښ شي چې راویښ شي
)هماغه اثر: ۱۱۳-۱۱۵ مخ(.
هسک سپېځلی او تک شین و
او تک شین و
تک سپین لمر پکې وړانګین
او وړانګین.
رنګینې يې لمنې
او لمنې...

ketabton.com - The Digital Library

)هماغه اثر: ۱۱۲-۱۱۸ مخ(.

ښکلی غبرګون)تکرار حسن(البته کله کله د ازاد شعر عاطفي خوا ډېره پیاوړې کوي او لا زیات راکښنون وربښي، لکه:

وخنډئ څانګونه مو
پرانیزئ وزرونه مو
والوزئ را والوزئ
والوزئ را والوزئ..
)اور او ویني: ۸ مخ(.

وتره ده
نن وتره ده،
د ذهن کرونده زما
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۴۸ مخ(.

بارانه وورېږه، وورېږه
چې سارایي ګلونه
د وچکالۍ څپېړو ورژول
او د غوټیو شونډې
د سرو تڼاکو په ځولیو کې ټالونه وهي
بارانه وورېږه، وورېږه
)ننګیال: هغه شېبې هغه کلونه، ۳۸-۳۹ مخ(.

لکه له ګنو راوړو شعري بېلګو څخه چې را جوتېږي، نن سبا))کلی، کوڅه..((هم دومره سولېدلي چې نژدې ده، د لوستونکیو او اوربدونکیو زړونه ځني تور کاندې،او ان د))مور((په څېر سپېځلی نوم هم دومره پرځای او ببځای، په آره او سېمبولیکه مانا)هېواد، پت، ناموس.. (ورو ورو، مخ پر سولېدلو دی!

بې کچه ساده ګي او بربنډتیا د نویو ازادو شعرونو له ځانګړتیاوو څخه نه ګڼل کېږي، دغه ځانګړتیا په هماغو قافیه والو نظمونو پورې اړه لري چې د دغې پېړۍ له پیله یې تر اوسه پښتو شاعري د کرغېړنتیا)ابتذال(تر بریده رسولې او د اوسني ازاد شعر غورځنګ هم له آره د هغو پر ضد رامنځته شوی دی. د ازاد شعر لارویانو هم زیاتره له همداسې ساده نظمونو څخه راپیل کړې ده او د چا خبره د خپلو ساده نالوستو وګړیو لپاره یې خپله وندې ادا کړې ده. نور به باید د

ketabton.com - The Digital Library

ځان او پښتو شعر د ودې او پرمختیا اړتیا هم په پام کې ونیسي.

که څوک وغواړي د پر کرغېړن)مبتذل(وییونه له کرغېړنتیا)ابتذال(څخه وژغوري، یوه لار به یې همدا وي چې نګه پښتو اندولونه ورته وګوري، لکه د وطن پرځای هېواد او د هېواد پرځای ټاټوبی، خاوره، مېنه یا اویجه، د هجر و هجران و فراق پرځای بېلتون یا جدایي، د صنم، معشوق، محبوب، محبوبا، دلدار، نګار، ګل اندام، دلارام، جانان... پرځای ښکلي، ګلي، مینه وړې، زړه وړې، زړګوټې، زړګی، ګرانه یا ګران، ګلمخي... د عاشق، شیدا... پرځای مین، لېوال، ژوبل، نیمه خوا... د مجنون او لیلا پرځای، شهی او شهو یا ادم و درخو، د ناز و ادا پرځای کنج و مکښ، د جفا کار او ستمکار پرځای بېلوره، بې مینې، د خلک پرځای وګړي، د قاصد پرځای ځری، استازی، د پیمانې پرځای اړې، د زلفو پرځای څنې او کوخی، د حسن او جمال پرځای ښایست او ښکلا، د عشق و محبت پرځای مینه، لېوالتیا او داسې نور بې شمېره وییونه. د ازاد شعر له انګېزو او بیا ګټو څخه یوه دا هم ده چې د کرغېړنو او زنګ خوړلیو قافیې او ردیفې کړیو ترڅنګ کرغېړن وییونه، ترنګونه)ترکیبونه(او انځورونه هم د نور د تاریخ ارتیایلځي)زباله دان(ته وروغورځول شي.

هنري او اندیز)فکري(نوښت یوازې په ژبني نوښت سره رامنځته کېدای شي. د همدغې ټینګې دیالکتیکي اړوندی له مخې په سبکو پوهنه او کره کتنه کې "ژب- ښکلاییز" او "ژب- اندیز" نومونې نوې دود شوې)یواخیم بینر: کاسپر- ووکل، ۵۳-۷۷ مخ(. دا مانا چې د یوه ادبي اثر په کره کتنه او ارزونه کې ژبه او ښکلا بیا ژبه او اندي منځپانګه)فکري محتوی(سره همزمان او پتلیز تر څېړنې لاندې نیول کېږي، ژبنی اړخ یو له بله جلا جلا څېړل یو ناشونی کار ګڼل کېږي، ځکه هېڅ داسې هنري انځور به نه وي چې بې ژبنی څرګندونې هستي ولرلای شي او همدارنګه به هېڅ داسې اند)فکر(نه وي چې بې د ژبې له مرستې څرګند بدنه ومومي، پر همدې آر یوازې، نګه او ښکلي وییونه کولای شي، نوي نګه او ښکلي ادبي انځورونه او پاخه اندونه او خیالونه څرګند کړي.

په دې کې هم شک نشته چې پیاوړی تخیل او تفکر هم پر خپل وار کولای شي، له خورا ساده او کرغېړنو وییونو څخه خورا نوښتګرانه، ښکلي او زړه راښکونکي ادبي انځورونه ورغوي، مګر که دا هم نه وي او هغه هم نه مانا دا چې هم وییونه او نور ژبني توکونه او آرونه ښکلي، نړه او معیاري نه وي، او نوی او پیاوړی تخیل او تفکر هم نه وي، نو هرومرو کرغېړنتیا)ابتذال(رامنځته کېږي، ژبنی ښکلا او سپېڅلتیا، په بله وینا، ژبنی نړه والی، نویوالی او پخوالی

ketabton.com - The Digital Library

کولای شي، لږ تر لږه د هنري جولې کرغېړنتیا راتیته کړي او د چا خبره یو څه ادبي غوندې لپو ورکاندې.

وګورئ، دغه وروسته ازاد شعر په یوه کرغېړن پور ویي "صنم" سره انځوریز راکښون او اندیز نوښت زیانمن کړی نه دی؟

ستا خبرې مې

- د ذهن په کوڅو کې

د انګې غوندې خپرېږي

- تکرارېږي-

ته چې یو ځل

- مینه-

یاده کړې صنمه!

نو غبرګون یې اورم:

مینه، مینه، مینه...

)خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۲۳ مخ(.

یا د "جانان" غوندې یو بل کرغېړن پورویی په دغه لاندې شعر کې څومره ښخونده بریښي:

زما د سترګو اوښکې

چې مې د زړه وینې دي

د خوږ "جانان" په نظر

څو د باران څاڅکي دي

اوښکې نه دي

اوس کومې اوښکې توی کم؟

چې د "جانان" په نظر

د باران څاڅکي نه وي!

)خزان: د سحر په غېږ کې: ۴۱ مخ(.

او یوه داسې ښلګه چې هم یې ژبه خوږه او نرۍ ده او هم یې اند و واند رنګین او پیاوړی:

ستا پر مخ د سرو یاقوتو

د باران له څو څڅوا کو،

ketabton.com - The Digital Library

کانې زړه د نهیلیو د سارا هم
لکه موم شو.
پر خندو د اننګیو د مهال
را ورغښتلې،
ستا له برندو برندو سترګو مینه وړو
د خوښیو مرغلرې،
ستا د لمر مخ پلوشو تر سیوري لاندې
لکه پرخې د ګلپانو پر وښکیو...
څه که رغړې او را رغړې
پر بستر د سباوون
د ګلکځو زما د شعر،
ستا د سرې سپینې کوکۍ
د خوارې خیال
سورکي خالونه،
په دوتر زما د زړه کې
جوړ د وینې او د مینې
خوبولي انځورونه!

نوی ازاد شعر د مبارزې او پاڅون، شهید و قربانۍ، بلهار، بلهارۍ یا جنګ و سولې لپاره د مرجانو نو بهیرونه، د غاټولو او ربدیو سره بیرغونه، شنې شپې، اور او وینې، د سرپو او پولادو ویلوبونه او د باروتو لوګي یا په بله وینا د لمر، سپېدو، سبا او رڼا سمبولونه پر کار اچوي.

مګر دغه سمبولونه هم که ډېر وکارول شي او ژورنالېستکي او ګرنۍ ژبې ته لار پیدا کړي، بیا نو خپل سمبولیک یا انځوریز او شاعرانه نوښت له لاسه ورکوي او پر عادي ژبه بدلېږي، لکه واخلې "کوتره" چې د سولې د سمبول په توګه یې نن سبا خپل لومړی سمبولیک هنري جاج له لاسه ورکړی دی.

د شلمې پېړۍ نومیالي کوبېست انځورګر پیکاسو د "سرې کوترې" انځور هماغه لومړی ځل خپل جادویي اغېز وښاند، هغه هم د "سرې" د ستاینوم په ملتیا مګر را وروسته ورته نه په

ketabton.com - The Digital Library

انځورګرۍ کې کوم هنري سمبولیک رنګ پاتې شو ، نه په شعر او نورو هنرونو کې.

۹: ژبنۍ تېروتنې

ژبنۍ تېروتنې د دوو غبرګو اړخو له مخې څېړو:

۱) له تخنیکي اړخه چې د پښتو شعرپوهیز- غږپوهیز په تړاو د دغه کتاب آر بنسټ او هډوانه پرې ټیکاو لري، او ۲) له هنري اړخه ، په دې مانا چې شعر تربل هر))ژبنی ((هنره له))یوې یوازښۍ- کره لیکنۍ ژبې ((سره ډېر تړاو لري او ښه او بد یې ور سره زیات غوټه دي، له دې کبله د کتاب غوښنه برخه هم پرهمدغه اړخ راچورلي.

له نړیوال او زمور له منل شوی دودسره سم یو شاعر کولای شي، یو لړ ژبني او پښوییز آرونه دویونه)اصول و قواعد (له شعري تول و تاله بلهار کاندې، خو په دې آړ چې جاج و مانا ته تاوان و نه رسي او خپلسري بڼه و نه لري، په بله وینا ، د اړوندې ژبنۍ ټولنې د درستو شاعرانو تر منځ سراسري دود وي.

ترکوم ځایه چې له دغه پلوه راڅرګندېږي، له پارسي او نورو آریاني او ډېرو هندواروپایي ژبو سره پښتو ګډون لري، هغه د وییونو لنډون، زیاتون او بیا غونډلیزه نااوډي)اختصار، توسعه اوبې ترتیبي (ده.

څه چې په ځانګړې توګه په پښتو شعر کې ناشوني دي، هغه خجیز سر غړاوی دی. له دغه لامله مور د پښتوشعر د ژبنیو تېروتنو په لړ کې تر هرڅه زیات پر خجیزې نانډولۍ زیات زور اچوو او په دویمه او دریمه پوړۍ کې پر نااوډۍ او لنډون، زیاتون.

سم له لاسه همدغه وروستی ډول)نااوډي (تر وېښې لاندې نیسو او د وییونو اړوند هغه وروستي)۱۲ (څېرکي ته پرېږدو.

د ناکره والي نښې نښانې، ګړدودي او د نورو ژبو وییزې په هرډول، خو پښوییزې اغېزې یې پښتو ګړسره کړکیچو کوي.

د سوبلي پښتونخوا د ازاد او سپین شعر سرلاری افضل شوق د نورو نامعیاري ګړدودي ببلګو تر څنګ د نرینه ډېرګړی تېرمهالکړ)جمع مذکر ماضي فعل (په کارونګ، د خپل یو ښکلي سپین شعر))تاریخي فیصله ((ژبنی معیار ژوبل کړی دی:

د نن انسان ته،

ketabton.com - The Digital Library

که انسان ویل په کار دي،
نو بیا
له ځناورو د دا ډلو
ګیله څه پاتې ږي؟
دا فیصله
چې یې و سرته رسوله څنګه
نو په جرګه کې راغونډ شوي
هر لیوه په ډاډه زړه
په)پر (رمو باندې
برید کولو ته خپل پښ غاښونه
بیرته تېره)کړو (
او د کلي په)پر (لور وتښتېدو)وتښتېدل (.
)لمبه، دویم کال، دویمه ګڼه (؛

د خیرمحمد هڅاند ددې وروسته مونډې شعر پای دوې غبرګې ټوټې له ورته سوبل-لویدیز ګړدود سره سم چې یوګړی ښځینه کړ پر ډ پرګړي نرینه هغه اړوي، د ښځینه ستاینوم)اسم صفت (همداسې کارولی دی:

-... ته کوه وفاداري)خپل (
ته کوه وفاداري)خپل (.
)هماغه مهالنۍ (

یوویم- نااوډي)ضعف تالیف (

))ضعف تالیف ((له آره په دودیزه - عربي شعرپوهنه کې یو ژبنی ویار دی او موخه یې په شعر کې هغه پښوییزه او په نومبرلې توګه، غونډلیزه)جملوي (نااوډي)بې ترتیبي (ده چې یو شاعر یې بې له کومې تولیزې، یا هم او پښبلیزې یا لړیزې)ردیفي (اړتیا رامنځته کوي، که نه ویار نه ګڼل کېږي. لکه د استاد حمزه دا شعر:

ستا په تبسم یې حوصله وکړه
)اوښکو بوګنبدلو (مې شبېه وکړه

خو په دغه بل کې بې اوډي یې بې له کوم تولیزې اړتیا چې ښایي د خپل ګړدود تر اغېز لاندې یې تر زیاتو زیات ټینګار ته هڅولی وي، دومره لاسوندیزه)موجه (نه ګڼل کېږي:

ketabton.com - The Digital Library

...نوم د تګ په خوله وانه خلي باران راغی
د ډاکترخالق زیار، الفت ۱۷ګڼه (له یوه ښکلي غزله دراخیستې بېلګې دربیمه مسره نا اوډي لري او سمه کړې بڼه مو ورسره په لیندیو کې نیولې ده:

-...مات مې تندی ټول عمر ساتلی دی
اېښی مې هېجاته پر درشل نه دی
جوړ ته د ملا پېښور نه پربږدم
)نه پربږدم ملا جوړ پېښور لره (
هېر مې لا کنډر کنډر کابل نه دی...

په هرډول شاعر ته په کاردە، د نااوډی د مخنیوي لپاره تر وسې وسې هڅه وکړي او په دې لړ کې د اړوندې ټوټې یا مسرې ژبنې توکي برخیز او ان یو مخیز بدل رابدل کاندې. د پورە پوهاوي لپاره یې په یو لړ قافیوالو او ازادو بېلګو کې تر کتنې تېروو، که څه هم پر پېښلیزو هغو د دودیزو قافیې ویارونو ترنامه لاندې په) ۴ (څېرکي کې څه ناڅه رڼا اچول شوې ده.

ګړدودي پښتو

)۱ (غبرګبلونه)سربل او وستربل (

غبرګبلونه هغو جوړه جوړه وییکي یا ادات دي چې یو یې تر نوم له مخه راځي او بل تړې وروسته. مخني یې سربل او وروستني وستربل بلل کېږي. په کره پښتو کې د سربلونو شمېر اووه دی چې دا هر یو یې له څو څو وستربلونو سره غاړه کېږي او په دې ډول تر دېرشو پورې غبرګبلونه را منځته کوي، لکه:

په - کې، په - سره، په - پسې، په -. ؛ له- نه، له - څخه، له - وروسته، له -. ؛ تر- لاندې، تر- پورې، تر-. ؛ پر- باندې، پر-. ؛ د-)اضافي او مِلکي (او داسې نور.)د زیات پوهاوي لپاره: پښتو پېښویه ۲۱۰-۲۱۱ (.

دغه لاندې مونډی ډوله ازاد شعر زیاته ګړدودي بڼه لري او په دې توګه ژبنی ناکره والی را منځته کوي. په دې لړ کې د نورو سرغړاونو)د "کړلو" او "کړ"... سره ګډول یا د اوښتیو او نا اوښتیو پېرونو)اصلي او مغیره حالتونو (ترڅنګ د سربلونو) د "د" او "له"، "نه" او "څخه"(نه توپیرول یاغورځول او داسې نور.غورځول، هم تر هغې دومره ویار نه بلل کېږي، چې تړې نه

ketabton.com - The Digital Library

رغبړي، لکه:
... پربوتله ستا پر لوپټه پرخه
)له (مانه ده نېکمرغه یو پرده خپله
)جلال امرخېل، لروبر اوبپانه (؛

پر غورځولو سربېره د)د-له (نه توپیرول، لکه:
ما د پټمن بزګر نه
ما د ښاري جوالي نه
ما د سپین غر له شپونه
ما یو زیارکښ کارګر نه
ما د هېواد زلمي نه
ما د شهید له مور نه
داسي تپوس وکړلو
چې ژوند کې څه شی غواړي
دا مرګ او ژوبله ښه ده
که وکړو سوله کې ژوند
ټولو دا یوه چغه کړه
جنګ دې وي ورک نړۍ کې
مورږه نور هېڅ نه غواړو
سوله دې وي نړۍ کې !
)افضل ټکور: ګلبانګهای برای صلح و سپیده، ۹۸ مخ (؛

)۲ (نا کره کړاوړون)فعلي ګردان (

لکه په پاسنۍ بېلګه کې)داسي تپوس)وکړلو (؛
د نورو ننګرهاریانو غوندې د فاروق فردا)د ګلپاڼو پرخې (په ازادو بېلګو کې ځای ځای ګړدودي او سیمه ییزه پښتو راخرګندېږي، لکه:
"شولې " د "شوي " پرځای په ۹۲، ۹۳ او ۱۷۷ مخونو کې. "مچولی " د "مچولای " او "نیوی " د "نیوای " پر ځای په ۱۳۰ مخ کې. ښودله)۱۳۴ مخ (د شاعر ډېرو ښکلیو شعرونو ته زیان رسولی دی.

ketabton.com - The Digital Library

- اسحاق ننګیال)هغه شببې هغه کلونه، ۱، ۱، ۹۹ مخونه(د نورو لغمانیو شاعرانو غوندې د بشپړ تبر مهال دربیم یو ګړی وګړی)د مطلقې ماضي دربیم مفرد فعل(په "-ی" پای ته رسولی، لکه "ولامبلې" چې کره یې ولمبل راځي)همدا سې: کښناستلې- کښناست یا کښښناست، کندهاري اندول یې: کښښنستلی(په دې ګړدودي پښتو سره شعري ژبه زیانمنوي. ژبنی سپښځلتیا هم د نوي ازاد شعر په ځانګړتیاوو او نوښتونو کې راځي. دلته شاعر اړ نه دی چې ببخرته پور وییونه او هغه هم لکه پاس یې چې یادونه وشوه، کرغښړن)مبتذل(وییونه وکاروي ځکه کوم د څپیز اندول او قافیې- ردیف بندیزونه یې په مخ کې نشته او په امرنه)انتخاب(کې پوره ازادي لري.
د یوې ازادې ببلګې)تبرځپرکی(په یوه ټوټه)) توده دې کړله((کې د یوګړي ښځینه بڼه ویار نه، بلکې))کړه((یې نا آره ده چې د))لندون((د معیار پر بنسټ یې ترځنګه یو څه زیاته دود ده.

۳(د وییونو لنډون و غځون

د تولیزې تشې د ډکولو لپاره د یوه ویې اوږدول یا لنډول، د کوم ګړدودي لاسوند له مخې ویار نه ګڼل کېږي ، لکه: زما)۱-۲څپیز(، زمونږ)۱-۲(یا هم ۳ څپیز)زمورږه(. همدا راز نرینه پر ښځینه بدلول دروا خلې، لکه: ستومان- ستومانه، ناروغ- ناروغه، که نه، سرغړاوی ګڼل کېږي، لکه:

... دا)توره(راغه دا)توره(راغه...
دا پر مورږ پور دی پور دی...
)محبوب سنګر: زورږ ۱۰۷- ۱۰۹ مخ(.

لایق زاده د)پوه(پرځای د)پوهه(په کارونه خپل یوه ښکلي))سهل ممتنع((غزل څومره پیکه کړی دی، که څه هم ځینې پښتورې یې همدا سې وایي، خو دومره ټولیزوالی نه لري:

بې له ما مرې، بې له تا مرم
په رښتیا مرې، په رښتیا مرم
سره)پوهه(یو زړګیه
په خندا مرې، په خندا مرم...؛

زه لکه)ازاده(مرغه
له قفسونو او دامونو نه لوړ...

ketabton.com - The Digital Library

)خاموش۱۰۱(؛
یا لکه)پښه(چې ځینې شاعران، په تېره شینواري یې تل دوه څپیز کاروي، لکه زړه سواند ، خاموش، جکړ. کلیوال او نور.

ننګیال د))لېږدوي((پرځای))لېږدي((کارولی او دا هم په دې چې دغه کړوییې نوی لیکنې پښتو ته لارموندلی ده:
...او ځنګله
په شنو وړمو کې
د زیتونو نیالګي
د لمر باران ته
د بلبلو
پیغامونه لېږ)د (ي

په)ې(کې د)یې(مدغمول هم دومره ویار نه ګڼل کېږي، لکه د شهید خالد بارګامي په دې لاندې شعر کې:
... ستا مورکۍ وهي چغارې
هره اوښکه کې)یې(خدای ښکاري
ته خو مړ نه یې خالده
دا په څه ورپسې ژاړې

بې له کومې قرینې د)مرستیال- (کړ غورځول او له دې سره د شعري غوندې خبر لتاړول څرګند ویار ګڼل کېږي:
ګوره د زړه وینه مې وچه نه کړې
پکې د چا د زړه دردونه پراته)دي(
که سوزې غوښې رانه وسوزوه
چې د غلیم پکې داغونه پراته)دي(
)رحمت ځواکمن، روزګان ۲۱-۲۲ګڼه(؛
په دویمه مسره داسې راتلای شوه:
دي پکې ستا د زړه دردونه پراته
او څلورمه بیا داسې سمبده:

ketabton.com - The Digital Library

دي د غليم پکې داغونه پراته؛

هره کيسه له مانه هېره ده، خو ته مې په ياد)يې(
شېبه شېبه له مانه هېره ده، خو ته مې په ياد)يې(
موږ دنيا راباندې و چورلېده، سرمې دروند شو
موږ قبله له مانه هېره، خو ته مې په ياد)يې(
)هماغه ګنه(.
امرخېل کولای شول، داسې ووايي:
))هره کيسه ده له ما هېره، خو تا نه هېروم((ترپايه؛
دنصيب سيماب په دې لاندې زړه راکښونکې ازاده بېلګه کې له پايه دربيمه مسره ورته ويار لري:
له کارو سه سترې خلک،
د غرمې لمرو وهلي،
خو خپل کور لره ستانه شي.
لمر هم سترې په دې جنګ شي،
بيا د غرو شاته بيده شي.
شپه دا ټول کاينات يا ره،
لکه مور داسې بيده کي...
خو ستا غم يو داسې غم دی
))چې له ما سره ملګری... ((
نه يو کور لري چې ولاړ شي
نه يې شپه سته چې بيده شي
په نوموړې مسره کې که))چې((پر))دی((بدله شي او يا پر))تل(( )، نو ويار ورکېږي؛ دربيم لاريې دا چې د ملګري پر مل واوړل شي، هغه هم په بڼه:
))چې له ما سره تل مل دی((.
نوموتي شاعر پيوند د يوه نومځري)يې((په نه کارونه يو انځوريز شعر ژوبل کړی دی چې کولای شول، لږ ترلږ يې لنډيز)پ(په لينديو کې وليکي:
- اوړی غرمه ده پر تنور ولاړه
لوند د ململ کميس يې ګونځې ګونځې
نسواري څوکې)پ(د سينو ښکاري

ketabton.com - The Digital Library

)د سپنما یاران ۹۴ (.

اوښتی پېر)مغیره حالت(شمال ختیز لیکوال او شاعران زیاتره په پام کې نه نیسي، په دې لړ کې، هرګوره))پښتون((ګړسره لکه ځانګړی نوم همداسې پر آر پېر کارول کېږي. د بلخ ادبي ټولنې یوه ځوان شاعر بیا د تولیزې اړتیا له مخې تر استاد حمزه هم ډېر ښکلی کارولی دی:

اوښکې مې بیا ګرېوان ته غاړې وتې
لکه پښتون چې)د پښتون(مېلمه شي

)۴(نا کره وینګ)تلفظ(

بدترینه بېلګه یې په شمالختیزه ګړدودي ډله کې د)ښ- خ(،)ږ- ګ(او)څ- س(ګډون دی، لکه د یوې))سندرغاړې جوړې((په غبرګو سندرو کې چې پر)س(له)څ(بدلون سره مېړه خپله مېرمن د))کوڅه کې((د)ردیف(په بیا بیا ورغبرګولو کنځي.

همدا راز: مونږ)مونګ(، زمونږ)زمونګ(، خښ)ښخ(، ښکته)کښته(؛
))څښل((بیا، که د ننګرهار خواته))څکل "((شوی، د کندهار خواته هم پر))چښل((اوښتی دی...) زیار: د پښتو لیکلارښود اړوندې سکالوې(

پر نوی ازاد شعر ددې تورتېنې پرځای چې ګوندې د قافیې او ردیف په ایستنه غورځونه یې له خپل خپلې ژبې، فرهنګ او تاریخ سره اړیکې شولې دي، ولې داسې ونه وایو چې د پښتو شعر له پښو څخه یې د پردي ښکېلاک زولنې ماتې کړې او بېرته یې ازاد کړ، هو ،هغه څه چې زمونږ په تاریخ او فرهنګ پورې رښتیا اړه نیسي، هغه ژبنۍ انځوریزه او اندیزه خوا ده، لکه په پاسني شعر کې)برندې سترګې(،)سره سپینه کوکۍ(،)سورکي خیالونه(... کانۍ زړه موم کېدل، پر بستر... رغښتل را رغښتل او داسې نور. که څه هم په نوي ازاد شعر کې پر سېمبولو، انځورو او اسطورو ډېر زور اچول کېږي، مګر زیاته هڅه کېږي، لومړی ورته له خپل تاریخ او فرهنګ سره پیوند ورکړشي او بیا له ګډ نړیوال هغه سره. د اهوار او اهریمن تر څنګه یوناني زیوس، پرومېتوس یا د اراکولا ته ځای ورکول کېږي، د لیکونکي "کاغذي ښامار" نومی شعر "اور او وینې، ۱۵۲ مخ(همداسې یوه بېلګه کېدای شي.

)۵(بې کچه نا پښتو وییونه

وګورئ په لاندې بېلګو کې ناپښتو وییونه څومره کچه ښکاري:

ketabton.com - The Digital Library

یارانو گورئ
له تندې مرمه
د ساقي خوا کې
د مینا څنګ ته
هېڅ نه پوهېږم
دا ویرانه ده که میخانه ده !
خواږه حرام وو)وه(
ترخې اوبه هم
په ما حرام شوې
بده قسمته)له بده مرغه(
)خزان: د سحر په غېږ کې، ۱۲ مخ(.

... د خوږ جانان په نظر
څو د باران څاڅکي دي
)هماغه اثر، ۴۱ مخ(.

دا بله بېلګه يې ګړ سره يوه کړکيچو او ملايي پښتو ده:
...د پسرلي د مجنون بيد د کتارونو په شان
قد پورته کړی دی تر هسکه پورې
د درناوي او عبادت په عنوان
د يو څو پاکو مومنانو په څېر
ستا د ښايست پښو ته
د تنظيم سر دی ټيټ نيولی د رکوع په ډول
چې نه د سر پورته کېدو تاب لري
او نه په)پر(ځمکه د خپل سر د اېښودلو قدرت
څه ښکلي پاک يادونه !
څومره سپېڅلی مقدس عبادت
کاشکې چې ستا د حسن
د مغرور خيال دربار کې
شي مستجاب او قبول !

ketabton.com - The Digital Library

)هماغه اثر: ۵۷-۵۸ مخ(.

- دلته د پېړیو د سکون او انجماد
- په)پر(ضد
لام دی ترڅ شوی او تو دی
راپاڅېدلی دی
"دلته زمان د اوښتون
په مکانونو کې
ټولې زړې باړې، خالي باړې
نړېدلې دي"
خلک را خلاص شوي د وهمونو
له طلسم نه
اوس چې له ستم او جهالت سره
وداع کوي...
)خاموش: مزلونه او منزلونه، ۱۰۹-۱۱۰ مخ(؛

۲: مانیز اړپېچ یا تضاد)Contradiction(

د ا له آره د ژبپوهنې یوه نومونه ده او له شعري انځور یا صنعت)contrast(او یانګېرګډون)paradoxy(سره توپیر لري. د ساري په توګه که څوک د عادي خبرو په ترڅ کې ووایي:))غوز ترکدو غټ دی((، له مانا او منطق سره سمون نه خوري او اړوپېچه غوندې له یا خبره، یا په پارسي نومونه))نقض ګویي((ده.

لکه واخلې، د نوموتي شاعر باري جهاني د هغه غزل په یوه بیت کې چې اسحاق ننګیال)اخبار هفته، اولسمه ګڼه(د "غورو" ببلګو په توګه را اخېستی دی:

))په موج خبزه توپان راغی د فلک سیلابي کړې
زمورې کشتۍ یې ډوبوله خپل دریاب یې توپاني سو((

)فلک که زمورې کشتۍ ډوبوله(سزا یې دا شوه چې)دریاب یې توپاني شو!(توپاني کېدل خو)زمورې کشتۍ د ډوبولو لپاره(د دریاب په ګټه او د زور ښکارندوی دي، ځکه نوره یې هم پسې ډوبوي.

په دغه بله ببلګه کې چې استاد ناشناس ور سندریز کړی، د پاسنۍ هغې په څېر ورته ژبنی او منطقي اړپېچ لري او هغه داچې))ساقي((خوارکي ته د))بامبړ((دنده هم

ketabton.com - The Digital Library

ورکوي:
))ساقي غاړه مې راوړې په زنار يې زينتي کړه... ((
استاد ښوا چې کله د اطلاعاتو او کولتور وزير په توګه د سبکانو په))ويساک ((مېله کې ګډون کړی وو ، نو له څښاک وېشونکی))ډيرور ساقي ((يې هم داسې غوښتنه نه وه کړې !

جهاني د اېکسپرېشنېستانو **expressionists**او اېمپرېشنېستانو **imprissionists** او بيازمور د دوديزو خمريه شاعرانو ، لکه خيام او غني په لاروی هڅه کوي، د اړوندې ويپانګې په بيا بيا کارونه پر لوستونکيو او اورېدونکيو اغېز پرېباسي، هغه هم د ويي لوبې)لفاظی(په مټ، او بيا يې دا هڅه چې د ټنګ ټکور، ټکور هم ورکاندې !

نومورې کره کتونکي نه يوازې دا ويار ور پر ګوته کړی نه دی چې لا د درست غزل پارسي وزمه پښتو يې هم په سترګو کې نه ده ور ننه ايستې، د بېلګې په توګه لکه "موج خېزه" په ړومبني او "سبزه کوبي" او "پايکوبي" وييونه، په دې لاندې بيت کې:
))دا د مستو پسرلی دی، دا د اور سبزه کوبي ده
هره پانه خماري ده ، هر ګلاب مو شرابي سو ((
)ان تر دې چې يوه ټولګه يې هم))پايکوب ((نومولې(.
داسې نابومه پور وييونه د باري په غزلو کې کوم کمی نه لري، که به څه هم شاعرانه وي، خو پر بله ژبه اړه لري، نه پر پښتو.)د پوره څرګندتيا لپاره: زيار، اخبار هفته، څوارلسمه ګڼه(.

داسې بربښي چې ننګيال يې له ريالېستي اند توګې سره سره، د نورو ډېرو مينه والو غوندې تر دوستۍ، د دغه غزل تر سندريز اغېز لاندې زيات راغلی او هغه دا چې "ناشناس" يې د موسيقي الاتو په ملګرتيا په خپل زړه راکښونکي او مست اواز کې وړاندې کوي.

که خبره پر موسيقۍ وي، نو هسې خو زمور ډېر منلي ولسي شعرونه لکه: لنډۍ، ناري او سروکي بې له قافيې او ردیفه له موسيقي تول و تال و سور و لی سره تر يوه غزله هم ښه تر اړخ لګوي. همدا راز ډېر ساده دوديزاو ولسي ډوله نظمونه هم راکښون پيدا کوي. په کار خو دا ده چې شعر خپل بديعي او هنري رانښکون ولري، موسيقي خو يو بل جلا هنر دی همدا سې په خواږه اواز کې د شعر ديکليمه يا ترنم درواخله چې له بده مرغه پښتو شعر ترې، په تېره بره خوا تر پرونه بې برخې پاتې وو او متې د کډوالو له راستنېدو سره څه ناڅه رادود شوی چې خورا په زړه

ketabton.com - The Digital Library

پورې بېلگه يې ممنون مقصودي راخپله کړې ده.

يو شعر له ترنمي يا سندريز پلوه ارزول داسې دي، لکه چې څوک په يوه سينګارځي يا دواده په بنډار کې پر يوه سينګارلې پېغله يا مېرمنه مين شي او پرسبا يې ورته جوته شي چې مخ يې د کتو نه دی. رحمان بابا يې بيا داسې راخرګندوي:

هغه ناوې چې په خپله ښايسته نه وي
څوک يې څه کوي ښايست د مور و نيا !

اروپايي ازاد تصنيفونه خو لا پر ځای پرېږده چې زمونږ په هېواد کې څومره پارسي ازاد تصنيفونه د خورغاړو سندرغاړو له خوا وړاندې کېږي. دا چې لا تر اوسه پښتو ازاد شعرونه چا کمپوز کړي نه دي او له دې سره سره ځانګوال او پاخه سندرغاړي هم نه لرو ، بېله خبره ده.که ځينې ځانساتي او زاړه پال دا ووايي چې پښتانه شاعران دي هم تر هغې ازاد شعر نه وايي، تر څو په پښتو کې کمپوزيتوران او پاخه سندرغاړي پيدا شوي نه وي. غبرګون به يې دا وي چې سم له لاسه خو دې يوه ژبنې هنر ته لار هواره ده، له دې خو بايد ګټه واخېستل شي، تر هغې خو دغه هنر پښه پر ځای پاتېدای نه شي او بيا دا چې د دغه دويم هنر)موسيقۍ(لپاره ليارې هواره کړي، د چا خبره اړتيا د زېږندويۍ)ايجاد(مور ده.

د سيدرحمان وګړپال په دې لاندې شعر کې نوم و ستاينوم))ځوانه پېغله((سره دومره اړخ نه لګوي. پرځای يې))تانده پېغله، تنکۍ پېغله، چټه پېغله(د همده په سيمه کې ډېر ويل کېږي، پروړاندې يې))پخه پېغله، زړه پېغله، پر کورپاتې پېغله... ((ټيکاو لري؛)لږ سترګې(هرګوره ګرامري سمون نه لري:

څنګ ته دې ناسته شېخه ځوانه پېغله
ماته همدا وايي توبه وباسه
خو ، که مې) لږ سترګې (پناه شوې درنه
دېته بيا وايي چې جامې وباسه !

د ننګيال د))خيبري تنده ((غزل)۴-څېرکی، غبرګې غبرګې قافيې او رديفونه(پای مسره))نېغه مو شمله ده، کړېدوته يې چې پرې نږدئ((کې))کړېدل((د شملې د ښه تراستاينې ښکارندويي کوي، حال داچې شاعر د))ټيټېدل((په جاج و مانا کارولي دي او ګومان نه کېږي چې دغه ويناوال دې))کړه شمله((د ښاخ او ويارِ يا غرور د سمبول په توګه په

ketabton.com - The Digital Library

خپل ۴۴کلن ژوند کې نه وي
اوربدلې !

په پښتو شعر کې))غنچه،غونچه((د))غوټۍ((په مانا کارونه د منځني ادبي یا کلاسیک پېر پاتوړې ده چې د پارسي شعر د اغېزو او پېښنو په لړکې یې دود لاره، لکه دشیدا په نامي شعر کې:

))د غنچې د رباط ور په واکېدو دی قافله د رنګ و بوی درومي سباشو ((
داځکه چې په پارسي ادبي او شعري ژبه کې دغه ویی دوه مانیز دی))د ستۀ ګل شګفته ((او))ګلی ناشګفته((، خو په کلاسیک کې یې زیاتره په وروستۍ مانا کارول شوی، لکه د جامي د زلیخا په پیل کې:))الهی غنچۀ امید بکشای ګلی از روضۀ جاوید بنمای ((.
پښتو))ناظمانو ((د ټکر د مخنیوي لپاره یې له دویمې مانا سره))غَنجه((انګېرلی دی. په هره توګه که کاظم خان او نورو په دویم مانا راخېستی، اګاهانه پېښې وې، خو په وسمهال کې هسې رڼدې پېښې بلل کېږي، لکه د یوې تاریخي سندربولې)مشاعرې(له شعرونو څخه د مولانا خادم په دې بېلګه کې:
په خوب وېدې))غونچې((به په ورو ورو راوېښومه
خادم ! بادِ سبا یم که وم وم، که نه وم نه وم

۷: ټکر)توارد (

مورِ د ادبي زېرندوییو او په ځانګړې توګه د شعر په تړاو، نه یوازې په دودیزه ادبي نومونپوهنه)ترمینالوجۍ(، بلکې لویدیزه هغه کې هم د غلا)سرقت(، تضمین او ټکر)توارد (نومونې شتون او دود لري او په کره کتنو کې ترې کار اخېستل کېږي.

تضمین)**citation**(هغه دی چې یو شاعر له بله اړونده ټوټه، مسره، بیت، قافیه، ردیف، وزن یااند واند، انځور... وکاروي، په دې آړ چې په وړو غبرګو لیندیو یا ګیمو)ناخنکو(کې یې ونیسي او د اړوند شاعر نوم یا اخځ ورسره راوړي، که نه، بیاغلا)**plagiarism**(بلل کېږي؛ که هغه پر اړولې بڼه وي، ژباړلې یا یومخیزه او یا په برخیزه)قسمي(بڼه.

ketabton.com - The Digital Library

او توارد)connotation(هغه دی چې یو شاعر په ناڅانخبري یا نیم ناڅا نخبري)نا اګاهانه(ډول د بل شاعر توکي په خپل شعر کې و کاروي. دا چې یو له بله خبر نه وي او هسې یې د یوې نابرۍ)تصادف(زېرنده وي، په بله وینا ، نو))ټکر ((یې هم بللای شو.

د دې لپاره چې دغه پېښه پدیده مو ښه ترا روښانه کړې اوسي، ګران مینه وال دې لاندې لیکنې ته رابولو. دا د هماغې لیکنې لنډیز دی چې لیکوال د ۲۰۰۷ ز. کال په سرکې))الفت((مهالنۍ ته استولې وه:

))د جنورۍ پر دویمه مې په ښېنوا سایټ کې نابېره د ځوان نوښتګر غزلبول ګران شمس خوستي پر غزل سترګې ولګېدې او وار له واره مې پرې د خپل هغه ګومان وکړ او هک پک شوم چې ماخو د سمسور هغه ته برېښلیک کړی وو ، د ښېنوا چلوونکو هغه له کومه کړ؟
اوس یې چې لولم، څه بل راز راته برېښي اوبیا په زړه کې وایم: داڅنګه کېدای شي، هغه دې دومره ژر د چا غلچکي لاسته ورسي، پکې لاس ووهي او سم له سمونې یې په خپل نامه خپور کړي!

تر څو مې په پوره ځیرتیا تر پایه ولوست او دې پایلې ته ورسېدم چې دا هسې یوه نابرې ده، ولې په هسې ښځایه ګومان خپل ایمان زیان کړم. نه شمس له ما غلا کړې او نه ما له شمسه او ښایي، زماني واټن مو هم سره دومره نه وي . دغې نابرۍ ته په دودیزه عربي ادبپوهنه)ادبي فنونو (کې توارد وایي او په لویدیزه هغه کې یې)citation (او زه یې))ټکر ((بولم.

دا ټکر تر هرڅه له مخه د ناڅانخبرۍ)تحت ا لشعور (له کارندوییو څخه ګڼل کېږي، لکه څنګه چې پخپله د شعر او هر هنر د الهام او زېرآره سرچینه هم همدا حس نومېرل شوی دی. نا ځانخبري زمور د ناپایو تېرو هېرو یو زېرمتون دی او په هماغه ناڅانخبرې بڼه شعر ته لار مو مي، بې له دې چې شاعر ته یې پته ولګي، هغه پېښه پدیده یې کله، چېرې او له چا اورېدلې، یا یې لیدلې او لوستلې ده !

دویم لامل یې چې زما او خوستي دا ورسره تړاو درلودای شي،.په بل سایکالوجیکي چار))تېلي پاتي telepathy ((اړه لري چې پارسي یې)دورهم اندیشي(بولي او پښتو یې)لرهماندي(راځي. دا زباده شوې، کله کله داسې پېښېږي چې دوه وګړي سره نه لیدلي، نه کتلي یو راز نګېري، انګېري، اندي یا سوچې او ان یوراز نه پوهېدل کېدونکې خبرې اترې ترسره

ketabton.com - The Digital Library

کوي هسې خو نن سبا د ژوند پوهانو او کیمیاپوهانو، په بله وینا، بیوشیمپستانو د ببلابېلو دندو له مخې د مترغزیو یا دماغي حجرو له پېژندنې او وېشنې سره د اسې ډېرې روانې سکا لووې له ساپوهنې څخه راخپلې کړې، په بله وینا، ساینسي بڼه یې ورکړې ده.
ناویلې دې پاتې نه شي چې ((تبلې پاتې)) (، په بله وینا، ټکر) تواردِ (د شاعر لپاره د الهام یوه په زړه پورې سرچینه هم ده.

په هر ډول د هنرمندانو او بیا شاعرانو ترمنځ د یوه راز شعري ورتوالي ټکر کېدای شي، جولیز (ژبنی، تخنیکي، هنري) او یا هم منځپانګیز اوسي. په دغه لړکي زما او ښاغلي شمس غزلې سره له تخنیکي پلوه بشپړورتوالی لري، یورازځېیز- خجیز جوړښت، پېنځلس پېنځلس څېې او پرځلورمه خجنه څېه پیل، ورته پنبلې (قافیې) او ورته لړونه (ردیفونه) رانغاړي. سرلیکونه مو هم سره نژدې اېسي: زما دا (مرجاني لاسونه) او د ده دا (د پلوشو لاسونه). د ده غزل اووه بیته دی او زما دا شپاړس، خو ښایي ستر او بنسټیز توپیر مو سره په منځپانګه او پیغام کې نغښتی وي. د ببلګې په توګه مو سربیتونه (مطلعې) دادي:

چېرې د لمر د اهورا د پلوشو لاسونه
چېرې د شپې د اهریمن د تورتمو لاسونه...(زیا ر)

خاونده بیرته مو راشنه کړې د نغمو لاسونه
چې د ادم رباب ته واچوي درخو لاسونه...(شمس)

خرخشن ټکر

ښاغلي اکبر کرګر د شعر درناوی ۱۴۰-۱۴۲ (زمونږ د نوموتي شاعر جهاني یو غزل د ((بغاوت)) یوه ببلګه بولي، خو په ترڅ کې یې ورباندې د خوشال او حمید اغېزمني یادوي، له دې ناخبر چې د یوه ژوندي شاعر د یوه غزل د قافیې او ردیف راغبرګول نه، بلکې هوبهو) بازسرایی ((ده: د کوهاټ د لاچي یوه خټک)) ډاکتر اقبال فنا ((غزل چې تر ویلو څو کاله وروسته د پښتوبدلمبچ په لومړي چاپ) کابل ۱۹۹۰ (او د همدې چاپ په شپږم څېرکي کې بیا راخېستل شوی، داسې راپیلېږي:

او د جهاني صاحب دا) واشنګټن ۱۲-۲۷-۹۲ (له دې ببلګې سره:

ketabton.com - The Digital Library

پیالې نسکورومدې تشومه خو دې نه
نصیبه بدلوم دې، قبلومه خو دې نه
خالق مې ککرۍ سجدې ته نه ده پیدا کړې
تندیه ماتوم دې لګومه خو دې نه..

همدا راز د مراد شینواري او د جهاني ترمنځ قافیې او ردیفې ورتوالی او لږوډ پر یوراز لیدګوټ او لیدتوګې سره د تېرې ببلګې هومره نه، خو بیاهم ټکر)توارد (یوڅه خرڅنوي ، ځکه چې تر ددغه منځ زماني واټن بیا لسیزو ته رسېږي. مانا داچې د دواړو غزلو اخځ ښوونه اړینه وه، او له دې یادونې سره یې، هم ځان او هم غزل له دغه توره سپینولای شول !

زما په اټکل د مراد دغزل سربیت)مطلع (دا ده:

- ځئ په پښو کړو له یو مخې، د تنهاکو پیزارونه

که پښې یبله پرې وردرومو ،دا دښتونه به څه وایي؟

او د جهاني غزل بیا داسې را پیلېږي:

وچې سولې اوښکې، ګرېوانونو ته به څه وایو
درد راسره خپل سو ، پرهارونو ته به څه وایو
شپې مو په ساحل کې، د څپو له غمه وتښتي
وخت که لېونی سو ، توپانونو ته به څه وایو...)جهاني (.

ټکر که ژباړه ؟

کاوون دا لاندې شعر د پارسي ژبې له اغېز مننې سره پوره پیکه کړی، لکه "پرواز ورکوم" چې پرځای یې پښتو اندول))الوځوم((راتلای شو. همدا راز د))سکوت((پرځای))چوپتیا ((در واخله، او ترټولو ناوړه ببلګه یې له))چې((سره د پارسي علتیه))تا ((پرله پسې درې ځله زیاتونه ده، په کاروه وزني تشه یې بل ډول ډکه کړې وای؛)څو ، ترڅو ، څو چې، تر څو چې(پر پښتو باندې د دغې تربړې ژبې له خورا بدو اغېزو څخه ګڼل کېږي او ګرامري او مانیز بدلون رامنځته کوي؛. تر دې چې دکره کتونکي په زړه کې دیوې))ټکي پر ټکي ژباړې((خرڅشه اچولای شي:

زه د ترخه "سکوت" د غره له شا نه
زه د ناکامو ارمانونو د ایرو له څنګه
د وږوونکو تورو شپو په زړه کې
د شعر کوترو ته "پرواز ورکوم"

ketabton.com - The Digital Library

زه سکوت نه پېژنم
زما د شعر ژبه سکوت نه مني
زه به د شپې ځنګل په ستورو باندې وولم
)څو (چې "سکوت" مات شي
)څو (چې تیارې وتښتي
)څو (چې رسوا شي په ځنګله کې
څیروونکي زمریان.
)کاوون: سپرغی، ۱۰۱ مخ(

تکړه ادبي لیکوال اکبر کرګر له داسې یوه تور څخه د شاعر مخ سپینوي او ورته ببلګې یې د لومړي پراختیایي او بیا))انقلابي ((پراو اړوندې بولي، هغه هم د لایق، اجمل، کسرایي... د اغېزمنې یا پلیونې زېرنده:
))... دا مهال نه یوازې د لایق اغېز شته، بلکې د ډېرو)اثارو ! (مطالعې ته یې لاس رسېږي... او نه د چا خبره په شدت ردوي، داسې)چې (د چا شعر هم نه کاپي کوي، بلکې ډېر څه د خپل ذهن له صافي تېروي... ((.)صدیق کاوون د))ونو مرګ په موسم کې ((، سمسورا وبپاڼه، ۳-۳-۲۰۱۰ (
په هره توګه دا به ورسره هرڅوک ومني چې که ښاغلي کاوون له نورو څه اخېستي هم دي، تر ننوب)فېلتره (یې اېستلي او خپله جوله او جامه یې وراغوستې ، خو له پاسنۍ پارسي وزمه شعر یې دا خرخشه رازېرې چې دغه راز))راخپلونه ((یې سل په سل کې د))غني ((هومره تر یوه جالکي نه، بلکې د))مچۍ ((هومره تر شاتو رسولی اوسي !
په هماغه لیکنه کې د ښاغلي کرګر دا خبره ببخپوره د سوچ وړ ده چې وایي:
))زموږ د مشهور اروانباد شاعر ننګیال زیات شعرونه د کاوون له شعر نه متاثره دي، په خاص ډول د هغه مهال شعرونه چې دواړو سره نژدې کاري اړیکي درلودل ((!

ما چې له دغو دواړو نوموتو شاعرانو سره، د ده په څېر ګوندي- فرکسوني نه، خو فرهنګي دوستانه راشه درشه ښایسته ډېره درلودلې، د دواړو د کار پر مېز مې په خپلو ګناهګارو سترګو ورته ایراني شعري دوترونه لیدلي دي. کاوون صاحب راڅخه کله نا کله دا هم پوښتلي چې که د ده یاهغه کوم نوی دوتر خپور شوی وي. په دې لړ کې د همده له خولې لومړی ځل خبر شوم چې))شفیع کدکني ((د یوه نومور کره کتونکي ترڅنګ په ازاد او سپین شعر کې د شاملو او نورو راوروسته پښت یو نوښتګر شاعرهم دی !

ketabton.com - The Digital Library

که کرګر صاحب په خپله روانپوهنیزه او روانشننیزه کره کتنه کې په ځانخبري یا نا ځانخبري ډول دغه نازکې او باریکې نه دي ځیرلې، خو ماته له ژبپو هنیزې او بیاژب - ښکلاییزې ځیرنې دا پوره روښانه شوې چې له ګډې سرچینې یا نورو هغو څخه، ده څومره او څنګه اخیسته کړې او هغه څومره او څنګه؟

همدارازد دې پوښتنې نه رامخته کول درواخله چې ولې د کاوون په ګردو ټولګو کې لږو ډېر شعرونه او نظمونه سره غاړه غړۍ شوي دي، په بله وینا، د))ازمېښتي((پرا و))شګې او ګلونه((چې ماته یې د سریزې کښنې ویاړ رابښلی وو، په نوښتي پرا و کې ولې بیا سترګې راپرانیزي؟

په داسې ترڅ کې چې ننګیال زما له سلا سره سم د ازمایښتي پرا و خورا په زړه پورې))اجمل وزمه او لایق وزمه((نظمونه ګرسره هیسته غورځولي او په هېڅ کومه ټولګه او بیا په پس مرګي یوځایي خپرې شوې ټولګه کې شګې او ګلونه، یا لکه د احسان طبري په نومونه))ربګها و الماسها((سره اخښل شوي راخښل شوي نه دي!

ا قتفا که غلا؟

ډېر))پېښاووان((له))اقتفأ((څخه چې له منځني پېړه تر ننه په قافیوالې پښتو شاعرۍ او بیا غزلیزه هغه کې یو منلی دود پاتې شوی، ناوړه ګټه اخلي. په دوی کې د داسې غزلبولو څرګ هم لګېدای شي چې هماغه پامور غزل یې د همدې پېښو او پلیونۍ زېرنده برېښي، که څه هم یو نیم لکه ترګزی او خلیلزی دا منښته)اعتراف(هم کوي چې هغه یې د دغه یا هغه شاعر))پرلیکه((کښلی دی.

په دې وروستیو کې چې ناپښېلیز شعرونه مخ پر بره درومي،))مشاعري((هم څه ناڅه ازادې شوې او یو قافیوالی ورو ورو له دود و موده لوېږي او له دې سره د))اقتفأ((ځای هم رښتینې هنري سیالي نیسي.

داهم پوره رازباد شوې چې د پښېلیزې او په تېره هندي وزمه غزلیزې شاعري خپله تومنه له کلاسیک، هغه هم له پارسي- هندي، یایې له درغلي پاتوړې اردو هغې رااخلي او ناپښېلیزه دایې له پارسي نیولې، تر انګرېزي پورې له رنګارنګې ختیزې او لویدیزې نوهمالې هغې سره کار لري. بیا هم کره کتونکیوته د دې سپیناوی ګران دی چې په دې لړ کې لومړۍ ډله تر کوم بریده راخښتنې کوي او دویمه دایې تر کومه بریده، او بیا هر هرڅوک یې خومره خومره. د

ketabton.com - The Digital Library

بالزاک په وينا ، څوک يې د مېرۍ په څېر د غلا پرکچ))هو بهو ((راخپلوي، څوک ترې د غنې په څېر، د پليونۍ يا اقتفأ پر کچ جال اوبي او څوک ځنې د مچۍ په څېرد الهام پر کچ))گبينه ((جوړوي !

غلا يا سرقت)Plagiarism(

دلته له غلا څخه موخه))ادبي ((او بيا))شعري ((غلا ((، انگرېزي نومونه، هرگوره، ادبي او هنري هغه په ټوله کې رانغاړي. په شعري غلا کې له ژبنۍ او هنري جامې او جولې نيولې، تر ردیف و قافيې او بياايند و واند او)خيال او مفکورې پورې چې يو شاعر له بله څه راواخلي او هېڅ يوه يادونه او نغوته يې و نه کړي. مضمون او منځپانگه، تول وتال)وزن و اهنگ (يا له بل تخنيکي بڼې ياځېل،ژانر)غزل، څلوريزې، دوييزې، بوللې... (يا ناقافيه والو ځېلونو کې همرنگي يا ورتوالی په دغه لړ کې نه راځي- دغلته له))مضمون ((څخه موخه سکالو ياموضوع ده، نه هنري جوله او شيدايې)مضمون دزد (ترڼگ کارولی دی.

پر پښتوکلاسيک د پارسي او بياهندي-پارسي سيده او ناسيده اغېزې، که د غلاتر بريده نه دي رسېدلې، پښتو ژبنۍ جوله يې تر ډېره مسخه کړې چې څرگنده ببلگه يې د شيدا شعري ژبه ده. همدا راز يې زمونږ يو نيم اوسنې وتلې او ډېر ستايلي پليونې غزلبول هم دروا خله چې لږ تر لږه يې د))ژباړې ((تر بريده رسولې ده. د غلا يوه نا ښېنوړه بڼه د)و (ګړنې ادب، په تېره د لنډيو هغه ده چې دودیزو يا نيم ولسي وينا والو، او يا د چا خبره))ناظمانو ((ته يې ډېره ګوته نيول کېږي

له ځانه غلا)Self-Plagiarism(

استاد غضنفر د ښاغلي جلان د شعرکره کتنې په ترڅ کې د دغه شعري ويار)عيب(يادونه هم کړې ده، او د دې لپاره چې زمونږ مينه وال ترې په دې تړاو د شعري- ادبي کره کتنې نور په زړه پورې ټکي هم زده کاندې، اړوندې څرگندونې يې تر ډېره ځايه کټ مټ دلته راخلو :

))... زمونږ په ادبي بحثونو کې د سرقت بحث شته، خو دا بحث نشته چې شاعر له ځپل ځانه څومره غلا کوي. کله کله يو تکړه ليکوال يا شاعر يوه جالبه خبره وکړي، خلک يې د نوښت هرکلی وکړي، بيا نو دی ولګېږي، هماغه خبره بيا بيا کوي. له ځانه غلا ته اروپايي ادبپوهانو پام کړی او د سلف پلېجرېزم اصطلاح يې ورته وضع کړې ده. څرنگه چې سلف پلېجرېزم ته زمونږ په ادبپوهنه کې د عيب په سترګه نه دي کتل شوي، نو ممکن ځينې ډېر تکړه شاعران او ليکوال مو هم دا مشکل ولري، خو په هغو ډېرو لږو کسانو کې چې ان د خپلې خبرې تکرارول يې نه خوښېږي، يو کس جيلاني جلان دی.

ketabton.com - The Digital Library

جلان له تکرار، کلیشې، سرقت او سلف پلېجرېزم سره د جګړې میدان ته ځکه دومره زړور ورځي چې د شعر د ډګر تر ټولو ښه وسله یعنې د نویو تصویرونو وسله ورسره ده. د ډېرو کسانو په اند، د شعر او نه شعر توپیر په تصویر کېږي او پر جلان چې د شعر ښاپېرۍ تصویرونه وروي، نو ولې به نه وایي چې د چا پور نه منم؟ مګر د شعر په هنر کې د لا ډېر پرمختګ لپاره په کاره،)چې(جیلاني جلان داخبره پر یاد ولري چې تصویر به د شعر ډېر مهم او بلکې تر ګردو مهم عنصر وي مګر تصویر ټول شعر نه دی. د ښاغلي جلان په دا)دې(لاندې بیت کې مجازي تصویر)تشبیه، استعاره یا بله داسې وسیله چې د تخییل قوت او جدت ثابتوي(نشته مګر د ده د هغو بیتونو غوندې خوند ورځخه اخلو چې کامیابو او نویو تشبیهاتو، استعارو او مدعا مثلونو پکې لوړ هنر پیدا کړی دی. دی وایي:

زاهده ته پوه شه او خدای پوه شه چې خوند نه کوي،
داچې کږې وږې پرتې دي پر خالونو څنې؟

په دې بیت کې د عاطفې شدت هنر پیدا کړی او دا شدت د جملې له جوړښته زېرېدلی دی. دلته شاعر واقعي پوښتنه نه بلکې بلاغي پوښتنه کوي، یعنې نه غواړي چې له زاهده معلومات تر لاسه کړي بلکې فکر کولو او پر پخواني دریځ باندې شک کولو ته یې وربولي. موږ په دې پوښتنه کې پر ښکلا باندې د شاعر باور احساسوو او د ښکلا د دفاع لپاره د هغه زاړې اورو. د زاهد لاره زموږ په ادب او کل)کول(تور کې صراط المستقیم ده. موږ د سمې لارې ضد کړه لاره بولو او له کږو وږو پرتو څنو بیباکې،ازادي او له قیدوبنده بې پروایي وربږي. دلته د شاعر عاطفي دریځ شخصي نه بلکې انساني او عمومي دی. په ازادۍ پسې انسان همېشه ګرځېدلی او دې مینې کله نا کله دومره مجنون کړی چې د ازادۍ په تمه یې غلامۍ ته غاړه ایښې ده.د ښاغلي جلان دا خبره چې د چا پور نه منم او زه هم پر چا پور نه لرم، له یوه کس سره اړونده ده، خو په دې بیت کې راغلې خبره ټول انسانیت ته پیغام لري. د انسان د ټول تاریخ د مبارزې او مجاهدې یو اصلي مقصد داوو او دادی چې باید ازاد وادسي، باید داحق ولري چې د بل چا له وږې پرته خپله خبره وکړي، خپل شخصیت څرګند کړي او پر هغه لار روان شي چې ده ته مناسبه ښکاري... (.

د جلان په څېر یو شمېر وتلو شاعرانو په خپل هنري واک و ځواک د بیا بیا راغبرګونو، په نورو ټکو، د کرغېړنتیا)ابتذال(او په پای کې، د))کلیشه یې((ګوتلکیو مخنیوی کړی دی. د ساري په توګه، پیر محمد کاروان)چنار، ښاپېرۍ... (وییونه او ترنګونه بیا بیا کارولي، خو ترې رغولې انځورونه یې ورسره بیا بیا نه دي راغبرګ کړي؛ همداسې نور نوښتګر هم درواخله!

له ځانه غلا)د ښځمنو په ګټه!(

ketabton.com - The Digital Library

ښځمنې په ټولیزه توګه د ګرد جهان پر کچ، ان د لویدیځ په ښځواکې ټولنه کې د پوهې او فرهنګ له پلوه وروسته پاتې شوې یا پاتې کړشوې دي. په پرمختللې ښځواکې لویدیزه نړۍ کې، تر هغې وروسته چې د دوه پېړیيز پانګوالي پېر مودرنېزم تر شا پرېږدي او په شلمه پېړۍ کې پوست مودرنېزم ته راګډېږي، ښځه په سهي مانا متې د فرهنګ او شعروادب په پنځونه کې د راګډېدو جوګه کېږي. هرګوره، پر وړاندې يې زمور په اسلامي ختیځ کې وار له مخه راځلېدلې او په دې لړ کې پښتنه دا هم دروا خله.

په نومېرلې توګه لږ تر لږه له پېنځلسمې زېږدي پېړۍ او بیا د روښانې فرهنګي- سیاسي غورځنګ راهیسې پښتنې مېرمنې)لکه رابعه، زرغونه، حلیمه، نېکبخته، نازو انا ، سپینه ادې... (وار له مخه له خورا ترینګلو ترنځلو نرواکي بند بزونو سره سره د پوهې، فرهنګ او بیا شعر وادب میدان ته نیم نیم پتې مخ راوتلې دي. خو دا تریخ واقعیت هم پټولای نه شو چې په نو مهالي پېرکې، څه د سرا سري ټولنوټیز او فرهنګي وروسته والي او څه د دودیزو او دیني لنډ اندیو له لاملونو ، نه یوازې پرجهاني، بلکې پر هېوادني کچ له نژدې پارسیوانو ترلبو سره د سیالۍ جوګه شوې نه ده ، او بیا دا چې له ژبنۍ شونتیا)جنسي-ګرامري توپیر (سره سره یې خپله ښځینه خېره پکې لا دومره په زغرده نه ده راځلولې، حال دا چې په وګړني ادب او بیا لنډیو کې یې لږ تر لږه تر سلطان محمود)۹۹۸-۱۰۳۰ز (څه له پاسه یوه زرۍ د دغه زباد ویاړ لري:

د خالو خان لښکرې راغلې
زه به ګومل ته د اشنا مخې)دیدن (ته ځمه !

نن سبا چې یې له ښه مرغه، بیاهم څه د ټولنیز خوځون او څه د نوې خبرتیایي او رسنیزې تېکنالوجۍ له برکته پښتنو پېغلو مېرمنو دغې سیالۍ ته رادانګلي دي، نو دا تور وربانديې لګېږي چې خدای مکړه، دې یا هغې ته یې خپل نرینه خواخوږی ورلیکي !

هو ، که د دغه تورټپۍ چېرې کومه بېلګه رښتیا و موندل شي، لکه څنګه چې))تاند اوبپانې((داوه کړې او په تېرو څلور- پېنځو لسیزو کې یې بېلګې هم لیدل شوي دي، نو د))له ځانه غلاد ښځمنو په ګټه((یا))ښځوته له ځانه غلا ((نوم ورکولای شو. دا د ژوراندو کره کتونکیو څانګیزه پازه ده چې سپیناوي ته یې را ودانګي؛ که نه،دا د هغو نورو پر وړاندې یوه نابښل کېدونکې بې نیاوي او لا ګناه ده چې کلونه کلونه یې خپل ماغزه ستړي کړي او تر ډېرو هلوځلو وروسته یې له نارینه وو سره لږو ډېره سیالي برابره شوې ده.

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

۱۱ - څپرکی

سپين شعر (Blank verse)

لکه د ازاد شعر)←۹ څپرکی((په پېژندتيا کې چې يادونه وشوه، اروپايي
سپين شعر(انګرېزۍ **blank verse**، فرانسي **blanch verse**، جرمني **Blankvers**) نومونه زمونږ له))سپين شعر((نومونې سره نه، بلکې زمونږ له نيم ازادو ډولونو، لکه ازادو کالبو اومونډې شعرونو سره سمون لري، او))ازاد ((يې بيا زمونږ له))ازاد ((هغه سره نه، بلکې له))سپين((دې سره اړخ لګوي؛ په لنډو ټکو ، د دوی))سپين((زمونږ))نيم ازاد ((او))ازاد ((يې زمونږ له))سپين((، او همزمان له))ناپېيلي((سره سمون خوري.

د دې ترمينالوجيک توپير يو لاسوند د رومانتيک انګرېز شاعر لارد بايرون)**Byron** ۱۷۸۸-۱۸۲۴ ز(هغه لومړی شعر دی چې زمونږ له نومونې سره سم له رښتينې))← سپين شعر((سره اړخ لګوي، که نه، له اروپايي
))**blank verse**←((سره سم ، د))**verse libre, free verse**((په نامه پېژندل شوی دی. شاعر د ښوونځي په درېيم ټولګي کې وو چې ښوونکي شاګردانو ته وويل، پر وړاندې يې د شرابو په ستاينه کې يو څه وليکي. نورو ګردو اوږدې اوږدې ليکنې وکړې، خو همدا چې يې د بايرون پر درې کرښو سترګې ولګېدې، په خوا پورې يې ونيوه او په لوړ اواز يې ور اعلان کړه:
)) دا خو دې يو ښکلی شعر ليکلی،له تانه به يو لوی شاعر جوړشي !((د هغه شعر ژباړلې بڼه داسې ده:
شراب له آره تکې سپينې اوبه وې،

ketabton.com - The Digital Library

خو ،چې خدای ورته وکتل،
له ډېره شرمه تکې سرې شوې !

بې له شک و شوپیانه د همداسې ښکلو او زړه راکښونکو ناپښېلیزو او نا تولیزو)غیرمقفی او غیر موزونو (شعري شاهکاریو ، ډېر سپین شعر او ان ناپېیلي شعر ته رامات کړي او ورسره ورسره یې د لوستو او اوربدو مینه وال راهڅولي دي.

د شاملو په خبره څومره چې له شعره جولیز او تخنیکي بندیزونه راکم شوي، هومره یې شعریت ښه ترا سمبال شوی دی. لیکوال د خپلو ازمېښتو په بهیر کې یوخوا د قافیوال او ازاد او بلخوا د ازاد او سپین شعر تر منځ ورته پایلې نومېرلې دي. په دغه لړکې یې یوځل یوخیال او سوژه په ازاده جوله کښلی او بل ځل یې هماغه په سپین کالب کې اچولي دي، پرتله یې مینه والو ته پربږدم چې په کوم ډول کې یې ښه ترا ځلونه شوې ده؟
ازاده بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټ شوي دي،
پیل غوندې یې سترګې وړې شوې دي...
نور یې چې واړه تر سترګو نه راځي،
دا یې ورته سترګې خړې شوې دي !
سپینه بڼه
هغه چې د پیل غوندې غټ شوي دي،
نو سترګې یې هم د پیل غوندې
وړې شوې دي...
او له همدې کبله یو ازې غټان لیدای شي !
)رزم و بزم ۳۷-۳۸ (.
په سرچپه، که د لیکوال او همدارنګه د نورو ویناوالو ډېر سپین شعرونه په ازاد کالب کې واچول شي، هرومرو یې شعري راکښون په همدې اکر بکر نه پاتې کېږي.

مورډ د ایرانیانو))شعر سپید ((په پلیونۍ پښتو))سپین شعر ((په دې جاج رادود کړی چې نه وزن لري او نه قافیه، بلکې د شعر له))مخیّله کلام ((پېژند)تعریف (سره سم له تول و تال پرته نور د شعر))ژب- ښکلاییز او ژب- اندیز ((ټول ارخونه او ځانګړتیاوې رانغښتلای شي، او له دې سره یې))په کره او کښنکلې ژبنۍ جوله کې د اند و واند یو ولولیز)عاطفي (تړاو ((پېژند

ketabton.com - The Digital Library

ورټاکلای شو.

په افغانستان کې دري - دري نیمې لسیزې پخوا چې سپین شعر د لنډو لنډو مسرو یا ټوټو په بڼه نوې رادود شوی وو، پارسیوانو زیاتره))طرح((بلله او پښتنو))اډانه((، خو راوروسته یې له اوږدبدو سره د))شعر سپید((او))سپین شعر((نومونې د لنډو او اوږدو دواړو بڼو لپاره ټولیزوالی و موند، لکه څنګه چې لیکوال د خپلو لنډو شعرونو په دویمه ټولګه)اند و ژوند ۱۳۲۲(کې اړوندې ښلګې))اډانې((نومولې وې. وروسته ټولو ومنله چې هغه یو بشپړ انځور او سوژه رانغاړي او پوره شعر بلل کېږي.

د ژبنې رغښت او جولې له پلوه په))سپین شعر((کې تر وسې وسې له لنډو لنډو ټوټو، غونډونواوغونډلو)فقرو او جملو (کاراخېستل کېږي. څومره ییزه)کمي(کچه یې له یوې کرښې یا غونډلې نیولې تردرو- څلورو پورې رسي. کله ناکله په ناڅانخبرې یا نیم ناڅانخرې توګه په منځ منځ کې دلته او هلته یوه نیمه اهنګیزه رنګارنګي)لوړتیاوې، ځوړتیاوې(او ان یوه نیمه سجع وقافیه هم سر راهسکوي. اوږدې ښلګې یې بیا بې له دې چې پر ښلا ښلو بندونو یا پراګرافونو وېشنه مومي چې لږو ډېر په لیکنښو)---، ...، ///، ***، # # #(یا شمېرو)-۱- (،)-۲-(... سره نومېرل کېږي. د ازادو او نیم ازادو او ناپېښلو شعرونو په څېر د سپین شعر د ښلاښلو ټوټو او مسرو دننه بیا، په هر ډول د ښلاښلو لیکنښو کارونه اړینه بریښي. ان پښښلیز شعرونه د پخوا غوندې په یوه سکښت او رجه لیکل، کمپوزول او چاپول
نور له دوده لوښدلې دي. ان د پښښلیز شعر د بیتونو پیل که پر یوه لیکه راشي، پروا نشته، خو پای یې، لکه ګل په ګلدان کې چې څومره تېروبېر و اوږل شي، هومره یې راکښنون زیاتېږي؛ نا پښښلیز دا خو له هماغه پیله له ازادسکښت و ډیزاین سره رادود شوی دی. ټولیزې ناپېښلې لیکنې هم همداسې درواخله، هر ټوکر)پراګراف(یې د کاغذ، سکرین... پر یوه لیکه او رجه راپیلېږي او پای یې نه، او بیا هر ټوکر له مخکې وروسته سره د یوې کرښې هومره واټن لري.

په هره توګه د پېښلې)منظومې(وینا لیکنې او چاپې بڼه په خپله برخه کې د اغېز ښندنې او راڅکونې کړۍ هماغومره پراخولای شي، لکه څومره یې چې اوریزه بڼه له رنګارنګې وړاند ښینې سره کولای شي.

پارسي "شعر سپید" هغه ډول شعر بلل شوی دی چې د خلیل بن احمد له عربي عروضو)مفاعیلو(سره تلل کېدای او تقطیع کېدای نه شي، نور ټول وتال یې د پښتو د ازاد شعر

ketabton.com - The Digital Library

غوندې د خجو "ضربو " له مخې سمبالېږي. د سپين شعر سکالو هم د نورو شعرو نو غوندې له وينې مينې نيولې تر اندو ژوند پورې هرڅه رانغښتای شي. کله هم طنزيه رنګ راخپلوي او کله هم فلسفي او رواني...

دادی دلته، پر هغو ببلګو سربېره چې وار له مخه په شپږم څپرکي کې د))ذهني انځورونو ((په تړاو وړاندې شوې، څو نورې وړې وړې ټوټې د سکالو د لا زيات رښاوي لپاره د مينه والو مخې ته ږدو او سم له لاسه يې له اوږدو هغه تېرېږو چې خورا ښايسته ګڼې ببلګې يې د اسحاق ننګيال په))سيندونه هم مري((او دغه راز يې څه نا څه لنډې هغه د ليکوال په))ناپېيلې((کې راغلې دي.

- ما پرېږده چې:
ستا د مخ په باغ کې وغوړېږم
او همستا د سينې ګل شم !
)وينه او مينه۱۱۲ (؛

که د ګنا خيری
په منګول مروړلو پاکېدای
نو اوس به:
د مچ د شاتو مچی وای؟ ! !
)وينه او مينه۱۱۴ (؛

- مشري په لو زړه ده،
نه په لويه تنه...
که نه،
پيل به د ځنګل پاچا وای،
نه زمری ! !؟
)هماغه ۱۲۰ (؛

- ستا د مينې په ولور کې
تر هغو سرو ګلونو
وړ څه نه مومم

ketabton.com - The Digital Library

چې همستا لپاره،
زما له وینو راتوکېږي
)هماغه ۱۲۲ (؛

- نه هر بندي ګناهګار دی
او نه هر ازاد بېګناه...
نو په دې توګه:
ډېر بندیان له آره ازاد دي،
او ډېر ازاد له آره بندیان ! !؟
)زنداني نغمې ۱ (؛

- په تشو پېښو
نه وینا زده کېږي
او نه کار...
که نه تر توتي به بل ژبور نه وای
او تر بیزو به بل کاریګر؟ ! !
) هماغه ۴۰-۴۱ (؛

څومره به ښه وه،
که ستا شونډې شعر وای
او شپه او ورځ مې
په شونډو کې زمزمه کولای !
)اند و ژوند ۳۵ (؛
-کاشکې،
زما سترګې د اوښکو پرځای
د عطرو چینې وای...
چې ستا خیال پکې لمبلای
او له ما نه ببلېدلای ! !؟
)هماغه ۸۹ (؛
- که ته په ربنتیا سره،

ketabton.com - The Digital Library

د خپل خیالي وربل
نظر ماتول غواړي...
نو ،
پربږده چې:
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوګی شم !
)هماغه ۹۷ (؛

- کله چې ستا غېږې ته درشم،
په زرګونو زرګونو خیالونه مې
په سترګلینونو کې ځای نیسي !
)رزم و بزم ۱۲ (؛

که څوک په رښتیا سره
شعر د ازادۍ لپاره
پر کار اچوي،
باید لومړی پخپله شعر
له قافیې باستیله ازاد کړي !
)هماغه ۵۹ (؛

د پرو ژوندیو ته
تر مرګ بله نېه پرده نشته.
)هماغه ۱۰۴ (؛
ازار ګټلي
لکه مچ و میاشي داسې دي،
په دې مانا چې:
چا د ازار لپاره ورځ ټاکلې
او چا شپه.
)هماغه ۱۱۳ (؛
روغتون څه ورکشاپ نه دی

ketabton.com - The Digital Library

چې هر ناروغ تري
روغ راووځي !
)هماغه ۱۳۴ (؛

- ملا لکه چرګ داسې دی
چې غواړي:
په ډېر وزرځنډنو او بانګونو
د خپلو ګناهونو ډېران
له سترګو پناه کړي !
)پوهه او ګروهه ۱۱۸ (؛

- شپخ تر نیمې شپې
))لااله ((وویل،
خو چې نیمه شپه شوه،
زړه یې ودرېد
او))...الاالله ((یې
له مرګه پاتې شوه !
)هماغه ۱۳۶ (؛

- له پسرلي سره څه اړه
او خپلوي نه لرم
خو د زرغا او ودې وش
درد مو دی یوشان سره...
او زما ستا ترمنځه هم
څه اړه تړه نه وه...
خو ګډې مینې مو
راګډه کړله وینه سره
اویو له بل سره نژدې شو هومره،
لکه دوې سترګې وبله
وي په یوه مخ کې

ketabton.com - The Digital Library

ګاونډي سره !
)نوي پېړۍ او نوي زري ۱۰۳-۱۰۴ (؛

- څومره نېکمرغه يم ګناه کومه
تمامه ورځ وريځي د باد له ژرندو باسم
او د لمر په تناره کي پسرلي ته تري ډوډۍ پخوم
..)ننګيال، ۱۳-۴-۷۲ (؛

- کله چې غر شين شي
ستا د يادونو شنه ګلان مې
د زړګي پر مسا پرې دښتې څانګې وکړي
وکړي وغوړېږي...
کله چې لمر شين شي...)ننګيال ،۱۲-۷-۷۲ (؛

- يوه ورځ غم زما مېلمه وو
ما د کوربني په نامه د هغه دومره
عزت و نه کړ
چې مېلمه راباندې د لېونۍ شک وکړ...
زما لمن يې پرېښووه
او رانه ولاړ.)سارا بياباني، تا ته کيسه... ۹۵ (؛

- کلونه وړاندې مې ورته ووېل:
دا ستا د شونډو څاڅکی په څو دی؟
وې: ستا د پلار او د نيکه وينه
او نن مې بيا تري پوښتنه وکړه:
ټول پېغلتوب دې وايه په څو دی؟
راته يې وويل:
ګرانه !
يوازې يوه ډوډۍ !
)زويا هيله بارګامۍ، لېمه ۱۰ګڼه (؛

ketabton.com - The Digital Library

- ستا د سترګو توپاني نظر
ستا د شونډو قهرجنه خندا
ستا د تندي پر اسمان د تورو وریځو حبشي لښکرې
ماته د پسرلي پیلامي ښکاربدي...
)حفیظ گردش، هیله ۷ گڼه (؛

- تږی وم
خو چې ته مې ولیدې،
لکه یو سیند
چې مې تش کړی وي ټول.
)خوشال انځور، هیله ۱۷ گڼه (؛

ما د خپلې مورکۍ
تور ساده پړونی
سیخکونه
د نکریزو وچې پانې
سلایي، رانجه رجلومه)رنجړومه (
...)ومان نیازی، تاند اوبپانه (؛

- اوښکې له سترګو نه بهېږي
او ژاړي زړه
دا اګیر بګیر کتل
د بې قراره زړه غمازي کوي،
- ښکاري خو داسې
چې دلته
نه څوک راځي
او نه ترې ځي
بس داخو...
یو څو نومونه دي

ketabton.com - The Digital Library

چې بدلېږي رابدلېږي،
- دوزخ په دنیا کې
هم کله کله سر رابنکاره کوي
خو هغه هم په غرونو کې
د سقر مېشته هم په غرونو کې وي !
- د خپټې وړې به مور شي
ولې...
د مینې وړې به
هېڅرې مور نه شي.
)فضل محمود روښان، سجیل۱۰۳، ۵۳، ۴۵، ۴۳ (.

- زه بې موخې، بې وبلاړه
لالهنده آخوا د ډېخوا
گرځېدم راگرځېدم
او نه پوهېدم
چېرې ځم او څه مې ورک کړي دي.
کرۍ ورځ مې په منډو رامنډو
ځان سترې ستومانه کړ
او ځمکې راته یوه شېبه ځای نه راکاوه
...)هماغه۱۴۸ (؛

-که ته په رښتیا سره،
د خپل خیالي وربل
نظرماتول غواړې !
نو،
پرېږده چې:
د تمکو پرځای ورته،
زه لکه سپېلنی لوګی شم ! !؟
)اندوژوند ۹۷ (؛

ketabton.com - The Digital Library

او داهم))نوې پېړۍ او نوې زړۍ ((په نامه د لیکوال د اوږد ترین)شپارس مخیز (سپین شعر د سروپای څو کرښې چې په همدې نامه ټولګه کې راخوندي شوې دی:

د زمانې څرخ پرله پسې تاوېږي راتاوېږي
او د تاریخ د ګړیال ستن
- په ډېر تلوار و تلوسه-
یوه نوي اوړون ټکي ته
ورنژدې کېږي...

/-/-/

... او ویل کېږي
دا هماغه پېنځه زرکلن
لرغونی آریایي توکم دی
چې له پېړیو پېړیو راهیسې
- د کفرو اسلام،
د مرګ و ژوند ترمنځ-
د هغه اوږده غځېدلي، تورتیاره کنګل تونل
پای ته
د یوې نیمزالې رڼا دڅرک اېستنې
او بیا سا اخېستنې په هیله
ځای پرځای لکه مېخکې،
ښکېل پاتې دی ! !؟

که سپین شعر همداسې بې تول و تاله پراختیا ومومي بیا نو تکل داستاني اډانې ... او یا داستانګي) short-short story (ته ورغځېږي. د استاد الفت د سپینو او ناپېلو په لړکې ورته ښېلګې ډېرې لیدل کېږي. د محمد دین ژواک د ناپېلو ټولګو په ترڅ ترڅ کې ځینې ښېلګې هم همداسې درواخله. مانا دا چې ټولې))ادبي ټوټې ((د ناپېلې شعر نوم راخپلولای نه شي. د ځینو لیکوالو، په تېره شاعرانو تکل، داستان، یونلیک... هم څه ناڅه د ناپېلې شعر جوله راخپلوي، لکه واخلې، د صدیق پسرلی))سره غالې ((، د کاروان یوه نیمه کیسه او یا د شهرت ننګیال یونلیکونه !

ketabton.com - The Digital Library

دا سمه ده چې ادبي ټوټه کوم ادبي ځپل یا ژانر نه دی، خو داسې هم نه، لکه یو نیم لیکوال، لکه نادر نادرپور)دښاغلی انځور پر اخځ: شعرونه او نقدونه، ۱۹۸-۱۱۵(چې ګرد پارسي او پښتو هنري نثرونه یا ادبي ټوټې د اروپایي شعرونو د ژباړو پېښې بولي، بلکې د پاسنیو ژانرونو په ګډون پکې د ناپېیلي شعر ببلګې هم ډېرې لیدل کېږي. داهم اړینه نه ده چې اړوند اروپایي شعرونه دې هرو مرو پښېلیز او تولیز وي، بلکې له آره))بلانک ((! اوسي !

همدا چې زمونږ ځانساتي او زاړه پال پښتانه لا "له بې قافیې، ازاد شعر(سره د یوې نوې ښکارندې په توګه ډغرې وهي، په نوره نړۍ کې لا څه چې دلته را نژدې په ایران کې بیا وخته)بې وزنه ازاد شعر(تر وییني ګروېرنې لاندې نیول شوی دی. د ساري په توګه احمد شاملو د "وزن د شاعر ذهن بې لارې کوي" خبره رامنځته کوي او د لویدیځیانو په لار وی پر دې ټینګار لري، چې بېوزنه شعر کولای شي، د بهرني جولیز وزن پر ځای او "دننی" یا "مانیز" وزن ولري)په دې باب اړوندې لیکنې: اخبار هفته ۵۴ او ۵۷ مې ګڼې او د همدې بدلمبچ اتم څېرکی او اړوندې سکالوویې(.

ketabton.com - The Digital Library

۱۲ - څپرکی
ناپېيلی يا منثور شعر
)Prosaic poem(

د دغه درېيم ډول ازاد پښتو شعر پيلامه چې انګرېزي يې پر پاسني نامه سربېره **poem in prose, Poetic prose, prose in poem** هم بولي، المانې يې **Prosadichtung** او پارسي))شعر منثور((، په وسمهالي ادبي پېر کې مولوي احمد)۱۳۰۱-۱۳۷۱س(او ورپسې لا ښه ترا منشي احمد جان)۱۳۳۰ل مړ(رانښلولې ده. له هغه راهيسې څه ناڅه يوه پېړۍ په ښلاښلو نومونو))ادبي نثر، هنري نثر ادبي ټوټه، ادبي پارچه(په لړه برە پښتونخوا کې ښايسته ډېر ويل شوی دی.)ش.سنګروال: ۱۹۹۷، ۴۷۲ ؛ ز. هېوادمل:۱۳۵۶(

د))مرسل نثر، مسجع نثر او موجز نثر((په نومونو درېګوني نثري ډولونه چې ښايي د پارسي هومره يې په تېرمهال پښتو ادب کې دومره زيات څرک و نه لګېږي، هم د ناپېيلي شعر په څېرمه ځيلونو کې راوستلای شو.

په لړه خوا کې تر احمد جان راوروسته ماسټر کريم او برە خواتر استاد الفت، استاد ښېنوا، استاد رښتين، مولانا خادم، محمد دين ژواک او محمد جان فنا ساپی تر نورو ډېر کښلي، په تېره اروابنا د ژواک چې له ۱۳۴۱ل يې تر مړينې)۱۳۸۵(پورې اوږه ورکړه او درې څلور خپلواکې ټولګې يې راپرېښووې. په دې توګه استاد ژواک د دغه شعري ځيل له څومرييز او څرنګيز او د))← افقي تخيل((له پلوه تر نورو پښتنو وړاندې دی او د لومړي پښتو ناپېيلي يا

ketabton.com - The Digital Library

منثور شعر لیکوال))prosaist poet((یې نومولای شو.

ورپسې کېدای شي. د نورو غوندې دغه استاد هم په لومړیو کې خپل دغه ادبي ځبل یا ژانر))ادبي ټوټه((او راوروسته))سپین شعر((باله، خو کله یې چې د))افغاني حماسه((نومې ټولګه پر ۱۳۶۹ل کال چاپ ته وړاندې کوله، د لیکوال په وړاندیز یې د))منثور شعر((نومونه خوښه شوه. اروابنباد اسحاق ننګیال یې د سریزه لیکونکي په توګه هم راسره هوکې کړه او په همدې جاج و مانایې د خپلو خبرو په لړکې داسې ورارزولې وه:
))... په دې کې هېڅ شک نشته چې شعر، شعر دی او نثر نثر، خو داهم نه هېروو چې هر شعر، شعر نه دی او هر نثر، نثر نه دی...

زه چې د کتاب له پیل نه تر پایه پورې څه لولم، په هغو کې له خیاله ډکې رنګینې وینم، د هنر او هنریت ښکلې ببلګې پکې وینم چې پېښې او حوادث پکې د خیال په رنګه چینه کې ولل شوې دي... ((.

د ننګیال دغه څرګندونې راته د استاد علامه حبیبي یوه ورته وراشه را یادوي چې پېنځوس شپېته کاله پخوا یې د استاد الفت په باره کې کښلې وه:))... د الفت نثر شعر دی او شعر یې نثر... ((.

داهم اړینه نه ده چې د چاخبره یو))ادبي راپورتاژ((، یونلیک او داسې نور نثرونه هم))ناپېلي شعرونه((او یا هم په دوده نومونه))هنري نثر((وبولو، که یونیم پراګراف پکې هنري هم وي؛ هسې خو په رسنیز یا ژورنالېستیک نثر کې هم لږ و ډېر تخیل پر کار اچول کېږي، او په سرچپه ډول یو هنري نثر هم دلته او هلته رسنیزه بڼه ولري.

په هره توګه، نن سبا پر نړیوال کچ پرونی هنري نثر یا ادبي ټوټه یو ازې د ناپېلي شعر له نومونې سره د یوه ژانر په توګه منل شوی او بیا چې عربو هم له آره شعر یو))مخیّله کلام((بللی دی، نو په شعریت کې یې څه شک و شوپیان نه پاتې کېږي، په دې مانا چې دویم ستاینوم))موزون((د))مخیّله((هومره د شعریت کوم اړین شرط نه بلل کېږي.

دا هم د ناپېلي شعر د ببلابېلو ببلګو نچوړونه:
- ظالمه زما پر زړه دې ببباکه واری وکړ!

ketabton.com - The Digital Library

ته نه پوهېږې چې زړه یوه هنداره ده؟
او لا هغه زړه چې د شعریت له شعوره ډک دی؟
د ګلاب د ګل پاڼه- یا پر روانو اوبو رالوبدلې وړانګه
چې په لړه شانې ربنه رپېږي...
)ژواک، افغاني حماسه ج(؛

- مننه چې د ګلونو هار د ذوق له غاړې څخه نه وو سپمول شوی.
هلته چې د کابل سیند د کونړ سیند په غاړه کې غبرګ لاسونه
اچولای شي، هلته چې د وړانګو سیل د سپین غره پر سر
د مستۍ اتڼ ته ځان جوړ باله...
)هماغه ۷(؛

- یه زما ښکلې ناوې
مه ژاړه
او ورتې ورتې اوښکې مه تویوه!
ماته ستا د اوښکو مرغلرې
تر خپل مال و سرهم
ډېرې ګرانې دي
او دا د ډېرې خواشینۍ ځای دی،
دغه ګرانبیه مرغلرې دي
هسې وړیا پر وړیا
د سترګو له سیپیو،
پر سرو سپینو اننګیو
مخ کښته راورغړې
او دانه دانه
پر ځمکه
راتوی شي
...)ناپېیلې ۱-۲(؛

- زه بې موخې، بې وبلاړه

ketabton.com - The Digital Library

لالهنده آخوا د ډېخوا
ګرځېدم راګرځېدم
او نه پوهېدم
چېرې ځم او څه مې ورک کړي دي.
کرۍ ورځ مې په منډو رامنډو
ځان سترې ستومانه کړ
او ځمکې راته يوه شېبه ځای نه راکاوه
...)هماغه۱۴۸ (؛

د غرونو او ځنګلونو شپه

د تاوده اوړي لمرينو وړانګو خپل زرين شال له غرونو رغونو، ناوونو، ګړنګونو، تويونو او لګړونو، غاړو مورګو، لمنو او ګلکځونو را ونغښت. بيايې د هسکو اسمانځکو لمنځو او نښترو جګې جګې او نالاسبرې څوکې د مخه ښې په مينه وړې انداز کې ښکل کړې او په بيړه بيړه له لنډ تنګ غرني او ځنګلي څنډه پنا شوې.

شپنو او غوښنو د خپلو مېړو پسونو، وزو وزګوړو، غواوو، غوييو، خوسيو کنډکونه،غبلې، او ګورمونه د شپولونو او بانډو خواته را مات کړي ول. د ورکيو او سپرلکيو لوبغاړو او بيا د سرکښو وزانو له غږو نيولو بغارو ، غرکيو ... د درويو او شپېلیو له خوږو خوږو غاړو او لارو سره په هسکو ترو او کړپوکې مستې مستې انګازې خپرولې.

مرغانو د سرپواو نښترو په هسکو هسکو او ګورو ګورو ونوکې چاڼ چوڼ اچولی وو او د خپلو ځالو ځالګيو په لټون کې له يوې ښرانګې نه بلې ته بربر الوتې را الوتې.

له تور سکنې مانښام سره پتليز د ګنډېريو، مښککو، مانوګانو او شينشوبو خوږبويه او زړه راکښونکې سړوزمې وړمې ورو ورو پر لګېدو پيل وکړ او د شاوخوا غرنيو ونو ببرې څانګې ورسره نخښدې رانخښدې. تابه ويل، سترې ستوړي او نارامه لولنګر مرغان پکې لکه زانګو زنګوي او په غوږو کې يې د خوارې خوب للو للو سندرې وايي...
او زه،
په ازاده او تربوخته هواکې د غوزو او ځنغوزو، اوښتو او لمنځو، ولو او چنارونو تر منځ چوتره باندې د مزرين کټ پر وچ بانه سترې ستوړی غځېدلی يم. لاسونه مې سرته سرو پرديو کړي

ketabton.com - The Digital Library

او ډبر مې زړه غواړي، د کرۍ ورځې د ستغيونو پېچومو او کړلېچونو مزلونو او پرله پسې پر کليو باندې ګرځېدنو راګرځېدنو، پلټنو اوپوښتنو ګرويږنو، کښنو او ثبتونو څخه لږه ارامه غوندې ساواخلم او د يوه بې غږوغوږه درانه خوب غېږې ته پنيوسم. نرۍ څپونې مې پر مخ واچوه او سترګې سره وروستې چې ګوندې په دې توګه راته يوځه ژر خوب راشي، خو...)ناپېيلې۳۱-۳۲(

۱۳- څېرکی
پر))يوه-کره پښتو ((د شاعر او ليکوال لاسبری

که څه هم پر ژبه د شعر د يوه رغنده ټوک په توګه په پېښځم او د))ژب-ښکلاييز ((او))ژب-انديز ((د ټولیو)مقولو (په تړاو په شپږم څېرکي کې پوره رڼا اچول شوې ده، خو دلته مو بياهم اړينه وبلله، په يوځه لنډ او ساده ډول پرې وغږږو. هغه هم د داسې شاعرانو او په ترڅ کې د هغو ګردو قلموالو د ښه ترا راځکونې او لارښوونې لپاره چې ادب او شعر ته هډو د يوه "ژبنې هنر" په سترګه نه ګوري او له ډبرې ناغېږې او بې پروايې ځخه، لکه د ازاد شعر د ويارونو)عيبونو (په برخه کې چې ورته ګوته ونيول شوه، د منځنۍ پېړۍ په خبر په لوی لاس خپلې ادبي او شعري پنځونې په پردې جوله او جامه مسخ کوي او هماغسې يې له پښتنې ټولنې لرې ساتي.

زمونږ ډېری ادبي زېرندويان او په دې لړ کې شاعران، نه يوازې له ادبي پښتو سره پوره پېژندګلوي نه لري، بلکې د))يوه-کره ليکنې پښتو ((تش يو نوم هومره يې هم کله پر غوږ

ketabton.com - The Digital Library

لګښدلی نه دی او له پر هماغه خپله لنډه تنګه "سیمه ییزه، ټبرنۍ او ورځنۍ)و (ګړنۍ پښتو " بسیا پاتې دي او د نورو زده کړو ژبو، په تبره پارسي او اردو تر ګرامري او لغوي اغېز لاندې يې د شعر او لیکنې خوند او راکښون زیانمنېږي انځورو سمبول او بیا پیغام او بلنې ته يې څوک نه را هڅېږي.

نوی- ازاد شعر د یوه کره شعر په توګه یوې کره ژبې ته تر بل هر ادبي او بیا شعري ځېل ته زیاته لري. هسې خو ټولیز ادب یو ژبنی هنر دی، دا مانا چې که د ساري په توګه د پژسازي)پیکر سازي(اومه توکي شګه، ګچ، ډبره، سیمنټ، لرګي، فلز... دي او یا د انځورګرۍ هغه رنګونه دي، نو د ادب دا ژبه ده. په دې توګه د شعر اومه توکي هم د پژ سازۍ یا انځورګرۍ هغه غوندې یو بې سا څیز نه دی، بلکې ژبه هم پر خپل وار یوه ژوندۍ پدیده ده او د هر هنر غوندې د انسان له دننۍ نړۍ سره نه شلېدونکې اړیکې لري. یا په بله وینا د ټولنیزې آګاهۍ یوه بڼه ده او د پېژندنې د تیورۍ له پلوه د انسان د اندیز ځواک په لوړ ترین پوړ پورې اړه لري. همدا ژبه وه چې د یو مادي استر په توګه يې انسان ته اندنه)تفکر(کښدونکی کړ او د جاجونو)مفاهیمو(نړۍ ته يې ورګډ کړ. له دې کبله هغه چلند چې د نورو هنرو له اومو توکونو سره کېږي، د ادب له توکیو سره باید هرومرو توپیر ولري. ادبي زېرندویانو ته پکار ده پر ژبه باندې هماغومره لاسبري ولري، لکه څومره چې ورته په ادبپوهنه او اړوندو تخنیکي خواووکې اړین دی. په تبره د شعر ژبه خو تر نورو ادبي ژانرو څخه باید تر کښدوني بریده ډېره پراخه، پخه، بشپړه، نړه او کره اوسي، پکې ښه تراچان او غوراوی وکړای شي، که نه لنډه تنګه او تکراري متحدالماله ژبه ګرد شعریت تر سیوري لاندې راولي او))کلیشه((کښدو ته يې لار هوارېږي.

هغه شاعران له دې سره سره چې له هنري پلوه د نوښت داوه کوي، پر دې هم ځان نه پوهوي ، له څه راز ویېپانګې)لغوي زېرمې(یا وییونو)واژو(، ګړنو)محاورو یا اصطلاحاتو(او یا متلو څخه کار واخلي. لنډون، سپما ،)ګرامري(یووالی، نړه والی، خوږوالی او رنګارنګوالی يې چې د لیکنۍ ژبې له آرونواو معیارونو څخه ګنل کېږي، په خوا و خاطر کې نه ګرځي البته د لاس ګوتو په شمار یو څو داستان لیکونکیو او شاعرانو په نیم آګاهانه توګه د خپل ځانګړي ازمېښت او هاند و هڅې یا د هغې ځانګړې مینې له مخې چې د خپلې مورنۍ ژبې له روزنې، پالنې، بډاینې او پر سیمه ییز او نړیوال کچ يې له ادبي او فرهنګي سیالونې سره لري، لږو ډېر پر معیاري او بیا ادبي او شاعرانه پښتو لاسبری موندلی دی، خو دا چې يې دغه کار پوره آګاهانه او ځانخبری نه بلل کېږي، هرمرو له یو لوړ ژبنیو نیمګړتیاوو سره مخامخېږي.

ketabton.com - The Digital Library

یوه ساده ناکره ګرامري یا لیکدودي تېروتنه کولای شي، یوه څېړنیزه، رسنیزه او بیاادبي لیکنه)داستان، شعر... (سپکه سپانده کاندې. لکه:یوه ښوونکي راغلل)کندهاري ګړدود ، کره: یوه ښوونکې راغله: (؛ دادېماجی ده)منځنی ګړدود ، کره: دا زما ځای دی (؛ میز ټېل سبوځي)سوبلختیز ګړدود ، کره: مورِ ټول سبا ځو: (؛ ما او تاځو)ننګرهاري ګړدود ، کره: زه او ته ځو (... د یوې پښتو - کره پښتو پروړاندې څومره ګډونونه)التباسونه (او څومره پیکه او بې خونده ژبنی- لیکنی انارشېزم رامنځته کوي؟

دغه انارشېزم، په بله وینا ، ناکره ګړدودي ځانځاني د نژدې دوو ځواکمنو تربرو))پارسي او اردو ((ژبو اغېزمننې ته لاره هوارېږي او پښتو مو نوره هم پسې کړکیچو کېدو خواته ورځکول کېږي ، نه یوازې له وییپانګیز، بلکې تربدو بترو پښوییزو)ګرامري (پښنو له پلوه. د اردو- انګرېزي)کوم چې، چا چې... (یو خوا او د پارسي)څو ، ترڅو... ، - څخه کتنه، ملاتړ، ستاینه، یادونه... (بلخوا ، تر لیکوالو ، څېړنوالو او رسنوالو را وروسته شاعران هم رانغښتي دي. همدا خواشینووکې او نهیلوونکې ترخې رښتیاوې)واقعیتونه (دی چې په پښتو کې، د نورو لاڅه، د دواړو تربرو ژبو پر خلاف نه دومره ټولیز ادبي- لیکنی سبک و ستایل لیدل کېږي او نه یوګړیز)فردي (هغه، دا تراژیدي به ترهغې روانه وي چې ترڅو مو پښتو له ګړدودي دریځه ژبني دریځ ته لوړتیا نه وي موندلې !

دا دی، دلته یې د لسم څېرکي)ژبنی تېروتنې (له ګڼو بېلګو څخه دا یوه راخلو چې د نورو تېروتنو په څېر په هېڅ یو پښتو ګړدود کې یې څرک نه لګي:

په پښتو لېږندکړ)متعدي فعل (کې د پارسي، انګلیسي او نورو ژبو په توپیر د)کړند (تر څنګ)کړی (هرو مرو راځي. په دې لاندې ازاد شعرکې دغه غورځونه لیدل کېږي او له همدې لامله ورسره لیکوال په لیندیو کې))څه ((سرباري کړي دي، دا چې وزن ورسره ویجاړېږي، د شاعرګناه ده:

سترګې مې پټې شوې چې:
ونه وینم)څه (
ژبه مې پرې شوله چې:
ونه وایم)څه (

د وییونو امرنه)د کلمو انتخاب (او رنګارنګي چې د ادبي او شعري ژبې په ښکلا او راکښون غوره نقش او اغېز لري، یوازې د ژبني مهارت او لاسبري له لارې کېدون درلودای شي.

ketabton.com - The Digital Library

همداسې لنډوالی، خوږوالی او نرۍ والی یا په لنډ ډول ژبنی معیار له ادبي معیار سره نه شلېدونکې اړیکې لري.

تر هرڅه له مخه، تر وسې وسې په کار ده، په شعرکې له ډېرې لوڅې او ډانګ پېیلې پښتو ډډه وشي. دا راز پښتو یوازې نالوستو وګړنیو پرګنو، زیارکښانو او د ښوونځیو او د لیک و لوست د زده کړوځیو د نظمونو او ترانو لپاره کاربډای شي یا لږ تر لږه د ساده ولسي آهنګونو لپاره چې هم د اړوندو نالوستو یا نیم لوستو، سندرغاړو ته د سهنې وړ دي او هم همداسې اوربدونکیو ته.

که د انځورګرۍ هنر اومه توکي، کاغذ)یا ورته څیز(، لیکې او رنګونه دي او د پڑۍ)مجسمې(د اخته، ګچ، سمنټ، لرګی، ډبره، فلز... دی، نو د ژبن هنر)ادب(دا ژبه ده. دلته توپیر دا دی چې ژبه پخپله په ټولنیزې ځانخبرۍ پورې تړلې پدیده ده او د خټو، ګټو، ګچو یا سمنټو غوندې یو بې سا څیز نه دی. هغه اړوندې چې پڑۍ)مجسمه(یې له خپلو توکیو سره لري، له ژبې سره د ادب له اړوندې سره کورټ توپیر لري. دلته باید له ژبې سره هغه چلند ونه شي، لکه هلته چې له خټو، ګټو او ګچو یا سمنټو سره کېږي که څه هم په هره هنري زېرونه کې د فورم او محتوا دیالکتیک پر خپل ځای دی او یو پر بل اغېز لري، خو په ژبني هنر کې یو له بله اړیکې تر بل هر هنر زیات پیاوړی او ټینګ دی. د ساري په توګه یو پڑساز)مجسمه ساز(کولای شي، په پڑۍ کې د کارول شویو توکیو بدرنګي د خپل لوړ تخیل او هنري پرداز په مرسته سکینده)جبران(کړیاو له ډېر تېز لیدو سترګو یې پناه کړي، مګر یو د ادبي زېرندوی کوچنی ژبنی ویار)عیب(په ټول هنري ځواک او بدیعي وښت د چا له سترګو پټولای نه شي، ان که په لیکدودي کچه کې هم وي، لکه)خ(د)ښ(،)ج(د)ژ(،)س(د)څ(، یا یې د)یې(او یا جوړوونکی د جوړوني او خوړونکی د خوړونکي پر ځای کښنه. همدغه یوه کوچنۍ تېروتنه یا ناغبړي بس ده چې د "ببسوا ده" توري پرې ولګولی شي او ټول ادبي شهکار یې په یوه پیسه کړي. کفتومس وایي:

"د وییونو د ځواک له پېژندنې پرته د وګړیو پېژندنه ناشونې ده" او ساموېل تیلر کالریج د نثر او شعر په توپیر کې وایي: نثر په غوره ترین ډول د وییونو څرګندونه ده او شعر په غوره ترین ډول د غورترینو وییونو څرګندونه. دا چې ویل کېږي ژبه د پېژند الواک)معرف تیوري(پر بنسټ د شعر له دوه ګونو)حسي او فکري(پراوونو څخه له وروستي دې سره اړوندی لري او بې له)فکر(کېدای نه شي او جاجونه)مفاهیم(چې "فکرو کول" پرې ترسره کېږي، د وییونو فکري منځپانګه جوړوي یا په بله وینا ژبه یې یو پوښ یا استر برابروي)فیدلر: ۱۵۹ مخ ۴۰۵ او ۲۷۷

ketabton.com - The Digital Library

مخ، انګلز ۸۱۳ مخونه(، نو نه یوازې عادي "مخابراتي" فعالي بې ژبې ترسره کېدای نه شي، پاتې یې لا دا چې له ژبې څخه بیا د موتوکونو کار اخلي او لا زیاته سپېڅنه او سوانېدنه په کار لري په ادبي زېږونه کې پر فکري چار سربېره د پېژند بهیر لومړی پړاو)احساس، ادراک، تصور یا خیال(او هغه هم د ژبې په مرسته پر کار لوېږي او له همدې سره د عادي او ادبي ژپې تر منځ توپیر جوتیا مومي، لکه شبلر چې د شعر په پېژند کې وایي:

))ژبه هر څه د عقل په کالب کې وړاندې کوي، مګر شاعر یې باید د خیال په کالب کې راوړي. شعر خیال پردازي ته هڅه لري او ژبه یوازې مفاهیم لېږدوي...)فیشر ۳۲ مخ(.)ووکل ۳۳ مخ(ادب داسې راپېژني "ادب د طبیعت او ټولنې د عیني واقعیت د ځلونې او لېږدونې یو ځانګړی هنري ښکلاییز ډول دی چې په دغه)ځلونه او لېږدونه(کې ژبه د یوې وسیلې دنده پرځای کوي(. ژبه د اندونو)افکارو(سیده رښتینواله)واقعیت(دی او ادب یې ناسیده(( )همدارنګه: بومي ۳۰۲ مخ(.

په دې توګه که ژبه د داسې وییزو)وینا وړو(او اوریزو)اوربد وړو(ننبو)سمبولو(یا په ساده توګه د وییونو)کلمو(یو سیستم دی چې مانیزه)فکري(خوا یې ذهني انځورنه دي او توکیزه)مادي(خوا یې د ژبنیو غړو په مرسته زېږېدونکي)لفظونه(دي، یا په بله وینا دوې خواوې یا مخونه لري: ښوونډ او ښوولي)دال و مدلول(یا)نوم او نومولی(یا)لفظ و مانا(، نو ادبي سمبولونه یا انځورونه)ایماژونه(بیا د همدغو ژبنیو سمبولونو، بیا ادبي سېمبولایزونه رامنځته کېږي. په دې توګه که له ژبنیو سمبولونو څخه په سمه توګه کار وانه خیستل شي، نو ادبي سېمبولونه او ورسره تړلي خیال انځورونه)ایماژونه(هم سم رغېدای نه شي، یا په ساده وینا که ژبه کره نه وي اړونده ادبي زېږونه یې هم کره راتلای نه شي.

د "ژب- اندیز" او د "ژب- ښکلاییز" ټولې)مقولې(چې د یوه ادبي اثر د ارزونې او کره کتنې لپاره رامنځته شوی دی، دا رابنیي چې ژبه په دغه هنر کې هم له اندیزې)منځپانګیزې یا محتوایي(اړخ سره دیالکتیک جوړوي او هم له ښکلاییز هغه سره...

دا چې د اسماعیل خو یې له پېژند)تعریف(سره سم))شعر په کښنکلې او آهنګینه ژبه د اند وخیال عاطفي ټرون دی((، ژبه د شعر د لومړي رغنده ټوک په توګه راجوتوي چې البته دغه پېژند له آهنګه پرته پر ټولو ادبي ژانرونو کارول کېدای شي او دا چې احسان طبري)۲۸ مخ(شعر له اند، احساس، تخیل، آهنګ څخه رغېدلی بولي، بیا هم ژبه که وغواړې یا ونه غواړې،

ketabton.com - The Digital Library

په اند)اندښه(کې نغښتې ده، ځکه اند له ژبې سره خپله هستي او چار ښه ترا راڅرګندولای شي. که د يوې ادبي زېرندې بديعي يا په بله وينا تخيلي او يا ښکلاييز اړخ د ايماژونو)انځورونو(، سمبولونو)کنايو(او اسطورو په کاربدنه سمبالېږي، بيا هم همدغه ژبه او ژبني توکونه دي چې هغه پرې راڅرګندېدای شي:

۱- سمبولونه هماغه وييونه)واژې(يا ترڼګونه)ترکيبونه(دي چې مانا او مفهوم د کوم ورتوالي يا ځانګړتيا له پلوه د خپل آر ښوولی)مدلول(پر ځای د يو بل څيز يا پديدې لپاره پرکار لوېږي، لکه لمر د آزادۍ او برې د سمبول په توګه، ښون او کوتره د سولې د سمبول په توګه، شپه د نهيلۍ او سپېدې د سباوون د هيله منۍ او نېکمرغۍ يا ژغورون د سمبول په توګه، د شپې لارويان يا استازي د انسان او انسانيت د دښمنانو او د سپېدې لارويان يا کاروان د ژغوراندانو او جنګيالانو د سمبول يا سمبولونو په توګه.

۲- انځورونه د ګرڼو)ايديمونو(او څرګندونو)اصطلاحاتو، اېکسپر ېشنو(غوندې بيا هم د وييونو له اوبدنې او اوډنې څخه رامنځته کېدای شي، لکه)د سره شفق په تېغ د تيارې ګوګل څيرې کول يا کېدل(،)په باروتو د ښونو يا ولو سپينې تېترونه لوغړنول يا لوغړنېدل(،)چا ته سترګې په لاره کې کرل(او داسې نور. د دغو ترڼګونو)ترکيبونو(يا فقرو يو نيم وييو وار له مخه سمبوليکې ځانګړتياوې هم لري او يا لږ تر لږه هر ترڼګ په غوندېز)فقره يې(ډول سمبوليکه مانا ښندلای شي. انځور هغه څه دی چې د زمان په يوه ټاکلې شېبه کې فکري او عاطفي غوټه وړاندې کوي)پيام ۳۰-۶-۲۸ ګڼه(.

۳- همداراز اسطورې هم له ژبې او ژبنيو غوندلو)جملو(يا ټوکرو)پراګرافو((پرته راڅرګندېدای نه شي، لکه:

که د ګناه خيرې
په منګول مرورلو پاکېدای،
نو اوس به مچ د شاتو مچۍ وای!

يا:

دلته له پښو دې اهريمن پرېوتی،
دلته ميترا دلته زوروان نه مري...

همدغه هنري او ښکلاييز توکونه)عناصر(دي چې ادبي ليکوال او شاعر يې پخپل تخيلي او

ketabton.com - The Digital Library

عاطفي ځواک سره د ژبنيو توکونو په مرسته رغوي او هغه څه څرګندوي او لږدوي چې عادي ژبني توکونه)وييونه يا جملې (يې له توغه وتلای نه شي.

له همدې کبله هغه څرګندتيا يا بربنډتيا چې ژبنۍ څرګندونه)بيان (يې لري، په ادبي ژبړونه او په تبره بيا په شعر کې نه ليدل کېږي. دلته ايجاز، ايهام او ان ابهام د شعر په ښېګڼو کې راځي. په دې توګه له دې څخه سرټکول چې ولې دغه يا هغه ادبي ژبړونه يا شعر پېچلی دی، بې سروبوله ده. يوه معقوله پېچلتيا يا ايهام او ابهام چې د فورمالېزم تر بريده ونه رسي، يوه ټولیزه هنري او بيا ادبي او شعري ارټيا او ځانګړتيا بلل کېږي. لکه پاس چې ورته نغوته وشوه، هره ادبي او بيا شعري ژبه له عادي ګړنۍ ژبې سره توپير لري او ناسيده ژبه بلل کېږي که څه هم اومه توکي يې بيا هم همدغه ليکنۍ معياري ژبه ده. دا سمه ده چې کره او معياري ژبه پخپله د اديب او شاعر له خوا لا زياته پالنه مومي، لا کره کېږي او په دغه لړ کې د نويو رغاونو)نيولوګېزمونو (او زړو وييونو)ارکايېزمونو (په کار اچونې سره له عادي ګړنۍ او ليکنۍ ژبې سره توپير پيدا کوي.

ليکدودي ستونزې

يوه کره ليکنۍ پښتو ۳۶غږونه)sounds (لري، خوابښې)الفبې (يې له دېرشو نښو)توريو يا حرفونو (تبری نه کوي. له اوو واوېلو (vowels) څخه يې يوازې دري دا ليکنۍ نښې يا توري)و-ا-ی(لري. د زور)فتحې(او زورکي لپاره)ه(له پخواراهيسې، هغه هم يوازې په پای کې رادود شوې ده. خو)ء(او يا چرګۍ)هه(کارونګ د ژبپوهنيز قانون «توپير» تر ډېر ځايه زيانمنوي او له لوستونکي لار لودن ورکوي. يوازې د «ياوو» د پښځګونو، په بله وينا، شپږ ګونو ډولونو له رامنځته کولوسره يو څه ليکدودي سمون راغلی دی چې له نبه مرغه پښنور اکېډيمۍ هم هوکې کړي دي؛ که څه هم د اردو په پښنو د)ے(او دغه راز)ء(بې کچه کارونې)أو، ځائ، خدائ... (کوزنی ليکدود خورا ډېر پېچلی، کړکېچن اوکرغېړن کړی دی او په تبره چې زور، زبر و پښې هم ورسرباري کاندې !

د اعراب نښې نښانې)زور، زبر، پښې، غږوندی... (چې يو جهادي سروال يې په دې وروستيو کې د لا زياتې او سراسري دودونې او کارونې وړاندیز کړی، له پښتو غږيز رغښت سره هېڅ ارخ نه لګوي او لکه چې څو ځله راغبرګه شوه، لرو پښتنو په دغه کارونګ زمونږ له برو سره ليکدودي او ليکلاريز واټن نور هم پسې زيات کړی دی !

ketabton.com - The Digital Library

پردې ناخبره یا ناګاره چې له ۱۹۳۶ز)د پښتو له ملي- رسمي قانونیت (راهیسې چې د درست عربي آري الفبایي سېستم فونیمیکولو هلې ځلې راروانې دي د افغانستان د پوهنو اکاډېمۍ کومه غږیزه یا فونیمیکي ابېځې)الفبې(چې دا درې لسیزې په سیندونو)قاموسونوکې(کې تري د سم وینګ)تلفظ(لپاره کار اخېستل کېږي ، له آره پر ۱۹۷۴ز. کال د لیکوال له خوا د وخت پښتو ټولنې ته وړاندې شوې او له یوځه بېځایه ادلون بدلون سره یې هوکې کړې وه.

نورو عجمي مسلمانو هېوادونو ، لکه تورکیې، مالېزیا او اندونیزیا له هسې لاتینایزېشنه کار اخېستی او له نړیوال فونېټیک سېستم سره دومره اړخ نه لګوي.

)ے(پېښوریانو په باړه ګلۍ کې دکره پښتو د نرینه پایلې)-ی(پر ځای زمونږ پر))کابلیانو ((په وچ زور منلې وه او ما په یوه بله غونډه کې ور زباده کړه چې دا یوازې د شمالختیز ګړدود د وینګ)تلفظ(استازي کوي، ځکه له هندکو ، اردو او نورو هندي هغو څخه یې آره اخېستې او له ټولیزې کره لیکنې پښتو سره اړخ نه لګوي. نو که پېښوریان د نرینه یوګړي لپاره دوې یاوې)ی-ے(کاروي، د سوېل- لویدیزې))کندهارۍ((ګړدودي ډلې فونولوجیکي او مورفولوجیکي دوبلیکېټ)جوړه جوړه کېدنه(هم باید ومنو. په دغه ډله کې واوېلي او ورسره تړلي صرفي او نحوي نظامونه غږګ غږګ راځي او له دې سره د نورو آرونو په لړکې د)ګرامري یووالی یا توحید (آر و معیار یومخیز ترپښو لاندې کېږي. پایله یې دا چې دوه ګرامره او بیا دوه لیکدوده منځته ، په بله وینا ،))دوې پښتووې((راځي او د))یوې یوازېنۍ- کره لیکنې پښتو ((د یوې پېړۍ دودیزې او نیمې پېړۍ پوهنیزې هلې ځلې پر اباسین لاهو کېږي !

د)ی(ډولونه

د کره لیکنې پښتو «ی» ګانې شپږ دي: دوی یې)ې، ي(خپلواکې یا کنسوننټي دي، دوی یې غږګغږې یا دېفتانګي)ی، ۍ(او یوه یې نیمواکه یا سیمي واوېل)ي=(یا)=ي=(او شپږمه)ئ(یې له آره د)ۍ(تش یو لیکیز ځېل یا ګرافیمي وارینټ دی او د لومړي ډېرګړي کړ)جمع مخاطب(لپاره راځي او له همدې کبله ورته فعلي زورکیواله)ئ(وایي. دغه شپږواړه)یاګانې(له اړوندو بېلګو سره په لاندې ډول ښوول کېږي:

۱ (اوږده)ې(، لکه:

خدای دې ادې له هرې ناوړې پېښې لرې لري.

۲ (لنډه)ي(، لکه:

ښادي، خپلوي، ودانې، ورانې، خښې، تربګنې.

ketabton.com - The Digital Library

۳ (نرمه یا زور واله)یay (، په بله وینا ، هغه بې ټکو)ی(چې تر مخه یې زور یا فتحه -)لرگی (، الف -)ځای (، اوږد و -)څارندوی (یا لنډ و -)بوی(وي، نورې ببلگې یې، لکه:
نری، سړی، ځای، خدای، وری، وړی، لوی، ښکارندوی، خوی، بوی.
۴ (درنه یا زورکیواله)ی،ئ (، لکه: نړۍ، کړۍ، ډوډۍ، څوکۍ؛
۵ (په کړ)فعل (کې،لکه: ډوډۍ وخورئ، ښه کوئ، بد مه کوئ.
۶ (نیمواکه یاسیمي واولي)یy (، لکه: یون، یاد ، بیا ، ببدیا ، یو ، یوه، یور، دویم...

د)هې(ډولونه

د واوبلي)غیرملفوظه(او کنسوننتي)ملفوظه(«ه» توپیرول په کار دي. په دې ډول:
په)دویم (ډول کې د واوبل)فتحې (په توګه غورځي او په)نهم (کې د کنسوننتي)ملفوظه ه(په توګه پاتې کېږي. د)نهم(بنسټ)نه- (دی، مانا داچې ړومبی)ه(یو کنسوننټ)consonant(دی او دویمه هغه یو واوبل)vowel(.)اووه- اووم، پېنځه- پېنځم، یو- یوم... (هم په همدې لړ کې راځي. د معیاري لیکلارې او لیکدود پر بنسټ،))دوه((په ترکیبي شمېرنومونو کې هم واوبلي پایله)ه(له لاسه ورکوي، لکه:
دولس، دوویشت، دودېرش، دوخلوېښت، دوپېنځوس، دوشپېته، دواویا ، دواتیا ، دونوي؛
اوښتې یا مغیّره بڼه یې هم هغه پایله له لاسه ورکوي)د دوو (.
په دې لړکې د))دري ((هغه هم تر))درېو (( ))درو (کره راځي.
نور واوبل پای یا خپلواکپای شمېرنومونه)-ي- (غواړي، لکه:
دري- درېیم، اویا- اویایم، اتیایم، نوي- نوي یم یا نوییم؛ «څویم» هم تر ورته دوی یا قاعدې لاندې راځي. کنسوننټ پای هغه خو په هر ډول، اړونده پایله)ending(( )- م(سیده په ځان پسې نښلوي، لکه:
څلورم، پېنځم، شپږم، اتم، لسم، شلم، دېرشم... سلم، زرم، میلیونم... . پرکنسوننتي یا معدوله)و (پایته رسېدونکي شمېرې هم په دې لړ کې راځي، لکه:
یوم، سلم، یوسل یوم، دوه سوم، دوه سوه یوم... ، زرم، یوزر یوم، میلیونم، یو میلیون یوم... ؛که)سووم (او)یووم (هم وکښل شي، باک نشته، خو د اسانۍ اولنډون له آرونو سره ټکرېږي.
زور- پای او زورکي پای شمېرې هم د دغو واوبلونو تر غورځونې و روسته تر ورته قانون لاندې راځي، لکه:
دوه- دویم، پېنځه- پېنځم، اووه- اووم، نهه- نهم، دوه سوه- دوه سوم...

ketabton.com - The Digital Library

۴- پښتو د عربي، پارسي، انګرېزي... پرخلاف)پېښ، زېر او مد (نه لري. نو د پېښ پرځای)و (، د زېر پرځای)ې (او د)آ (پرځای)ا (لیکل په کاردي:

پارسي	پښتو
)پېښ(	)و (
پل،ګمان، ګمارل، ارزګان، ارګون، کنر، کندز، کلتور، ترک، مغل، ترکمن،ترکیه، ازبک، رمان، ارګان...	پول،ګومان،ګومارل، ورزګان، اورګون کونړ، کندوز،کولتور،تورک، مغول، تورکمن، تورکیه، وزبک،رومان،اورګان...

همدا ډول تر) لخ، لمړی، کچنی... ( )لوخ، لومړی، کوچنی یا کره کوشنی... (کره بلل شوي دي؛ له پارسی سره ګډ)ګل (چې کره پښتو بڼه يې)gwal (ده، له ډېر مهاله پر همدې پارسي لیکدود راپاتې دی، خو)خم - خوم(،)خرما-خورما (،)تخم-توخم(،)ختن-خوتن (او داسې نور له)و (سره لیکل دومره نادوده نه بربښي. مانا دا چې له درو ګونو واوپلونو)و-ا-ی (او بیا د ببلابېلو ی- ګانو)ې،ي،ی،ۍ،ئ (د ویې په سر، منځ او پای کې پوره پوره کار واخلو او د وینګ او لیکنګ تر منځ واټن او ورسره ورسره د ټکر)التباس (کچه یو څه راکمه کړو. په خپلو او پردیو وییونو کې)د خدای او رسول له کلام پرته (د ببخرته)ء ګانو (زوړ دود نور پربړدو او)ې،ي (يې ځاینا ستی کړو، لکه د)وایې، وایي، اروپایي، لایق... (د)وائې، وائي، اروپائي، لائق... (؛ همدا راز د لنډ، اوږده او نیمواک یاسیمي واوېل د ټکر د راکمولو لپاره هم تر وسې وسې پاملرنه په کار ده، لکه: د بود انډول)ؤ (یا د)نرینه ؤ، اړتیاؤ (هغه)وو (وکاږو ،د بودند هغه)ول (؛ همدا راز، لکه پاس چې یادونه وشوه، د کوزنیو د)) زور و زېر، پېښ او مد ((لیکدود هم بدلول په کاردي، لکه)دَکن، ډِموکریسي، حُله، آئین... (پر)دکن، ډېموکراسي، خوله، اییِن... (باندې.

)آ (	)ا (
آسان، آرام، آزاد ، آباد...	اسان، ارام، ازاد ، اباد...
ګله، هلمند ،دموکراسی،	ګیله، هېلمند ، دېموکراسي،
تاجکِستان، اَنګلستان، برلن،	تاجیکستان، انګلیستان
سک، ژورنالست ...	برلین، سېک، ژورنالېست...

همدا راز هېنداره، هېندوانه، څېرمه... هم درواخله. خو ډېر دود ، لکه)افغانستان، عربستان، پاکستان... (له)-ي-(سره نادوده بلل کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

)-اه(پای خپل یا له پارسي سره ګډ ووييونه، لکه: ساه، څاه، ګناه، ګياه، دستګاه، ببګاه، ګازرګاه، خانقاه، تراه، تيراه، پناه، پوپنا... ان له منځني پښتو ادبي پېر راهيسي شاعرانو زياتره د الف - پای قافيو په توګه کارول کېږي. په کره پښو يه کې هم د الف - پای ووييونو په توګه ورسره د ښځينه نوم چلند کېږي، د ساري په توګه يې ډېرګړي)ساوې، څاوې، ګناوې... (کاږي، په)-ګاني (، لکه)څاګاني، ګناګاني... کره نه بلل کېږي. په تېرمهال کې يو ازې))ګناه ((يو نيم شاعر د)-ه (کنسوننټ پر بنسټ نرينه کارولې او ډېرګړی يې))ګناهونه ((راوړی دی. په دې لړکې)تباه (له دې سره سره چې همداسې ليکل کېږي، بياهم د وينګ په لاسوندورسره د ښځينه ستاينوم چلند کېږي او څيزنومیز ببلنګ)تباهي (يې، هرګوره ښځينه راځي. تنخواه چې زياتره تنخا ويل کېږي، نو ډېرګړی يې هم بايد))تنخاوې ((وويل شي او وکښل شي.

لنډيزونه يا ترخيمونه)Abbreviations(

۱(د دې سپارښت تر څنګه چې د شاعر څرګندنې ژبه بايد تر هر څه د مخه کره)معياري(کښنکلې او پوره پراخه وي، د نړيوال دود له مخې ورته تول تال)وزن و ريتم(له اړتيا سره سم د ځينو لنډيزونو له کبله دا اجازه هم ورکول کېږي چې يو لړ ژبنې او ګرامري سرغړونې وکړي، لکه د غونډو او غونډلو)فقرو او جملو (مخکې وروسته کول يا د ځينو ووييکو)سربلونو او سترېلونو (غورځول او تر ټولو وروسته يو لړ ويونو له لنډيزونو)ترخيمونو (هم کار واخلي. مګر تر يوې دوديزې کچې او هغه دا چې له پخوا څخه مخينه او ياهم ګډودي لاسوند ولري او تر ده وروسته د منلو او سهلو جوګه کېدای شي.

په پښتو شعر کې دغه راز لنډيزونه له همغه کلاسيک پېر راهيسي چې ديواني دود رامنځته شوی دی، دود لري او ځينې لا تر ننه د يو او بل له خوا لږاو ډېر د دودېدو په بهير کې دی. د نوې رغاونې)نيولوګېزم(يوه په زړه پورې برخه هم په شاعرانو اړه لري.

۲- په لنډيزونو کې زياتره له ګړنې)محاورې(او وګړنې)عاميانه(ژبې او بسيا ببلابېلو ګډودو)لهجو (څخه ګټه اخېستل کېږي. پښتنو شاعرانو ته دا امتياز هم په برخه دی چې يو لړ ووييونه د ببلابېلو ګډودو له مخې کله دوه څېيز وکاروي لکه: زما ، زمونږ، دربغ، غربو ، وربغ، پسه، پسې، ارت، اوږد ، بوخت، ږمنځ، يوه، وبل... او يا ځينې دوه څېيز ووييونه درې څېيز وکاروي، لکه: پسرلی، ښايسته، تروږمی، غولول، ښبلول...

ketabton.com - The Digital Library

پېښوريان او را بر شينواري او نبايي ځينې نور تېرونه د ډېرى پښتنو دري څپيز ناپای)مصدرونه(او بيا يې گرداني بنې دوه څپيزوي ، لکه: ځورول، کړول، زېرول... ، مانا دا چې په شعر کې ترې گټه اخېستل کېدای شي.

۳- کله دا اړتيا هم ليدل کېږي چې يو څپيز او دوه څپيز دري څپيز وکارول شي، په دې آړ)شرط(چې کوم گړدودي يا گړنی لاسوند ولري، لکه ستا ،)دتا ، ستاسې، دتاسې...

۴- همدارنگه پور وييونه)دخيل لغات(کله په آر وينگ او کله په پښتو شوې)سفغن(وينگ وکاروي، لکه يو څپيز دري کنسوننټه عربي وييونه: شکر، فکر، صبر، قبر، جبر، قهر، قصر، قدر، فخر، فتح، فقر، فضل، فصل، ذکر، شرم، سهم، نظم، منع، طمع، شمع، ذهن، علم، شعر، نثر، نحو، سهو، دلو... چې له آره يو څپيز دي، خو له پښتو وينگ سره سم دوه څپيز کارول کېږي، دا او يو لړ ورته پارسي ويونه)مهر، شهر، زهر، مرو، خشم، لشم، رزم، بزم، جشن،... (په آر وينگ يوازې هله کاربدنه مومي چې معطوف اليه راشي)زهرو مرگ، رزم و بزم، شعروادب... (، ځانته ځانته، لکه:

)نه چې هر)شهر (ډيلی شي يا لاهور (. خوشال وايي:

تر عسلو به نبه وي هغه) زهر (

پر دې سربېره د توليزې اړتيا په وخت کې يو څپيز ه م دود لري. دوه څپيز او دري څپيز پورووييونه بيا په سرچپه ډول پښتانه يوه يوه څپه لنډ کاروي او کلا سيکو سترو ويناوالو هم زياتره همداسې کارولي دي، لکه: سليمان، سياست، اختيار، اعتياد، اعتبار،)ابار(، بيابان، نياز، پياز، سوال و ځواب...

۵- يو لړ اروپايي پورووييونه چې د کلستر)ابتدا پر ساکن(له کبله بې فارسي ژبې او عربي ژبې يوه يوه څپه زيات وي. پښتانه رسنوال او ناظمان بيا هم له دواړو غوراويو څخه کار اخيستلای شي. خو بيا هم تر دې کچې نه چې له پښتو وينگه کورټ تېرى وشي، لکه ستراټېژي)استراټېژي(، ستېشن)استېشن(، پروژه يا ورکشاپ چې پارسي ژبي يې د)و(او)ر(په خوځندي)حرکت(سره دري څپيز کاروي؛ پِلان ياخپل يوڅپيز دا)بِدم- ابِدم، بِدو- ابِدو، بِدي- ابِدي... (دوه څپيزول له يوې- کره پښتو سره اړخ نه لګوي.

۶- ببلابېل گړدودي او څه ناڅه وگړني)عاميانه(وارينتونه هم کېدای شي، له پښتو شاعر سره

ketabton.com - The Digital Library

مرسته وکړي لکه لور، لوری)طرف(چې هم يې يو او دوه څپيز کارولای شي او هم نرينه او ښځينه)څخه(پر)څه(او هم پر)نه(او)څنې(يا گرد سره). (بدلېدای شي. مگر)پښه(دوه څپيزول، يا په مرستيال، پښېمان، انښته يا انغښتل درې څپيزول کوم گړدودي او گړنی لاسوند نه لري. د کره پښتو او ستربل)باندې(گړدودي وارينت)ن(هم د شاعر لپاره جواز درلودای شي.

۷- د)مټ(او)ډز(غوندې وييونو نرينه او ښځينه کارول، جمع کول او مغيره کول هم همداسې درواخله.

۸- د ناکره يا وگړني)عاميانه(پښتو يو لړ لنډيزونه چې په ختيزو گړدودو کې زيات دود دي، په نوموال پېر)اسمي حالت(اړه لري او هغه دا چې د نومونو اوښتې)مغيره(ښه په پام کې نه نيول کېږي، شعري ژبه کله کله پيکه کوي، نو پکار دی تر وسې وسې تري ډډه وشي، لکه: په)رنگينو (دوکه شوم)اجمل ختک، د غيرت چغه ۹ مخ(، په تاو به دې مرغټ وي)چرگوټيه(ستا په سر نه وي)هماغه اثر ۴۳ مخ(. دا ځکه بې سوي زړه)پولو (کې ځايوم)هماغه اثر ۵۹ مخ(؛ د شمالختيزې پښتو))پشدی پيوند ((هم لړ و ډېر د تول برابری په پار ورته پښوييز سرغړاوي ته اړ وځي او د ببلگې په توگه))پيو ((پر))پو ((اړوي او داسې نور.

۹- يو شمېر اوستربلونه، لکه)باندې(،)سره(،)پورې(،)څخه(غورځېدای شي مگر سربلونه لکه: د، له، تر، پر، په، غورځول شعري ژبه ناکره کوي.

۱۰- ځينې پښتو ښځينه نومونه چې له مهال تېرېدنې سره يې په ټولېز)عام(يا گړدودي ډول لنډون دود لري، کېدای شي، د سپما يا نه سپما له پلوه لړ څپيز او دېر څپيز وکارول شي، لکه لار)لاره(يا ليار)لياره(، لوښت)لوښته(، څنگل)څنگله(، مټ)مټه(، منگول)منگوله(، لېچ)لېچه(، خپړ)خپړه(، مېرمن)مېرمنه(، بن)بنه(، لمن)لمنه(، ستن)ستنه(، برسټن)برسټنه(، درغن)درغنه(، خبر)خبره(...

۱۱- يو لړ پښتو وييونه له آره لنډ او اوږده هم مانيز)مترادف(وارينتونه لري، چې له اړتيا سره سم له دې يا هغه کار اخيستل کېږي لکه: يو له بله، يو له بل)وبله، ځپله(، پرېمينځل- مينځل، پرېولل- يا ولل، موسېدل، موسل، موسکی کېدل- موسکا کول يا خندل، کړي- کوي، کې- کا، کاندي- کانې، خندېدل، خندا کول، پاڅل، نڅېدل- نڅل، سول- سوځېدل، سېځل يا پاتېدل،

ketabton.com - The Digital Library

پاتې کېدل، سترېدل- سترې کېدل، خوشېدل- خوشیول- خوشې کېدل- خوشې کول... . په وردګي ګړدود کې د دغو وروستیو بېلګو په لړ کې یوځپیز کړي وییکي)سره، کره (او داسې نور← لنډیزونه بیا تر پښوپیوهانو)ګرامربستانو (نه، د شاعرانو لپاره هم په زړه پورې دي. د کندهاري څه)څخه (پرځای))نه ((، زور)فتحه (یا ګړسره صفر هم د ټکر)التباس (مخه نیسي او هم شعري اړتیا ښه ترا پرځای کولای شي.
یا انګینومونه)صوتي نومونه (لکه درز، درزی، درزا ، درهار.

۱۲- د وزن یا قافیې د اړتیا له مخې له ببلابېلو ګړدودي وارینتو څخه همزمان)په یو شعر کې (کار اخېستل ژبنۍ ګډوډي رامنځته کوي، لکه د لغمان خوا ته)ما وویلي (د)ما وویل (،)ما ولمبلي (د)ما ولمبل (پر ځای یا د)کېناستل (پر ځای)کېناستېدل (یا په ځینو نورو ګړدودو کې د کېنوستل، کېنستل یا کښېنستېدل... په بڼه او یا د کندهار خوا ته غزلي، ولي، کلي... سره قافیه کول، لکه د استاد عبدالهادي داوي په یوه غزل کې چې هماغه سرو پای یې پریاد راپاتې دي:

که یو ځل زمونږ پر کلي واړوې
د غم بار به مې له ولي واړوې
... د غزلي واړوې

)ښکلي شعرونه: دولتي چاپخونه ۱۳۴۰ (.
هسې خو ، په سراسري توګه، غزل هم له هغو)پور (وییونو څخه دی چې هم نرینه)غزل- غزلونه (رادود شوی او هم ښځینه)غزله-غزلې (!

۱۳- همدارنګه ځینې وییونه په ببلابېلو پښتو ګړدودو کې څو ډوله ډېرګړي)جمع (کېږي او په دې توګه شاعر ته ببلابېلې امرني)انتخابونه (په لاس ورکوي، لکه په لاندې لیکلړکې:

یوګړی)مفرد (	ډېرګړی)جمع (
غویی)غوایی (	غویي، غویان)غوایي (
خوریی	خوریي، خوریږونه، خورییان
ویی)لغت (	ویی، وییونه
پلار	پلرونه، پلاران
ټوپک)د پ په زور (	ټوپک د)پ په زورکي (، ټوپکونه
ګل	ګل، ګلونه، ګلان
زانګو	زانګووي، زانګوګاني)ناکره (

ketabton.com - The Digital Library

مګر شوندۍان، لښتیان، مورګانې، موراني او داسې نورې ګړدودي بڼې له ژبنې او شعري معیارې لرې دي.

۱۴- دا دی، په دغه وروسته لیکلړ)لیست(کې د تولیزې اړتیا په موخه د ځینو دودو لنډیزونو یو لړ ببلګې په جوته)برجسته(توګه وړاندې کېږي:

لنډیز آره بڼه

چر	چار)خوشال یونیم ځای کارولی(
آ، ها	هغه
ته وا)توا (	ته به وایې، تبا)ناکره(
:تم	ته هم
زم	زه هم
تاتم	تاته هم
دلتم	دلته هم
هلتم	هلته هم
مام	ماهم:)مام په پاکه مینه ستا صنم لمنه ونیوه سارا بیابانې(

م	مو:)ستا په پښنو م دې خدای ککړ نه کا:ز.(
م	یم)ښکلو سترګو دې خوړلیم: مظهري(
ویمه	وایمه)ویمه اور شوای: اجمل ختک(
وې)وېل(	ویل،) خلکو وې: پیوند(
وې)ناکره(	وایې)ته به وې له ګلونو نه سا خېژي:نوید(
که خبرې، که خیرې	که خبر وي)اجمل(
مال، ماول، مایل	ما ویل
لږ	لږه)لږ شنه شه نجلی: لایق، کندهاری ګړدود(
غه	هغه)غه اوره چې د کرم اوبه یې نه وي-

غه اوره مه کړې پر مخ د دې اسمان ګډ ، احمد شاه بابا ړ وییزبرمه۱۱(

پسلغ،پسلغه: پس له هغه) پسې، ورپسې، بیا(

یو خوا)له یوې خوا (، بلخوا) بله خوا ، له بلې خوا (:

... اباسین دی منځګړی، هند کیان یو خوا افغان بلخوا)خیال(

ketabton.com - The Digital Library

له هر خوا له هري خوا) بیا يې کش پر ځان له هر خوا چلیپا کړه: زیار (
پو: پیو) بچی د مور په پوکي وریتېږي ولې: پیوند (
تې ته يې) مخې تې درومي د سرحد واړه فوجونه:اکبرخادم(.
څنګ، څنګه، څرنګه، څه رنګ)خو د کرلانیو))څرګې ((نه شي دودبدای (
زه ی زه يې
به ی به يې) ته راکوه زه به ی گوتم په مزه:اجمل ختک (
نی، نه ی نه وي)چرته تاوده وینه به نه ی/ نه وي/ چې واورې/یی/ -چرته کې سره وینه به نه ی/نه وي/ چې واورې/ يې/: هماغه(.

داسمه ده چې د نورو لنډیزو نو په څېر دغه لنډیز نورو پخوانیو او اوسنیو هم کارولی، خو دومره پرله پسې، په یوه شعرکې نه، لکه واخلې پر۱۸۳۷ز. کال د سپینې ادې په یوه ښکلي کښلي شعر کې:
... سرونه)يې (غوڅ کړه د دښمن په توره – مور يې کړه پر غلیمانو بوره...)رڼا څلورمه ګڼه(.
خپسر- پخپل سر یا خپل سر: د جمال په څېر به وسپځي پرې خپسر)حمید (
پرې ! پرېږده، پرېږدئ: پرې سر سرتوره ویر ژړلې مور دې)زیار (
درېم درېیم
پرېښتی پرې ایستی
پرېښی پرې ایښی
پرېښوم پرېښووم: ته یوازې له ما ولاړې او غمو ته دې پرېښووم:ز (
راخلي، راخېستی... رااخلي، رااخېستی...)اخم، الم... ناکره دي(
راړوي، راړولی... رااړوي، رااړولی...او د داسې نورو الفونو مدغمول.
که کړه: وما پرد بس ته ځان رانبکاره که)حبیبي (، هرګوره، د دغه کړ بنسټ))کو-ل ((دی چې د)کړ-ل، کل-ل، کاند-ل، کاړ-ل (سره هممانیزونه رغوي او هر لیکوال او بیا شاعر کولای شي، د لیکلا ریزې او سبکې رنګارنګۍ په موخه له دغې رنګارنګۍ کار واخلي.
پښتون)د پ په فشار (پښتون مسلمان، پښتون مسلمان)خادم(
توبه د)ت په فشار (یاره توبه توبه
نامراد دوه څپیز: همه واړه هسې پاتې شول نامراد)رحمان(

۱۵- همدارنګه تولیزې)وزني(تشې په ځینو ببڼایو زیاتونو ډکول ژبنی او شعري معیار زیانمنوي، لکه د پېښوریو په پېښو: پکې ځاله د زمریانو ده – دلته)کې (زمریان اوسي)عبدالله

ketabton.com - The Digital Library

مقری (.
"زه "لکه ازاد)ه (مرغه)خاموش (؛
بې له مامرې، بې له تامرم
سره)پوهه (یو زړګیه
په خندا مرې، په خندا مرو)لایق، لایق زاده (....

څلارې د)څلور لارې (، پښځکلن د)پښځه کلن (، اووکلن د)اووه کلن (،
اتکلن د)اته کلن (... پرځای د وییرغاونې له آر سره سم رالنډ کړشوې او ځاینا ستې شوې دي.

هرګوره،)زما (او)زمونږ (یوځپیز او دوه او څپیز کارول او بیا)مونږه (او)زمونږه (دوه څپیزول او دري څپیزول بیا هم لږو ډېر دود لري.)پسرلی (دوه او دري څپیز دود لري او)سپرلی (لاهم همداراز په منځنۍ پښتو کې د))یو ((اوښتې او ښځینه بڼې یو څپیزې)یوه،یوۀ، یوې (ویل کېږي، لکه د علیخېل لایق په دې دې بېلګه کې:
... هلته د وچ ډاګ پر لمنه باندې
د منې باد ته)یوه (کېږدی رپېږي
په دې کېږدی کې)یوه (رنځوره ښځه
اوربلوي او له دردو ژړېږي...) -۲څ. تمثیل (؛
او په دې ډول تړې د نورو سیمو ویناوال هم ګټه اخېستای شي "ستا "، "دستا "دوه څپیزول کوم ګړدودي لاسوند نه لري، نو باید ، لکه له مخه چې وویل شول، د "دتا "او یا هم د "دا ستا "په بڼه وکارول شي. د وییونو ببځایه تکرار لکه د محبوب سنګر په یو لړ ازادو او نیم ازادو شعرونو کې له همداسې وزن ډکونو څخه شمېرل کېږي او شعري ببخوندي رامنځته کوي.

ketabton.com - The Digital Library

ویپانگه)واژه نامه(

ارمانل	حسرت خوردن
استازگر	رسالتمند
استازي	نماینده گی، رسالت، سفارت
ارتپیلځی	زباله دان
اسکپرلی	مستضعف
اسمانځک	اسمانخواش، سر به فلک شده
اسمانلار	کهکشان
ارت و بیرت	بسیار وسیع یا گسترده
آړه(	اصل، اصیل، پرنسب
آړ	مانع، سد ، شرط
اسان خوښی	استراحت طلب
ارام خوښی	راحت طلب
ارامځای	آرامگاه، مقبره
ازمون بتی	کورۀ آزمایش
انځور	تصویر، تابلو
انځوریز	مصویر، تصویری، منقش
انځورگر	مصور، نقاش، نگاره گر
اوتي بوتي	چرند پرند ،چرندیات
الواک	نظر، تیوری
الوی	بریان، واسوخت

ketabton.com - The Digital Library

اوس اوس، په دې وروستیو کې	درین تازه گی-آواخر،آخراً
اړنگ	شک،تردید
اړنگ برېنگ	شک و تردید
اړنگلاندې، اړنگمن	مشکوک، تحت اشتباه
اکر	وضع، حالت
اکربکر	حال احوال
اکروکر	وضع هویت
انکړ	حالت و وضع)بد انکړ(
اړین	ضروري، حتمي
انگی، انگازه	پژواک، انعکاس صدا
اړ	صرف، دریغ
اننگوړی	انارک، رخسارگک
اند	فکر، اندیشه
اند و ژوند	اندیشه و زنده گی
اند و واند	اندیشه و خیال
اند پوهه	ایدیولوژی
اندډود ، اند توگه	طرز فکر
انډوخر	خرمستي
انډۍ	قورمه
اورپکی	اشرار
اورون ټکی	نقطه عطف
اور اورکی	کرم شبتاب
اورشیند)غر(	)کوه (آتشفشان
اورتون	آتشکده
اورپښتی	آتشپرست
اورین، اورنی	آتشین
اورلوبه	آتشبازی
اورپکی، اورگډی	اشرار
اړه ټړه	بندوبست؛ زدوبند

ketabton.com - The Digital Library

اغېز،اغېزه	اثر،تاثیر
اغېزمننه	اثرپذیری
اغېزښندنه	اثرگذاری
اوکوب	شکوه
اووی)ژمنه(	قول، وعده، تعهد ، تضمین
اویجه	سرزمین، قلمرو
اوښان)اوښکن(	آشک آور
ارمانژلی	ارمان زده
اوږدمهالی	طویل مدت
)ا (وسمهال، نن سبا	امروزه، دراین روزها ؛ ماضی
)ا (وسمهالی	معاصر
بادوړه	باد کویه
---	یقیني،اعتمادی
باوري	قابل اعتماد
باورور	رأی اعتماد
باور رایه)-ې(	اعتماد نامه
باورلیک	
بد ورد یا بدورگ)-ی(	بدمنش، بد طینت
بد اندی	بد اندیش
بدلگی	ناپسند ، نامطبوع
بدگنه	زشتی،ناسزا
بدوین)-ی(	بدبین
بدونگی، بد رنگ	بدقواره، زشت رو
بسپدل	کفایت کردن، بسنده کردن
بلې ،گوَر	حریف، ضد ، مخالف
برخلیک	سرنوشت
برخلیک ساز)-ی(	سرنوشت ساز
بې برخلیکه	بی سرنوشت
بې برخلیکي	بی سرنوشتی
بې سروبوله	بی سروپا ، نادرست

ketabton.com - The Digital Library

بې سروبې سروانبي	بی بندوبار
بول، اووی،ژبه، ژمنه	قول، عهد
بریا)بریاوې(	دست آورد)ناکره:لاسته راوړنه(
بربښلیک)بربښنالیک(	ایمیل
بربښلیکول	ایمیلول
بوللـه	قصیده، حماسه
بلوسل	غصب، تجاوز کردن
بلوساک، بلوس، بلوسه	غصب، تجاوز
بلوسګر	غاصب، متجاوز، تجاوزګر
برلاسی	تفوف، هژمونی
بری چار	فاتح، غاصب، پیروز
بشروالـه	بشر دوستی، هیومانیزم
ببړنی	فوری، عاجل
ببړنی اکر	حالت اضطراری، ایمرجنسی
ببړندوی، تلواري	عجله کننده،شتابان
بې سوله	نامعقول، غیر منطقی
برمیال، پرمن	پر شکوه، شکوهمند
بې نیاو ، بې لوره	بی رحم، بی انصاف، غیر عادلانه
باکه	حدس، ویار
بو ځل	سنګ باره،دیوارسنګی
بورجل	اقامتګاه؛کمینګاه؛سنګر
بلبنډه،شونتی	مشعل چراغ چوب
بلونج	بدیل، الترناتیف
بوږن	تکان، دلهره، دهشت
بوږنوړی	-دهنده،دهشتناک،دهشت انګیز
بوږنبدل)-ول(	تکان خوردن)- دادن، برآنګیختن(
بدلمېچ	میزان الشعر، عروض
بهیر	کاروان، جریان؛ روند ،پروسه
بې کچه)بېکچه(	بی اندازه، بی حده، نامحدود
بلهاري، بلهاری	فدا ، قربان)-ی(

ketabton.com - The Digital Library

بلهاري	قربانی
بویه)خوړل بویه(	باید ، بایست
بنجره	شگوفه
بنجر، بنچر	ژولیده، پژمرده
بَخولَه)په دویم خج(	فاجعه، تراژیدی
بدوین)-ی(	بدبین
ببواک اوخپلواک	واکه و همخوان، واول و کنسوننت
ببواکوړی	ابتدابه ساکن،کلستر
بړبکی،بوړبوړکی(	گردباد
بیا بیا ، په بیاځلي ډول	باربار، مکرراً
بې ټیکاوه	غیرثابت،متزلزل؛بحرانی
- - -	
پاتمړي	میراث
پاتوړی	وارث
پانگواکي	امپریالیزم، سرمایه سالاری
پاڅون	رستاخیز، قیام
پارو پامیزاد)یوناني(	بلند تر از پرواز عقاب)افغان زمین(
پلور	ارزش، فروش
پسوللل،رازل	آراستن)به زیور...(
پخشو	خلاص،فارغ، رها ،آزاد
پتلیز)-ول(	پیوست، پیوند)کردن(
پار)د مینې په پار(	خاطر، پاس)به خاطر- به پاس عشق(
پاټکی)سرخج(	قطعه، شعر
پاټکیوال	شاعر
پارکی	طبقه)اجتماعی(
پارکیز)پاټکیز(	طبقاتی
پاسللی	ممون، سپاسگزار
پاسلونی	منت گذار
پاسلل)زبادول(	منت گذاشتن
پاسلنه	منت گذاری

ketabton.com - The Digital Library

پاسوال	پاسدار، نگهبان
پامور	درخورتوجه،قابل ملاحظه
پایټکی	نقطۀ پایان)-ی(
پایښه	شکل نهایی، فاینال
پایخج	فشار پایانی
پایله	نتیجه
پیلخج،سرخج	فشارآغازی
پیلامه	علامه، علامت)سمبول(،نقطۀآغاز
پایلوبه	بازی)مسابقه(نهایی
پور	قشر)ساختمانی، اجتماعی(
پښویه	دستور زبان، گرامر
پښوییز	دستوری،گرامری
پښبله)ابتدا به ساکن(	قافیه
پښبلیز،قافیوال	قافیی، قافیوی
پېروپلور	خریدوفروش
په تېرکې	سهواً؛ درگذشته
په پښتوغږېږم	با پشتوگپ میزنم
پرپښتولیکل کړم	دربارۀ پشتومینویسم
پرغز	غضب
پازوال	موظف، مسوول
پترې،پانې،گړنگ	کره کوه، پرتگاه
پرنډې وینې	خون لخته
پانړیژ	برگ ریزان
پتلیز)جوخت(	پیوست
پرښه	سنگلاخ
پرخ	شبنم
پژی	بدن، وجود، جسم
پژنی	بدنی، جسمی
پنځ	طبیعت
پنځول، هستول	آفریدن، ایجاد کردن

ketabton.com - The Digital Library

پنځونه)هستونه(	آفرینش، تخلیق،ایجاد) هنر(
پنډغالی	جاری اجتماع، کمپ
پنډوپېړ	لُک و پهن،زیاد ضخیم
پورڼی)سلی(	مسافر، تبعید شده
پېر	دور، دوران، گردش)زمان(، حالت
پېرزوینه	رواداری، همدردی، مهربانی
پېیل	سفتن؛ سرودن)شعر(
پېیلی	سفته؛ سروده شده؛ منظوم
پیلوړ	پرورش
پانګ ونه	سرمایه گذاری
پرتله	مقایسه
پرتلیز	مقایسی، نسبی
پرله پېیلی	منظم، مرتب
پرله پسې،پرلپسې	پی یکدیگر؛ پیهم، پیوسته
پرله غښتی	منسجم، سستماتي
پرښتل،پښتل	پرستش کول
پرهرڼلی	مجروح
پوهاوی،وبله پوهاوی	تفاهم،افهام وتفهیم،مفاهمه
په ټوله کې، په لویه کې،په ټولیزډول	عمومی،عموماً،عمدتاً) لـه لویه
په سر)سر(کې،ترټولومخکې	سره(
په ناسوبتیا کې	ازهمه نخست،پیش ازهمه
په لوی لاس	غیاباً،غایبانه
---	ارادی، قصدی،قصداً
تلپاتې	جاویدانی، ابدی
تلیادی،یادڼوندی	زنده یاد
تل بهاندې	همیشه جاری
تل ژوندی	زنده جاویدان
تلسمسور	همیشه بهار، همیشه شگوفان
تل ښېرازی	همیشه بهار، همیشه سرسبز

ketabton.com - The Digital Library

تلغاک	شوروشر؛ بادوباران
تاړاک، یلغاک	شبخون، تاراج
ترله)تربوره(	اودرزاده)مؤنث(
تاندلیان	جوانمرگ
توښی،تودنی	بخاری
تبځ	تخته سنگ
تره	بدن، وجود
تړه	لاش کوه؛ پیمان...
تړونی	آله بستن،
تلاوه	جفا
تلوَله	وارخطایی، دست پاچگی،تشویش
تلوَلی)پایخج(	وارخطا،دست و پاچه، پریشان
تلوَلی)۳خج(	بریان) شده(، کباب)شده(
تندي لیک،برخلیک	سرنوشت
تندغری	تړی،جلوهلی
توندوتیز	تندوتیز؛ دیم و فُل
توزنه هیله	تمع بیجا
توسن	سبب
تنا	رعد
تمبزی)تمبزي(	سوراخ بینی)مناخیر(
توک)توکونه(	عنصر، ماده
توکی)توکي(	عنصر،ماده
توند	تند
توخم	تخم
توکم)لکه توخم(	نسل، نژاد
تیندک	سکندری، خرام
تورتم رونی	ساهی شکن
ترخ	درز، ضمن
توره دربله	سیه و تار، چرک و سیاه
ترخ	بغل)کوه(

ketabton.com - The Digital Library

تړه، تړون	پیمان ،قرارداد
تړونوال	قراردادی،متعاقد
تل	ته، ریخته
تور بړبنۍ	تهدیه با سلاح
تس نس	حیف میل؛ درهم وبرهم
تشتور	یکسره خالی
تشپانې	غیرمسلح،خلع سلاح
توغ)له توغه وتل(	توان)ازعهده برآمدن(
تَوغه،ناغه،گناهگاره،گرمانه	کفاره،جرمانه، جبران خساره
توغَه	انجیر

ټکر	تصادم؛ التباس؛ توارد)درشعر(
ټکرخور	متصادم
ټکرویی	واژۀ تصادفی
ټوک	جزء
ټیټال	پستي، دنائت
ټول، غونډ	کل، همه
ټولیز	عامه، عمومی، همگانی
)ټولیزې(رسنۍ	رسانه ها)-ی همگانی(،)ماس(میدیا
ټولنواله	سوسیالیزم، جامعه گرایی
ټولنوده	رشد جامعه، رشد اجتماعی
ټولنپوهنه	جامعه شناسی، اجتماعیات
ټولنوټیز	اجتماعی-اقتصادی،سوشل اکانومیک
ټوزله،ټولوژنه	کشتار دستجمعی،جنوساید
ټولګ	مجمع، کمپلکس)ساختمانی...(
ټیکاو	ثبات؛پایداری
ټاټوبی	زادگاه؛سرزمین؛ میهن

جاج)-اخیستل(	فکر، مفهوم، برداشت)کردن(

ketabton.com - The Digital Library

جړه	کشیده گی، کشمکش
جارواته	برگشت
جاروتل	برگشتن
جالپانه،اوبپانه،گورتپانه	وبسایت
جړاو	مرصع
جنگ جګړه	مبارزه جنگ و جدل
جنګیال)-ی(	مبارز، رزمجو، سلحشور، جنگجو
جوت	آشکار، ثابت، مسلم، بدیهی
جړوبی)ځړوبی(	آبشار
جوله	شکل، فورم
جولیز	شکلی، لفظی
جلا وطن)-ی(، جلاهېوادی	تبعید، تبعید شده، دور از وطن

چار	کار،فعالیت؛ مهم
چاره)۱خج(	کار
چاروال،کارندوی	فعال،کارا
چاره)پایخج(	چاره،علاج
چارواک)-ی(	مقام،صاحب مقام)دولتی،رسمی(
چاپګر	چاپګر، پرېنتر)کمپیوتر(
چاپېریالي	محیطی، environmental
چاپېریالپوهنه	محیط شناسیecology
چاپ،چاپي	چاپی،مطبوع
چاپخونه	چاپخانه،مطبعه
چانځی	تصفیه خانه، پالش
چورلکه	هیلیکوپتر، طیارۀ چرخکی
چورلک	چرخش، سکندری
چورلیځ،لمانځی)۲خج(	محور
چړاو،تولوژله،تولوژنه	قتل عام،کشتارعام، مساکر
چلښت پیسه	کرنسی،پول رایج
چلندلار،چلندبېلګه	طرزعمل، procedure

ketabton.com - The Digital Library

چارناچار	مجبوراً، ناګزیر
چمګاډی	ترموای

ځاځ	خشم، قهر، غصه
ځاځل	به خشم آمدن، قهرکردن
ځاځوړی، قهروړی	قهرآلود، خشمګین
ځمکلاندې	زیرزمین، زیرزمینی، اندر ګروند
ځمکواکي	زمین سالاری، فیودالیزم
ځمبل)بانه رپول(	پلک زدن، مژه بهم زدن
ځېل	نوع، ژانر
ځواکلېږد	انتقال قدرت
ځواک	نیرو، طاقت، قدرت
ځلوب	سراب
ځواکمن	نیرومند، مقتدر، پرقدرت
ځواکمنېدل)-ول(	نیرومندشدن)-کردن(
ځواکمني	نیرومندی

څانګ)څانګونه(	بال، شهبال
څانګغوڅ	با پروبالِ شکسته، دل افګار
څانګ وسرغوڅ	باپروبال وسرشکسته
څېڅپاند	نوسانی، غیرثابت؛متردد
څرخوبی، ګوړبهی	ګرداب، چرخاب
څورنګ	دلریش، پریشان
څخې، تره	ناوه
څخواکی	قطره ګک
څخوب، څخوبی	چکک، تراوش، چکیده
څپان	توفان آب
څلاري)څلورلاري(	چهارراه، چار راهی

ketabton.com - The Digital Library

څمغېلی)بېپېیخوله کېږدی(	غژدی، بدون در پرده
څنډ	افق
څپونی	دستمال، دست پاک
څپه	موج؛ هجأ، سیلاب
څو څپیز	چند هجائی
څلوریځ	رباعی، مربع)شعر(
څلوریزه	چهاربیتی، چهار پاره؛ قطعه
څوَب	شوق

خاچونی)چونی(	بلبل، عندلیب
خونړی	خونین، خون آلود ؛ خونخوار
خوځون،خوځښت	حرکت، تحرک، تکانه
خوګلن	گلخن، خریج آتش
خول ماخول	زده و زخمی
خوال	خالیګاه، بیخ کوه، سچ کناره رود بار
خول	تاج، خود ، کلاه آهنی، پوچک مرمی
خواخوږي	همدردی،همدلی
خوږ بویه	خوشبو
خوږبویي	خوشبویی
خوږغاړی	خوشخوان، خوش صدا
خونل، لونل، ښندل	نثار کردن،آفشاندن)گل(؛اثرکردن
خولنګ	فریاد
خاورپوهنه	خاکشناسی

دښمن، دښنه، میرځی	دشمن، خصم
دک	علت
دروږ،بلهار	قربانی
دوییزه	مثنوی
دربیزه	مثلث)شعر(
دوه څپیز	دوهجایی، دوسیلابه

ketabton.com - The Digital Library

دوه ګرایه،دوه هومره	دوچند
درسته	سلاح
درستوال	مسلح
درغل	سر درګم، فریبکار
درغلي	فریبکار؛ جعلکار، جعلی
درګه	نیستان، نیزار
درنګه	لاش، نعش، جسد
درنګمخور	لاشخور

ډبروژله	سنګسار
ډمګۍ	مشاطه، آرایشګر
ډوری، ګورنډه	دخمه
ډنډګلی	نیلوفر
ډلیز	ګروهی، دستجمعی، جمعی
ډیل)تال(	معطلی

ربړه	معظله، پرابلم، شمالک
رازل، ښکلل، سینګارول	آراستن، پیراستن،اذین بستن
راشی)پایخج(، ربړ	برف کوچ
رانغښتل)رانغاړل(	پیچاندن،دربرګرفتن، در...نهفتن
رزمنه وال	روزی رسان
رپی	پرچم، بیرغ
رپاند	در اهتزاز)پرچم...(
رسنۍ	رسانه ها
رسنوال	ژورنالست
رسنیز	رسانه یی،ژورنالستیک
رغځی	راغ، سنګزار
رغاونه،رغونه	ساختار
روغه وال	صلحجو، صلح خواه
رنوب	زلال

ketabton.com - The Digital Library

ریز	برف کوچ
ږېږدله	زمین لرزه، زلزله
رخه سخه	حسد و عناد
رغښت- رغاونه	سرنوشت، ساختار
ربغړ	اولاد بی نوا و یا بی سرپرست
ربغونی	
رنګین ټال،بوډی ټال	رنګین کمان،کمان رستم،قوس قزح
ریشی، ستانه	روحانی
)بیا (رغاونه	ساختار،بازسازی
رغنده	سازنده،تعمیری
رغاوه	صنعت
ږېږوکی	زار و زبون
ږېږ	زحمت،محنت
ږېږیالی، زیارکښ	زحمتکش،کوشا)ن(
ږېږه	مشکله،معضله،پرابلم
ربنه	بادخفیف،نسیم
ربځ)ږېږځ(	جاروب، برس دندان، کفش...
رښته)رښتې(	حق)حقوق(
رښتیا)رښتیاوې(	راست،راستی،واقعیت)واقعیتها(
رښتیاینه	تحقق
)په(رښتیا-رښتینه	واقعاً
- - -	
زغر	زره، جوشن
زغرور، زغروال	زره دار
زغریالی	زره پوش
زغرګاډی	موتر یا خودرَو زرهدار
زغرټری	واسکت زره
زغرد)په زغرده(	صریح،آشکارا)گفتن(
زغم، پېځ	تحمل،بردباری،حوصله
زغمناک،پېځیالی	بردبار،تحمل پذیر،باحوصله

ketabton.com - The Digital Library

زغمور	قابل تحمل
زغومی،څرخوبی	گرداب،ورطه
زمول،زموللی	پژمرده،ژولیده، خشکیده
زموللل	پژمردن، خشکیدن
زېړغلی،ژېړغړن	زرد مانند
زېړندويي	آفرینشگری، ایجادگری
زېړندوی	ایجادگر، خلاق، آفرینشگر)هنر(
زهرژلی، زهرجن	زهرآگین، زهرآلود ؛ سمی؛مسموم
زېری گر)ندی(	مژده رسان
زېښناک	استمثار، بهره کشی
-گر	استثمارگر،بهره کش

ژغور)ژغورل، ژغورتیا(	نجات، رهایی
ژغورند)ه(	رهاییبخش، نجات بخش
ژغورندوی،ژغوراند	ناجی، منجی
ژغورډله	تیم نجات
ژغورببړی	کشتی نجات
ژمن	ضامن، متعهد
ژمنه،ژبه	وعده، تضمین، تعهد
ژبپوهنیز	زبانشناختی،لنگویستیکی
ژبپانگه،وییپانگه،وییزېرمه	ذخیرۀ زبان،vocabulary
ژوندجګړه	تنازع اللبقا،مبارزۀ زنده گی

سپوږمیز	مهتابی،قمری
سپوږمی مخې	ماهرخ،مهرخ،مهرو
سترګلین	نگاه، نظر
سترګلید	دید چشم؛ چشمدید
سترګولیدلی	شاهدعینی
سترګولیدلي	چشمدید ها
سترګ ارت	چشم انداز

ketabton.com - The Digital Library

سترګرس	چشم رس eyeshot
سترګ ورشو	ساحۀ دید
ستو	قطره ګک
ستونځ	قله، چکاد)کوه(
ستونزه	مشکل،معضله،پرابلم
ستونزمن	خسته کن، پرابلماتیک
ستغیونی	صعب العبور
ستن،غونډ	ستون،رکن)شعر(
سوړسمخ،یخ کرخ	خیلی سرد ،زمهریر
سروب،سرامنې)اوښکې(	خوناب
سکیندە)-کول(	جبران)-کردن(
سندری	شرشره، فواره
سیند	دریا ،رود ؛فرهنګ)قاموس(
سیندکښنه	فرهنګ نویسی،لکزیکوګرافی
سیندکښې	فرهنګ نویس
سیندګی	دریاچه،جهیل؛ فرهنګ کوچک
سمندر،دریاب	بحر؛فرهنګ محیط،فرهنګ جامع
سمندرګی	بحیره
سمندرمشر،سرمانو	امیرالبحر، کپتان کشتی
سندربول، سندرغاړی	آواز خوان،ګلوکار
سندربوله	مشاعره
سوَب	حاضر
سوبتیا	حاضری، حضور
سُوبمن	فاتح، پیروزمند
سوبه	فتح، پیروزی
سورکی	شفق
سونتوکی،سونتوکې	مادۀ سوخت، مواد سوخت
سونلرګې	چوب سوخت
سروور،سراور	میوه افشانی بر عروس
ساهو	جاندار، ازاد ، اسوده

ketabton.com - The Digital Library

سرغړاند ، سرغاړی	متمرد ، سرکش
ستن	رکن، ستون
سول	عقل، خرد
سکالو	موضوع، مضمون، مطلب
سم له لاسه	فوری؛ طورموقت،موقتاً
سملاسي	سمدستی، دستی،فوری، عاجل
سکاسه)سکاسې(	شبح)اشباح(
سکته)۲خ(	قناعت؛ صبر

شننه	تحلیل، تجزیه، تقطیع
شوبله	هزارپا ، شیله، تانک جنگی
شوبلور	تانکیست
شپول)شپاله(	هاله
شتی	تیر، سوفار، خدنگ
شیند پر شیند	تیت و پرک، پراگنده
شوپیان	تاوان،خساره
شک و شوپیان،اړنگ برنگ	شک و تردید
شکمن	متردد ؛مشکوک suspect
ښکالو	صدای پا
شونی	شدنی، ممکن
شونتیا)شونتیاوې(	امکان)امکانات(

ښکالوه)سرخ(	بحث،مباحثه
ښکېل	درگیر، دربند ، گرفتارinvolved
ښکېلتیا	درگیری، گرفتاری
ښادمانه	حماسه، کارنامه
ښارمښتی	شهرنشین
ښاروند	شهروند ، تبعه، ستیزن
ښاروندي	شهروندی، تابعیت،ستیزنشیپ

ketabton.com - The Digital Library

ښکېلاک	استعمار
ښکېلاکګر	استعمارګر
ښکارندوی	نمایانګر، ممثل، مظهر
ښکلل	مزین ساختن، توشیح کردن
ښکلیستان	سرزمین زیبایی
ښه ترا ، په ښه ډول	خوبتر، به ګونهٔ بهتر
ښهانه،ښمر	خوبی،نیکی
ښمروښېګڼه	خیر، خیریه

غځوني	خمیازه؛جهش
غورځنګ	جنبش، نهضت movement
غورځاونې	عضوِ یک جنبش
غوني)زیږېدل(	ګونه)تغییر خوردن(
غرڅپه	موج عظیم،surf
غړند	پژمرده
غړی	عضو ؛ عضله؛ پراته
غړیالی)ږوب(	عضلاتی، تنومند
غبلې	رمه
غلچکی)نظر(	)نګاه (دزدیده، خس دوز
غوړسکه	دود کشیف
غلیاک	حمله سری، شبخون
غاړې مورګې	بیشه و ګنګل، کوه و دامن
غونډ	رکن، مجموعه، ګروه
غرڅپه	موج عظیم
غاړه	ګردن، لحن، نغمه
غزلبول	غزلسرا ، غزل ګو
غزلیز	غزلی
غوړګه	نوده
غچ	انتقام
غوره	مهم،برجسته

ketabton.com - The Digital Library

غوراوی	انتخاب،گزینش
غورچانې	گلچین، گزینه
غونډه	عبارت،فقره؛رکن
غونډۀ له)۲څپیزه (	جمله
غونډۀ له پوهه	جمله شناسی، نحو

کرکنډه	خرسنگ
کارغالی	کارگاه، ورکشاپ
کاز	آز
کازمن	آزمند
کومی	حلقوم
کبړ	ریسمان، ضحیم، کبل
کربه	راه صعب المرور کوهی
کبلې	غزال
کوکې	گل، دهن، پروانه گل
ککې	سردمک چشم
کړنگ ژمی	زمستان سرد
کونډه	قله، سربریده
کنځر)کنځنې (	پلاس، لحاف، مندرس
کروړ	روبین، سخت، نام شاعر
کرګر،کروندګر،بزګر	زارع، دهقان،کشاورز
کړوَنګی)دویم خج (	آبشار
کسات	انتقام
ککوبی	عطر)گلاب (
کوبې	حباب
کوکه)کور (	فریاد ، واویلا ، ضجه
کهول)کول (	دودمان، نسل

ketabton.com - The Digital Library

کونگ وزمه	جغد مانند
کیځلیک	لوحه مزار
کوغالی، کوډغالی،کوډله	مرغانچه، ځانۀ محقر
کنگل	یخ، منجمد
کنگلنی	فریزر
کچ	سطح، سویه

گر	ظلم، ستم
گرگر	ستمگر
گړنگ	پرتگاه
گردله	گردباد
گلکځ	ساحل پر گل، بیشۀ گل ساحلی
گل ونه	درخت گل
گلبڼ	گلشن
گلباغچه	باغچۀ گل
گلبوتی	غنچه گل
گلپانه	گلبرگ
گلخانگه	شاخ گل
گل وله	گل بید
گل ویی)-ونه(	گل واژه)ها (
گلمینه	عشق گل،گل دوستی
گلیون	گل گشت
گوټپیر، گوټلید	زاویۀ دید
گوابښ، گوابښنه	اخطار، تهدید ، قهر
گوابښل	تهدید کردن؛اخطاردادن
گور)گڼ(	غلو)با واو معروف(
گور)لکه لوړ(	حریف، رقیب
گل څېره	گل چهره

ketabton.com - The Digital Library

گل مخی	گلرو ، گلرخ
گلورین	گل مانند
گورنډه ، ډوری	گودال، دخمه
گوربت	عقاب
گروم،زړه غوټه	عقدۀ دل، کمپلکس
گرومن	پر عقده، عقده یي
گرانبیه	گرانبها
گبنی	)رعشه (لړزه
گوټ	جرعه، گوشه

لمر پښتی	افتاب پرست
لمرمزدک	معبد یانیایشگاه خورشید
لمریز	خورشیدی،شمسی
لمریزکال	سال خورشیدی)هجری قمری (
لمرین	آفتابی
لمرځرک،لمرځریکه	نوک آفتاب، آغازطلوع
لمرځرکی، پیتاوی	پیتاو ،آفتاب رخ

لاربه	رهنمون، رهکا
لښل، لېږدېدل	کوچیدن
لېږد	کوچ، رحلت
لوښه	خصلت، عادت
لارښود	رهنما
لورښود	سمت دهنده ،قطب نما
لارلودن، لورلودن)ورکېدل (	سمت وسو ؛ خرک ودرک)گم شدن (
لروین	دوربین
لنډوین	نزدیک بین، کوتاه نظر
لولنگر	آواره، خانه بدوش
لالهاند ، لالهان	سرگردان
لګړ، خوړ، توی	رودبار

ketabton.com - The Digital Library

لوڅې پوڅې	زاری و الحاح؛ چاپلوسی
لی پر لی	اینسو و آنسو ؛به هرسو
لور	رحم، رواداری
لورېینه	رواداری، مهربانی
لوراند ، لورین	مهربان، رحیم
لورول)لورېدل(	روا داشتن
لېوال	مشتیاق، علاقمند
لېیل، هڅول	تشویق کردن
لړه	دمه، مه، غبار
لېوالتیا	اشیاق، علاقه)مندی(
لونل)لونی(،خونل	افشاندن، نثار کردن)می افشاند (
لوبډله	تیم)ورزشی(
لوبغالی	ستدیم
لوبغاړی	ورزشکار،بازیکن
لېوکتی	چوچه گرگ
لید ، نگاه، نظر	دید ، نگاه، نظر
لووی	گواه، شاهد
لاسبری	مسلط)به فشار "ب"(
لاسبری	تسلط)به فشار "ر"(
لاسرسی	دسترس)-ی(، access
لېچن)لېچن سترگی(	چرکین، شریده)چشم شاریده (

مرگڅپانی،مرگاني،مرگونی	مرگبار
مزدک	مسجد ، معبد ، نیایشگاه
مزگت	مسجد ، مزگت
مخسوری	سرخرو
مخسوری، مخسوري	سرخرویی
مخرونی	بارخ صفا ، آبرومند
مانو	ناخدا ، ملاح، کشتیران
ملیا	همراهی

ketabton.com - The Digital Library

منی	مرکز
منگنی	خزانی
مینه وړی	دلربا
موخه	هدف، مقصد ، مرام
موخن	هدفمند
مرجونا	غواص
مرګ و ژوند	مرګ و زنده ګی
مرګ ومړینه	مرګ و میر
مخسور)ی(	سرخرو
مخسوري	سرخرویی
منځپانګه	د)ونمایه(محتوا
ملوب	خوناب، آبګین
متره	نیرو ، شیمه
مانبامی	خفاش، شپرک
مړزګه خور	لاش خور
مخینه	سابقه، پیشینه
مخینه وال	سابقه دار، باسابقه
مخبېلګه	اُلګو، مودل)نمونه(
مخنی، مخینی)مخینیان(	قبلی، سلف)اسلاف(
ننګول	چلنج-چالش کردن
ننګونه	چلنج، چالش
ناسکیندی	جبران ناپذیر
ناباندې	ناموافق، مخالف، مختلف الرأی
ناباندې، ناباند پوالی	عدم موافقت، مخالفت، اختلاف
ناتار، ناورین	فاجعه، مصیبت
ناسوَب	غیرحاضر، غایب
ناسوَبتیا	غیرحاضری، غیابت، عدم حضور
نازغمور	غیرقابل تحمل
نازولې او نازلوبولې	نازدانه و نازنین
ناورین، ناتار	غم، اندوه، فاجعه، تراژیدی

ketabton.com - The Digital Library

ناخوالي)نادودي(	ناسزا ، ناپسمانی
ناخوال	نارام، آزرده
نارام	لجوج، جسور، ماجراجو
ناندره)ناندري(	جنجال، لانجه
ناندریز	جنجالی،متنازع فیه
ناندوله	ناسازگار
ناندولي	ناسازگاری
نانغتان	ناشنو ، بازیگوش
ناغبړی	سهل انگار
ناغبړي	سهل انگاری
نرګه	نهالستان؛ نهالفروشی،نرسری
نوزېږی	نو زاد
نورپنځلی	آفریده از نور
نالاسبری	نارس، غیر مسلط، تسخیر ناپذیر
نمرګلی،لمرګلی	آفتاب پرست

نیاو	عدل، داد
نیاوتون	محکمه،دادګاه)عالی(
نیاو والي	محکمه، دادګاه
نیاو وزارت	وزارت عدلیه یا دادګستری
نیمژواند)ی(	نیم جان
نومهالی	معاصر،مدرن
نړیواکی	جهانبانی، جهان سالاری
نومونه	اصطلاح، نامګذاری
نومونړ	قابل تسمیه
نړیواله	انترناسیونالیزم
نړیواکي	جهانسالاری؛ امپریالیزم
نړیپانه، نړیجال	انترنت

ketabton.com - The Digital Library

نغوته	اشاره
نغوتنه	تلمیح، کنایه
نگوښل	لنگیدن
نگه)نړه(	باب، خالص
نمنځ	احترام؛ عبادت، پرستش،نیایش
نگاسه	طنین
نگړل	احساس کردن
نگړګډون	حس آمیزی، پرادکسی
نگړنه	احساس
نوړی	جنس)مذکر، مؤنث(
نوړیز	جنسی
نوغی	نطفه، ریشه
نهیل	نا امید ، مایوس
نهیلي	پاس حرمان، نا امیدی
نیز	سیل، سیلاب
نیزوړی	خس و خشاک سیلاب
نیمه خوا	نیم بسمل
ناوکی	عروسک؛ نوعی گیاه فرشی
نندارمه	درامه، نمایشنامه
نغرل،نغړل)ناکره:نغړدل(	بلعیدن
نټه	انکار
نټه نه منونکی	انکار ناپذیر
نټیالی	منکر

وییپانگه،وییزبرمه	ذخیرۀ لغوی vocabulary
)نوي(وییرغاونه	واژه سازی
وییپوهنه	واژه شناسی، واژگان
وسپنیز)ناکره:اوسپنیز(	آهنی،آهنین
ورانپوهاوی،ناسم پوهاوی	سؤتفاهم

ketabton.com - The Digital Library

وبله، ځبله	با همدیگر، با هم، بهم
ولوله	احساس، عاطفه
ولولیز	عاطفی،احساساتی
ونج	عوض، تعویض؛میز
ونجړ	میز خورد
ویلوب	گدازه، مذابه
ویرژلی، ویرلړلی	سوگوار
وبله	باهم، باهمدیگر
ویار	عیب
ویارجن	معیوب
ویی)وییونه(	واژه، لغت، کلمه)واژه ها (
ورشو)اورشو (	مرغزار
وینې بیه	خونبها
وینه او مینه	خون و عشق
وراشه	وجیزه، گفتار نیک
ووره	ابر باریک
وربل)ناکره:اوربل(	کاکل، موی پیشانی
وربوی)اور بوی(	حریم،قلمرو
ویار) ویارن(	عیب)معیوب،نقص(
ویارن)ویارلی(	پر افتخار، مفتخر
وبره وړی، ترهوړی	هیبت انگیز،دهشت انگیز
وبلار	تصمیم،عزم،اراده
ویرژلی،ویرژړلی،ویرمن،ویرجن	ماتم زده، سوگوار
هممهال)-ی(	همعصر، معاصر، همزمان
همغاړی	همکار
همغږی، همغږي	هماهنگ،هماهنگی
همغږیز، همغږیزي	هم آوا،هماوایی
همنوږی	همجنس
همنوږیزي	همجنس بازی

ketabton.com - The Digital Library

همبریدی	همسرحد
هملوری	همسو
هڅول، لیل	ترغیب و تشویق کردن
هاند و هڅه	سعی و تلاش
هوډیالی،هوډمن	مصمم؛لجوج
هوسا ژوندی	مرفه الحال
هېواد پلوری	وطنفروش
هېواد مشر)ناکره:ولسمشر(	رئیس دولت یاجمهور
هیبن	حیران، متعجب
هېبن پېبن،هک پک	مات و مبهوت
هېبنتیا	تحیُّر، شگفتی
هېبنتیاوړ	قابل تعجب،درخورشگفتی
هېبنده،هېبنوونکی	محیِّر، تعجب آور،شگفت انگیز

یادغونډه	محفل یادوبود
یمال	توفان برف، برف کوچ
یون	حرکت، پویش، پویه، سفر
یونلیک	سفرنامه،گزارش سفر
یونلیکونکی	سفرنامه نویس
یوون	واحد ، یونت
یونل، درومل، تلل	رفتن، حرکت کردن، سفر کردن
یېبره	حاصل، ثمر،ثمره
یېبرور	بارور،حاصلخیز
یېړ	دسته کشتی ها
یانکي،یانکیان	امریکایي،امریکایی ها
یاد ، یادونه	یاد و بود
یادنامه	یادنامه
یادښت)ناکره:یادانښت(	یادداشت
یاده،یادی	یادآوری؛حافظه

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

اخځليک

۱- اجمل ختک: د غيرت چيغه، کابل ۱۳۶۳
ژوند او خوند ، د قومونو او قبايلو وزارت، کابل ۱۳۶۶
گلونه تکلونه، کابل ۱۳۶۲
۲- احمد شاملو: از زخم قلب، گزينه و خوانش شعر ع. پاشانی، تهران ۱۳۷۳
۳- احمد شاه بابا: د ديوان غورچانې، د پښتو څېړنو نړيوال مرکز، کابل ۱۳۵۷
۴- الهام، پوهاند محمد رحيم: ادبي مسألې، د افغانستان دليکوالو انجمن ۱۳۶۷
۵- امين، ډاکتر امين الحق: گوري وړېځې، کابل ۱۳۶۶
۶- بکتاش، حنيف: د ځنگله سترگو کې، کابل ۱۳۶۷
۷- بنوال ، محمد افضل: وزن شعر دري ، انتشارات پوهنتون کابل ۱۳۶۶
۸- پژواک، عبدالرحمن: کليمه داره روپۍ: کابل ،۱۳۳۷
۹- پويان، عنايت اله منصوري چيغې، دارالاسلام، کابل ۱۳۸۵
۱۰- پيوند ، علي گل: زړه ډمه: ۱۳۵۷ او سيلۍ، د ليکوالو انجمن ۱۳۶۸
د سپنما ياران، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور ۲۰۰۷
۱۱_پوهندوی جلال الدين او پوهيالي محمد رفيق: قافيه)اوډنه (۱۳۶۲
-ادبي فنون، بيان)اوډنه (،کابل پوهنتون، د ژبو او ادبياتو پوهنځی)دواړه گستېتنري اوډنې د پوهاند رشاد په لارښوونه(. ۱۳۶۳
۱۲- جورج تامسون: خاستگاه زبان، انديشه و شعر، ترجمه جلال علوي نيا ،انتشارات حقيقی تهران ۲۵۳۶ ، هنر شاعری ۳۲- ۴۶ وزن وکار ۲۲-۵۷
۱۳ - حبيبي، عبدالحی: په اوسني پښتو شعر کې د ژوند څېړې، د افغانستان د علومو اکاډمي، ۱۳۶۰
۱۴-حمزه شينواری: غزونې، اداره اشاعت سرحد ، پېښور، ۱۹۵۶

ketabton.com - The Digital Library

- د خیبر وړمې، پښتو ټولنه، کابل ۱۳
۱۵-خاموش، لطف الرحمن: مزلونه او منزلونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۶- خزان، عارف: د سحر په غېږ کې، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۵
۱۷- خوشال خان خټک: کلیات، لومړی ټوک، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸؛
همدا راز یې))ک((د کابل چاپ او))پ((د پېښور هغه مانا لري.
- زنځیرې یا خط نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۱
- سوات نامه، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
- ننګ او غورځنګ، د خوشال بابا منتخبات- کابل ۱۳۶۶
۱۸- داوی، عبدالهادي: ښکلي شعرونه، لومړی ټوک، ۱۳۴۰
۱۹- دوست شینواری: د ادب تیوري اساسونه، کابل ۱۳۶۵ – د پښتو د ولسي ادب لارې.
۲۰-رحمان بابا- دیوان- پښتو ټولنه، کابل ۱۳۶۵
۲۱-رضا باطنی: زبان و تفکر، چاپ هفتم نقش جهان، تهران ۱۳۷۸
۲۲ - رضا براهني: طلا در مس)در شعر و شاعری(، کتاب زمان، چاپ دوم، تهران ۱۳۴۷
۲۳-رفیع، حبیب اله: زرینې څانګې، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۵ او د جمهوریت پلوشې، کابل مجله ۱۳۵۲
۲۴- روهي، محمد صدیق: ادبي څېړنې، د ننګرهار پوهنتون خپرونه، ۱۳۶۰
۲۵- شعریت یعني څه؟ کابل مجله، عقرب- قوس ۱۳۶۶، ۳۱-۳۹ مخونه
۲۶-زیار، مجاور احمد: ولسي ډوله شعر د ولسي، کلاسیک او نوي- ازاد شعر تر منځه، کابل مجله ۷-۸ ګڼه ۱۳۶۷
- پښتو پښویه، دریم چاپ، د دانش خپرندویه ټولنه، پېښور ۱۳۸۴
- پښتو لیکلارښود - - - - - - ۱۳۸۶
-زندانې نغمې، بیهقي خپرونې، کابل ۱۳۵۹
-وینه او مینه، د دفاع وزارت له خپرونو، ۱۳۶۰
- سوزونه او سازونه، کابل ۱۳۶۴
-اور او وینې، کابل ۱۳۶۵
- ګکڅونه - - - - - - - - - ۱۳۶۷
-ګلولې)ګل بید(- - - - - - - - ۱۳۶۹
-اندوژوند، آریانا چاپخونه، کابل ۱۳۶۸
د کتاب د لیکوال نورې شعري ټولګې: د سبرونو نڅا، زما نړۍ، د مرجانونو څانګې، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، اند و واند، ساندې او سندرې، نوې پېړۍ او نوې زړۍ، ناپېلې او ناچاپې

ketabton.com - The Digital Library

شعري بېلگې.
۲۷- ژواک، محمد دین)خېړنمل(: افغاني حماسه، کابل، ۱۳۶۹
۲۸- سلمی شاهین: د پښتو ټپې، پښتو اکېډیمي، پېښور پوهنتون، جدون پرېس پېښور ۸۸-۱۹۸۹
۲۹- سنګر، محبوب شاه: زوړ، کابل ۱۳۶۰
- بنده کړیکه، کابل۱۳۶۶
۳۰- سنګروال، شهسوار: شمله، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۷
- شمله، لومړۍ ګڼه، لندن۲۰۰۱
۳۱- سپلاب، ساپی: د اوښکو سپلاب، د افغانستان د لیکوالو انجمن۱۳۹۷
۳۲- طبري، احسان: مسائلی از فرهنگ و هنر و زبان، انتشارات مروارید ، تهران ۱۳۵۹
۳۳- غني، عبدالغني خان: د غني کلیات، د قومونو او قبایلو وزارت، کابل۱۳۶۴
۳۴ - فردا ، فاروق: د ګلپانو پرخې، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۶۵
۳۵- فنا ساپی، محمد جان: فریادي شاعر، کابل۱۳۳۸
۳۶- قلندر: دیوان، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۵۶
۳۷- کامګار ختک: دیوان، د افغانستان د علومو اکاډمي، کابل ۱۳۵۸
۳۸- کاوون، صدیق: سپرغې، د لیکوالو انجمن، کابل۱۳۶۲
- د باد په کندوالو کې، دانش کتابتون،۱۳۸۱
۳۹- کرګر، اکبر: څو ادبي یادونې، هماغه انجمن، کابل ۱۳۶۶
- صدیق کاوون))د ونو مرګ ((په موسم کې،سمسور اوبپانه۳-۳-۱۰
۴۰- کمین، برکت اله: مزلونه او غرونه، د لیکوالو انجمن، کابل ۱۳۶۶
۴۱- لایق سلیمان: چونغر، ۱۳۴۱
- کېږدی، د هند چاپ ۱۳۵۶
- یادونه او درمندونه، بیهقي کتاب خپرونه، کابل ۱۳۵۷
۴۲- لېوال، عبدالغفور: هوسې، دانش کتابتون۱۳۷۸
- کله چې ته خپه شې، میوند خپرندویه
۴۳- مجروح، سید بهاو الدین: ځانځاني ښامار، د ژبو او ادبیاتو پوهنځی، کابل پوهنتون ۱۳۵۶
۴۴- مستان، کمال: د لمر شغلو ته، کابل ۱۳۶۷
۴۵- مومند ، عبدالحمید: دیوان، د افغانستان د علومو اکاډمي ۱۳۶۳
۴۶- میا شرف: د پښتو عروض، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۴۴

ketabton.com - The Digital Library

۴۷ - ننګیال، اسحاق: هغه شپېې هغه کلونه- دولتي چاپخونه، کابل ۱۳۶۳
۴۸- نوید ، نورالبشر: مشالونه، د افغانستان د لیکوالو انجمن ۱۳۶۷
۴۹- بویل(Böll) (هاینریښ: خاطره ای از المان همراه با چند داستان کوتاه، ترجمه بیژن قدیری شهلا حمزاوي انتشارات آگاه، تهران ۱۳۶۳
۵۰- هوتک، محمد بن داود: پټه خزانه- درېیم چاپ، کابل ۱۳۵۴
۵۱ - هېوادمل، زلمی: فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ، جلد اول ریاست تالیف و ترجمه وزارت تعلیم و تربیه ۱۳۵۲
۵۲- یاري، تاج محمد: ستوری او سیوری، دافغانستان د لیکوالو انجمن، ۱۳۶۶

53. Best Otto F: Handbuch literarischer Fachbegriffe, Definitionen und Beispiele Fischer Taschenbuch, DietzVerlag Berlin 1973.

54. Engels, Fridrich: Kleines Politisches Wörterbuch Verlag, Frankfurt am Main 1972.
55. Fiedler-Finger: Dialektischer und historischer Materialismus Dietz-Verlag Berlin 1947.
56. K. Kasper und D. Wuchkel: Grundegriffe der Literaturanalyse 2. Auflage VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1985.
57. Koch, Hans: Zur Theorie des Sozialistischen Realismus Dietz-Verlag, Brlin, 1974.
58. Langendoen, D. Terence: The Study of Syntax
The Generative -Transformational Approach to Structure of Americn English the Ohio State University. Holt Rinehart and Winston, INC. USA 1969.
59. Mackenzie, David Neil: Pashto Verse: revision note. 1. ed. 1958, 2.ed.1993(SOAS), London.
60. Najib, Manalai; Métrique du Pashto in Cahires de poétique comparée Nº 15, Octobre 1987 ; pp. 103-153.
61. Pstrusinska, Jadwiga: Poetic Forms in Afghan Poetry
Folia Orientalia Tome x111 Poland 1971

پر دې سربېره چې زیاتره اخځونه د کتاب په متن کې راغلي، بیاهم د یو لړ مهالنیو)وړمه، کابل مجله، هیله، ځولۍ، رڼا ، لیکوال، ژوندون، ښکلا ، لېمه، لمبه، الفت، ګوربت... (او اوبپانو) سمسور، تاند ، ټول افغان، تل افغان، بهیر، لروبر... (یادونه اړینه بولم چې په ازاد مټ مې ځنې د شعري بېلګو په برخه کې ګټه اخېستې ده. .- نو که د پاسنیو بېلګو په لړ کې د یو شمېر نورو نوښتګرو ویناوالو هغه پر لاس نه وي راغلي، و به مو بښي.

ketabton.com - The Digital Library

همداراز د ادبپوه او لیکوال دوست نجیب منلي هغه لورېینه پرځان پور ګڼم چې د پښتو شعر په اړه یې د خپلې فرانسي لیکنې پښتو لنډیز او هم یې د فرانسي شعري سیلابیک سېستم یو نچوړ په واک کې راکړی دی. د وتلي غزلبول مصطفی سالک د پایښې له ځغلندې کتنې هم منندوی یم. په تخنیکي برخه کې د دانش خپرندویې ټولنې له پښتو پال مشر منلي اسدالله ساپي او تکړه همکارانو ښاغلي نورمحمد نورزي اود لومړي چاپ د بیا اوډنې له کبله له هڅاند قاري عمرخېل، او په پای کې د مالي لګښت په تړاو د فرهنګپال ملګري فدا نظري له مېړانې منه کوم.

په ټوله شاعرانه مینه او منه. ستاسې زیار

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English